ARTURO USLAR PIETRI

Insula lui Robinson

UNIVERS

1990

ROMANUL SECOLULUI XX

ROMANUL SECOLULUI

XX

ARTURO USLAR PIETRI

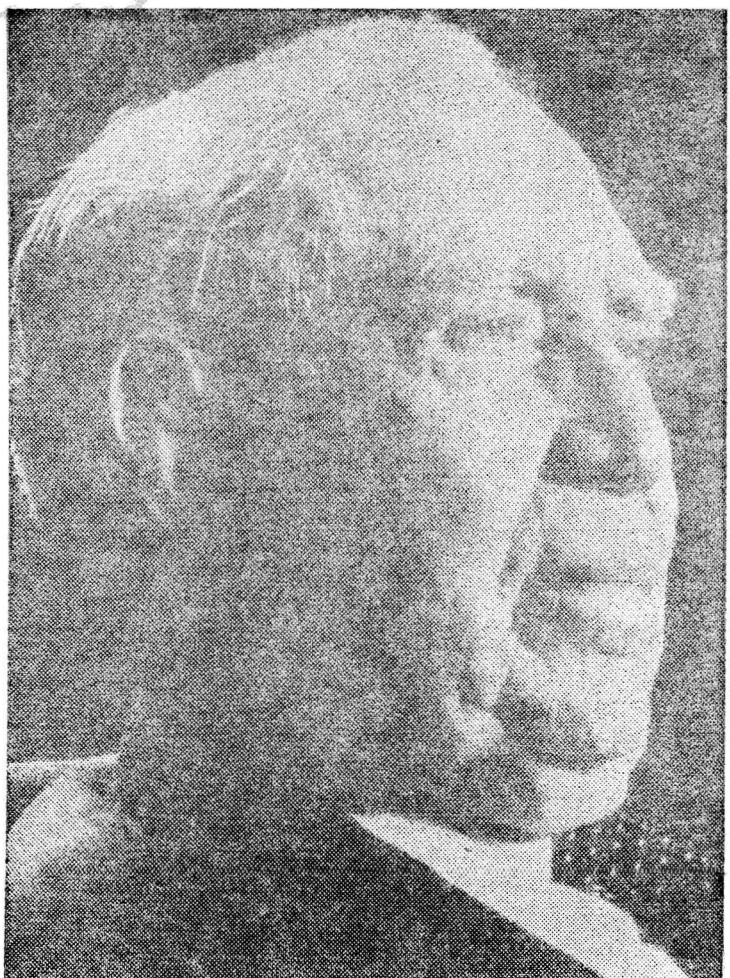

Insula lui Robinson

Traducere de
ILIANA PIEŞA IACOB

Editura
UNIVERS
București • 1990

Coperta de VASILE SOCOLIUC

ARTURO USLAR PIETRI
LA ISLA DE ROBINSON
Editorial Seix Barral, S.A.
Barcelona — Caracas — México

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sînt rezervate editurii UNIVERS

ISBN 973-34-0151-X

„A sosit timpul
să-i învățăm pe oameni să trăiască."

SIMÓN RODRÍGUEZ

TOTUL A PORNIT DE LA UN FRIZER. UN SERGENT rade-bărbi care-i servea la domiciliu pe anumiţi clienţi mai importanţi. Tunică în două culori, jambiere apretate, manşete cu nasturi de alamă. Cîte o minusculă coroană regală pe fiecare nasture. Tricornul pe masă şi briciul în mîna ridicată, înclinat deasupra gîtului păros al clientului. Don Francisco sau Don Bernardo. Un negustor venit din insulele Canare, ce se pricopsise de pe urma magazinului cu o casă cu trei curţi. Ogradă, coridoare, camere şi livadă cu pomi. Vestibulul mare şi ciini de pază. În liniştea după-amiezii, linişte pentru siestă, se auzea hîrşîitul, ca de peniţă pe hîrtie, al bărbieritului. În timp ce-şi ascuţea briciul pe cureaua groasă, asculta înspumata confidenţă a clientului. Vorbea despre nemulţumirea multora, despre starea mizeră a tuturor. Vorbea despre marile nedreptăţi şi despre privilegiile bătătoare la ochi. De pe peretele din fundul salonului, faţa umflată şi roşcovană a regelui părea să răsufle în linişte. „Regele, seniorul nostru", care la ora aceea, de partea cealaltă a lumii, într-unul din palatele lui niciodată văzute de vreunul din ei, îşi plimba, probabil, majestuosul pîntec pe pulpele-i grăsane. „Seniorul Don Carlos al IV-lea, regele Spaniei", acolo, la Madrid, sau la Aranjuez, sau la Granja sau Dumnezeu ştie unde şi cu cine. Cu peruca lui albă, cu bucle, şi ochii mici, negri, de roz-ător. Vremurile s-au schimbat. Asta spunea clientul. A sosit timpul ca popoarele să ceară respectarea drepturilor lor. Se auziră clopotele la biserica Sfîntul Mauriţiu din apropiere. Mîna sergentului zgîrie-bărbi se opri cu briciul în aer. Aici se pregăteşte ceva. Era sergent în detaşamentul regal încartiruit în garnizoana principală. Un căsoi cu trei porţi ce dădeau spre piaţa micului sătuc indian. Nu

străbătuse decît patru ulicioare ca să ajungă la casa bogatului său client. Canarianul ţinea un magazin cu de toate. Acum lumea deja nu mai gîndeşte ca altădată. Dumneata ştii ce s-a întîmplat în Franţa ? Auzise şi sergentul de marea răzmeriţă de acolo. De mulţimea ieşită în stradă, de fortificaţiile luate cu asalt şi de capul regelui căzut pe eşafod. Acum oamenii nu mai pot gîndi la fel. Ne aflăm în epoca luminilor. Chiar şi aici se pun la cale unele lucruri. Sergentul asculta, silit la tăcere de hîrşîitul lamei de oţel. Se va proclama egalitatea. Vom fi egali cu toţii. S-a zis cu căpitanul, cu locotenentul şi caporalii, s-a zis cu episcopul şi arhidiaconul, s-a zis cu guvernatorul şi căpitanul general [1], cu ciucurii lor de mătase, cu armele lor în teci de argint şi sceptrul de demnitari. S-a zis cu îmbuibaţii ce-şi beau ciocolata în ceşti de argint, tolăniţi pe pernele din salon, în timp ce alţii îşi sorb zeama acrită din străchini grosolane de lut. Gata şi cu sclavii ce merg în şir indian pe stradă, în urma pompoaselor doamne înfăşurate în mantile. O să fie libertate. Aşa spunea canarianul. Multă lume e de acord, multă. Nimeni n-o să-i mai oprească.

Îndată ce-a terminat cu bărbieritul, sergentul s-a dus glonţ la garnizoană şi i-a spus vestea locotenentului, locotenentul căpitanului, iar căpitanul secretarului guvernatorului.

Din clipa aceea totul s-a schimbat pentru el. Aşa gîndea bărbatul acela înnegrit şi uscat de soare care acum vedea lumea de pe partea cealaltă a timpului şi de pe partea cealaltă a mării. Nu s-ar mai fi aflat acolo, în compania acelor comeseni palavragii şi veseli. N-ar mai fi stat sub acele arcade de piatră, printre bărbaţi înveşmîntaţi în mătăsuri, cu pălării înalte şi femei cu bust ţanţoş şi mers legănat. În faţa vitrinelor cu bijuterii, a restaurantelor

---

[1] America de Sud a fost împărţită, în urma conquistei spaniole, în viceregate — formă de organizare administrativă cu rangul cel mai înalt — condus de cîte un vicerege, reprezentant direct al monarhului spaniol, ce îndeplinea toate funcţiile importante : guvernator, căpitan general, preşedinte al „Audienţei", superintendent al Finanţelor Regale şi vicepatron al Bisericii. Un viceregat, la rîndul său, cuprindea mai multe căpitănii generale, ce puteau fi guvernate cu oarecare independenţă de către căpitanul general.

și chioșcurilor cu dulciuri. N-ar mai fi ascultat vorbindu-se franceza aceea cîntată și afectată, aflat la așa o distanță de spaniola cea curgătoare și viguroasă din îndepărtata lui țară.

Totul a început cu o carte. Conținea mult adevăr... O carte în mai multe volume, înfășurată în cîrpe ca o marfă de contrabandă, păstrată în colțul cel mai ascuns al camerei, spre a fi citită cu porția în liniștea nopții, la lumina lumînării sfîrîitoare și mirosind a seu. „Ce citești la ora asta, Simón ?" N-ar fi putut să spună. Răspundea cu un mormăit. Citea încet, ajutîndu-se cu dicționarul. „Toate lucrurile sînt bune cînd ies din mîna autorului lor ; ele degenerează în mîna oamenilor." Traducînd cu greu cîte o frază, se oprea asupra sensului cuvintelor. Nu era numit Dumnezeu, ci autorul tuturor lucrurilor. Era mai mult decît o schimbare de cuvinte. Răul stătea în cele întreprinse de om. „Sileşte un petec de pămînt să dea roadele altuia." „Își mutilează cîinele, calul, monștri." Orașul întreg dormea somn adînc, numai el rămînea treaz, să citească acea carte care îl uimise într-atîta. *Emile sau despre educație.* Fusese nevoie să apară acel om și să scrie cărțile acestea, pentru ca totul să devină dintr-o dată clar. Instituțiile cele mai respectate nu erau decît mijloace de deformare și pervertire a bunătății naturale a omului. Școala. Școala aceea unde el dirija în fiecare zi lectura psalmodiată a copiilor era un laborator de monștri. Nu mai bună, ci chiar mai rea decît acele lecții de citire cu voce răcnită ce se făceau auzite prin prăvăliile bărbierilor.

Atunci a început să vadă oamenii și lucrurile ca și cum s-ar fi schimbat brusc. Nu mai aveau figurile comune și șterse pe care le știa de o viață întreagă. Acum dobîndiseră o altă dimensiune, alt caracter, altă semnificație. Acum își dădea seama că stăteau unii în cîrca altora, asemeni unor poveri stivuite una peste alta. Pe umerii sclavului, pe umerii vechilului, pe umerii stăpînului, pe umerii corregidorului [1], pe umerii guvernatorului. Pînă ce se ajungea la regele acela, aflat la o distanță de trei luni cu vaporul, șase zile cu digilența și săptămîni întregi de anti-

[1] Înalt magistrat ce în unele orașe importante îndeplinește chiar funcția de primar și este numit direct de către rege.

cameră și reverențe. Acum înțelegea în ce fel erau deformați copiii. Școala era o văgăună cu vrăjitori care le strîmbau privirea, le schimbau gesturile, le tăiau elanurile și le repetau toată ziua minciunile lor îmbîcsite. Toate astea ca să omoare în copil pe omul natural ce încerca să scoată capul.

A început să înțeleagă. Tot acel talmeș-balmeș în latină bîiguit de atoateștiutorii de sacristie n-avea nimic de-a face cu adevărurile elementare din natură. Cînd se termina lumînarea, își întrerupea lectura lui *Emile*. *Emile* ajunsese să miroasă a spermanțet și a fitil ars.

Toate se schimbau. Toate aveau să se schimbe în lume, iar el stătea încremenit, ca un mort, în micul lui orășel fără viață, ascultînd clopotele, privind procesiunile, scoțîndu-și pălăria în fața călăreților țanțoși ce treceau pe catîri cu picioare fine și păr lucios. „Înălțimea ta", „doamna mea", „prea ilustre și venerate domn". Acolo, departe, în Franța, lucrurile se schimbaseră. Fuseseră descoperite marile adevăruri ascunse, care pînă atunci stătuseră îngropate sub avalanșe de ignoranță, de superstiție, de minciuni. Acum începeau să fie cunoscute. Oamenii au fost liberi și libertatea le fusese luată. Oamenii au fost egali și fuseseră așezați pe o scară fără sfîrșit, unde întotdeauna se afla cineva mai sus.

Dar acum el citea cărțile acelea care transformau lumea. Toți sclavii, toți mulatrii, toți indienii aceia speriați și ignoranți nu numai că erau egali cu el, ci chiar mai buni ca el. Erau mai aproape de natură.

Pe sub arcadele acelea din Paris nu se știa ce înseamnă natura. „Lumea care se învîrte pe-aici n-are habar decît de grădini amenajate." Tinerii de la masă rîdeau de ideile lui trăsnite, aruncînd ocheade curtezanelor și urmărind figurile cunoscute. „N-au văzut în viața lor o mare pădure tropicală." Creșterea agresivă a plantelor. Invazia insectelor. Începea să le descrie apoi impenetrabila singurătate a păsării, a fiarei și a indianului. Părea minciună, dar tocmai ei fuseseră aceia care-l descoperiseră pe omul natural. Cei care își dăduseră seama pentru prima oară că acei indieni sălbatici, acei negri primitivi erau plini de virtuți mai strălucitoare și mai curate decît toate decora-

ţiile ce se revărsau în cascadă peste burţile umflate ale curtenilor.

Povestea a pornit de la cealaltă carte. Timp de mai bine de douăzeci de ani a renunţat la numele de Rodríguez şi şi-a spus Robinson. Atunci a descoperit insula. Cînd s-a stabilit pe ea spre a n-o mai părăsi niciodată. Insula de singurătate pe care nu ajungeau decît naufragiaţii. Trebuia să înveţe din nou, cum învăţase Robinson, să trăiască singur şi să se folosească de mijloacele proprii. Să facă totul singur, ca să nu depindă de nimeni. Din rămăşiţele naufragiului. Puţinul ce se putea salva din vechea lui viaţă, din formele înşelătoare, din cunoştinţele inutile, ca să ajungă la omul ce se afla închis în interiorul lui.

O insulă sălbatică, înconjurată de mări necunoscute, pe care eşuau naufragiaţi, bărci pierdute, stranii vizitatori şi amintiri. Petrecuse zile întregi cufundat în carte. Defoe îşi situase insula imaginară (toate insulele erau imaginare) aproape de ţinutul unde văzuse el lumina zilei. În Caraibi, aproape de Orinoco şi Tierra Firme. Tierra Firme era Căpitănia Caracasului. Era oraşul acela, cu vîrful său de munte mereu zbîrlit, cu un drumeag şerpuit ce cobora printre coline pînă la mare, cu străzi pierdute şi un firicel de apă tulbure curgînd prin mijloc, cu porţi închise şi storuri la ferestre, prin care spionau ochi curioşi. Descoperise atunci că şi el era Robinson. În mijlocul oraşului sau în mijlocul lumii. Singur pe insula lui, învăţînd să devină bărbat şi să se descurce. Atît de mult urmărit de ghinion. Într-o aventură permanentă, ce se termina prost de fiecare dată. Singur, în mijlocul furtunii ameninţătoare. Trebuind să facă totul. Să-şi înveţe noul nume, locul, sensul şi posibilităţile tărîmului din jur. Veghind la ciudaţii şi puţin probabilii musafiri nepoftiţi. Înainte de toate trebuia să cunoască natura, înainte de toate trebuia să se cunoască pe sine. Lunga sa viaţă de pînă atunci nu-i folosise la nimic. De-abia acum începea. Oare cînd să fi fost acel „acum“ ? În micuţa şcoală din Caracas, sub arcadele din Paris, pe podul de peste Tamisa, în faţa zidurilor Cartagenei [1], pe platoul andin, vînt, vigonii şi poncho-uri, sau pe pluta aceea coborînd pe apele fluviului spre

---

[1] Oraş columbian, port la Marea Antilelor.

Pacific, scînduri scrîşnitoare, cort de pînză murdar, indieni tăcuţi trăgînd la vîsle printre crocodili şi trunchiuri plutitoare. Robinson în aventura fără sfîrşit.

Ori poate totul începuse o dată cu sosirea deţinuţilor politici în La Guaira ? Cînd îi coborîseră, într-o după-amiază, de pe brigantina posomorîtă ce traversase oceanul îndreptîndu-se spre acel morman de bolovani cenuşii care alcătuiau închisoarea Las Bóvedas. Pătrundea în mare, ca un promontoriu şfichiuit de valuri. Oamenii din portul solitar începură să privească închisoarea în alt fel. Înăuntru se aflau cei trei bărbaţi care încercaseră să-l detroneze pe rege la Madrid şi să proclame Republica. [1] Nimic nu putea să irite mai tare fibrele fricii şi ale curiozităţii. Francmasoni, gînditori liberi, filozofi, cunoscători pasionaţi ai operelor interzise. Fuseseră în contact cu Parisul din timpul revoluţiei şi văzuseră cu ochii lor libertatea, poporul în stradă, scandaloasa furtună a Convenţiei, tribunalele Salvării Publice şi ghilotina cu fulgerarea ei scurtă şi lovitura seacă izbind capete după capete. După primele zile începură vizitele şi contactele. Protejate de vuietul mării, în umezeala celulelor întunecate, şoaptele se înteţeau. Circulau bileţele. O copie a Declaraţiei drepturilor omului şi cetăţeanului. Se fredonau cîntece în surdină. *Ça ira* şi *La Carmagnole*. Aceleaşi melodii care răsunaseră pe străzile din Paris în timp ce cădeau capetele. Schimbaseră cuvintele ca să facă o „Carmañola sud-americană". „Să danseze cei fără cămăşi şi să răsune cîntecul tunului" spunea refrenul. Cuvintele trebuiau să se refere la lucruri diferite. Lucruri la care francezii nu putuseră să se gîndească. Acum îşi dădeau seama, revăzînd în memorie

---

[1] Este vorba despre revolta ce trebuia să izbucnească la San Blás, în ziua de 3 februarie 1796, pentru a răsturna monarhia lui Carol al IV-lea şi a instaura Republica ; ea fusese pregătită de Juan Bautista Picornell, un învăţător din Mallorca, bun cunoscător al lui Rousseau, pe care îl traducea în limba spaniolă, căruia i se alăturaseră Manuel Cortes Campomanes, Sebastian Andrés şi alţii. Conspiratorii au fost prinşi imediat şi condamnaţi la spînzurătoare. În urma intervenţiei ministrului francez M. Pérignon, pedeapsa le-a fost comutată în recluziune perpetuă şi au fost transportaţi peste ocean, în închisoarea Las Bóvedas din La Guaira, port venezuelian la Marea Caraibilor.

mulțimea de negustori, curioși, cumpărători, slujnice, cerșetori și femei de stradă, ce se perindau pe sub arcadele de la *Palais Royal*. Toți erau albi. Aveau toți aceeași culoare. Dar „Carmañola sud-americană" era pentru alți oameni. „Dulce frăție, cuprinde în brațele tale pe toți fiii țării, indieni, negri, mulatri". O lume cu pielea și părul atît de divers colorate, cu porturi și obiceiuri atît de variate. Negri, indieni, mulatri, *cuarterones*[1] *quinterones*[2], *saltoatrás*[3], *zambos*[4], *trigueños*[5], *bachacos*[6], toți cei cu față smeadă și apoi, castele. Amestec infinit de rase și deasupra, albii. Peninsularii, funcționari și negustori, și indigenii albi, proprietari de pămînturi, de sclavi și de ferme, de case cu patru ferestre, membri în consiliul comunal.

Bilețele și știri se strecurau din prezidiu în stradă, în port, împînzeau muntele și se răspîndeau în tot orașul. Ceea ce nu reușiseră să facă în noaptea de San Blás la Madrid se putea înfăptui aici. S-a strîns multă lume. Negustori, proprietari de ferme, funcționari la stat, indigeni, spanioli, canarieni. Pînă și militari. Trebuia arestat guvernatorul și proclamată Republica[7]. Pînă în clipa cînd sergentul s-a dus să-l bărbierească pe canarian și acesta s-a apucat să vorbească.

Era încă tînăr pe-atunci. Să fi avut vreo 28 de ani. Și a fost nevoit să-și schimbe modul de viață. Să lase școala, să-și lase nevasta, să-și lase casa. Și să plece în lume cu un vapor. Amintirea atîtor întîmplări prin care trecuse îi cuprindea mintea într-un vîrtej amețitor. Ba era la Baltimore, ba la Paris, ba la San Petersburg, ba

---

[1] Născut din metis și negresă sau invers.
[2] Născut din „cuarterón" și albă.
[3] Cu ascendență în rasa neagră.
[4] Născut din indian și negresă sau invers.
[5] Cu pielea smeadă, mulatru.
[6] Negru sau metis cu părul creț.
[7] La imboldul lui Picornell — în timpul recluziunii sale în La Guaira —, Manuel Gual, căpitan în retragere al batalionului „Veteranii din Caracas", împreună cu José Maria España, locotenent în Justiție, pregătesc revoluția din 1797, care urmărea obținerea independenței Venezuelei și proclamarea Republicii. Era vorba despre o mișcare cu caracter esențialmente ideologic, în care drepturile omului uneau toate naționalitățile — spanioli și indigeni —, toate rasele și clasele sociale.

la Cartagena, ba pe platourile înalte ale cordilierei andine. Veşnic sosind, veşnic plecînd. Mereu mai îmbătrînit, mai greoi. Fără ochelari, cu ochelari, cu ochelarii pe frunte. Cu aspectul ireparabil al omului care nu aparţinea nimănui.

Sau să fi început totul cu copilul acela ? Fiu de oameni bogaţi, orfan. Voluntar, violent şi inteligent. Îl cunoscuse în casa enormă a bunicului său, señor Palacios. Copilul Bolívar. El era secretarul bunicului şi preceptorul copilului. Avea să fie bogat şi era inteligent. Urma să moştenească un grup de case înstărite în oraş şi plantaţii întinse de cacao, trestie de zahăr şi indigotieri pe numeroase văi şi munţi din apropiere şi de mai departe. Şi o mulţime de sclavi ai familiei care, timp de tot atîtea generaţii ca şi ale sale, se născuseră pe pămînturile neamului Bolívar. Ceva îl atrăsese spre copil. Firea lui neîmblînzită, caracterul său dificil, manierele lui agresive şi dispreţuitoare. Nu se înţelegea bine cu fraţii şi cu unchii. Mai ales cu un unchi mai tînăr, care avea pretenţia să-l conducă. Între veghea de noapte asupra lui *Emile* şi orele din zi alături de copil se stabili o strînsă legătură. Avea incredibila ocazie de a trăi în realitate aventura lui Emil. De a face ca o fiinţă omenească să se formeze pe sine din pura experienţă şi din contactul cu tot ce este natural. Jocuri, plimbări, conversaţii fără sfîrşit şi fără o ordine precisă, discuţii aprinse, certuri. Îl chema tot Simón, la fel ca pe el. Restul zilei şi-l împărţea la şcoală între harababura copiilor şi murmurul monoton al lecturii în cor.

Se încăpăţînase să modifice şcoala. S-o facă altfel, s-o extindă pentru toţi. Pentru albi şi pentru mulatri. Locuitorii din cartier şi consiliul comunal nu vedeau cu ochi buni acele noutăţi. Folosea în predare jocul, experienţa, discuţia, în loc să-i înşire pe copii într-un rînd şi să-i pună să recite din memorie fraze întregi.

Cam pe-atunci i l-au adus şi pe Simón. În casa aceea mare, unde locuiau el şi fratele său, Cayetano, cu neveste, cu copii, cu soacre şi cu micuţii încredinţaţi spre educare. O casă cu curţi pline de copaci şi de larmă în timpul zilei. Un du-te-vino permanent de lume, sarcini împărţite în toate discuţiile şi copii pedepsiţi să stea în picioare, la colţ. Copilul Simón, care refuzase să mai

locuiască împreună cu unchiul său, se refugiase în casa surorii lui căsătorite.

Simón sosi pe insula lui Robinson. La vremea aceea încă nu hotărîse să-şi spună Robinson. Se numea Simón Rodríguez sau Simón Carreño. Mai tîrziu a înţeles că destinul său era acelaşi cu al lui Robinson, omul solitar de pe insula naufragiilor. Începeau cu toţii să soseasc pe insulă. Sălbaticul Vineri, consilierii comunali, familia Bolívar, deţinuţii politici din La Guaira, nevasta de la Caracas, fratele lui, Cayetano, cu care niciodată nu se înţelesese. Cayetano era muzicant. Ştiau că era acasă după melodia, de o mie de ori întreruptă şi reluată de strunele viorii, ce răzbătea, ca un miros pătrunzător, din camera sa.

Se adunau pe insulă oameni şi oraşe, continente şi peisaje. Nu naufragiase. Cînd a traversat Atlanticul pe corabia aceea care trosnea din toate încheieturile, strivită între vînt şi apă, i-a trecut prin minte de mai multe ori că ar fi putut eşua. Dar nu pe o insulă. Insula era el însuşi. Aici soseau cu toţii. Anii şi oamenii. Soseau şi plecau. Nimeni, în afară de el, nu era Robinson. Îşi făcuse totul singur. Din ce găsise la întîmplare, din ce reuşise să salveze de la pieire, cu mîinile lui, cu imaginaţia lui. Singur în cea mai mare parte a timpului.

Pe copilul Simón îl aduseseră cu forţa. Aproape tîrît de doi poliţai. Însoţit de un consilier comunal, de cumnatul său şi de unchiul cel tînăr. Cumnatul şi unchiul se priveau cu ură. Roşu de mînie, copilul lovea cu picioarele şi zbiera. „Nici cu un sclav n-ar trebui să vă purtaţi aşa.“ Cîte-a mai spus în ziua aceea. Intrase vijelia în şcoală. Rodríguez şi nevasta lui îi aşteptau în faţa porţii. Fratele său, Cayetano, se închisese în cameră. Elevii din pensiune îşi arătau capetele speriate la ferestre. Copilul s-a uitat la el, l-a recunoscut şi a început să se liniştească. „O să rămîi aici cu mine. Pentru o vreme.“ Au semnat tot felul de hîrtii. Consilierul comunal le-a pecetluit cu semnătura lui încîlcită. În cele din urmă au plecat cu toţii şi, treptat, casa lui Rodríguez s-a cuibărit în sine, afundîndu-se în noapte, ca o insulă.

INSULĂ FUSESE ŞI CASA PĂRINTELUI CARreño. Pe o străduţă îngustă, avînd în faţă zidul mînăstirii Las Mercedes. Toată ziua casa răsuna de dangătul clopotelor. Dormea cu Cayetano într-o cămăruţă. În alta stătea bătrîna. Slujnica, cea care îi trezea dimineaţa, îi punea să se spele la jgheabul din curte, le pregătea mîncarea şi-l servea pe părintele Carreño. O strigau în mai multe feluri. De la caz la caz. Cu diminutive drăgăstoase, ca să obţină dulciuri şi favoruri. Cu porecle de vrăjitoare şi de fantomă, ca s-o necăjească şi apoi să fugă. Preotul stătea puţin acasă. Intra, mînca şi se ghemuia într-un fotoliu să-şi facă siesta, pînă ce-l trezeau clopotele bisericii.

Uneori îi vorbea. Mai mult lui decît lui Cayetano, fiindcă el era mai tăcut şi mai liniştit. Dimineaţa le dădea lecţii de citire, scriere şi religie. La masa unde mîncau alungînd muştele a deprins el scrisul acela fin, corect şi îngrijit, care a fost mîndria sa toată viaţa. Un „o" şi un „d" rotunjite ca un cerc de dat de-a rostogolul peste cuvinte. Mai era şi lectura din vieţile sfinţilor. Printre puţinele cărţi păstrate de preot într-o ladă din camera sa, găsise un exemplar şters şi zdrenţuit din *Lazarillo* [1]. Îl citise

---

[1] *Lazarillo de Tormes*, primul roman picaresc spaniol, apărut în 1554, de autor necunoscut. Lazarillo este un copil sărman aflat în slujba unui orb, în tovărăşia căruia va deprinde cele mai ingenioase metode de a-i înşela pe alţii pentru a dobîndi un colţ de pîine.

Acest roman iniţiază în literatura spaniolă a sec. XVI un adevărat gen, ce se caracterizează prin prezenţa în centrul acţiunii a antieroului, personaj aparţinînd clasei celei mai de jos a societăţii ; silit de mizerie şi sărăcie să adopte ca unice metode de supravieţuire cerşitul, înşelătoria, furtigaşul, *el pícaro* (şme-

dintr-o suflare şi-l recitise de mai multe ori. De-atunci începură să-i umble prin minte două precepte. Pe de-o parte virtuţile propovăduite de catehism, pe de alta şmecheriile acelea ingenioase ale vieţii picareşti. Lázaro şi orbul îi dădeau tîrcoale adeseori, cu jocurile lor înşelătoare.

Încetul cu încetul şi-a dat seama cine era el şi unde se afla. Prin casele vecine trăiau băieţi de vîrsta lui, cu care se juca. În toate acele case existau un tată şi o mamă. Dar nu şi într-a lui. În aceasta nu exista decît un popă, bătrîna slujnică şi alte cîteva femei, rude cu popa sau pripăşite pe lîngă casă.

Foarte de timpuriu a început să audă cuvîntul acela ciudat. Ca un al doilea nume : abandonat. Simón Carreño Rodríguez, abandonat. Carreño era preotul, el era abandonatul. Un prunc lepădat în zori de zi în faţa porţii unei mînăstiri sau a unei case. Înfăşurat în cîrpe şi suspine. Părăsit de o umbră ce se depărtează în fugă.

Fiul nimănui. Fiu al pietrei, cum spuneau bătrînii spanioli. Fiul tuturor, semănînd cu toate feţele.

Mai tîrziu, cînd l-a citit pe Robinson, şi-a dat seama că venirea lui pe lume se asemăna cu naufragiul englezului. Lansat, abandonat, azvîrlit pe pămînt necunoscut. Un vapor eşuînd pe stîncile unei coaste, sau o femeie părăsindu-şi copilul, noaptea, în faţa unei uşi închise. Asta însemna că se putea numi oricum. Cu orice nume din oraş. Mama lui putea fi oricare dintre acele femei îmbrăcate în negru ce umpleau bisericile la slujbă. O femeie de rang nobil. Suficient de nobil ca să nu îndrăznească să păstreze un fiu natural. Oamenii simpli, din colibe şi corturi, nu-şi abandonau copiii. Şi-i păstrau chiar dacă erau alungaţi din familie.

Rolul de tată îl îndeplinea părintele Carreño. Uneori îi trecea prin minte că, poate, chiar îi era tată bun. Şi că, după aceea, de comun acord cu mama care se ascundea, îl culesese din drum.

---

cherul) cutreieră medii sociale de tot felul, ocazie pentru autor de a le înfăţişa de pe poziţii critice, în general pe un ton satiric sau uneori de-a dreptul sarcastic.

A spus-o chiar în cîteva ocazii. În felul acela al său, crud şi tăios, de a-şi rîde de propria persoană. De înfăţişarea sa, de chipul său, de necazurile sale.

Un naufragiu îl adusese pe insulă. Fără nici un supravieţuitor dintre cei care se ocupaseră de el mai înainte. I-a trebuit mult timp pînă să înţeleagă acea situaţie. Numele său nu însemna nimic, era un simplu joc al întîmplării. La fel de bine cum îi spuseseră Carreño sau Rodríguez, i-ar fi putut spune în orice alt fel. Torentul secret al sîngelui său n-avea nimic de-a face cu numele acela. Nu acele silabe palpitau în venele tîmplelor sale.

Pe de altă parte, situaţia lui specială îi dădea o senzaţie de spaţiu nelimitat. El nu aparţinea unei singure familii, unei singure case. Tot oraşul era casa lui. Toată lumea putea fi rudă cu el. La fel de bine cum se trezise în casa părintelui Carreño, s-ar fi putut afla în oricare alta. Toate erau la fel pentru el. Toate ar fi putut fi casa lui. Oricare copil din oraş putea fi fratele său. Cînd era întrebat cum se numea, cîteodată întîrzia cu răspunsul. Pentru că i se părea că ar fi putut spune orice nume în locul aceluia pe care îl pronunţa din obişnuinţă. Nu-i putea spune nimeni : „Semeni cu tatăl tău sau cu bunicul". Nimeni nu putea şti cu cine semăna. El însuşi se pierdea căutînd, uneori, în vagi asemănări cu alte persoane, imaginare posibilităţi de înrudire.

Cei care ar fi putut fi mai apropiaţi de el îi erau, în realitate, străini. Ceilalţi copii ce figurau, asemenea lui, pe lista şcolii, ca abandonaţi. Fii ai tuturor şi ai nimănui, cu un nume de căpătat, plutind răzleţi printre celelalte nume, firi şi figuri.

Cine oare se arăta în chipul acela ciudat pe care el îl observa în oglindă în rarele ocazii cînd se oprea să se privească ? Figura unui om necunoscut, ce nu voise să fie tatăl său, care-l zămislise în mod clandestin, cu o femeie necunoscută. Fără biserică, fără botez, fără naşi, fără binecuvîntare. Nouă luni ţinut la strîmtoare într-un pîntec ascuns, într-o casă ameninţată de ruşinea unei fiice, a unei surori, a unei văduve ce urma să aibă un copil pe care nu-l putea păstra. Trebuia să fi fost vorba de una din acele case mari, cu vestibul spaţios, coridoare largi şi dormitoare adînci. Vreuna dintre casele acelea din

centrul oraşului, prin faţa căreia va fi trecut de multe ori, unde poate va fi şi intrat vreodată, fără să poată afla dacă mama aceea necunoscută, ascunsă în camera cea mai întunecată, îl concepuse acolo. Pînă în ziua cînd îl adusese pe lume. Cu femeile din casă şi moaşa adusă din altă parte. Printr-unul din acele coridoare cu pardoseală de mozaic l-au scos în taină, înfăşurat într-o legătură de cîrpe, l-au purtat prin oraşul stăpînit de fantome şi de singurătăţile nopţii, ca să-l depună în cele din urmă pe pragul unei alte case. Portal ferecat, în care au bătut cu putere înainte de a fugi să se piardă în întuneric. Cu un bilet prins în ace : „Se numeşte Simón Narciso de Jesús, născut la 28 octombrie. N-a fost botezat." Cei din casă s-au trezit, au auzit plînsetul, au deschis poarta şi l-au luat înăuntru. Preotul Carreño îi povestise treptat, cîte puţin ; întrebări fără răspuns. Tăceri. Astfel ajunsese acolo. Apoi preotul îl acceptase în casa lui. Fiul nimănui, fiul pietrei, găsit pe stradă, darul nopţii şi al fricii.

Mai tîrziu, cînd a citit povestea lui Robinson Crusoe, şi-a dat seama că şi el, în felul său, fusese un naufragiat azvîrlit de furtună pe o insulă. O insulă mare şi necunoscută. Lui Robinson i-a trebuit mult timp ca să descopere insula. Ani şi ani, fără să ajungă niciodată s-o cunoască bine, să-i cutreiere toţi munţii şi toate văile, şirul apelor şi pădurile, ţărmurile şi curenţii marini.

Ce salvase el de la naufragiu ? Lucrurile pe care nefericitul marinar le recuperase de pe corabie îi permiseseră să se stabilească pe insulă şi să supravieţuiască. Instrumente, bucăţi de lemn, de fier, seminţe. Pînă şi rom. Ceea ce se salvase din naufragiul său exista în modesta casă a părintelui Carreño. Lucruri care-i duraseră şi-l condiţionaseră cel mai mult. Felul de-a vorbi, obiceiurile, neglijenţa fără leac la îmbrăcăminte, încălţările acelea enorme care parcă-l ţineau în loc. Ale lui nu erau decît chipul, trupul uscat şi mîinile mari de olar. Atîta îi rămăsese de la părinţii săi necunoscuţi.

Un chip fără nici o vîrstă. În tinereţe i se părea că-i fusese aşezat pe umeri un cap de bătrîn. Întotdeauna păruse mai în vîrstă decît era în realitate. Sau poate fusese mereu privit ca un om ciudat, care nu aparţinea sau nu putea face parte pe de-a-ntregul din jocul celorlalţi. Fusese

un alt fel de copil, puţin retras, un alt fel de bărbat, singuratec, crescut fără mamă, care tăcea atunci cînd alţii rîdeau sau se pierdea printre gîndurile sale cînd ceilalţi vorbeau sau nu ştia să rîdă la glumele străine sau trîntea brusc o grosolănie neaşteptată, o remarcă sarcastică, o frază jignitoare. O lipsă înnăscută de proporţii şi echilibru. Pe măsură ce insula se mărea, ciudăţenia sa sporea. Prima lui lume a fost cea cunoscută în casa părintelui Carreño, cu bătrînele de-acolo şi cu fratele lui, Cayetano. Cu patru ani mai mic. Şi poate nici nu era fratele lui. Părăsit, ca şi el, trebuia să fi fost conceput de un alt bărbat şi o altă femeie din oraşul necunoscut. Dar destinul îi făcuse să aibă aceeaşi casă şi acelaşi nume. O întîmplare, casa, o întîmplare, data. El apăruse în noaptea lui 28 spre 29 octombrie. Între zilele de sfîntul Simón şi sfîntul Narciso. Celălalt apăruse în ziua sfîntului Cayetano. La loteria celestă a sfinţilor, destinul său căzuse la acea încrucişare de nume.

Cînd, în timpul peregrinărilor sale, se oprea la vreun bîlci să privească roata norocului învîrtită de şarlatani, se gîndea că era asemeni vieţii lui. O întîmplare fusese totul : găsirea lui, numele, casa. Ar fi putut fi şi altfel. Să fie găsit în altă noapte, să i se pună alt nume, să fie dus la altă casă. Şi probabil viaţa lui ar fi fost alta.

Lumea i se lărgise în unde concentrice. De la casa preotului, de pe străduţa Las Mercedes, înconjurată de strigătele vînzătorilor ambulanţi şi de jocurile copiilor, se extinsese spre oraş. Pînă la a patra stradă, care-l despărţea de Piaţa Mare, pînă la a opta sau a zecea, care ajungea la cîmpul de lîngă rîu sau pînă la străduţele scurte şi întortocheate ce se căţărau şi se pierdeau spre vîrful înalt al muntelui, în căutarea drumului ce ducea spre mare.

Pe lista de la şcoală, alături de nume se afla acel nelipsit calificativ : abandonat. Lăsat lîngă o uşă, părăsit, găsit. Cunoscuse oraşul mai mult din conversaţiile purtate în casa preotului decît din colindatul străzilor lui desfundate. Se vorbea despre vecini şi despre persoane necunoscute. Despre unii care erau albi şi despre alţii care nu erau. Despre cei cu sînge de negru sau de indian. *Cuarterones, guinterones, zambaigos.* Despre cei ce erau

și cei ce nu erau buni creștini. Despre cei proveniți din convertiți, despre cei ce se trăgeau din musulmani sau din evrei, despre cei ce nu respectau preceptele preasfintei biserici. Spoveditul și împărtășitul erau obligatorii cel puțin o dată pe an. În ajunul Paștilor, un călugăr umbla din casă în casă, să verifice cîți dintre locuitori își îndepliniseră datoria. Trebuia prezentat un bilețel, semnat de un preot, în care să stea scris „S-a spovedit" sau „A primit sfînta împărtășanie". Cei care nu-l puteau arăta se aflau într-o situație foarte dificilă. Priviri învinuitoare, bănuieli de necredință. „Casă de eretici." Pe un zid al catedralei se afla un plan al orașului, cu toate străzile și toate acoperișurile, cu turnurile lui albe și cu un cer cu nori înspumați susținînd-o pe Sfînta Fecioară înconjurată de îngeri. Deasupra capului veghea cerul, iar peste străzile lui, preceptele. Și peste noapte, fantomele. Aparițiile, diavolii, sufletele chinuite. O întreagă lume supranaturală într-o activitate neîntreruptă. Biletul semnat trebuia neapărat să existe. Doar un necunoscut s-ar fi putut ascunde. Dacă cineva se închidea în spatele ușii, vecinii ar fi știut-o și ar fi comentat-o imediat. S-au ascuns. N-au deschis. Casă de eretici și de proști creștini. Sau se putea obține de la vreuna din acele bătrîne cu broboadă, ce colindau din biserică în biserică, din confesional în confesional, repetînd același șir de păcate răsuflate, spre a primi de fiecare dată un nou bilețel cu „S-a spovedit". Fiecare bilet se putea vinde pe un peso de argint. Acelui Don sau acelei Doña leneși ori neglijenți, care lăsau lucrurile pentru ultima oră. El asistase la du-te-vino-ul bătrînelor înfășurate în șaluri și al slujnicelor de casă mare ce cumpărau în tinda bisericilor, pe înserate, bilete de spovedanie.

Uneori mergea să se spovedească la biserica vecină, Las Mercedes. Alteori o făcea chiar acasă, cu părintele Carreño. „Trebuie să te spovedești. Vino și îngenunchează aici." Se așeza în genunchi pe podeaua scîlciată, înclina capul în piept și începea să-și turuie păcatele. La început erau mici năzdrăvănii pe care preotul le asculta neatent și fără interes, dar mai tîrziu apărură acele greșeli ascunse pe care duhovnicul i le extrăgea cu întrebări insis-

tente. „Te-ai pipăit cu mîinile.“ Își amintea de visele din zori de zi, în pat. De discuțiile cu băieții de vîrsta lui, de privirile aruncate spre gleznele femeilor îngenuncheate, spre cîinii ce se împerecheau pe stradă. În spatele ușilor închise se întîmplau multe lucruri. Și în spatele storurilor dese, ascunzînd ochi ce iscodeau prin fereastră. Se întîmplau multe, noaptea. Uneori, cățărat în copacul de guayavă din grădină, o vedea în curtea vecină pe fata pictorului Juan Pedro López sărutîndu-se și îmbrățișîndu-se pe furiș cu logodnicul, Bartolomé Bello, tînărul care cînta la flaut în capela catedralei. Într-o zi, tot aplecîndu-se să vadă în curtea vecină, s-a rupt craca sub el. S-a produs zgomot, logodnicii au sărit speriați, iar el s-a izbit de pămînt, zburătăcind găinile.

Au aflat-o bătrînele, a aflat și preotul Carreño. „Ce făceai acolo?“ „Culegeam guayave.“ „La ce te uitai?“ Cu vorbe întretăiate, scoase cu forța, reconstrui ceva din ceea ce văzuse. O învălmășeală de fuste, de glezne dezvelite, de mîini pierdute printre haine, de fețe înroșite și gîfîitoare. I s-a dat o penitență mai lungă și mai grea decît în alte zile.

„Simón Narciso, trebuie să te ferești de slăbiciunile cărnii.“ Sutana preotului mirosea a sudoare stătută. Își tot pipăise timp de cîteva zile brațele și picioarele. În căutarea acelei slăbiciuni ascunse și periculoase.

N-a știut niciodată cum să le vorbească femeilor. Nu reușea să-și ascundă un fel de bruscheță definitivă. Alții puteau întotdeauna să se înțeleagă cu ele, să le cadă bine, el însă nu. Încă de pe vremea adolescenței. O figură aspră și străină de cei din jur, un orgoliu mereu jignit, teama de neînvins că va fi disprețuit sau respins. Nu s-a schimbat niciodată în privința aceasta. Acum își dădea bine seama. Căsătoria cu Maria Ronco. El avea douăzeci și doi de ani și era deja învățător. Cu față de bătrîn, cum îl vedeau copiii. Întotdeauna le-a părut bătrîn celorlalți. Elevilor, colegilor, femeilor. Nu știa să vorbească cu femeile. Se încurca în discuții pasionate cu colegii și uita de ele. Prea supusei și umilei Maria Ronco îi poruncea mereu să tacă. „Nu ți-a cerut nimeni părerea.“ Maria tăcea și-și vedea de treburile ei. În timp ce el se agita strigînd printre puștani, ca să facă ordine în hara-

babura din recreație sau să-i supravegheze în timpul mesei, Maria făcea paturile, mătura coridoarele sau o controla pe slujnică, la bucătărie. Pentru Robinson nu existaseră femei. Toți anii aceia lungi, pe insulă, trecuseră fără prezența nici unei femei. Robinson trăia în el însuși și în natură. În cazul lui *Emile* a fost altfel. Existase Sofia. Sentimentul înmugurit în două ființe rafinate.

Acum putea observa că, într-un anume fel, și el fusese ca Robinson. Femeile nu jucaseră nici un rol în viața lui. Doar pentru grija casei, pentru treburile gospodărești, pentru scurta și trecătoarea chemare a naturii. Într-un loc ceva mai ferit, la întuneric. Parcă fusese vorba de aceeași femeie, ce-și schimbase treptat chipul și aspectul. Maria la Caracas, slujnicele de prin hanuri la Filadelfia, cîteva franțuzoaice. Nu fuseseră niciodată mai mult decît niște șterse însoțitoare. Chiar și Manuela Gómez, de-abia întrezărită prin fumul bucătăriei, prin ceața cîmpiilor pustii, prin băcănii și cătune, printre „oamenii cu poncho de la tejghea", cum se întîmplase în cele din urmă.

Pe părintele Carreño îl auzise povestind istoriile secrete ale micului oraș. Violuri, siluiri, bordeluri, incesturi. Femei însărcinate cu alt bărbat, nașteri din alt sînge, secrete de alcov. Numea persoane dintre cele mai cunoscute. Povestea incredibila aventură a unui bărbat bogat ce-și corupsese în secret tînăra cumnată. Făcuse trei copii cu ea. Episcopul poruncise să fie dați în vileag. Cu mare scandal, pe străzile înțesate de priviri curioase și speriate, bărbatul și femeia fură conduși la închisoare. Din închisoare au fugit. Episcopul a arestat-o pe o soră de-a evadatului și a plimbat-o, goală, de coada unui măgar, prin tot orașul. N-a fost om să n-o vadă. Toate porțile închise, toate camerele întunecate, toate rudele, toți cunoscuții, toate slujnicele și sclavele tinere au devenit suspecți. Orașul ardea în desfrîu ascuns.

Era ca jarul acoperit de cenușă, ce se păstrase viu în străfundul hardughiilor adormite și, la cea mai mică atingere, frigea. El nu văzuse scandaloasa paradă, dar și-o imaginase de multe ori. Pe fiecare femeie frumoasă și gătită întîlnită pe stradă, și-o imagina mergînd goală în urma unui catîr. Primele aventuri au fost cu slujnice

mai în vîrstă sau cu fetişcane pe jumătate sălbatice de pe coasta muntelui. În jocuri violente, cu înşfăcări şi căzături, prin ascunzişuri strîmte de munte sau de pod. Dar el n-a fost niciodată favoritul. Întotdeauna exista altul, mai arătos, mai simpatic. La fel i se întîmplase toată viaţa. În cele din urmă rămînea lîngă cîte-o femeie resemnată, nu lîngă cea pe care şi-ar fi dorit-o. Aşa a fost cu Maria. Destul de urîtă, cam neîndemînatică. foarte ignorantă. O cunoscuse pe cînd ieşea din adolescenţă. Locuia în apropierea şcolii şi trecea pe la ea adesea, pentru scurtă durată, cu capul vîjîindu-i de larma copiilor.

Era perioada în care furtuna începea să se abată asupra lumii celei îndepărtate. Perioada în care, în secret şi pe şoptite, se strecurau incredibile ştiri din Franţa. Pe-atunci Franţa nu era pentru el decît un nume gol. O ţară desenată în culori pe hartă. Aproape de Spania, la celălalt ţărm îndepărtat al oceanului. Avea douăzeci de ani cînd începuseră să sosească veştile. O revoltă în oraşul acela imens, în acel Babilon modern care era Parisul, le venise de hac celor mai solide şi venerabile instituţii. Cuceriseră fortificaţii, se întruniseră într-o adunare. Proclamaseră libertatea şi egalitatea între toţi oamenii.

Pe-atunci a început să caute cărţi, broşuri şi conversaţii clandestine. Cu oameni care veneau din Antile sau se întorceau din acea ţară incredibilă ce răsărise în coloniile engleze din Nord. Se numea Statele Unite, nu avea rege, toţi erau egali şi liberi şi toate se hotărau prin discuţii, reuniuni şi legi. Eliminaseră rangurile, privilegiile şi titlurile de nobleţe. Cultele erau libere. Teribilul şi uluitorul eveniment avusese loc cu puţin timp înainte de căsătoria lui cu Maria Ronco. Fusese tăiat capul regelui Franţei. Ludovic al XVI-lea, unsul lui Dumnezeu, văr cu Carlos al IV-lea, reprezentantul legitimităţii Bourbonilor fusese decapitat. Capul cel binecuvîntat căzuse într-un coş şi printre scîndurile estradei cursese sînge sfînt. Îl despuiaseră de titlu, de nume, de onoruri, de putere. În clipa în care îi fusese retezat capul, nu mai era decît Louis Capet. Un om ca toţi ceilalţi. Mai puţin decît ceilalţi. Locuitorii Parisului lansaseră un imens

strigăt de uimire ce răsunase în lumea întreagă. În cele mai slabe murmurări pe care vîntul le purta de-a lungul văii Caracasului, se putea distinge ceva din acel ecou.

A fost vremea lecturilor ascunse. Cînd își petrecea noaptea în camera sa, aplecat asupra lui *Emile*. I se putea restitui omului bunătatea naturală, acesta putea deveni din nou blînd și drept, putea fi curățat de toate înșelătoriile, erorile și prejudecățile vîrîte în mintea lui prin educația tradițională. Dacă toți oamenii ar putea fi crescuți precum Emile, o nouă omenire ar pune stăpînire asupra pămîntului, spre a instaura justiția și binele. În Valea Caracasului ar ajunge valul de nestăvilit al înnoirilor. De pe porțile noilor școli ar ieși oameni noi, fără greșeli și superstiții. Nu li s-ar mai servi tot acel talmeș-balmeș de convenții false și de obiceiuri încîlcite, de vanități și minciuni cu care erau deformați acasă și la școală. Ar recupera virtutea și libertatea originară pe care societatea le desfigurase și distrusese.

Totul avea să fie nou și diferit. Toți aveau să știe să fie buni și utili, să învețe de la natură, de la viață, din muncă, din practica binelui. Mii de Emili, un milion de Emili, lumea cea coruptă salvată de un om nou.

Atunci a scris acel memoriu către Consiliul Comunal, în care îndrăznea să propună, pentru prima oară, o nouă formă de școală.

Fusese numit învățător la școala primară. Îi încredințaseră, fără să-și dea seama, marele instrument de transformare. După ce se gîndise mult, scrisese ciorne, rupsese însemnări, cu scrisul său curat și ordonat terminase de copiat manuscrisul. „Starea actuală a școlii demonstrată în șase observații". Șase obiecții în care se reflecta tot zbuciumul reflecțiilor sale și toată speranța lui. Folosea cuvinte ce prinseseră contur în mintea sa în multele nopți nedormite. Școala nu putea avea alte obiective decît „să prepare sufletul copiilor pentru a primi cele mai bune impresii și a deveni capabili de orice întreprinderi". Nu frizeria unui rade-bărbi cu copii zbierînd în cor lecția la citire, peste capetele zbîrlite ale clienților, ci misiunea transformatoare a unui Prometeu. Școala nu era luată în seamă. Învățătorii erau învechiți și inutili. Trebuia să fie în pas cu progresele științei. Fiii meșteșu-

garilor trebuiau învățați să devină mai buni meșteșugari, la fel fiii agricultorilor. Trebuiau educați fiii mulatrilor și ai negrilor. Îndrăznise să scrie: „Eu nu cred că sînt mai puțin vrednici de ea decît fiii albilor". Cîte fețe de consilieri avea să șifoneze fraza aceea. Atîtea idei ce se îndepărtau de tot ce se acceptase și practicase pînă atunci. Nu exista o misiune mai delicată și mai de preț decît a învățătorului. Cu care alta se putea compara? „Grija și delicatețea cu care trebuie transmise omului primele idei despre un lucru nu pot fi nicăieri mai mari."

Trece apoi la trasarea tabloului complet al proiectului său. De parcă destinul i-ar fi pus în mîini formarea unui popor întreg. Nu ține cont de piedici, de rezistențe, de obstacolele de netrecut pe care tradiția le va ridica în calea proiectului său. Pare să-l interăseze prea puțin. Ei spune adevărul său și îl spune complet. Nu pe jumătate. Nu ca să obțină doar un meschin început. Trasează un plan întreg, fără a fi preocupat de altceva decît de convingerile sale.

Prevede și descrie în detaliu totul. Numărul localurilor, funcționarea, atribuțiile și numărul învățătorilor, admiterea și îndatoririle discipolilor, cheltuieli, plăți, mobile, orare, acțiuni publice, zile libere, distracții, premii.

A fost prima dată cînd a pus pe hîrtie toate acestea. O va face de-acum încolo timp de ani în șir. O va face în toate locurile pe unde îl va purta destinul. La Caracas, în orașele din Europa, în Anzi, pe coasta Pacificului. Înconjurat de oameni diferiți. Repetînd și insistînd asupra acelor idei care cu siguranță aveau să salveze lumea. A început o nouă epocă. Totul se va schimba în bine sau în rău, dar oamenii nu-și dau seama, închistați cum sînt în imemorialele lor obiceiuri și privilegiile lor învechite. El în schimb o simte și o știe. Și o va spune, o spune aici și acolo, ieri și azi. Se schimbă vremurile și oamenii, dar educația nu poate lua sfîrșit. A început o epocă nouă și trebuie pregătiți oameni noi.

II ERA GREU SĂ CITEASCĂ LA LUMINA LUMÎNării. Trebuia să-şi ascută privirea pe pagina ce se umplea de umbre. O lectură întreruptă în fiecare clipă de nevoia consultării dicţionarului. Erau şi cuvinte pe care le putea ghici, dar uneori se înşela. Lua dicţionarul, îl răsfoia nervos şi se apuca din nou să citească : „*Le clinquant de la parure est incommode à mille égards.*" Aflase ce înseamnă *parure :* podoabă, găteală. Văzuse dantelele, broderiile doamnelor de rang mare, cu ocazia sărbătorilor religioase. Cu alaiul lor de sclave negre purtînd covoraşul şi scăunelul de rugăciuni. „Clinquant" îi suna a zgomot metalic, a potcoavă pe piatră. Frumoşii cai de lux pe pavajul din Piaţa Mare. Un sunet ca de clopoţel sau de tamburină. Trebuia să caute în dicţionar. Era vorba de ceva strălucitor, cu reflexe, aurit şi sclipitor, ornamentul unui chipiu. Înainta extraordinar de greu şi se rătăcea pe căile întortocheate ale înţelegerii. De ce-o fi scris aşa de încîlcit genovezul ? Ar fi putut-o face într-un mod mai simplu şi mai direct. Cu fraze scurte, cu afirmaţii, cu simple enumerări. Cînd se va aşterne el să-şi scrie propriile opere, aşa o va face. „Pentru a menţine între oameni întreaga libertate posibilă", pînă aici era clar. „Eu aş vrea să fiu *mis* astfel..." Ce mai era şi asta „să fii pus", ca un obiect pe un bufet ? Fiecare cuvînt de care se lovea în traducere îl trimitea spre alte raţionamente. „A fi pus", toţi erau puşi undeva, într-un anume loc, într-o anume formă. Puşi de către cine ? *Emile* o explica. De către societatea pe care alţii o creaseră. O creaseră împotriva oricărei raţiuni. În scopul artificiului, al convenţionalului, a tot ceea ce era „clinquant". Reve-

nea la lectură. Cu greu parcurgea un paragraf întreg. „Fără afectare, fără schimbări în propria-mi persoană, eu aş fi poporul din *la Guinguette.*“ Aici se afla cuvîntul acela : „popor“. Avea acum un sens nou. Nu mai însemna „oameni simpli“. În Franţa răsculată şi în noile State Unite i se atribuia alt sens. „Poporul suveran“, „noi, reprezentanţii poporului“. Nu regele, nu nobilimea, ci „poporul suveran“. Nu bieţii oameni umili ce umblau pe străzile acelui Caracas timid, nu domnii din consiliul comunal, nu guvernatorul, ci adevărata nobleţe a oamenilor liberi în ansamblu. Dar Rousseau vorbea de „poporul din la Guinguette“. I-a fost greu să înţeleagă. Dicţionarul spunea că era „un cabaret popular“. În Caracas nu existau decît cîrciumi şi hanuri pentru căruţaşi. Cu o lampă ce scotea fum şi, la ocazii, cîte o melodie ciuntită, îngînată la chitară şi harpă. Şi o voce fonfăită care cînta. Nu era o *Guinguette,* era o crîşmă. Şi-a amintit de toate acestea cînd a văzut „guinguette“-le din Paris, pe străduţe retrase sau pe malurile rîului. Cu muzică de acordeon şi dansatori, toţi de aceeaşi culoare.

Era epoca în care trecuse de la lumînarea pîlpîitoare la lumina ce inunda străzile şi pieţele din felinare strălucitoare. De la douăzeci de străzi din Caracas, la imensitatea Parisului. De la coloanele pe sub care vindeau cîţiva bieţi negustoraşi în Piaţa Mare, la arcadele înţesate de lumini, vitrine şi lume de la Palais Royal. De la franceza ghicită cu dicţionarul, la cealaltă pe care ajunsese s-o turuie cu dezinvoltură.

Era ca şi cum, printr-o vrăjitorie, reuşise să convoace în jurul lui, în singurătatea insulei sale, întreaga lume, cu scenele ei fabuloase. Doamnele acelea ce se plimbau pe sub arcade, cu mantiile lor lungi şi albe, în stil grecesc, cu sînii pe jumătate dezgoliţi şi pălării înflorate, parfumate, machiate, atît de artificiale şi de frumoase, erau „Minunatele“ ; domnii cu redingote colorate şi bicorn cu panaş, sau cu pălării cu calota înaltă şi rotundă erau „Incredibilii“. Fiecare uşă dădea spre un restaurant de lux, spre un magazin cu obiecte scumpe, spre o casă de joc, spre locuinţa vreunei curtezane. Vorbeau despre ludovici şi lire.

Toate se schimbau, dar el continua să rămînă acelaşi. Îmbrăcat anapoda, cu o redingotă roasă şi cenuşie şi cu eternii săi pantofi ce răsunau atît de lugubru pe caldarîm.

Totul se schimba. Bolívar nu mai era copilul rebel şi impulsiv pe care îl cunoscuse în casa bunicului Palacios, care se simţise ca un deportat în casa lui, care fusese obiectul mai multor certuri în familie şi intervenţii ale consiliului comunal. Acum era un tînăr prezentabil, îmbrăcat luxos, cu lanţuri de aur şi haine de mătase, ce se lansa în partide de joc îndrăzneţe şi dădea de băut cu mărinimie unui întreg alai de prieteni, de pierde-vară şi de cocote. Acesta era cel de al doilea Bolívar pe care-l cunoscuse, sau al treilea. Al doilea fusese cel din 1802, ce trecuse rapid prin Franţa, înainte de a pleca în Spania, să se căsătorească. Acesta era cel de al treilea. Înconjurat de o ceată întreagă de latinoamericani zgomotoşi şi mereu în căutare de plăceri. Fernando Toro, care îl însoţise de la Madrid, ecuadorianul Montúfar, originar din Quito. La acea vreme Rodríguez nu cunoştea oraşul acela. Acum însă, la cea de a patra sau a şasea rememorare a anilor, surîdea ştirb. Nimic nu cunoscuse atît de bine ca Ecuadorul. Dar atunci era vremea certurilor cu tinerii săi comeseni, pe care nu înceta să-i patroneze cu aere de profesor ofensat.

Şi oraşele se schimbaseră. În final — cînd avea să fie finalul ? —, ajunsese să le simtă strîngîndu-se sau lărgindu-se în jurul său. Al acelei armături de case greoaie şi al acelor ochi mereu tulburaţi şi obosiţi. Din micul Caracas, pe care nu avea să-l mai revadă niciodată, plecase în Jamaica. Kingston era ca un sat, doar că avea case de lemn vopsite în alb şi englezi pompoşi cu tricorn şi cu negri pe jumătate goi. Acolo începuse să înveţe engleza. A urmat apoi Baltimore. Sosise pe un vas cu pînze ce mirosea a melasă şi a rom. Pentru prima oară pătrundea într-un oraş liber. Aici îşi perfecţionă engleza şi fu angajat ca ucenic într-o tipografie. Din munca de zeţuire avea să deprindă, silabisind literă cu literă, o ortografie corectă, a limbii, o imagine mai frumoasă a formei literelor. Şi avea să constate prezenţa permanentă şi mută a libertăţii şi a egalităţii. Nu existau „domniile-lor“, nu existau nobili. Gazetele vorbeau cu îndrăz-

neală despre guvern. Asistase cu uimire la întruniri publice unde oratorii, căţăraţi pe cîte o masă, comentau cu pasiune proiectele de reformă, fără să fie opriţi de vreun jandarm, fără ca nimeni să se scandalizeze. Toţi ascultau, aplaudau sau huiduiau şi apoi se împrăştiau discutînd în grupuri mici. Ceea ce făurise cu imaginaţia sa la lumînarea sfîşietoare, în nopţile din Caracas, vedea în sfîrşit, în realitate. Se putea trăi astfel. Fără rege, fără teamă, fără stăpîni.

I se deprindea auzul cu engleza şi i se întărea încrederea în libertate. Acum nu mai era vorba să viseze la ceea ce exista doar în cărţi. Să discute în taină cu simpatizanţii noilor idei. Să afle din şuşoţeli şi confidenţe periculoase ce pregăteau deţinuţii politici din La Guaira în vederea proclamării unei Republici a Venezuelei. Egalitate între caste, negri, albi, indieni şi metişi, egali cu toţii. Libertate pentru toţi. Abolirea privilegiilor. Acum ştia că aceasta era posibil şi că se putea trăi o viaţă normală şi liniştită, chiar dacă se produceau atîtea schimbări senzaţionale. Locuitorii din Baltimore, lucrătorii de la atelier, clienţii de la han, comesenii din piaţa centrală ce trăiau zi de zi acest vis filozofal.

A urmat apoi Bayonna. Aproape de graniţa cu Spania. Acolo a început cu franceza. Apoi a fost Parisul. Trei zile cu diligenţa, hurducăit pe drumurile desfundate, pline de gropi, pînă ce intrase, într-o după-amiază, în oraşul acela incredibil de mare. Douăzeci de Baltimoruri, patruzeci de Bayonne, o sută de Caracasuri. Străzi şi iar străzi, pline de lume şi de trăsuri, interminabile şiruri de case înalte, palate, portaluri, pieţe, copaci, grădini şi o atmosferă de sărbătoare permanentă. Şi scandaloasa deviză înscrisă pe faţadele clădirilor publice: „Libertate, Egalitate, Fraternitate". Cuvinte ce în altă parte nu se puteau rosti nici măcar în şoaptă. Pe frontispiciul bisericilor închise, incredibila frază: „Bun naţional. Proprietate naţională de vînzare". Oricine putea să-şi cumpere o biserică. Pentru ce? Ca să întemeieze o şcoală, de exemplu. Lîngă el, în diligenţă, călătorise un preot mexican agitat şi plin de idei. Servando, îi spunea el. Fratele Servando Teresa de Mier.

„Creştinismul n-a fost adus de spanioli în America." Despre astfel de lucruri îi vorbea Servando la Bayonna, cînd îşi terminau orele de curs la şcoala unde predau spaniola. Cînd nu vorbeau despre problema bisericii şi a revoluţiei, vorbeau despre preoţii ce rupseseră legămîntul faţă de Roma şi acum, de cînd se instaurase Concordatul, nu ştiau prea bine ce să facă. Servando ţinea slujbe clandestine. În curţile interioare ale unor case vechi, pentru emigranţi spanioli şi pentru doamne franceze. În timp ce citea misa în latină, chipul i se transfigura. Cînd nu discutau despre relaţiile dintre biserică şi stat în republică, Servando aborda tema sa preferată. O temă care-l costase cearta cu Inchiziţia şi fuga din Mexic.

Era imposibil ca providenţa să fi admis ca timp de cincisprezece secole după moartea lui Cristos un sfert de omenire să fie lipsită de Evanghelie. Spaniolii au găsit impresionante mărturii şi urme ale creştinismului în rituri, cuvinte, chiar şi cruci. Erau dovezi că existase o credinţă anterioară sosirii misionarilor. Fusese, desigur, vreunul dintre apostoli. Servando afirma: „Nu sînt baliverne de-ale mele, este convingerea întărită de probe a celor mai mulţi eruditi cercetători." Cita numele tuturor acelora care semnalaseră, începînd de la cucerirea spaniolă, ciudate coincidenţe. Cuvîntul Tomé exista în limba náhuatl. Apostolul Toma venise în America, îndeplinind mandatul Domnului, spre a propovădui credinţa. Indienii îl recunoscuseră drept un trimis supranatural şi-l botezaseră Quetzalcoatl, Şarpele cu Pene. Făcuseră cunoştinţă atunci cu Crucea, cu Salvatorul şi cu Sfînta Fecioară. Fecioarei îi spuseseră Tonantzin şi-i închinaseră un sanctuar în Tepeyac. „Ce nu era posibil pe acele tărîmuri uluitoare! Imaginaţia şi realitatea se amestecau. Cine cunoştea realitatea? Totul putea fi miracol." Nu îndrăznise să i-o spună mizerabilului acela de preot. Evanghelia fusese predicată în America în acelaşi timp ca şi pe restul continentelor. Din secolul I al erei creştine, de către Sfîntul Toma-Quetzalcoatl. „Asta am spus chiar de la altarul sfintei Guadalupe, în predica ce mi-a adus condamnarea inchizitorilor şi expulzarea din patrie."

Robinson îl asculta fascinat. Piramidele severe, colonadele templelor din piatră, împodobite cu gravuri în mijlocul selvei umede, înfățișau imaginea șarpelui cu pene : în partea de jos a coloanei capul semeț iar sus, spre vîrf, corpul, ce pentru Servando era simbolul sfîntului apostol Toma. Spusese toate acestea în predica sa în urmă cu șase ani. Motiv pentru care era acum renegat și urmărit. Dar mai spusese și altele. Fecioara din Guadalupe era venerata mamă indigenă Tonantzin. Sfîntul Toma le-o anunțase aztecilor. Ceea ce Juan Diego i-a dus episcopului din Mexic nu era un chip de sfînt pictat pe mantia sa, ci însuși acela de pe haina cu care venise îmbrăcat apostolul. Pe margine erau hieroglife siriene și aztece. „Noi, latinoamericanii, n-am fost uitați de Dumnezeu pînă la sosirea spaniolilor, bunavestire ni s-a anunțat din primul moment. Acestea fac parte din misterele încă nedezlegate ale Lumii Noi. Este un lucru uimitor, Samuel."

Robinson, acum acesta era numele lui, nu văzuse niciodată un șarpe cu pene. În timpul plimbărilor la Bayonna, fratele Servando se îmbăta de vorbe, explicîndu-și ideea. Prin podișurile din Mexic și prin selvele Americii Centrale, în zona aceea pe care spaniolii o numiseră Castilia Aurului, se aflau, ascunse în desișul de trunchiuri și liane, templele indigenilor, piramidele, scările, galeriile. Peste tot se vedea figura stilizată, sculptată în piatră, a șarpelui cu pene. Va fi fost, probabil, acoperit cu penele tuturor păsărilor și va fi avut o imensă gură vorace. Șarpele era simbolul pămîntului, al vieții și al morții. Era o ființă născută în mîl, dar acoperită cu penele animalelor cerului. Toate se aflau în acel simbol. Era semnul prezenței apostolului. Adusese cu el, încă de la sosire, darul limbilor din miraculoasa zi de Rusalii. Servando căuta în tradiția indienilor ecourile învățăturii creștine. Quetzalcoatl — Sfîntul Toma era cheia pentru toate. Sosirea lui Cortés [1], cu soldații săi îmbrăcați în fier, reprezentase întoarcerea Sfîntului Toma, revenirea Șarpelui cu Pene, reînvierea amintirii milenare.

Toate acestea însemnau America, gîndea Robinson. Toate se aflau sau puteau exista în acea stranie lume pe

---

[1] Hernán Cortés, conquistadorul Mexicului (1485).

care nimeni n-o cunoştea bine. În perioada aceea, cînd predau spaniola elevilor din Bayonna, iar Robinson era şi ajutor într-o tipografie locală, treceau în mod continuu dintr-o lume într-alta. Cu fiecare zi, se simţea tot mai mult Robinson. Din Jamaica şi de la Boston îşi alesese numele acela. Alt nume al hazardului pentru un copil părăsit. Îl chema Samuel, ca pe regele întemeietor al Israelului şi urma să şi-l ia, pentru cel de familie, pe Robinson. Omul din insulă. Omul singur în faţa lumii necunoscute şi străine. Samuel Robinson. Păstra S-ul şi R-ul de la primele sale nume.

„Oare s-ar putea întîmpla şi acolo ceea ce se întîmplase aici ?“ Sosise în Bayonna doar după şase ani de la căderea capului lui Robespierre. Toată lumea părea să se trezească din teribilul coşmar. Fiecare om avea povestea lui de groază. Denunţurile, prizonierii, căruţa condamnaţilor trecînd pe stradă, mulţimea din Piaţa Revoluţiei şi ghilotina, ca un fel de poartă înaltă şi strîmtă, înălţată pe o platformă. O poartă a morţii, prin care s-ar fi zis că toţi aveau să treacă.

Se pierdea, cu Servando, în discuţii interminabile. Era sau nu posibil ca revoluţia să fie dusă pe pămîntul indienilor ? Nu putea fi aceeaşi. Nu erau aceiaşi oameni. Nici obiceiurile. Îşi amintea cu emoţie de bileţelele conspirative ce circulaseră între Picornell şi tovarăşii lui de închisoare din La Guaira. Trebuiau să se gîndească la o revoluţie diferită. Trebuiau să înceapă prin a-i pregăti pe oameni, învăţîndu-i să devină cetăţeni. Nici măcar în Franţa lucrurile nu ieşiseră bine. Ar fi putut, oare, Robespierre să se menţină în continuare ? Fusese un dumnezeu, iar acum era monstrul. Situaţia aceea nu putea dura. Căzuse Robespierre, venise Directoratul. Lumea era speriată şi sătulă. Apoi apăruse din război generalul acela tînăr, Bonaparte. Cînd Robinson sosise la Bayonna, el era deja Prim Consul. Din nou întreaga putere în mîinile unui singur om.

Robinson repeta întruna că poporul trebuie educat, pregătit pentru a trăi în Republică. Altfel, încercarea

ar da greş. Servando ajungea să spună că în America Republica ar fi un fel de a treia venire a lui Quetzalcoatl.

Puteau oare oamenii să trăiască în libertate, sau nu ? El îi văzuse trăind în libertate în America de limbă engleză. Reuşiseră în Statele Unite, dar în Franţa nu. Să fie acest lucru posibil în America de Sud ?

Cam pe-atunci au citit o cărţulie care de-abia apăruse. I-a atras titlul. *Atala sau dragostele a doi sălbatici* în selvele din America de Nord. Ecoul unei muzici fascinante se degaja din acea lectură. Autorul era un scriitor tînăr, duşman al Republicii, monarhist, apărător al creştinismului şi chiar viconte : René de Chateaubriand. Viaţa trăită în candoare şi simplitate, dragostea fără umbre, bunătatea naturală a acelor două blînde fiinţe primitive îi mişcau profund. Să fi fost odinioară la fel şi indianul sălbatic ? Fratele Servando îi cunoştea mai bine decît Robinson. Fusese în contact permanent cu ei în Mexic. Nu păreau astfel.

Toată problema stătea în această dilemă. Prin natura sa, omul era bun, ori trebuia învăţat să fie bun ? Discuta cu călugărul în timp ce citea *Atala*. Să fi fost, oare, posibile acele întîmplări sau nu ? Creştinismul nu credea în bunătatea omului. Se năştea murdărit de păcat, venea după cădere, trebuia mîntuit şi îndreptat pe calea cea bună. De aceea fusese sfîntul Toma în America. Şi acum lumea trebuia învăţată. Ora cea nouă a omenirii nu putea să se nască în selve, din întoarcerea la viaţa naturală, ci în şcoli. Aşa cum oamenii trebuiau învăţaţi să scrie, tot la fel trebuiau învăţaţi şi să trăiască. La fel cum erau învăţaţi să deseneze formele rotunjite ale literelor, trebuiau învăţaţi şi să trăiască într-o societate liberă şi egală. Cum fuseseră deprinşi să trăiască pînă atunci ? Într-o societate de asuprire, prejudecăţi şi superstiţii. „Vezi, Servando, pe drumul acesta putem ajunge să fim de acord."

A început să traducă *Atala*. Nu mai era ca pe vremea nopţilor din Caracas, la lumina luminării, cu *Emile*. Acum o putea face cu dezinvoltură şi siguranţă. Dar nu

reușea să redea muzicalitatea secretă și pătrunzătoare a lui Chateaubriand. „Într-o noapte, la lumina lunii, în timp ce toți sălbaticii dormeau pe fundul pirogilor lor..." S-a oprit îndelung asupra acelui cuvînt. Îi revenea în minte din cea mai îndepărtată Americă. Nu era un cuvînt de-al francezilor, ci de-al indienilor americani. Așa era numită lunga și zvelta canoe a indianului, pe coasta Caraibilor. „...Rămînînd numai el singur treaz alături de Chactas, Renato îl roagă să-și povestească viața. Bătrînul acceptă să-i facă pe plac și, așezat lîngă el la pupa pirogii, în zgomotul valurilor și în mijlocul liniștii, îi vorbește astfel." Nu fusese nevoie să recurgă la dicționar pentru a traduce cuvîntul acela. Cei care nu-l cunoșteau erau francezii. El îl răscumpărase și îl înapoia adevăratei sale naturi, transformîndu-l din *pirogue* în *piragua*.

Cît timp a durat traducerea, în mintea sa a existat o permanentă contradicție între descrierile făcute de Chateaubriand din bogata lui imaginație și amintirile de viață pe care el și Servando le păstrau din propria lor experiență. Dar era o carte la modă. Toată lumea vorbea despre ea și era o idee bună s-o traducă în spaniolă, pentru a le oferi o lectură mai atractivă discipolilor săi.

Acum se afla în fața lor bărbatul acela încă tînăr și atît de ceremonios. Se prezentase pe neașteptate să se intereseze despre traducere. Răsfoi curios cărticica. Se scuză pentru slabele sale cunoștințe de spaniolă. Nu era acum, era atunci. Mereu existase un „acum" urmat de altul și altul. Acum. Unde se aflau acum ? Dar ceea ce trebuia să evoce era acel acum.

Servando și el își furau elogiile din gură. Li se păruse o carte extraordinar de frumoasă, cu sonorități muzicale. Numai un om ca el, desigur, putuse să vadă în indian toate acele lucruri. Ei n-ar fi reușit niciodată să-l descrie astfel. Și numai așa apărea frumos și mișcător. Citise la Caracas cronicile despre cucerirea Americii. Omoruri, ură, ciini dresați asmuțiți la gîtul șefilor de trib, trupuri sfîrtecate. Numai un francez ca bărbatul acela cu vorba rafinată și glas modulat putea avea acea imagine despre indian. „Niciodată nu mi l-am închipuit astfel, Servando." Călugărul proscris îi văzuse în fiecare zi tîrîndu-se în genunchi

către porţile templului sfintei Guadalupe. Îi cunoscuse în pieţe, printre mormane de lucruri de doi bani, sau pe plantaţii, salutîndu-şi stăpînul cu pălăria de paie în mînă. Dar acum apărea acest nou indian.

„Domnule Viconte, a fost o mare onoare." Se înclinară amîndoi, cu o reverenţă. Vicontele zîmbea cu amabilitate. „Trebuia să-i fi spus de Guadalupe şi de sfîntul Toma." „N-am avut timp. Şi, în plus, n-ar fi înţeles."

ÎN CEASURILE PE CARE ŞCOALA DE LIMBI STRĂine i le lăsa libere se aventura prin oraş ca printr-o pădure. Pe străzi necunoscute, printre oameni ciudaţi şi lume străină. Fratele Servando pleca la rîndul său să viziteze bisericile din parohie, să vorbească cu preoţii tradiţionalişti împotriva celor naţionalizaţi şi să dea credincioşilor sfînta împărtăşanie în bisericile restituite de Concordat.

Nu-şi pierduse înfăţişarea de persoană de pe alte meleaguri. Printre siluetele elegante, cu vestoane colorate şi bicorn cu pene, el ieşea în evidenţă ca o pată, mereu cu aceeaşi haină uzată şi boţită, cu o pălărie unsuroasă, cu părul în dezordine, ochelarii tulburi, pasul lent şi mîinile la spate. Putea să se plimbe printre grupurile ce pălăvrăgeau pe trotuare, să se ciocnească de trupuri sau braţe de trecători, să se aşeze pe un scaun de cafenea şi să citească ore în şir ziarul, fără ca nimeni să-l recunoască sau să se apropie de el şi să-i vorbească. Era, cu siguranţă, la fel de singur ca şi Robinson pe insula sa. De la masa de cafenea asista la un spectacol fără sfîrşit. Treceau femei tinere cu toalete provocatoare. Cîteodată îşi amintea de Maria Ronco şi zîmbea. Nu s-ar fi putut îmbrăca niciodată astfel. De la mesele vecine îi ajungeau la urechi ecoul conversaţiilor. Tipi înfierbîntaţi care gesticulau şi vorbeau cu vocea ridicată despre evenimentele zilei. Mai ales despre Generalul Bonaparte şi politica lui. „Are deja pacea asigurată, exact ceea ce ne trebuie." „Cu el nu poate fi pace. Ambiţia îl aţîţă. O să fie război. Război cu toată lumea. Pînă ce se va scurge tot sîngele ţării ăsteia." Chipuri alarmate se întorceau spre cel care vocifera, determinîndu-l să-şi moderoze tonul.

Uneori intra în vorbă cu cîte un vecin de masă. După repetate şi stîngace încercări de a lega o conversaţie. „Ah, sînteţi american. Din Philadelphia ?“ Cu greu îi explica de unde era. Că era american, într-adevăr, dar nu din Philadelphia. Că nu era nici spaniol, ca cei din Spania, că venise dintr-un ţinut ce se numea Tierra Firme sau Indiile. Trebuia să-i dea explicaţii îndelungate, dar comeseanul tot nu reuşea să înţeleagă. „Da, american.“ Era mai simplu şi, în plus, după noul lui nume puteau să-l creadă din Charleston sau din Baltimore. „Samuel Robinson.“ Vorbeau apoi despre toate cîte se întîmplaseră. „Nici nu vă puteţi închipui ce-a fost.“ Pătrundea, printr-o alunecare fără oprire, în miezul acelor întîmplări teribile. „Aproape de locul acesta funcţiona ghilotina.“ Interlocutorul său fusese de faţă cînd i-au tăiat capul lui Robespierre. Lui Robinson nu-i era greu să reconstruiască scena.

Viteza şi densitatea timpului se schimbaseră treptat în jurul lui. Venea de la timpul lent din Caracas. De la orele fără sfîrşit şi de la saluturile ceremonioase. Trecuse prin republica americană. Altceva. Acolo totul era calculat : timpul, sarcinile şi rezultatele muncii. Toată lumea era ocupată. Cei fără slujbă, amatorii de cîrciumi erau prost văzuţi. Dar de cînd sosise la Paris, intrase într-alt ritm şi în altă densitate de timp. Totul părea să se evapore, să se împrăştie, să se schimbe. În zece ani, în cinci ani, în ultimii doi ani, totul se schimbase. Totul continua să se schimbe. Ghilotina nu mai era în piaţă, dar nici regele în palat. Multe biserici fuseseră transformate în ateliere sau grajduri. Vechile palate ale marilor seniori de ieri erau invadate de o lume nouă. Erau aşteptate noi transformări. Teroarea luase sfîrşit, luase sfîrşit şi Directoratul. Acum era perioada Consulatului. Pentru cît timp ? Toată lumea spunea că în curînd Consulul se va proclama rege. Că-şi va pune pe cap coroana vechilor suverani şi va restabili nobilimea. Se întîlnea pe stradă cu persoane despre care se ştia că aveau să fie puternice sau care fuseseră puternice şi se ferea din calea lor. Unii apăreau, alţii dispăreau, ca marionetele. Erau şi mulţi recent îmbogăţiţi. Femei acoperite cu mătăsuri şi bijuterii. Curtezane sau soţii de negustori bogaţi. Într-o trăsură roşie, sînge de bou,

văzuse trecînd o femeie frumoasă, strident îmbrăcată. Francezul care-l însoţea i-o arătase. „Este o compatrioată de-a dumitale." Parc-ar fi rezolvat o ghicitoare despre timp şi situaţii. Nu era o compatrioată. Era spaniolă, dar renunţase la cetăţenie. Nici el nu era spaniol. Se numea Teresa Cabarrús şi era fiica bancherului lui Carlos al IV-lea. Fosta nevastă a lui Tallien. Se spunea că ea precipitase căderea lui Robespierre. Îl tîrîse în ţărînă pe Tallien. I se spunea Nôtre Dame de Thermidor. Frumoasă femeie. Imaginaţia lui Robinson prinsese să zboare. Acum era amanta negustorului Ouvrard. Multe milioane, un palat, o mulţime de servitori şi briliante strălucitoare la gît şi la mîini. Chipurile întîlnite la cafenea sau în grădinile de la Palais Royal era indescifrabile. Oricare dintre oamenii aceia putea fi un nobil reîntors, ori un vechi membru al Convenţiei sau al vreunui Tribunal Revoluţionar. Sau fratele unui ghilotinat sau un simplu aventurier ce venea să-şi caute norocul la acel tîrg încîlcit de ocazii folosite şi ratate. Circulau zvonuri despre război şi despre un complot. Avea să fie pace. Avea să fie război. Pe Servando nu-l vedea decît seara, cînd se întorcea de la obligaţiile lui parohiale. Îi vorbea atunci despre bisericile dezafectate şi despre lupta dintre preoţii „constituţionali" şi cei „refractari". Sau, ceea ce era acelaşi lucru, dintre „galici" şi „romani". „Este o mare confuzie, Samuel. Mulţi dintre cei ce au jurat pe constituţia civilă a clerului au făcut-o din pur formalistm. Toată lumea doreşte restaurarea completă a vechiului cult. Eu îmi petrec ziua întreagă ascultînd confesiuni, împărtăşind şi vizitînd muribunzi. Niciodată n-am lucrat atît de mult. Printr-o ironie a sorţii, fratele Servando oficia în parohia sfîntului Toma. „Nu le-ai vorbit despre sosirea sfîntului Toma în America sub înfăţişarea Şarpelui cu Pene ?" Nu avusese timp de-aşa ceva, îl asigura mexicanul.

Cîteodată îl lua cu el pe Servando pînă la Palais Royal, ca să-l vadă scandalizîndu-se. Se instalau lîngă o coloană şi priveau vîltoarea umană. Femei îmbrăcate ca la teatru, cu sînii mari aproape goi şi pelerine lungi de mătase transparente. Intrau sau ieşeau pe uşile înguste ale caselor de modă sau ale caselor de joc. Alături de tineri cu

jachete albastre sau roz, cizme de lac, pălării cu bor mare și manșete de dantelă. Prin larma cetelor de cheflii răzbătea ecoul zăngănitului de monede din tripouri. Fiecare „minunată" trecea învăluită într-un nor de parfum. Cei doi latinoamericani se uitau ca printr-un geam. Casa de joc, restaurantul scump, femeile parfumate. Totul era teatru.

Vorbeau de politică. În timp ce cutreierau fără țintă străzile și treceau dintr-un parc într-altul, își imaginau ceea ce s-ar fi putut întîmpla. Franța era pe cale de a domina Europa. Amenința vechile monarhii. Pătrunsese în Italia, Austria, Țările de Jos și orașele germane. Exista acum o republică în nordul Italiei și alta în Olanda. Situația avea să se extindă. Va ajunge încă și mai departe. Pînă la ținuturile Americii. Vor apărea republici. Lumea se schimba sub ochii săi fără încetare. Într-o zi, în timp ce se plimbau în afara marelui oraș, au văzut ridicîndu-se în aerul după-amiezii, ca o mare ciupercă viu colorată, cu o pălărie imensă în partea de jos, un balon aerostatic. S-au oprit emoționați. Părea o apariție apocaliptică. Copiii strigau arătînd cu mîna spre cer, iar femeile fugeau speriate să se ascundă prin case. „Așa ar fi putut să ajungă sfîntul Toma în America." Un om putea călători prin aer, sub imensul balon de pînză vopsită, ca și cum s-ar fi aflat în carul lui Ilie prin cer. Servando părea uluit. Își amintea de miracole, de levitație, de zborul îngerilor, de Sfînta Treime deasupra norilor, în picturi. „Astfel de lucruri îmi provoacă teamă, Samuel." Fața aspră a lui Robinson se contorsiona într-o strîmbătură. „Ce s-ar întîmpla dacă ai noștri ar vedea așa ceva ? Ar pica în genunchi. S-ar ruga, ar face confesiuni publice în gura mare." Robinson se dezlănțui într-o lungă perorație despre toate progresele pe care știința avea să le realizeze. Balonul dispărea dincolo de acoperișurile înalte. Dacă toate lucrurile aveau să fie cunoscute și stăpînite, totul trebuia luat de la început. Se contura o eră a miracolelor, dar a miracolelor științei. Aerostatul, electricitatea, galvanismul, mașina cu aburi. „O mașină cu aburi englezească are forța a zece cai, a o sută de sclavi. Mașina de țesut mecanică înlocuiește munca la război a o sută de femei.

Există o adevărată prăpastie între ceea ce este omul și ceea ce poate deveni. De aici provin toate relele." Ai văzut un miracol și ți-a fost greu să rămîi liniștit, Servando. Un șarlatan ar putea ieși în fața mulțimilor ignorante spre a le face să creadă că balonul aerostatic este dovada unei puteri supranaturale. L-ar crede și i s-ar supune ca unui dumnezeu. Acesta este pericolul. Trebuie să li se schimbe oamenilor mentalitatea, spre a-i pregăti pentru ceea ce urmează. „Ceea ce urmează va fi la fel, Samuel." „Nu trebuie să fie la fel. Trebuie să muncim pentru asta."

Vorbeau despre Revoluție și despre înfrîngerea ei. Încetul cu încetul se revenise la formulele vechii ordini. „Greșeala a fost că nu și-au dat seama că nu de ghilotină era nevoie, ci de școală." De fiecare dată sfîrșea prin a ajunge la tema școlii. Era obsesia lui. Le vizitase pe unele din oraș și-și făcuse prieteni printre administratori și dascăli. Urmărea cu o mare curiozitate noile metode de predare a fizicii, chimiei și științelor naturale. Laboratoare și ierbare. „Trebuie să înceapă prin a învăța să cunoască natura și lucrurile reale din jur." Și termina cu evocarea lui *Emile*. Pe toate le ghicise și le scosese la lumină afurisitul acela din Geneva. Lucrul cel mai important nu se predă, și anume sociabilitatea. Sînt învățați regulile gramaticale și calculele aritmetice, dar nu și altceva, mult mai important, și anume cum să trăiască într-o societate liberă.

Cînd a plecat Servando, s-a scufundat iar în singurătate. Era legea lui. Să fie singur pe insulă. Privind spre îndepărtatele țărmuri neexplorate sau spre acele ființe necunoscute, prieteni ori dușmani potențiali, pe care-i vedea ca de departe.

Avea o concubină. Întotdeauna avusese una. Cînd, ajuns la bătrînețe, privea înspre trecut, i se părea că fusese mereu aceleași, doar cu fața, graiul sau îmbrăcămintea diferită. O femeie tăcută și harnică la bucătărie și la spălatul rufelor, bună pentru boală și pentru noapte, o prezență liniștită în penumbra celeilalte odăi. O femeie ce, dat fiind că făcea aceleași lucruri, ar fi putut avea mereu același nume. O femeie pe care ar fi putut s-o părăsească în orice zi, spre a o întîlni altă dată sau spre a n-o mai

vedea în veci. Mîini îndemînatice cu acul, fierul de călcat, albia de rufe şi oalele. O femeie fără culoare şi fără vîrstă. Fără orar, nici întrebări, care stătea acolo, în cameră, lîngă lada de cărţi şi de pantofi vechi, la fel de ştearsă şi neobservată ca şi pardesiul atîrnat în cui. Putea fi mai tînără sau mai bătrînă. Cînd era mai tînără şi mai arătoasă, prietenii erau aceia care i-o spuneau. Nu-l interesa să fie frumoasă. Găsea motive în vechile proverbe, pe care le repeta în fiecare clipă. Cine are nevastă frumoasă nu trăieşte liniştit. Cine se-nsoară cu o femeie frumoasă are nopţi dulci şi zile-amare.

Mai tîrziu, mult după plecarea lui Servando, a avut loc noua întîlnire cu Bolívar. Nu mai era copilul furios din Caracas. Nu mai era elevul cicălitor de la şcoală. Acum era un tînăr arogant, impulsiv şi contradictoriu, care venise la Paris cu Mariano Montilla şi alţi prieteni. Se simţea mai singur ca niciodată. Nu mai era doar orfan, ci şi văduv. Avea doar douăzeci de ani şi căsătoria sa durase mai puţin de unul. Întîlnirea lor a fost un lung plînset. Tînărul şi-a descărcat sufletul în braţele vechiului său maestru. „Sînt fiinţa cea mai nenorocită." Îi povesti despre scurta sa fericire. Cum plecase cu Teresa de la Madrid, să descopere tropicul. Zilele idilice la ferma din San Mateo. Robinson îşi amintea *Atala*. Simón i-o descria de parcă s-ar fi aflat aievea, lîngă ei. Părul, mîinile, chipul, felul de-a vorbi. Graţia ei fără margini, de copilă ingenuă. Totul era nou şi surprinzător pentru ea. Orhideele, tonul psalmodiat al sclavilor negri, cel dintîi şarpe, cea dintîi căprioară. Planuri nesfîrşite de viitor. Schimbările pe care aveau să le facă în casă. „Şi totul s-a sfîrşit dintr-o dată. Ca-ntr-un coşmar."

Bolívar intrase în viaţa sa din Paris asemeni unei rafale de furtună. Era un mănunchi de nervi în continuă excitaţie. L-a scos din locuinţa sa liniştită de cartier mărginaş, ca să-l ducă la pensiunea din centru, unde locuia el. L-a introdus în cercul său de tineri veseli şi cheltuitori. Robinson era acum nota gri în acel cor de voci explozive şi gesturi abundente. Printre vestoanele în toate culorile, croite după moda cea mai îndrăzneaţă, printre pălăriile înalte ale distraţilor săi comeseni, trecea ca dus

de val. Toţi aveau de povestit despre o aventură din ziua aceea sau despre cîştigul de la masa de joc, despre incidentul cu un soţ gelos sau despre întîlnirea neaşteptată cu frumoasa doamnă necunoscută. Bolivar îşi cheltuia cu pasiune banii. Închiria trăsuri şi cai, cumpăra cărţi, era clientul celor mai buni croitori, procura bijuterii, făcea invitaţii la cafenelele cele mai scumpe unde se angaja în discuţii aprinse despre politică şi filozofie. Dimineţile, la pensiune, stăteau de vorbă doar ei doi. Îşi schimba planurile în fiecare clipă. Propunea vizite, plimbări, călătorii, lecturi. Toate astea îl zăpăceau. Într-o zi, văzură trecînd o berlină a Consulului, în galopul unor cai minunaţi, urmată de un pluton de dragoni. Prin geamul trăsurii se zări pentru o clipă faţa palidă, profilul pur şi bicornul negru al bărbatului ales de destin. „O să se încoroneze." Era un fapt sigur. Totul o prevestea. „Ar fi o greşeală", spunea Robinson. „Poate că da, şi cu toate acestea..." Nu va fi un alt rege. Demnitatea imperială va reînvia din străfundul istoriei. Nu se va aşeza pe tronul lui Ludovic al VI-lea, ci pe cel al lui Carol Magnul. Un fondator de imperiu ce va unifica Europa mergînd din victorie în victorie. Fără să abandoneze steagul Revoluţiei. Un destin prodigios. Din nimic, ajunsese să fie stăpînul lumii. O astfel de glorie era pe măsura înaltelor sale ambiţii. Toţi regii la un loc păreau nişte bieţi figuranţi de comedie alături de el. Toate le dobîndise pe cîmpul de bătălie, dar veneau de la 1789. Nu se mai cunoscuse ceva asemănător. Robinson bombănea. „Cu ce preţ toate astea?" Morţi, invalizi, cîmpii incendiate, oraşe devastate. Cineva trebuia să plătească nebunia aceasta. Săracii, desigur. În schimb, ambiţia de a aduce libertate popoarelor era un lucru salutar. Comesenii rîdeau. „Deja nimeni nu mai crede în aşa ceva şi apoi asta a costat foarte scump."

Într-o zi mergeau cu trăsura cînd, brusc, Bolívar deschise portiera şi sări în stradă. Îl văzu desfăcîndu-şi braţele, năpustindu-se spre o doamnă care mergea pe trotuar şi izbucnind în exclamaţii ce-i făcură pe trecători să întoarcă privirea spre el. „Teresa. Teresa. Nu se poate. Tu?" O invită în trăsură şi i-o prezentă lui Robinson. „Doamna

Tristán. Teresa Laisnay." Îi strîngea mîinile și o privea insistent. „Nu mai sînt tînărul pe care l-ai cunoscut la Bilbao și care ți se părea atît de tăcut și de trist. Acum sînt altul, Teresa. Sînt liber, sînt stăpîn pe viața mea. O mare nefericire mi-a redat libertatea. Dar, pentru ce ?" Îi povesti într-un torent de cuvinte despre căsătoria sa și despre brusca moarte a soției. „O chema Teresa, la fel ca pe tine. Totul a fost atît de rapid. Atît de extraordinar." Aminti și de timpul petrecut la Bilbao în adolescență, cînd o cunoscuse pe Teresa și pe soțul ei, colonelul Tristan. „Pe-atunci trebuia să-mi socotesc cu grijă puținii bani, dar acum sînt bogat, Teresa." Doamna privi cu oarecare jenă spre Robinson. „Este maestrul meu, prietenul meu. Este Socratele din țara mea. Trebuie să-l cunoști." Robinson făcu o strîmbătură comică. Apoi Bolívar îi ceru doamnei adresa și-i porunci vizitiului să-i ducă pînă acolo. Pe urmă nu încetă să vorbească, să-i povestească tot ce făcuse în anii aceștia de cînd n-o mai văzuse. „Acum n-o să te mai pierd din vedere." Cînd ajunseră, un bărbat matur, înalt și prezentabil le deschise ușa. Bolívar se repezi să-l îmbrățișeze. „Colonele Tristan ! Pariez că nu mă recunoașteți." Celălalt nu-și revenea din surpriză. Încetul cu încetul se calmară și intrară în casă. „Vino", îi spuse Teresa lui Bolívar. Îl duse în dormitor. Într-un leagăn de lemn maroniu dormea o fetiță de cîteva luni. „Este ?..." „Este fiica mea." Bolívar o privi surprins și-i mîngîie obrăjorul. „O cheamă Flora".

Reveniră în salon. „Colonele, priviți-l pe bietul băiețandru de odinioară. A crescut, i-a dat barba și arată mai bine, nu credeți ?" Vorbeau toți deodată, în afară de Robinson, care, ca de obicei, stătea de-o parte și nu se amesteca în discuție.

Cei mai zgomotoși și mai vorbăreți erau Bolívar și Teresa. Colonelul Tristan și Robinson interveneau arareori și cu măsură. Întîmplări din anii în care nu se văzuseră se îngrămădeau dezordonat în conversația întreruptă de risete și exclamații. În timp ce Teresa explica ceea ce se întîmplase în Paris în acele zile, colonelul Tristan îi vorbea lui Robinson despre trecutul său și despre Peru. Arequipa, Lima, Cuzco răsunau ciudat cu acea ocazie în urechile

sale. Ştia puţine lucruri pe-atunci despre meleagurile acelea. Tărîmul incaşilor, al viceregilor şi al comorilor. Tristan îi vorbea de familia lui. Oameni cu rădăcini străvechi în viceregat, cu pămînturi, servitori şi conac somptuos. „Acum toate astea au rămas în urmă." Dar el, cînd a ajuns pentru prima oară la Lima, la Arequipa, la Cuzco, şi-a amintit de colonelul Tristan. Cînd toate acele lucruri care-i păreau atît de îndepărtate s-au convertit în viaţa sa zilnică şi în rutina de fiecare ceas. Cînd a ajuns să simtă că se afla acolo pentru totdeauna şi că niciodată nu se aflase cu adevărat în altă parte. Aici i s-a anunţat pentru prima dată lumea aceea ce avea să devină lumea lui definitivă. Atît de simplu, atît de banal, printr-un şir de cuvinte, în salonul din casa Teresei. Erau, în momentele acelea, ca patru naufragiaţi. Cum să n-o fi ştiut tocmai Robinson! Tînărul venezuelian din Caracas, ce căuta plăcerea şi uitarea la Paris, colonelul Tristan, care îşi părăsise ţara cu mai mulţi ani în urmă şi care fusese în serviciul regelui Spaniei, doamna de origine franceză ce-i era soţie, care fugise de Revoluţie, dar se întorsese după ce-l întîlnise pe el şi omul acela fără ţintă, ce nu se simţea nicăieri bine şi părea să fie în plus în orice parte.

Teresa se oferi să-l prezinte pe Bolívar prietenilor ei. „Cunoaştem multă lume interesantă. Te asigur că n-ai să te plictiseşti." Vorbiră despre planurile lui. „Nu ştiu, n-am hotărît nimic încă. Deocamdată mă aflu aici, îl am pe Robinson şi v-am găsit pe dumneavoastră. În rest, nu mai ştiu."

„Nu ştie, dar ştie." Robinson le explica. Dorea să înveţe să ştie, să întreprindă lucruri măreţe. Îl fascinau bărbaţii aceia din preajma lui care făcuseră Revoluţia şi care aveau să creeze un imperiu. „Aceasta este o epocă în care se poate atinge gloria."

Mai mult decît de vechile icoane aurite ale Fecioarei şi ale sfinţilor, Parisul era plin de divinităţile născute de raţiune. În gravuri, statuete de ceramică, figuri în piatră şi tablouri, se întîlneau în mod constant acele zeiţe înveşmîntate în lungi pepluri, cu pliuri savante, coif grecesc pe capul semeţ şi lance în mînă. Raţiunea, Libertatea,

Justiţia, Egalitatea, jurămîntul Grahilor şi Gloria, în tot felul de variante. Cu coroana de lauri ţinută în mînă deasupra unui bust al lui Rousseau sau al lui Benjamin Franklin.

„Aşa cum apa tare atacă metalul fals şi-l dizolvă, lăsînd intact aurul." Robinson era cel care vorbea. Aşa va coroda şi va distruge raţiunea falsele aparenţe, înşelătoriile şi nedreptăţile pe care ignoranţa şi superstiţia le-au clădit de-a lungul timpului. Calendarul gregorian fusese desfiinţat. Se obişnuiseră greu cu noua numărătoare, pe decade. Se eliminaseră zilele lui Jupiter şi Marte, ale sfinţilor Isidor şi Martin. Nu mai exista nici luna lui Iulius Caesar, nici cea a lui Augustus. Acum erau lunile naturii. Cîmpul şi cerul erau vestitorii timpului. Pentru perioada caniculei, Termidor, pentru vremea mai gri, de toamnă, Brumar, pentru epoca culesului, Vendemiar, pentru venirea primăverii, Floreal. Tinerii latino-americani se încurcau, îşi făceau farse sau se scuzau pentru absenţa de la întîlniri, din pricina acelui calendar atît de încîlcit. Nu erau în anul 1804, ci în anul XI. Nu era miercuri, sau joi, ci a treia zi din cea de a doua decadă. „Nu-l foloseşte nimeni, doar documentele oficiale." Lumea continua să se înţeleagă după vechea socoteală gregoriană. Ziua Înălţării. a Rusaliilor, prima luni din martie. „Aici este problema." Robinson era acela care explica în mijlocul veseliei zgomotoase a tinerilor. Păreau să nu-l audă. Dacă nu-l schimbăm pe om, nu se schimbă nimic. Trebuie luat de mic, cînd este crud şi proaspăt. Fără nimic încă în minte. Prin intermediul raţiunii i se permite să se descopere pe sine. Vorbea despre încercările sale în şcolile din Caracas şi despre ceea ce văzuse în Franţa. Era nevoie de mult mai mult. Prejudecăţile, erorile, barierele sociale erau ca ciuma. Se transmiteau de la o persoană la alta, de la părinţi la copii, de la bunic la nepoţi. Răul făcut nepoţelului său de un bunic ce-i vorbeşte fel de fel de tîmpenii, nu mai poate fi şters de tot binele pe care i l-ar putea aduce acestuia şcoala cea mai înaintată. Ceea ce reapare în copil este omul de tip vechi, cu lipsa lui de raţiune, cu nenorocitul său fel de a gîndi, cu rîncedele sale idei şi norme.

Uneori rămînea singur la masa din cafenea, pierdînd. Tinerii plecau să urmărească o femeie ce se plimba, să se piardă printre trecători sau să dispară prin gura vreunui magazin, a vreunui restaurant ori tripou. Se scula atunci prost dispus şi bombănind împotriva propriei sale neghiobii.

Cu colonelul Tristan era altfel. Vorbeau despre acele ţinuturi îndepărtate din imperiul spaniol. Şi acolo avea să sune ceasul libertăţii şi al republicilor. Veteranul ostaş regal nu-l credea. „E greu. Dumneata nu cunoşti situaţia de-acolo. Nu-l cunoşti pe indian." Îi vorbea despre aşezările căţărate pe stînci singuratice de munte. În timp ce Teresa şi Bolívar pălăvrăgeau. „Ai o verişoară foarte frumoasă şi foarte elegantă." Tînărul Simón zîmbea satisfăcut. „Este Fanny Trobriand. Ruda mea şi nimic mai mult." Vorbeau despre fostul bărbat al lui Fanny şi despre petrecerile din casa ei. Colonelul Tristan îi privea cu coada ochiului. „Puţinele tentative au eşuat." Fiecare vorbea despre ceea ce ştia. Robinson despre cum a fost pe punctul de a triumfa în Caracas conspiraţia de la 1797. „S-a pierdut totul din cauza unui mizerabil de bărbier." Tristan, despre revolta lui Tupac Amaru [1]. „Sînt în afara momentului pe care îl trăieşte azi restul lumii. Ei ar vrea să se întoarcă la epoca incaşilor. Lucru care n-are nici cap, nici coadă." Erau două puncte de vedere opuse. Din palidele cuvinte ale lui Tristan se întrezărea vasta lume a cordilierei andine. Va fi zîmbit probabil amar, aducîndu-şi aminte, mulţi ani mai tîrziu. Încă nu cunoştea singurătatea cîmpiei sterpe, coastele dezgolite şi îngheţate, vîntul tăios de pe creste şi pe indienii tăcuţi, aplecaţi asupra lor înşile, cu desaga la spinare, înfăşuraţi în ponchoul lor galben şi roşu, cu saliva verde de coca prelingîndu-li-se pe la colţurile gurii. Conducîndu-l în pasul obosit al catîrului pe călătorul călare pe spinarea tremurătoare a celuilalt animal. Împiedicîndu-se de bolo-

---

[1] Nume adoptat de către revoluţionarul José Gabriel Condorcanqui (1742—1781), descendent din vechii incaşi ; el a organizat o mare insurecţie împotriva înalţilor magistraţi spanioli, aşa-numiţii *corregidores ;* fiind în cele din urmă învins, este executat împreună cu întreaga sa familie.

vani, alunecînd pe ierburi. Cîte o piatră se desprindea din cînd în cînd și cobora în tumbe pe coasta abruptă, tăind cărăruia în zig-zag și sărind peste petele de rocă stearpă, pînă ce se pierdea în străfundul pielos al imensei pilnii. Deasupra, cînd își puteau înălța privirea, zăreau cerul albastru, de o limpezime uluitoare, îndepărtatele spinări uriașe ale cordilierei înzăpezite și rotirile lente, din aripi calme, ale cîte unui condor ce-și pîndea prada.

S-A ÎNTORS LA GUAYAQUIL[1]. PUZDERIE DE case de lemn, dărăpănate, cu vopseaua jupuită, prin deasa vegetație de pe malul rîului adormit. De cîte ori trecuse în sus și-n jos prin orașul acela ! Înainte de a-și începe urcușul spre munte. Sau coborînd, pe catîrul ce aluneca la tot pasul, în sudălmile călăuzei. Ca să ia pluta pe rîu și să coboare mai departe, ca un buștean fără țintă. Reîntors, spre a o lua de la capăt de fiecare dată. Grupul de copii sălbatici și ursuzi, pe care trebuia să-i învețe. Sau stăpînul casei de piatră, cu sclavi în curte, ce urma să pună banii pentru afacerea cu fabrica de lumînări de spermanțet. Explicîndu-i ore în șir care era procedura, compoziția, formele, fitilul, pentru ca, într-un sfîrșit, să li se poată aprinde în vîrf flăcăruia tremurătoare ce risipea întunericul. Calcule peste calcule, pe hîrtia groasă dintr-un caiet școlar. „N-o să avem prea multe beneficii." Se puteau face economii la materiale. Puteau convenì să primească el mai puțin, pentru ca posesorului banilor să-i revină mai mult. Apoi începea fabricarea și, odată cu ea, certurile zilnice. Lumînări ce nu se vînd și bani ce nu se recuperează. Și proprietarul revoltat care-și reclamă partea sa. Cu pălăria lui mare de paie, pe care nu și-o scoate din cap, înfipt cu obrăznicie în mijlocul camerei. „M-ai înșelat." Sau, ceea ce era și mai rău. „M-ai furat."

Acum deja nu mai era același. Nici orașul nu mai era același. După atîția ani și atîtea drumuri unii plecaseră, majoritatea muriseră, apăruseră figuri noi. El continua să fie același străin ca-ntotdeauna. Dar acum era mai bătrîn, mult mai bătrîn. Era suficient să-și privească

[1] Oraș ecuadorian, port la Oceanul Pacific, în golful Guayas.

mîinile. Ca niște crăci noduroase, cu venele groase, umflîndu-i pielea negricioasă și învinețită, presărată cu pete închise la culoare.

Acum era bolnav. Era și foarte bătrîn. Dacă s-ar apuca să facă socoteala, n-ar mai termina. Anul douăzeci și ceva, cînd trecuse pe-acolo pentru prima dată. Anul patruzeci și ceva. Anul cincizeci și patru, acum. Cîți morți și dispăruți ! În ultimele zile i se umflase burta și-l durea la atingere. Părea o femeie gravidă. Întotdeauna fusese gravid, gravid de idei, dar acum se cunoștea cu ochiul liber. Îi crescuse burta ca un balon, ca o jumătate de glob pămîntesc, ar fi putut trasa pe pielea aceea dureroasă oceanele și munții, drumurile și satele din amintirile sale. Avea să moară cu lumea deasupra lui.

Plin de idei și fără un ban. Cu mai multe idei decît toată lumea aceea ce se umplea de case de lemn din orășelul de pe malul rîului. Dar la ce-i foloseau ? La ce-i folosiseră vreodată ? Precum curvele în postul mare. Rîse cu o strîmbătură de tuse. Cui să scrie ca să ceară ceva bani ? Vreunuia dintre oamenii aceia care îl cunoscuseră atît de bine și care știau cine era. „Sînt ca o curvă în postul mare, cu capital și fără profit." Cîte nu știa, cîte n-ar fi putut realiza și nici măcar să nu poată să încerce ! Ce-ar fi ieșit din acea scrisoare ? O nouă tăcere, o vagă promisiune sau vreo donație de cîteva monezi. Monezile săracului, murdare, greoaie, fără valoare. Cît să-și astîmpere foamea odată, la tejgheaua băcănici. Sau cît să plătească plutașul ce l-ar putea duce în altă parte. În care altă parte ? Ca să reînceapă același lucru. Să adune pentru copiii grei de cap și să înceapă iar să se certe cu ei și cu părinții lor din cauza a ceea ce avea să-i învețe. Era ca o invazie în valuri, ce nu se mai sfîrșea niciodată. Cînd aproape reușea să-i facă pe unii să înțeleagă, să-și deschidă ochii, soseau alții noi, cu capul tare ca un bolovan. Numai el rămînea mereu la fel. Cu ochelarii săi tulburi pe frunte, cu genunchii mușcați de reumatism, repetînd aceleași cuvinte de atîtea ori spuse : să fie puși să facă linii și cercuri, bețe și roți. Ca și cum ar trasa lumea și marginile ei.

O curbă închisă şi o linie dreaptă, o roată şi o vergea, cercul şi băţul copilului ce aleargă concentrat pe drum era tot ce se cerea spre a aşterne în scris atîtea lucruri. Descoperise aceasta pe vremea cînd lucra ca zeţar la tipografia din Philadelphia, cînd alegea cu mîna literele din casetele regalului. Trebuia pe-atunci să dea o mai mare atenţie literei decît cuvîntului, caracterului trasat în plumbul gri ca un mic talisman misterios. El silabisea, dar cuvîntul prindea formă treptat cu un sens ce-i era străin. Tot atunci a descoperit nesfîrşita bogăţie a semnelor tipografice. Cu acolade şi paranteze cuvintele puteau fi făcute să spună alte lucruri. Se putea citi cu ochii şi nu cu gura. Literele ridicau şi coborau vocea, după mărimea lor. Un cuvînt scris cu mari litere negre la mijlocul paginii striga, protesta, bătea la ochi din mulţimea cenuşie de litere mici, umile, ce îl înconjurau. Un singur cuvînt, un singur verb, putea domina o pagină întreagă, plină de scurte complemente şi predicate. Toate acestea trebuiau schimbate. Scrisul fusese inventat de fiinţe primitive care zgîriaseră pergamente scorţoase şi care nu bănuiseră niciodată infinitele posibilităţi de expresie pe care avea să le aibă tiparul. Pe care avea să le aibă atunci cînd vor şti să profite de el, pentru că nici acum nu ştiau să o facă. Dacă aşeza cîte o pagină de acest fel într-o carte, lumea părea să nu înţeleagă. Litere de mai multe mărimi, linii de lungimi diferite, acolade deschise ca nişte cleşti de prins sensul. Cum să se poată citi aşa ceva ? Era clar că nu putea fi citită ca o psalmodie de dascăl, că nu era de declamat, ci că avea rolul de a cuprinde sensul complet, dintr-o singură privire.

Acum putea pune pe o imensă pagină un singur cuvînt, MOARTE, sau VIAŢĂ şi, într-o interminabilă acoladă, toate acele fraze complementare pe care le avea de spus. Viaţa este, sau moartea este : operă, durere, luptă, vrajbă, prostie, nenorocire, dispreţ, deziluzie... Mai bine ar pune pur şi simplu un *ne* şi ar deschide o altă acoladă de nume : noroc, fericire, încredere, cinste.

Mereu în faţa unui copil nou, a unei zile noi. Ochi negri şi temători care-l scrutau cu ostilitate şi spaimă.

Care-l priveau de jos în sus, parcurgîndu-i lungul şi slăbănogul trup, pentru a se opri asupra mîinilor aspre, de muncitor. „Aici nu batem pe nimeni, să ştii.“ Aşa îl convinsese să stea pe copilul Simón, aşa convinsese mii de alţi copii, aşa începuse de fiecare dată, cu cercul şi băţul. Primul mister şi prima cheie. Cu asta se face totul. Începeau, pe urmă plecau. Cel care nu pleca niciodată era el. Trecea din sat în sat, spre a începe mereu aceeaşi sarcină fără sfîrşit. „Aşază-te aici. Ia creionul în mînă. Aşa, nu-l strînge. Ţine hîrtia cu mîna cealaltă. Începe să tragi, una după alta, liniuţe dintr-astea mici, înclinate. Un băţ. Pe urmă o roată, rotundă, da, ca cea de la căruţă.“ O roată, ca să începi să te rostogoleşti pe drumul nesfîrşit al cunoaşterii. Cine s-o ştie dacă nu el, care făcuse deja atîtea tumbe.

Acuma, iarăşi singur, iarăşi la Guayaquil. Iarăşi fără bani. Mai bine ar pleca din nou. Se aflau cu el şi cei doi băieţi. Cocho, fiul său. Fiul indiencei Manuela Gomez. Şi Camilo Gomez, tînărul acela cumsecade, care venise cu el de la munte.

Aproape toată ziua stătea întins în hamac. Legănîndu-se şi dormind. La fiecare mişcare lemnul scîrţîia sub legături. „O să plece o plută spre coasta Paita.“ Îl vor aşeza pe covertă, sub un cort. Era vorba de o săptămînă. Timpul părea bun pentru navigat. De pe rîu, vor coborî ghidînd-o din cîrmă pînă la Pacific. O dată ajunşi la mare, vor întinde vela. Iar el va sta culcat între sacii de grîne, piei şi putini cu untură. Trebuiseră să adune toţi banii pe care-i mai aveau, să vîndă un bănuţ de argint şi să aştepte ultimele donaţii şi ajutoare. „Sînt ca o curvă în postul mare.“

Cel mai mult cîntăreau lăzile cu hîrtii. Totul era închis acolo. Cărţile publicate, foi volante, broşuri, manuscrise. Pagini şi iar pagini scrise zile de-a rîndul. Scrisori trimise şi primite. Ele contau cel mai mult. El putea să se cruţe în orice clipă, dar ceea ce rămînea în lăzile acelea va continua să vorbească despre el, dincolo de moarte şi

dincolo de timp. Toate cele necesare pentru a schimba destinul acelei lumi pasive și nefericite. De la învățătură pînă la muncă și viață. Busola cu care să-și afle drumul salvării oamenii aceia pierduți în ignoranță și prostie. Generalii, miniștrii, zilierii, sclavii, indienii, episcopii. El știa ce era de făcut, ceea ce ar fi trebuit să se facă și notase totul acolo, în hîrtiile închise în acele lăzi de lemn murdare și jerpelite, pe care stătea scris cu litere mari și negre : „Simón Rodríguez". Nu lipsea decît destinația. Ce loc ? Încotro mergea ? Oriunde. În orice punct de pe acea rotunjime fără sfîrșit ce se umfla asemeni pîntecului său hidropic.

În față lăzile cu hîrtii, iar la urmă el, sprijinit în baston, poticnindu-se la brațul lui Camilo Gomez, pînă la pontonul de lemn putred, printre băltoace și grămezi de baloturi. Și pluta, unde îl așteptau cei patru indieni din echipaj.

Bordul se ridica doar puțin deasupra apei mîloase. Don Simón se întinse între niște saci cu pastramă uscată ce mirosea a mumie. Cortul îi ținea umbră. O umbră cu găurele, prin care pătrundeau raze subțiri din soarele acelei dimineți calde. „Pornim", spuse patronul. Vîslașii se instalară la cîrmă și începură să împingă cu pași lenți și încordați. Malul se retrase pe neobservate în liniștea întreruptă doar de gîfîiala cîrmacilor și de clipocitul apei. „Ține bine stînga." Comenzile șefului zburau una după alta. Un indian negricios și slab, cu fața brăzdată de riduri sub o pălărie mare de paie, ce scuipa întruna mestecătură de coca.

Camilo Gómez se ghemui lîngă el. „Unde sînt lăzile ?" I le arătară. Erau acolo, aproape. Lîngă pastrama uscată și lăzile cu lumînări. Zîmbi. „Lumînări și școală." De cîte ori o spusese. „Lumini și virtuți americane." Să modelezi lumînări și să modelezi suflete. Poate că era mult spus suflete. Mai bine să trezești inteligența și să le orientezi spre reflecție. Reflecție înseamnă reflectare, culegere a tot ce ne înconjoară, cu unica moară a minții care analizează.

Cocho stătea lîngă bord, în picioare. La un moment dat se gîndise să-şi boteze copiii cu nume de legume. Nu cu numele acelea de sfinţi de ghips. De ce Simón şi nu Morcov ? Cocho privea înspre oraş, ca şi cum n-ar fi vrut să se smulgă definitiv de acolo. Îi vedea spatele inexpresiv şi străin, profilat pe fundalul caselor ce se îndepărtau odată cu ţărmul.

URCA SCĂRILE SCÎRȚÎITOARE CU PAȘI GREOI. O saluta pe portăreasă și pe eventualii săi oaspeți și împingea ușa camerei. Întuneric beznă, deși era ziuă. Se auzea doar sforăitul înecat al celui care dormea. Pătrundea înăuntru și trăgea draperiile. Lumina crudă a amiezii inunda încăperea. Din patul răvășit, tînărul său prieten deschidea niște ochi somnoroși și se întindea leneș. „Simón, a venit Simón." „Deja ?"

În cameră toate erau în mare dezordine. Haine aruncate pe scaune și mese. O oglindă pe jumătate ascunsă sub o cămașă. Cărți peste tot.

Avea să înceapă binecunoscutul dialog din ultima vreme. Povestea despre noaptea trecută. Numele unei femei. Amănunte despre petrecerea și dineul din casa familiei Trobriand. Politicienii și intelectualii invitați. Conversațiile purtate. Avea să înceapă din nou povestirea, mereu aceeași și mereu diferită. Pe o masă, printre cărți, sticle și revolvere era o pălărie cu calotă mare, înaltă. „Știți că a început să fie numită pălăria Bolívar ?" Robinson se strîmbă disprețuitor. „Și ce înseamnă asta ? Tu ai venit pînă aici ca să inventezi pălării ?" Tînărul rîse. „Nu e un lucru nemaipomenit, dar nici rău nu este."

„Privește, Simón, la cele ce se întîmplă în jurul tău. Deschide ochii." Avea să înceapă dezbaterea obișnuită. În timpul zilei, la măsuțele de cafenea și în diminețile cînd se trezea tîrziu, în camera de hotel. „Amintește-ți ce ne-a spus Humboldt !" Pe Alexander Humbold îl întîlniseră în casa lui Fanny. Pregătea pe atunci publicarea unui imense lucrări despre America Tropicală. Mai tîrziu l-au vizitat și acasă. O învălmășeală incredibilă de pietre, animale disecate, hărți, gravuri și mormane de file de

ierbar, borcane cu şopîrle şi cutii cu insecte. „Acest imens fluture albastru este din Cumaná.“ Vorbeau despre Venezuela. Humboldt o cunoştea mai bine decît interlocutorii săi. O străbătuse de la golful Cariaco pînă la Caracas şi la selvele Orinoco-ului. Tot ce le spunea era pentru ei o revelaţie. Despre plante şi animale, despre înălţimi şi ape, despre climă şi vegetaţie. Despre cerul de nedescris desfăşurînd în noapte milioane de lumi scînteietoare. Şi, în cele din urmă, ajungeau să vorbească despre societate şi politică. „La Caracas am întîlnit oamenii cei mai politici din toată America de Sud.“ Humboldt vorbea despre imensa schimbare politică şi mentală ce zguduia lumea. „La fel ca acele cataclisme care, cu milioane de ani în urmă, au format munţii şi mările.“ Totul se schimbase. Revoluţia Franceză distrusese vechea ordine. În urma războaielor napoleoniene avea să se nască o lume nouă, diferită. Vechii monarhi nu mai puteau rezista. Existau o ştiinţă nouă, o artă nouă, o gîndire nouă. „Enciclopedia însăşi este depăşită.“ Le vorbea despre noutăţile din domeniul electricităţii şi al chimiei. Despre influenţa mediului asupra vieţii. Despre noul sens al literaturii şi al limbii, studiate de fratele său, Wilhelm. „Există şi o poezie nouă.“

„Imperiul spaniol nu va putea supravieţui. Totul îl ameninţă şi îl condamnă.“ Coloniile engleze din Nordul Americii şi-au obţinut independenţa. „Napoleon nu va lăsa în pace Spania Bourbonilor şi a Inchiziţiei.“ „Se vor întîmpla multe.“

„Eu cred că acum se pune problema independenţei pentru America spaniolă. Astăzi sau mîine.“ Aşa le-a spus Humboldt. Astăzi sau mîine ? Cum, cu cine ? „Cu oameni ca tine, Simón.“ Cu oamenii care au adoptat ideile noi şi care-şi înţeleg epoca. „Cunoşti noua gîndire politică, eşti martor al noilor evenimente, dar ceea ce trebuie să înfăptuieşti nu vei obţine în cafenelele de la Palais Royal, nici în aşternuturile femeilor elegante din Paris.“

„Trezeşte-te, Simón.“ Se juca pînă şi cu sănătatea lui. Slăbise şi îi apăruseră cearcăne şi riduri de oboseală. „Marea nenorocire a morţii nevestei tale ar putea fi un nou punct de plecare pentru destinul tău.“

Bolívar căsca. „Nu-ţi place să ţi-o spun, pentru că ştii că aşa este. Nu-i foarte grav că-ţi risipeşti banii, căci oricum vei avea întotdeauna mai mult decît îţi trebuie, mai rău însă şi fără remediu este să-ţi risipeşti viaţa, energiile şi destinul. Nu te tentează gloria ?"

Cunoştea efectul pe care acest cuvînt îl producea asupra tînărului său interlocutor. Aproape că putea măsura scrutătura nervoasă pe care i-o producea. Era avid de mărire. Îl văzuse privind retras şi cu lacrimi în ochi la cortegiul lui Napoleon în drum spre catedrala din Paris, în ovaţiile asurzitoare ale mulţimii. „O asemenea viaţă merită trăită."

„Imperiul spaniol se va prăbuşi aproape de la sine." Napoleon doar îl va împinge uşor. Nu avea nici un motiv pentru care să respecte acea monarhie putredă. „Aminteşte-ţi de povestea compatriotului nostru Mallo şi a reginei. E o ruşine."

„În 1797 fuseseră aproape de reuşită, dar a fost prea devreme." Într-o zi, în timp ce se plimbau printre vechile case din cartierul Marais, Robinson i-a arătat una, mare şi goală. „De aici a fost cît p-aci să răsară independenţa Venezuelei." I-a explicat. Era casa în care trăise Cagliostro în ultimii ani de viaţă ai lui Ludovic al XVI-lea. Casa în care bîntuiau spiritele, unde plumbul se transforma în aur şi unde se revela viitorul. Cagliostro întemeiase un rit masonic diferit. Dintr-o filială spaniolă de la Madrid a pornit în ziua de San Blas conspiraţia la care au participat Picornell, Andrés şi Campomanes. Apoi cei patru criminali de stat au sosit în portul La Guaira şi acolo au urzit planul răscoalei, care însă a fost descoperit. „S-ar fi creat Republica, una singură, indivizibilă şi egalitară. Pentru toate castele. Aveau chiar şi un imn." Robinson fredona în faţa porţii largi a casei cîteva strofe din acea Carmanolă Americană. „Dar nu sosise încă momentul."

„Pare de necrezut." „Totul pare de necrezut", îi replica Robinson. „Important este să-ţi dai seama că nu este aşa."

„Nu poţi trăi în continuare aşa. E o adevărată ruşine." „V-aţi sculat astăzi cu chef de descăleală", îi replica

Bolívar prost dispus. „Hai să respirăm puţin aer curat." Îl scotea la plimbare prin împrejurimile oraşului. Ca în ziua aceea cînd se duseseră să viziteze vechea fortăreaţă Vincennes. Acolo fusese închis Diderot. Pe drum, Robinson îi vorbi despre modul în care civilizaţia îl corupsese un om. „Uite, chiar aici s-a întîmplat", îi spuse, arătîndu-i un copac. Ceva mai departe se vedea parapetul fortului. În locul acesta Rousseau, care venise să-şi viziteze prietenul închis, a avut revelaţia. „Precum Saul în drum spre Damasc." Îi descrise miraculoasa iluminare resimţită de trecătorul solitar. Feul în care, brusc, i s-a clarificat adevărul despre istorie şi despre situaţia socială a oamenilor. Căzuse la pămînt ca lovit de trăsnet şi începuse să plîngă de emoţie. A fost o mare zi pentru omenire. Nimeni n-a ştiut-o atunci. „Aşa sînt uncori lucrurile mari."

„Este inadmisibil să continui în felul acesta." Îi reproşa cheltuielile exagerate, prieteniile superficiale, viaţa de plăceri. „Nu poate să însemne asta viaţa pentru un om ca tine." „Ba poate că da." „Nu."

„Priveşte ce se întîmplă în ţara asta. Observă evenimentele din întreaga lume." „Cine era Bonaparte acum zece ani ?" Îi enumera oameni noi care cîştigau bătălii, care zguduiau regate, noi principi şi noi generali. Toată acea strălucire de mătăsuri şi aur a vechilor palate de unde dinastii milenare fuseseră silite să fugă. „Ai auzit la teatru cele trei lovituri de gong care anunţă ridicarea cortinei şi începerea spectacolului. Aceste trei lovituri de gong răsună de mult timp în toată lumea, iar acum se aud pînă în America spaniolă." Totul părea să se pună în mişcare prin evocările lui. Lumea apropiată şi cea îndepărtată. America spaniolă astepta un Washington al ei. Unde să se afle oare omul acela, necunoscut încă ? Pînă şi sclavii din Santo Domingo se răsculaseră şi îşi făuriseră o republică. Ceea ce nu era posibil ieri este astăzi şi poate să nu mai fie mîine." Întîmplările din La Guaira au fost premature, dar acum situaţia este alta."

Discuţiile se aprindeau la masa de cafenea. Făceau socoteala forţelor şi a trupelor pe care s-ar fi putut bizui Căpitănia Generală a Venezuelei. „Un batalion de

albi [1]. Un batalion de soldaţi." Rebeliunea lui Gual ajunsese să atragă tot oraşul. Chiar şi o mulţime de spanioli. Acum puteau conta pe ajutoare. Franţa putea să-i ajute. Anglia putea să-i ajute şi, de ce nu ?, chiar Statele Unite.

„Cît e ceasul ? Trebuie să plec", spunea Bolívar. La întîlnirea din ziua aceea, vreo legătură aventuroasă, într-un hotel de tranzit, cu vreo femeie de-o oră, sau la vreo scurtă conversaţie pe culoar cu cea care i-ar fi putut pica mîine. Robinson şi-l închipuia înfăşurat în cearceafuri răsucite, înlănţuit în braţe goale, sufocat de plete. „O să se piardă Simón." Le-o spunea şi celorlalţi. Asculta rîsetele lui Montilla, Fernando Toro şi Rocafuerte. „Dumneata de fapt îl invidiezi." Robinson se aprindea. „Voi nu vedeţi în el decît tovarăşul de chefuri. Eu văd altceva. Am văzut în el alt lucru încă de cînd l-am cunoscut, de copil." „Toate femeile uşoare laolaltă nu valorează cît destinul pe care l-ar putea avea acest om."

Se scula şi se îndepărta singur, rumegîndu-şi supărarea. Acei concetăţeni ai lor se lăsau orbiţi de mirajul Parisului şi al vieţii uşoare. Seara mergeau la teatru, să rîdă de Madame Angot şi căutau aventuri galante cu dame tinere. Robinson se închidea în camera lui, plină de cărţi şi eprubete pentru experienţe chimice. O găsea pe harnica franţuzoaică peticindu-i hainele vechi, în timp ce veghea mîncarea pe foc. O saluta cu o mormăială. Şi lua un volum de Plutarh. Să-şi amintească în ce fel deveniseră mari oamenii din trecut. Cu muncă, cu eforturi, cu o viziune a destinului. Cartea aceea lungă era ca o lecţie de măreţie. Să fi fost mai abundentă Antichitatea în oameni excepţionali ? Dar şi acum erau. Căpitani, savanţi, artişti. Adevărul este că se trăia ca într-un fel de altă Antichitate. O nouă epocă de greci şi romani, de republici şi Cezari. Tablourile lui David erau o minunată ilustrare a lui Plutarh. Jurămîntul lui Horaţiu. Şi generalul Bonaparte, pe calul său alb şi cu mantia-i roşie, traversînd Alpii în calea grandorii reînviate şi în calea istoriei. În piatra pe care o călca erau gravate numele lui

---

[1] Republicanii, reprezentaţi prin clasele indigene oligarhice (proprietari de pămînturi şi vite).

Hannibal şi Carol cel Mare, alături de al lui. Un vînt puternic îl purta înainte. Vîntul prielnic al vremurilor noi.

Trebuia să-l smulgă pe Bolívar din acea ambianţă distrugătoare. „Să plecăm în Italia, Simón, să reînviem cu imaginaţia noastră măreţia antică. Tot ceea ce omenirea trebuie să înveţe se află în mărturia acelor pietre străvechi." Îi descria călătoria.

„Dezbară-te odată de muierile alea, de cheflii şi de chefuri. O să mergem în căutarea istoriei şi a filozofiei. Vom trece prin Elveţia. Prin ţara lui Voltaire şi a lui Rousseau. Unde parcă ieri s-au născut atîtea idei măreţe. Vom vedea căsuţa lui Jean-Jacques şi a doamnei Warens, *Les Carmettes*. Vom traversa Alpii şi vom coborî spre văile lombarde. Ne aşteaptă două mii de ani de istorie. Toate astea înseamnă mai mult pentru un om ca tine decît femeiuştile de la Palais Royal." „O să mergem." „Da, o să mergem", însă petrecăreţul, iubăreţul, cheltuitorul, schimbătorul Bolívar nu se hotăra deloc.

Era din ce în ce mai tras la faţă. Sub pielea palidă i se profila scheletul, noduri şi aşchii. Să fi fost de epuizare sau poate se petrecea cu el o schimbare pe dinăuntru şi pe dinafară ?

Uneori, întorcîndu-se de la şcoala unde era profesor sau din Jardin des Plantes, unde stătea de vorbă ore în şir cu îngrijitorii despre flora tropicală, se oprea la familia Tristan. Îl întîlnea pe Bolívar, cu prietenii săi. Teresa îşi legăna în braţe fetiţa. „Flora este un nume care desigur îi place curiosului nostru Robinson." Bolívar se juca cu fetiţa. „Cum va fi lumea în care-i va fi hărăzit ei să trăiască ?" „Cu siguranţă nu vor mai fi regi", spunea ecuadorianul Montúfar. Colonelul Tristan era pesimist. „Totul se va schimba." „Noi, cei care am asistat la marile prefaceri ale acestor timpuri, nu ne mai putem mira de nimic." Colonelul Tristan vorbea de Lima anilor săi din copilărie. De vicerege, de tribunalul justiţiei, „*La Audiencia*", de procesiunile din jurul catedralei, de mumia lui Pizarro [1] în cutia ei de sticlă, de indienii privind

[1] Francisco Pizarro, conquistadorul Perului (1532).

absenţi trecerea sfinţiei sale Episcopul, cu mantia-i învăluită în nori de tămîie. „Se vor schimba pînă şi aceste lucruri ce par de neclintit." Pe Bolívar îl interesa ce se întîmplase cu răscoala lui Tupac Amaru. „Indienii l-au urmat. Nu trebuie să ne minţim." „Pretindea reînvierea vechiului regat al incaşilor." „Asta a fost o nebunie, istoria nu poate fi întoarsă înapoi", spunea Robinson. „Ceea ce s-a întîmplat nu se poate şterge. Dar noi trebuie să pregătim viitorul. Un viitor care să poată aparţine acelor oameni."

Începeau astfel să discute despre viitorul continentului hispano-american. „Nimic nu îl leagă de Spania, decît un obicei vechi de trei secole." „Dacă într-o zi Napoleon va intra în Spania..." „O să intre, e o fatalitate şi nimic nu-l împiedică. Va fi de ajuns să se arate la graniţă pentru ca vechiul parapet să se dărîme." „N-o să se dărîme aşa uşor", spunea colonelul Tristan. „Spaniolii se luptă." „Dar totul e putred." „Întreabă-l pe Bolívar", spunea Robinson. „Tu l-ai cunoscut pe Mallo, ai trăit la Madrid, tu ştii." Era o poveste peste care venezuelianul trecea întotdeauna în grabă. Era dureros amestecată cu amintirea logodnei şi a nunţii sale. „Toată lumea ştia că Mallo nu avea pic de consideraţie pentru regină [1]. De necrezut. Cînd se certau, îşi aruncau unul altuia cele mai cumplite injurii. Principele [2] îl detestă pe rege şi are propria sa curte, regele habar n-are de nimic. Cel ce guvernează este Godoy [3]. Regatul spaniol e ca un castel de cărţi de joc, pe care un simplu bobîrnac îl poate dărîma."

„Americii i se apropie ceasul. Cînd va sosi momentul, cineva va putea profita de ocazie." „Cineva care să dispună de arme şi care să poată trezi opinia mulţimii." „Amintiţi-vă de 1797", repeta bătrînul Samuel. „Totul a fost cît p-aci să se îndeplinească." Dacă n-ar fi fost sergentul rade-bărbi." „Nu spuneţi asta. De fapt nu sosise încă momentul."

---

[1] María-Luisa, soţia lui Carlos al IV-lea.

[2] Fernando, principe de Asturias.

[3] Manuel Godoy Álvarez de Faria (1767—1851), ministrul lui Carlos al IV-lea şi favoritul principal al reginei María-Luisa.

„Dar ceasul va bate, Simón, ceasul va bate. Şi tu unde-ai să fii atunci ?“ Bolívar suridea nervos. „Cine ştie ?“

„Doamnă Teresa, ştiţi că plecăm în Italia ?“ „Cine ?“ „Bolívar şi cu mine.“ Bolívar gesticula mirat. „Eu n-am spus asta.“ „Este ca şi cum ai fi spus-o.“ „Doamnă Teresa, Bolívar şi cu mine plecăm în Italia. Trebuie să părăsească Parisul. Trebuie să pornească în căutarea destinului său. Aici se va pierde. Imaginea Italiei îi va trezi în minte marile lui îndatoriri.“

„Nu e o idee rea“, spuse Teresa, strîngîndu-şi fetiţa la piept. Bolívar o privi supărat. „Cînd plecaţi ?“

DRUMUL PÎNĂ LA LYON A FOST INFERNAL. CAII diligenţei mergeau ba la galop, sub plesniturile de bici şi înjurăturile vizitiului, ba la pas, printre băltoace, şanţuri şi mlaştini. Cavernoasa cenuşie dansa ca o corabie pe furtună. De pe o gîlmă de pămînt, într-o groapă, dintr-o gaură în alta. Învăluit în praful stîrnit de cai, sau udat de ploaia ce pătrundea prin toate încheieturile acoperămîntului şi ale portierelor ce nu se închideau bine. Deasupra se bălăbănea un imens balot de bagaje, acoperite cu pături negricioase. Bolívar călătorea între doi negustori care mîncau cîrnaţi cu usturoi. Robinson era aşezat lîngă o doamnă grasă, drapată în pliuri, cute, dantele, şaluri, mănuşi şi o pălărie ce-i cobora pînă la nas. La fiecare zdruncinătură doamna ţipa şi aluneca peste trupul osos al lui Don Samuel. Cei doi vorbeau în spaniolă, ca să nu fie înţeleşi de restul călătorilor. „Îi era mai bine lui Robinson pe insulă decît nouă aici." La fiecare trei sau patru ore diligenţa făcea un popas. Călătorii coborau la han, deshămau caii. Se comentau incidentele de pe drum. „Eu am crezut c-o să ne răsturnăm pe coasta aceea."

Se plimbau pe cîmpul deschis. Din interiorul trăsurii nu puteau vedea peisajul. Acum cuprindeau cu privirea imensa cîmpie, clopotniţele fine din sat, ca nişte catarge de navă deasupra mării galbene de grîu şi petele întunecate de pădure. Foarte departe, siluetele munţilor, bătînd în albastru.

„Sîntem în Germinal, tinere prieten." Bolívar încuviinţa din cap, absent. Germinal este un nume frumos. Înseamnă primăvară. Totul renaşte, totul înverzeşte. Este Germinal şi pentru noi. Am plecat ca să renaştem."

În diligenţă doamna vorbea despre casa ei, despre fii şi nepoţi. Ascultătorii involuntari răspundeau monosilabic. Mîncătorii de cîrnaţi vorbiseră despre afaceri. Despre preţul butoiului de vin, despre venitul arendaşilor, despre posibilităţile existente încă de a cumpăra bunuri naţionale. Calculau în lire sterline. „Vedeţi dumneavoastră, maestre, nimic nu se schimbă. Revoluţia n-a prea fost de folos. Oamenii nu vorbesc de Germinal, ci de aprilie. Îşi fac socotelile în moneda veche şi discută despre lucrurile tradiţionale ca şi cum n-ar fi existat Republica, nici ghilotina, nici noaptea de 4 august. Lumea nu se schimbă. Credeţi-mă !"

Era o veche şi repetată discuţie între cei doi. „Nu se schimbă, pentru că nu i se arată cum să o facă. Se schimbă guvernul, dar nu se schimbă obiceiurile. Aceasta este greşeala revoluţiilor. Schimbă legile, dar nu se ating de şcoală. Timp pierdut."

Fluviul acela tulbure de tradiţii rele şi obiceiuri putrede putea şi trebuia să fie întrerupt. Era de-ajuns să se ridice un dig într-un loc. „De cîte ori văd un bunic vorbindu-i nepotului, m-apucă groaza. Îi transmite toate prostiile, prejudecăţile şi greşelile trecutului. Toate superstiţiile, vrăjile, descîntecele, fantomele, credinţele ridicole. Ucid omul natural ce se află în copil şi-l transformă într-un dulap de vechituri. În loc să-i trezească curiozitatea pentru experienţa proprie, îi vorbesc de miracole. Cînd tună, Dumnezeu îşi azvîrle mobilele din casa sa din cer. Cînd plouă cu soare, se ceartă dracul cu nevastă-sa. Capătul curcubeului indică o comoară îngropată. „Şi apoi toate proverbele, dragul meu Simón, toate proverbele astea care nu sînt decît esenţă de ignoranţă, meschinărie şi conformism. Descendenţa lui Sancho Panza. Ce s-ar întîmpla cu omenirea, dacă toţi ne-am conduce după proverbele astea nenorocite ? Cine face pe mîntuitorul, moare răstignit. Cel ce serveşte publicul nu serveşte la nimic. Ce mîrşăvie ! Pentru puţinele zile pe care le avem de trăit, facem şi-aşa prea mult. Să ne trăim viaţa şi să muncească cei ce-or veni în urma noastră ! Mai bine rău cunoscut decît bun necunoscut. Pe unde vei umbla, fă precum vei vedea. Oamenii nu sînt îngeri, sînt

din carne și oase. Ce șir nesfîrșit de banalități ! „N-o luați chiar în nume de rău. Asta este ceea ce se cheamă înțelepciunea populară", îi spuse Bolívar pe un ton ironic. „Nu e nici înțelepciune, nici populară. Este împletirea celui mai plat cinism cu un conformism abject."

„Tocmai aceste lucruri trebuie schimbate. În școală, cu alți învățători, cu altă mentalitate. Trebuie construit un dig și trebuie tăiată comunicarea între două generații, ca să se formeze o omenire diferită."

De la Lyon, Don Samuel propuse să meargă pe jos pînă la Chambery. Aveau să parcurgă distanțe nu prea mari, străbătînd pășuni și coline, în drum spre Alpi. „Numai așa te poți bucura în voie de peisaj și de gîndirea proprie. Hai să abandonăm blestemata asta de diligență."

Făceau drumuri scurte, din sat în sat. Culegînd fructe pe drum, oprindu-se pe la hanuri. Stînd de vorbă cu țăranii și cu drumeții.

Orice lucru era un pretext pentru ca Don Samuel să se ambaleze în divagații copioase. Un copac, o piatră, un țăran arînd cu plugul său butucănos. „Vezi tu, Simón, încă mai folosesc aratul roman. Virgiliu și Columela vorbeau despre el. Și încă le mai dă pîine oamenilor. Inventatorii lui au fost mari binefăcători ai omenirii. Răscolește pămîntul, scoate la aer straturile ascunse, ventilează rădăcinile, intră în contact cu atmosfera și ploaia. Ca să se nască grîul și ca să fie pîine. Aceasta este simpla și minunata bază pe care se întemeiază toate celelalte. Datorită acestui arat există orașe și palate. Pentru că țăranul acesta taie brazde cu caii lui, pot exista biblioteci, ziare și arte. Aceasta este rădăcina civilizației și la ea trebuie să ne întoarcem." Cu greu le scoteau vorbele din gură țăranilor. Răspundeau cu fraze scurte sau cu monosilabe. Păreau să înțeleagă prea puțin, dacă se îndepărtau de conversația lor obișnuită, despre recoltă, despre anotimpuri sau despre plante. Robinson întrerupea dialogul în fiecare clipă, ca să rupă o floare din iarbă sau o frunză dintr-un copac și să o așeze cu grijă în geanta de piele pe care o purta în bandulieră. Dacă îl întrebau pe țăran de numele plantei, le spunea o denumire foarte locală. Nu era chip să scoată mai mult de la el. „Așa i

se spune pe la noi." Bolívar încerca să-l facă să vorbească despre revoluţia trecută sau depre războaiele prezente. De-abia ştiau cîte ceva despre recrutări sau despre rechiziţionările ce avuseseră loc în regiunea aceea. Habar n-aveau încotro se duceau cei ce fuseseră luaţi. Plecaseră „de vale" sau „la deal". Spre munte, spre cîmpie. Foarte puţini ajunseseră vreodată pînă la oraş. Vorbitul părea să-i obosească.

„Priviţi-l, dragul meu Don Samuel, pe omul în stare naturală. Credeţi că aceasta este o situaţie mai bună pentru fiinţa umană decît cea a tinerilor eleganţi din Paris ?" „Rousseau nu spune chiar aşa." „Ba da, o spune, Don Samuel. Dumneavoastră m-aţi făcut să-l citesc cu atenţie. Amintiţi-vă de faimosul discurs despre arte şi ştiinţe." Robinson îl apăra cu vehemenţă pe Rousseau. „Nu te poţi lega de fiecare cuvînt spus de un om de geniu într-o clipă de entuziasm. El trebuia să exagereze termenii, pînă şi tonul, pentru a-i impresiona pe contemporani. Ca să înţelegi ceea ce vrea să spună, trebuie să-l citeşti în întregime şi atunci vei descoperi extraordinara putere de pătrundere cu care a studiat natura umană. Nu vreau să spun că aceşti ţărani ar fi mai buni decît spiritele cultivate de la Paris, ci că excesele rafinamentului şi ale falsei civilizaţii au corupt obiceiurile şi l-au făcut pe om să-şi piardă comoara sa de virtuţi naturale, care la aceste fiinţe se păstrează."

Treceau chiar prin ţara lui Rousseau. Într-o peregrinare fără ţintă, amintindu-şi, după numele satelor şi cătunelor străbătute, de episoadele acelei vieţi tumultuoase. Se apropiau de Chambery, pămînturile începeau să se caţere spre Alpi. Într-o zi ajunseră la căsuţa aceea mică de ţară numită *„les Charmettes"*. Robinson se opri îndelung în faţa intrării în mica locuinţă pătrată, cu acoperiş ascuţit, în două ape. „Aici, Simón, şi-a descoperit destinul acel spirit deosebit. Aici, sub îndrumarea generoasă o doamnei Warens, şi-a deschis aripile acea mare inteligenţă." Vrînd să-şi necăjească maestrul, Bolívar îi punea întrebări răutăcioase. „Doamna Warens era cu mult mai în vîrstă, ca el, i-ar fi putut fi mamă, nu-i aşa ?" „Era o legătură foarte specială, Simón." „De-

sigur. Între un tînăr a cărui dragoste trece prin stomac și o doamnă matură și ușuratecă." „Era, înainte de toate, o ființă ce avea nevoie de blîndețe și înțelegere. Și tocmai asta i-a oferit femeia aceea, ajutîndu-l să se realizeze."

„Chiar pe aceste drumuri a trecut de nenumărate ori", comenta Robinson, descriind anii de tinerețe ai faimosului genevez și permanentele lui peregrinări. „Mergeau pe jos, neținînd cont de trecerea timpului, pînă la Turin sau Lyon sau la Geneva." „Era epoca în care lumea urma să facă o mare cotitură, ajutată de un pumn de oameni iluminați. Îți dai seama că în timp ce Jean-Jacques hoinărea pe aici, încercînd să se cunoască pe sine, Montesquieu își compunea marile opere și Voltaire începea să-și uimească veacul ? Au fost contemporani, aveau să schimbe lumea, iar lumea nu-și dădea seama că acele ființe predestinate se aflau în preajma ei."

Dincolo de Chambery coastele muntelui deveneau mai abrupte. Uriașe spinări înzăpezite se zăreau printre nori, la orizont.

La intrarea într-un sat se încrucișară cu un detașament mare de recruți ce mergeau în dezordine, încadrați de soldați și ofițeri călare. Păreau mai degrabă prizonieri decît voluntari. Erau țărani, în hainele lor de lucru, cu fețe înspăimîntate. S-au dat de-o parte pe marginea drumului, ca să-i lase să treacă.

„Aceștia plătesc războiul, Simón. Îi vezi ? Nu știu nici încotro se duc, nici de ce se duc. Pleacă de pe cîmpiile acestea, de la pacea aceasta, de la ordinea aceasta de secole întregi, de lîngă boii lor, de lîngă semănăturile lor, de lîngă familiile lor, ca să li se dea o uniformă și să fie duși să moară în locuri pe care nu le-au văzut niciodată."

„Dragul meu maestru, nu uitați că acesta este prețul marilor transformări."

Lui Robinson îi plăcea să se piardă în comentarii despre istoria antică. Desprins aproape complet de ceea ce-l înconjura, în timp ce tristul grup de recruți se

îndepărta, începu să vorbească despre războaiele romane. „De la Romulus pînă la Traian tot ceea ce au făcut marile căpetenii ale acestui popor a fost în cele din urmă spre binele tuturor.“ „Chiar în clipa asta, oamenii aceia care nu ştiu de ce trebuie să-şi părăsească pămînturile, îndeplinesc o sarcină istorică ce le va transforma viaţa, lor, fiilor şi nepoţilor lor.“

MILANO ERA PLIN DE PREZENȚA LUI NAPOleon. Ofițeri călare, parăzi militare, pancarte și steaguri pe balcoane și turnuri. Nu se vorbea decît de el. Oameni care-l văzuseră, oameni care știau ce făcuse sau ceea ce pregătea. Patronul hanului, un piemontez care vorbea în termeni grandilocvenți, le dădea amănunte. „Este italian și va restaura gloria imperiului roman." Povestea, ca și cum fusese de față, noaptea solemnă de veghe a coroanei lombarde. Coroana de fier a vechilor regi barbari așezată pe o pernă de culoarea sîngelui, sub un crucifix de fildeș. Și împăratul îngenuncheat în contemplare, în timp ce cardinali, prelați și canonici cîntau litanii uitate din Evul Mediu. Don Samuel comenta. „E ridicol. Un general republican să se preteze la asemenea circ. Ce aberație nemaipomenită. Omul din Arcola și din Egipt să se transforme acum într-un rege de pe o carte de joc." Din fericire, hangiul nu înțelegea bine spaniola. „Ce spune ?" „Nimic. Scuzați-ne."

Au colindat cafenelele, strada bijutierilor, cu prăvălioare înghesuite, pline de pietre prețioase, aur și argint. Cîteva magazine de antichități ce ofereau capete maltratate de Venus și de efebi.

Cînd au intrat la Scala pentru prima oară, au rămas uluiți. De sub miile de lumînări strălucitoare ale candelabrelor-păianjen și din foaierele individuale ale lojilor, ieșeau, ca din prodigioase peșteri, șiruri de balcoane în care se mișcau, în infinite tablouri vii, sute de superbe doamne și domni eleganți. Printre draperiile roșii și coloanele aurite sclipeau bijuterii pe frunțile, pieptul și mîinile femeilor. Străluceau uniforme și decorații. Însoțitorul lor le arăta care erau marile personalități ale

oraşului. Principi din vechile familii, femei celebre, comercianţi bogaţi. Soţii şi amanţii. Curtezani titulari ce se agitau în jurul fiecărei femei adulte. Parterul se mişca în valuri de murmure şi culori, ca o ondulare de flăcări.

Răsunară primele acorduri ale uverturii şi uriaşa navă începu să plutească pe undele muzicii. Robinson se întoarse spre tînărul său însoţitor. „Asta înseamnă civilizaţie." „Este exact ceea ce nici dumneavoastră, nici maestrului dumneavoastră din Geneva nu vă place", îi replică Bolivar, care-şi plimba ochii flămînzi peste acea nesfîrşită dantelărie de umeri goi, mîngîiaţi de mătăsuri de toate culorile. Alerga cu privirea, oprindu-şi-o din cînd în cînd asupra unor scurte scene observate prin loji. Fiecare oferea o mică comedie mută. Pînă ce se opri asupra unei tinere strălucitoare al cărei braţ flutura pe deasupra marginii roşii a balustradei. Surîsul ei, vioiciunea gesturilor, apăreau şi dispăreau sub mişcările evantaiului. Alături de ea, o altă superbă apariţie feminină se revela pe fundalul întunecat. „Cine este ?" Însoţitorul îi şopti la ureche. Cea mai tînără şi mai plină de graţie era „contessina" Pietranera. Cealaltă, care nu părea mai în vîrstă, ci doar mai calmă şi mai distantă, era soţia fratelui cel mare al „contessinei", marchizul Del Dongo. Avu senzaţia unei distanţe de nestrăbătut. Două femei pe care niciodată nu le va mai întîlni, două nume fugare ce i se vor rătăci în memorie.

Cortina grea se ridică încet. Opera începea în mijlocul unei linişti întrerupte în fiecare clipă, la sfîrşitul ariilor, de aplauze răsunătoare şi aclamaţii ale publicului. Fură surprinşi de vocea aproape feminină şi tulburătoare a unui cîntăreţ. „Este celebrul Pacchiarotti. N-are nimeni o voce mai caldă şi mai pură ca a lui." Bolivar, curios, întrebă în şoaptă, în timp ce veţinii le făceau semn să tacă din gură. „Cum adică, trebuie să se castreze ca să capete o asemenea voce ?" „Da, domnule, aşa este. Sînt castraţi de copii, ca să nu li se schimbe vocea la pubertate. În felul ăsta ea îşi păstrează un ton angelic, inegalabil. La capela Sixtină cîntă un cor de copii *castraţi*. Este o muzică cerească. O anticipare a Paradisului."

Castratul se mişca în scenă cu o graţie androgină. Din trupul scund şi rotunjor, cu pliuri moi de grăsime şi gesturi adormite, izvora în mod straniu acea voce neaşteptată, de falsă copilărie. La fiecare sfîrşit de arie, cele mai mari ovaţii erau pentru el. În antract, numele lui se auzea cel mai des printre elogiile aprinse.

La palatul Sforza petrecură o zi întreagă de rememorări calme. Imensul colos roşu, cu zidurile, curţile şi bastioanele lui, le servea din plin ca pretext pentru a vorbi despre trecutul Italiei. Despre arhitectura, războaiele şi oamenii Renaşterii. „Fiecare oraş constituia o putere." Don Samuel amintea de povestea familiei Sforza. O familie de *condottieri* care au devenit principi şi seniori legitimi ai aristocraţiei milaneze. Un detaşament de trupe franceze făcea de gardă. „Pe aceste vechi pămînturi istoria este mereu vie." Don Samuel îi vorbea despre tabăra romană şi despre fortăreaţa medievală, pentru a-i explica cum acei soldaţi ai lui Bonaparte erau continuatorii unui joc străvechi. „Pe-aici a trecut Cezar, iar aici a venit Carol Magnul." Erau secole şi secole de prezenţe legendare. „Şi Carol Quintul, care tocmai îl învinsese pe regele Francisc." Era una şi aceeaşi istorie, care nu se sfîrşea, ţesîndu-se, ca o plasă, printre stîncile Alpilor. Se schimbau numele şi vremurile, dar lupta pentru putere continua să se dea la fel. „Acum avem un nou Împărat."

După cîteva zile asistară, pe cîmpia din apropiere, la marea serbare militară prin care Napoleon îşi sărbătorea victoriile. Cît vedeai cu ochii se întindeau batalioanele, steagurile, bateriile de artilerie, detaşamentele de cavalerie. Ofiţerii de gardă treceau în galop ca nişte iuţi rafale roşii. Din depărtare se auzea sunet înfundat de tobe şi ţipăt de trompete. Avansară treptat printre grupurile de curioşi, pînă la poalele unei coline ce domina desfăşurarea de forţe. Pe culmea ei se afla Napoleon. Se putură apropia să-l vadă în voie. Mic, agitat, îmbrăcat extrem de simplu printre uniformele pestriţe ale generalilor săi. Cizme negre, pantalon alb, veston negru traversat de banderola roşie a decoraţiei, bicornul turtit şi fără podoabe şi un ochean în mînă, cu care privea în toate direcţiile. Totul se concentra în prezenţa aceea

scurdă. Armata desfăşurată, armele, oraşul din apropiere, cîmpurile şi toate oraşele şi păşunile ce se aflau de o parte şi de alta a îndepărtatului lanţ troienit. Întreaga istorie, trecutul, viitorul. Milioane de oameni şi secole întregi de luptă ajunseseră să se condenseze în acea fiinţă, în locul acela. Era o imagine fascinantă. „În zece ani a pus stăpînire pe lumea întreagă." Îl priveau cu o atenţie exagerată, aproape insolentă. Fură observaţi de sus. Lui Don Samuel i se păru mai prudent să se îndepărteze. „Să plecăm, Simón, căci de cei mari e mai bine să nu te afli prea aproape."

Nu aveau niciodată timp suficient pentru cîte erau de văzut. Li se amestecau în memorie naosuri de biserici, faţade de palate, frînturi de ruine şi serbările de prin sate. În scurte plimbări pe jos sau cu zgîlţîitoarea diligenţă înţesată de călători şi de pachete ori cu un „vetturino", mergeau din han în han, din piaţă în piaţă. Ascultau lunga explicaţie a aşa-numitului „cicerone". „Aceasta este arena din Verona." Le vorbea despre martirii creştini, cu numele lor, despre fiare şi luptele de gladiatori. De partea cealaltă se afla micuţa capelă a lui Giotto. Intrau. Şi vitraliile acelea sparte înfăţişînd viaţa lui Cristos. „Cicerone" le povestea despre tînărul cioban care-şi revelase talentul de geniu pictînd capela aceea mică.

În Veneţia intrară într-o după-amiază, cu o gondolă lentă ce plescăia valurile, acompaniind comentariul presărat cu divagaţii al lui Don Samuel. Sărbătoarea de piatră a palatelor pe canale părea să se înfiripe anume pentru ei. „De aici vine numele ţării noastre." Ce-avea de-a face acest oraş aproape oriental, aproape teatral, aproape ireal, cu îndepărtatul ţinut de la tropic ?

Mergeau la cafenea, la teatru, prin librării. După-amiaza, devreme, porneau la plimbare cu cîte un gondolier care le înşira, în alunecarea gondolei, numele şi istoriile palatelor şi ale stăpînilor lor.

La Florenţa se opriră pentru mai mult timp. Vizitau în fiecare zi cîte ceva. De la platoul Senioriei pînă la biserici. În cea numită Ognisanti au văzut fresca familiei Vespucci şi silueta de adolescent a predestinatului Amerigo. „Am venit să-ţi întoarcem vizita." Cumpărau cărţi

și gravuri. Au vizitat mormintele de la San Lorenzo. „Prezența geniului este copleșitoare." Se întorceau la han încărcați de cumpărături. O ediție recentă a *Noii Heloise* a lui Rousseau și un exemplar din *Principele* lui Machiavelli. „Între aceste două ființe există toate contrastele minții omenești." Robinson îl ataca pe Machiavelli cu pasiune. Culesese și distilase un rece manual al tiraniei. „N-a inventat nimic. N-a făcut altceva decît să-i descrie pe oameni așa cum sînt", îi răspunse tînărul său tovarăș. Discutau contrastul dintre *Emile* și *Principele*. Tot ce era mai rău în om, așa cum fusese el în istorie, tot ce putea deveni mai bun în el, în viitor. „Cartea aceasta a florentinului este expresia disperării, a dezamăgirii, a pesimismului. Nu are nici un pic de încredere în om. Este un consilier vrednic de dispreț al celor mai rele politici care, din nefericire, au fost adesea cele mai eficace."

„Aici se află întreaga problemă." A te resemna cu omul așa cum s-a dovedit a fi el de-a lungul relei sale experiențe sau a lupta spre a-l face mai bun."

Contradicția reapărea. „Vedeți", spunea Bolívar la mormîntul Medicilor. „Vedeți, toți au fost niște tirani demni de dispreț, plini de vicii și de pofte josnice, dar, cu toate acestea, au lăsat lumii minunății incomparabile."

„Niște minunății create pe un fond de putreziciune. Într-un fel, asemenea florilor frumoase dintr-o jardinieră", observa Robinson cu fermele sale convingeri iacobine. Cu tot geniul adunat între acești pereți, ar fi putut deschide un drum nou de salvare pentru umanitate. N-au reușit, deși au încercat. Între Medici și Savonarola au învins Medicii."

S-au oprit în Piața Senioriei, în apropierea lui David, lîngă piatra ce marca locul rugului pe care fusese ars călugărul. „Savonarola susținea că era necesară întoarcerea la simplitatea naturală a omului. Predicase împotriva luxului, a inegalității, a viciilor. Ajunsese să domine și să convertească acest oraș corupt. La fel cum a făcut Calvin la Geneva, îți amintești ?" „Nu e ușor să transformi natura umană." „Nu. Nu este vorba s-o transformi, așa cum înveți un cîine să sară printr-un cerc, ci s-o rea-

duci la condiția ei originară. Asta este posibil. Ba mai mult chiar, s-a realizat. Tu știi, Bolivar, amintește-ți ce ne-a povestit bătrînul iezuit din Bologna."

La Bologna avuseseră ocazia să stea de vorbă cu cîțiva supraviețuitori ai expulzării iezuiților, poruncită cu treizeci și ceva de ani în urmă de către Carlos al III-lea în toate posesiunile sale americane.

„A fost o mare crimă, fiii mei, o crimă care va costa foarte scump. Dintr-o simplă trăsătură de condei, pe neașteptate, fără ca nimeni să se fi așteptat, s-a paralizat într-o zi o operă grandioasă. S-au închis mînăstiri și colegii, învățătorii și misionarii au fost adunați ca niște criminali, au fost arestați și trimiși în Italia. S-a distrus o operă de secole și o generație întreagă a fost nimicită, rămînînd fără țintă."

Bătrînii sacerdoți nu încetau să vorbească despre viața lor din America. Despre imensul tezaur de cunoștințe pe care-l acumulaseră. „Nimeni nu cunoștea mai bine Lumea Nouă. Nimeni n-o înțelegea mai bine." Explicau funcționarea colegiilor și a misiunilor, ordinea și varietatea studiilor, cercetarea naturii și a istoriei. „Făcuserăm inventarul acelei naturi extraordinare în ierbare imense, care s-au pierdut. Pietrele, animalele, clima. Pe toate le studiam". Le-au vorbit și despre documentarea acumulată în acele sute de case de învățămînt, despre trecutul indigenilor, despre limbile aborigene și obiceiuri. „Cartea lui Clavigero[1] despre antichitatea mexicană nu este decît o minimă parte din tot ceea ce studiasem și adunasem." Păreau să vorbească cu o durere nesfîrșită despre ceea ce se întîmplase. „Dintr-un condei, domnule, acei oameni fără suflet au nimicit o operă de civilizație atît de extraordinară. Dumnezeu să-i ierte."

Dintre iezuiții bolognezi, unul îi interesase în mod special. Își petrecuse în tinerețe cîțiva ani în misiunile din Paraguay. „Compania noastră reușise adevărate minuni în aproape două secole de muncă. Imperiul justiției și al binelui se instaurase pe pămînt. Visurile lui Hesiod

---

[1] Francisco Javier Clavigero, istoric iezuit mexican, autoru unei celebre *Istorii Antice a Mexicului*, tradusă în mai multe limbi

și ale lui Platon, societatea imaginată de cancelarul Morus în celebra sa *Utopie* se realizaseră acolo. Era raiul pe pămînt. Nu existau săraci, nu existau crime, nu existau inegalități. Trăiau cu toții în scopul muncii, în scopul păcii creștinești a timpurilor dintîi. Cu toții munceau. Părea ceva de pe altă lume. Mergeau împreună la lucru și la școală. Mergeau împreună la biserică și la rugăciune. Nu existau furturi, nu existau crime. Nimănui nu-i lipsea nimic din cele necesare. Și toate aceste lucruri, obținute cu eforturi de sute de ani, le-au împrăștiat dintr-o singură lovitură acei răi sfătuitori ai regelui.

„Cînd am ajuns acolo prima oară, ca tînăr preot, nu-mi puteam crede ochilor. Nu semăna cu nimic din tot ce exista în alte părți. Nu erau cerșetori, nici seniori. Toți aveau case, îmbrăcăminte și mîncare. Toți duceau o viață laborioasă și creștinească. Se conduceau după orarul de muncă și de cult și după bătăile clopotului. Grădinile cerului răsăriseră pe acele pămînturi sălbatice. Lucrul acesta nu putea fi văzut cu ochi buni de către cei care doreau să-i mențină în continuare pe indieni ca sclavi, ca vite de povară. Guvernatorul, oamenii regelui, negustorii ne detestau. Noi nu permiteam nimănui să pătrundă în incinta misiunilor. Evitam chiar ca indienii să învețe spaniola, pentru a nu-i lăsa să se contamineze de înșelătoriile și viciile europenilor. Li se vorbea și li se preda în limba lor, după manuale și cărți religioase traduse anume pentru ei."

Ascultîndu-l, ochii lor nu mai vedeau claustrul mînăstirii, cu grădina lui interioară. Se îndreptau din piața bologoneză și de pe vechile turnuri spre acele îmense singurătăți pe care ei nu le cunoscuseră, dar cărora într-un anume fel le aparțineau.

„Este o țară imensă, are la apus enorma cordilieră peruană și la răsărit rîul Paraguay. Pe o întindere de trei sute de leghe de sălbatică singurătate s-a creat acel Paradis pămîntean. Mai mult de treizeci de așezări, fiecare cu biserica ei, cu casele și semănăturile ei. Era minunat. Fiecare așezare avea între patru și șase mii de indigeni. Unele erau foarte frumoase, adevărate orașe, ca cea a lui San Ignacio sau a Sfintei Fecioare de Loreto." Un

cer de cîmpie, cu nori liniştiţi şi prelungi, se întindea cît vedeai cu ochii. „Thomas Morus îşi imaginase o lume la fel de perfectă. Alcătuită pînă şi din cei mai sălbatici oameni, convertiţi în creştini înfocaţi, trăind în republici ce nu cunoşteau alte legi decît cele ale Evangheliei şi unde cele mai înalte virtuţi ale fiinţei umane deveneau trăsături comune şi generale. Şi toate aceste lucruri, care ar fi putut alcătui începutul unei lumi, au fost distruse !

Cei doi interlocutori reveneau adesea asupra acestei teme. Fabuloasa experienţă îi obseda. Să fi fost, oare, posibil ? „Credeţi că, într-adevăr, aşa a fost ?

„De multe ori s-a încercat această experienţă. Adesea la scară mai mică şi fără un rezultat real. Fray Vasco de Quiroga a aplicat-o în Mexic, pe vremea lui Carlos al V-lea. Şi în ţinuturile noastre, Fray Bartolomé de las Casas a intenţionat să stabilească o ordine a păcii şi virtuţii fără forţă şi opresiune. Este adevărat că n-au izbutit. Dar în Paraguay fenomenul a fost mai extins şi mai durabil. Ceea ce aici, în Lumea Veche, nu era decît vis, fusese pe punctul de a deveni realitate acolo. Ar fi însemnat începutul unei istorii noi pentru omenire."

„America ar fi putut fi speranţa universului", se gîndea Bolívar. „Încă mai poate fi."

SE APROPIAU DE ROMA ÎNTR-UN *VETTURINO*. Zonă de şes, bălţi întinse, pîlcuri de brazi înalţi şi schelete de apeducte. Ici colo cîte-o fermă. Ţinut pustiu. Din diligenţă, călătorii îşi ascuţeau privirile către orizont, pentru a zări primele turnuri. Vizitiul le vorbea despre bandiţi. Puteau să apară din umbra unei ruine sau dintr-o pădure solitară. Povestea cu amănunte isprăvile lui Francatripa sau ale lui Fra Diavolo. „Nu-i de rîs, domnilor."

Apropierea oraşului îl făcu vorbăreţ pe Robinson. Evoca eroii lui Plutarh. Bolívar îi ţinea isonul. Vizitiul anunţă în gura mare intrarea în oraş. „Sosim la Roma." În depărtare, dintre spinările colinelor joase, se iveau pe deasupra unui zid roşu cupole înalte şi turnuri. Pe măsură ce se apropiau, o enormă cupolă creştea şi se detaşa dintre celelalte. San Pedro. Imagine ce-i emoţiona pe peregrini. „Iată-ne şi pe noi aici, în pelerinaj."

În trapul lent al cailor ajunseră la zid. „Zidurile acestea maltratate povestesc întreaga istorie a Europei." Intrară prin Puerta del Popolo. Era ca o nişă în zidul zgrunţuros. Trăsura se opri la vamă. În timp ce vizitiul vorbea cu vameşii, cei doi călători priveau spectacolul străzii. Trăsuri, vînzători ambulanţi, cerşetori, cete de copii, strigăte şi faţade liniştite de palate. După lungi formalităţi şi multe taxe, acelaşi *vetturino* îi conduse prin oraş. „Mai întîi să mergem la Coliseu."

De o parte şi de alta piatra gri se întindea, se încovoia, se afunda în portaluri şi ferestre, răsărea în balcoane, se subţia în coloane înalte sau se ţesea în cornişe sculptate. Peste tot grămezi de oameni stînd ca în aşteptare, la porţile bisericilor şi ale palatelor gesticulînd şi discutînd. În ecoul susurului de apă.

Pătrunseră în partea veche a orașului. Caii mergeau la pas pe drumul strîmt, printre marmore sparte, coloane incomplete și ziduri distruse. Prin mulțimea de arcade zăreau o îmbulzeală de căsuțe mizere. Cîrpe atîrnate în bătaia vîntului. Animale de povară priponite, spălătorese gesticulînd și *facchini*[1] cu greutăți mari în spinare. Printre ruinele întinse rumegau vaci și boi. Era piața de vite.

Etaj peste etaj, ca un turn al lui Babel sfărîmat, apăru în fața lor Coliseumul. Gurile mari ale arcurilor se deschideau în labirint deasupra altor ziduri și breșe. Pătrunseră. Marele spațiu gol se deschidea spre cer și spre fosele înfundate ale arenei în care stătuseră fiarele și prizonierii. „Ce-ar fi putut să umple spațiul acesta imens ?" După mii de ani larma mulțimii se ștersese și se destrămase, ca și figurile dăltuite în piatră. Ruinele lui păreau disproporționate în raport cu arena imensă. „Totul a fost grandios", spunea Robinson, „coloniștii de piatră și neobișnuitul proiect pentru putere creat de imperiu. Aici ar fi putut să răsune cele mai arogante afirmații făcute vreodată de om." Cuvintele lui Vergiliu : *„Tu regere imperio populos"*[2].

S-au întors încet printre animalele, casele pestrițe și resturile de monumente ale Forumului. Două femei țipau una la alta, despărțindu-și copiii care se băteau. Din cînd în cînd ajungea pînă la ei ecoul cîte unui muget. Coloana lui Traian se încolăcea în spirala ei de războaie și cavalcade pînă la un San Pedro indiferent. Un templu rotund își flutura în vînt, ca pe niște steaguri, rufele multicolore atîrnate la uscat. Trecură pe lîngă Roca Tarpeya. Sus se vedeau ferestrele clădirilor de pe Capitoliu.

Ieșiră în piață, în fața celor trei palate. Desenul în piatră, aproape magic, încadra statuia lui Marc Aureliu, care saluta cu mîna legiunile dispărute. Cocleala de secole șiroia peste călăreț și cal, asemeni resturilor unei zdrențe sfîșiate. „Deliciile genului uman." „A fost împăratul care a avut parte de cele mai multe războaie și dezastre."

---

[1] Hamali (it.).
[2] Sub imperiul tău să fie cîrmuite popoarele (lat.).

Cei doi dioscuri [1] deschideau calea spre imensitatea orizontului. Este trecutul ce păşeşte în calea viitorului sau viitorul ce se întîlneşte cu trecutul. Încet, ajunseră în Piaţa Spaniei. Scara ondulată, cu insulele ei de flori, urca spre a se uni cu obeliscul şi faţada bisericii Trinidad del Monte. Jos, lîngă fîntîna lui Bernini, negustori ambulanţi şi cerşetori se îngrămădeau ciorchine. Ajunseră la han.

Din ziua următoare îşi începură plimbările şi vizitele la monumente. San Pedro, Castelul Sant'Angelo, grădinile şi galeriile Vaticanului. Cu lungi explicaţii ale „ciceronilor" despre frescele Sixtinei şi despre logiile lui Rafael. După-amiezele se duceau la enormul palat Ruapoli, transformat într-o mare cafenea. Douăzeci şi ceva de săli înşirate una din alta, înţesate de mese, de clienţi şi de chelneri cu un zgomot asurzitor, ca o piaţă. Clerici şi laici, tineri şi bătrîni, domni eleganţi şi vînzători de prăvălie, străini şi romani. Se vorbeau toate limbile. Fumul gros de pipă se înălţa spre enormele pînze de păianjen ce atîrnau prin colţuri şi pe lămpi, ca nişte dantele sfîşiate. Încetul cu încetul făcură cunoştinţă cu chelnerii, mîncărurile, băuturile şi clientela. Cu cei ce jucau cărţi la o masă şi cu cei ce păreau gata să se omoare, cînd se certau şi se insultau în gura mare. Dacă nu mergeau la operă, intrau prin micile teatre de marionete. Public numeros, ce rîdea în hohote de aventurile lui Arlequino şi ale lui senor Pantalone. Sau de ridicola dragoste a bătrînului Casandrino pentru tînăra fată. La intervale scurte, acţiunea se întrerupea pentru a se îndeplini cererea spectatorilor : „La Cavatina". O voce bine modulată, simulînd-o pe cea a păpuşii, cînta dinăuntru.

„Cel mai ciudat lucru în cetatea aceasta extraordinară a fost libertatea." „Ca peste tot." Reveneau la istoria ei milenară, la momentele ei măreţe, la dramele şi căderile ei. Printre zidurile surpate de la Monte Palatino îi evocau pe împăraţi. „Suetoniu povesteşte..." Robinson era aproape întotdeauna acela care readucea în memorie faptele grandioase sau criminale ale cezarilor. Destinul acelui popor i se părea fascinant. Imensa lui putere politică şi militară asupra lumii, timp de mai multe secole, şi insondabila lui

---

[1] Castor şi Polux.

putere spirituală şi religioasă asupra unei jumătăţi a umanităţii, pentru încă atîta timp. „Dacă aceste forţe ar fi fost folosite pentru ca oamenii să devină liberi !“

„Prietenul nostru, iezuitul din Bologna...“ Ce păcat că acea forţă şi dominaţie, necontrastante între ele, asupra corpului şi asupra spiritului, n-au reuşit să creeze o nouă umanitate. O ordine a păcii, a egalităţii, a binelui. Erau asediaţi de cerşetori şi vînzători de nimicuri. Iconiţe făcătoare de minuni, apă medicinală, dulciuri, mici figurine lubrice. „Atîta putere şi atîtea posibilităţi, pentru ca în cele din urmă să se ajungă la toate astea.“

„Poate că aici a fost mai greu, dar acolo s-ar putea realiza. O societate fără mizerie, fără privilegii, fără inegalităţi. Libertate şi virtute.“ „Au încercat, dar n-au izbutit.“

„Mai e timp încă. Trebuie să înceapă prin a rupe jugul.“ Le spusese şi iezuitul : „America spaniolă aparţine indigenilor, dar ei nu-şi dau seama. Sînt orbiţi de aparenţe şi-şi închipuie că Spania este deţinătoarea puterii. Totul este al latino-americanilor. Nu le lipseşte decît conştiinţa acestui fapt şi voinţa de a fi liberi.“

Asemenea gînduri începeau acum să se agite în mintea tînărului. Se apropia momentul. Ocazia avea să vină. Acele ruine şi acele palate uriaşe aminteau istorii pline de curaj şi de fapte incredibile. Tocmai acestea lipsiseră în America spaniolă. Cine putea ghici prilejul ? Se putea prezenta pe neaşteptate. Armatele franceze ce se mişcau prin toată Europa, omul acela mititel zărit de ei pe colina Montechiaro dezarticulau istoria şi ordinea prestabilită a puterilor în lume. În Nordul Americii coloniştii englezi găsiseră ocazia şi profitaseră de ea. Pînă şi bieţii sclavi din Santo Domingo, nenorociţi, umiliţi, se răsculaseră în frunte cu Dessalines şi-i alungaseră pe francezi.

„Ar fi o ruşine ca noi să nu fim în stare.“ Plimbările se converteau în dezbateri, viziuni şi invocaţii. „N-ar fi nevoie de forţe prea mari. Există un sentiment anume de care trebuie să pofităm.“ „Ştiu. Tu erai copil cînd, în 1797, totul a fost pe punctul de a se îndeplini. Pînă şi spanioli şi locuitori din Canare se angajaseră la făurirea republicii. O Americă liberă. Ceea ce se înfăptuise în America de Nord şi eşuase în Franţa din vina unor ambiţioşi.“

În după-amiaza ceţoasă de *ferragosto*[1], profitînd de lungul crepuscul care parcă nu se mai sfîrşea şi care ştergea contururile monumentelor şi ale vegetaţiei crescute pe ele, avuseseră o discuţie mai lungă şi mai cuprinzătoare decît de obicei. Dialogul aprins, năvalnic, alterna cu tăcerile lungi, încordate. Bolívar umbla de colo-colo, din mers, să contemple peisajul. „Toate acestea ne vorbesc, maestre." „Poate alţii nu le aud şi nu le văd, dar eu le aud şi le văd."

„Este ca şi cum calul lui Marc Aureliu ar fi început să înainteze. Îţi aminteşti ?" Cu braţul ridicat, cu capul gol încununat de lauri, acoperit de cocleala secolelor, împăratul îşi urnea calul din loc. Încotro ? Undeva pe-aproape trebuia să se afle vreun rest din temelia aşezării lui Romulus. Nu fusese mare lucru, dar a ajuns să fie sămînţa unui întreg univers. Voinţa lui de întemeiere trebuia consacrată cu sînge. Întîmplarea cu lupoaica era doar o poveste, importantă rămînea însă afirmarea hotărîrii lui disperate de a crea o lume.

Grahii şi Horaţii, în tunicile lor scurte şi cu spadele boante, ieşeau din tablourile lui David. Coloane prăbuşite şi capiteluri se ridicau parcă din nou, într-o înălţare halucinantă. „De ce a căzut Republica ?" „Republica a căzut pentru că şi-a pierdut virtutea." În vreun loc, pe undeva, cele două sute de umbre ale celor două sute de senatori ascultau presupusul elogiu al lui Fabritius. „Merităm să stăpînim lumea." Cezar, călare, în fruntea unei legiuni. Totul se schimbase. Traian, înaintînd pe jos prin mulţime. Caracalla, ieşind din imensele terme, spre a dispărea înghiţit de gurile sumbre ale Coliseumului. Zece mii de gladiatori, cinci mii de fiare, o bătălie navală cu o sută de corăbii. Strigătele asurzitoare răsunînd din colină în colină, din faţadă în faţadă, ale celor patruzeci de mii de spectatori din Circus Maximus, în clipa în care atelajul ajungea învingător, printre ovaţii şi nori de praf, la capătul cursei. Brutus, cu pumnalul său de erou şi asasin. Caligula, aproape desculţ în sandaua sumară, urzindu-şi cu sînge rece crimele. Domiţian, cu trupul însăilat de cuţit. „Toate

[1] 15 august, Sfînta Maria.

acestea s-au întîmplat, toate." „Dar puţine au avut drept scop libertatea."

Şi cohorta poeţilor. Togi lungi de umbră sfîşiate de tăceri. Lucan preaslăvindu-l pe Cezar, Vergiliu pe Augustus. Erau ca nişte fiare îmblînzite ce se apropiau să mănînce din mîna stăpînului.

Şi apoi spaniolii : Traian, Hadrian, Marc Aureliu. Veneau de prin plantaţiile de măslini din Betica, de prin imaşurile cu mînji şi vaci. De la ruinele aşezării natale [1] la ruinele Romei, de la daci la germani. Grămezile de oase ale atîtor morţi ar fi putut albi pămîntul negru la fel ca sfărîmăturile marmorei. În timp ce trupurile sfîrtecate ale gladiatorilor sporeau grămada martirizaţilor, Horaţiu îşi petrecea zile în şir şlefuind silabe.

De pretutindeni auzeau sau vedeau răsărind fantome. Robinson amintea de cuvintele pe care Rousseau le pusese în gura lui Fabritius. Bolívar stătea în picioare, în faţa lui. „Vreţi să vă fac un legămînt, aici şi acum ?

Cincizeci de ani mai tîrziu, tot îşi mai amintea. Şi de fiecare dată i se părea o scenă nouă, la care asista pentru întîia oară. „Jur în faţa dumneavoastră", spusese, „jur", de mai multe ori. „În faţa Dumnezeului părinţilor mei." Capela Sfintei Treimi, în săraca şi întunecata catedrală din Caracas. Pietrele albe ale mormintelor. Şi acel clinchet metalic ce nu se mai stingea : „Pînă ce lanţurile vor fi sfărîmate..."

---

[1] Italica, mică localitate în Iberia meridională.

DE ATÎTEA ORI ÎI REVENISE ÎN MINTE SCENA aceea. De atîtea ori îl întrebaseră despre ea oamenii de toate felurile, neîncrezători, curioşi. Acum i se părea de domeniul fanteziei. Stătea în picioare în faţa lui, printre bucăţi de sculpturi şi coloane antice. Fusese atît de simplu şi de neaşteptat. „Jur în faţa dumneavoastră." În faţa lui. În faţa acelui bătrîn cu burta umflată de apa grea, întins pe pluta fără destinaţie. La fel cum stătea Cocho. „O să avem vreme bună." „N-o să fie lung drumul." După ce-o să ieşim la mare, vom naviga mai repede."

În clipa aceea nu-şi dăduse seama ce însemna gestul tînărului său tovarăş. Un impuls, o răbufnire emoţională, o frază spusă fără să-i cîntărească întreaga semnificaţie. Şi care ar fi putut rămîne doar atît. Fără consecinţe. Ca atîtea lucruri care se spun în anumite ocazii şi apoi se uită.

Se aflau atît de departe în acel colţ al Romei cînd lui Bolivar îi venise ideea. Nu era pentru prima oară cînd lua o hotărîre bruscă. Spre a îndeplini ori spre a o realiza pe jumătate ori spre a nu mai vorbi de ea niciodată.

Dar în clipa aceea fusese atît de neaşteptată şi de ieşită din comun. Ce spusese şi cum o spusese. Se întoarseră tăcuţi la pensiune. Impresionaţi şi dezamăgiţi.

În alunecarea tăcută a plutei, ţărmurile se îndepărtau şi se deschideau. Apa reflecta cerul acoperit de norii în flăcări. Malurile se pierdeau netede în zare. Fumul vreunui incendiu. Zborul lin şi negru al cîte unui vultur, pete de păduri şi reflexe de ape, iar în fund umbra albăstruie a munţilor. Ce imensitate de pămînt. Acum îl cunoştea mult mai bine decît atunci cînd umbla prin Roma. Ţinuturi străbătute săptămîni în şir şi marea cutreierată luni de-a rîndul. Prima oară, de la Cartagena pînă în Panamá

și de la istm pînă la Guayaquil. Și imaginea imensului zid al Anzilor, trufași, cotropitori, cuib de capcane. Pereți de piatră, prăpăstii înghețate, șerpuitoare cărări invizibile. Dincolo de ei începea selva, cu marile rîuri, pînă la celălalt ocean. Iar în Sud, ghețurile și lunga noapte polară.

Pe atunci nici măcar nu bănuiau cît de mare și diversă era lumea aceea. Necunoscutul cuprins în cuvinte. Humboldt, printre filele de ierbar și păsările lui împăiate, vorbea despre Noul Continent. Te prindea amețeala ascultîndu-i descrierile acelor spații imense. „Groapa Orinoco-ului", spunea, și în fața ochilor îți apăreau miile de leghe de savane, de rîuri umflate, de ceruri fără fund și de selve topite în hățișurile impenetrabile. Vorbea despre peștele „gimnoto" care șerpuia negricios pe fundul apei, încărcat de electricitate. „Cu o descărcare paralizează un cal." Neamțul continua să se cufunde în acea lume uluitoare. „Totul este necunoscut și minunat." Animale noi, climate noi, plante noi, constelații noi. Era vremea privirilor distrate și a întrebărilor puse mai mult din politețe decît din curiozitate, despre un animal sau o plantă. Despre *el guacamayo*, papagalul multicolor, sau despre capul pleșuv și pliscul coroiat al condorului. Nu se știa pe atunci, la Paris, ce era aceea o cordilieră. „Mai înalți decît Alpii ?" „Da, chiar așa." Puteai călători săptămîni în șir și nu-i dădeai de capăt nici unuia dintre acele fluvii fără maluri : Orinoco, Magdalena, Guayas. Simțind în aerul ce ajungea pînă la vîrfurile andine umezeala grea a selvei amazonice.

Îl auzea pe iezuitul din Bologna. „Cîte s-ar putea face cu tot ce există acolo." Nenumăratele insule, coastele, munții, cîmpiile, selvele care nu se sfîrșesc niciodată. Și oamenii. Milioane și milioane de ființe risipite prin pustietăți, vorbind cu accente diferite. In timp ce iezuitul le povestea despre Indii, ei se gîndeau la Caracas. Nu era doar atît. Acum își dădea seama.

Dacă atunci și-ar fi putut imagina atîtea lucruri la un loc, s-ar fi speriat de dimensiunea lor de necuprins. Dacă ar fi putut privi, amestecați într-o imensă paradă, pe viceregii escortați de gărzi și stegari, pe guvernatorii și căpitanii generali așezați în jilțurile lor roșii, de judecă-

tori, sălile ticsite de consilieri împerucaţi, episcopii violenţi, mulţimea de prelaţi, de copişti, de doctori, procesiunile fără sfîrşit ce porneau de la misiunile din California cu Guadalupele, Balbanerele, Chiquinquirele, Fecioarele şi Madonele lor strălucind de podoabe, spre a se despărţi şi a se împrăştia prin porturi de nave, pieţe de arme, turle de biserici, staule de vite, mine de argint şi plantaţii de cacao.

Lumea Nouă, spuneau prietenii francezi. Se gîndeau mai ales Philadelphia şi Boston. Fără să-şi dea seama că dincolo de ele se întindea acea clocotitoare varietate a spaţiului indienilor. Pentru europeni însemna o coastă îndepărtată, unde negrii cultivau trestia de zahăr, unde indienii culegeau boabele maronii de cacao, de unde le venea indigoul şi melasa groasă pentru rom. Insulele zahărului.

Unul dintre vîslaşi, un mulatru de la munte, scuipă cu zgomot printre dinţi o salivă verde. Frunze de coca. Mesteca cu o mişcare lentă de rumegător pe jumătate adormit. Versantul dinspre Pacific al cordilierei era ţinutul plantei de coca. Creste abrupte şi golaşe, măturate de vînt, pe unde treceau cărăuşii zvelţi sub poverile lor imense, cu capul plecat în pămînt, cu cureaua peste piept, insensibili la oboseală, mestecînd frunza verde între dinţii înnegriţi. Aşa după cum izvoarele fluviului La Plata erau ţinutul haşişului. Infuzie acră de rămurele plutind în zeama transparentă. O numeau *„yuyos“*. Dacă i-ar fi spus *„yuyo“*, în La Guaira sau la Cartagena, chiar şi la Quito, nimeni n-ar fi înţeles. Spaţii enorme închideau în ele oameni, animale, pînă şi limbi. În Latacunga nu apucase să noteze modurile specifice de exprimare ale oamenilor. Simţea că, asemeni lamantinilor, lamelor sau struţilor, cuvintele nu putuseră să ajungă peste tot, pe imensa întindere a acelei lumi.

Despre această lume îi vorbise Bolívar în ziua aceea, la Roma. Dar dacă cineva i-ar fi putut pune atunci faţă în faţă cu acele spaţii imense, ar fi rămas uluiţi. Nu era vorba de a elibera o cetate, sau o coastă, sau un oraş. Erau mai multe coaste decît avea Europa la un loc, mai multe oraşe decît toate cele menţionate în manualele de

geografie. Atîţia munţi cît încap pe curbura unui meridian. În lungile decenii de cînd tot mergea, cutreiera, se căţăra, nu apucase să vadă decît cîţiva. Coasta muntoasă a Caraibilor în Venezuela, impresionantele spinări muntoase ale Pamplonei [1], cele două imense cordiliere din Sud, prăpăstiile şi pustiurile fără nume, vîrfurile pleşuve acoperite de gheţuri pînă la care nu ajungea nici zborul condorilor, Aconcagua [2], Illimani [3], Chimborazo [4], Tolima [5]. Şi alături de ei, în jurul lor, sub ei, oamenii, risipiţi şi mărunţi ca furnicile, şi oraşele, ca nişte frunze uscate căzute pe nisip.

Dacă s-ar fi prins de mîini, ca pentru o horă, cîteva sute de mii de oameni, de cîte milioane încă ar mai fi fost nevoie ca să poată ajunge de la un capăt la celălalt, dintr-o parte în alta.

Nici unul dintre ei nu cunoştea, în acea după-amiază la Roma, dimensiunea copleşitoare a acelui legămînt.

Şi cu toate acestea a fost o clipă de tăcere, ca de presimţire a unui lucru imens şi ieşit din comun. Asemeni liniştii dintr-o orchestră după un „crescendo" susţinut.

Celălalt vîslaş avea pielea mai închisă la culoare. De pe coastă, îi răspunsese cînd l-a întrebat de unde era. Scund, îndesat, gol de la grîu în sus, mişcîndu-şi cu vioiciune privirea isteaţă sub borurile pălăriei de paie. Coasta era a negrilor, muntele al indienilor şi oraşele ale albilor. Bătrînul zîmbi obosit. Omul acela din faţa lui era ca un fir lung şi încîlcit dintr-un ghem. Din fermier în fermier şi din căruţaş în căruţaş ajunseseră probabil ai lui pînă la fluviul Guayas. În urmă se aflau lungi generaţii de cacao şi trestie de zahăr. Şi mai înapoi o insulă din Antile, un vas plin cu negri, un vînzător de sclavi. Iar mai departe, coasta Africii. Însă cîrmaciul înfipt sub

---

[1] Localitate columbiană, în care s-a lansat pentru prima oară, în 1810, strigătul independenţei.

[2] Vîrful cel mai înalt al cordilierei Andine aflat pe teritoriul Argentinei — 6 959 m.

[3] Vîrf al Anzilor bolivieni — 6619 m.

[4] Cel mai înalt vîrf al Anzilor ecuadorieni — 6310 m.

[5] Vîrf andin al cordilierei columbiene.

soare pe picioarele desfăcute, ca un trunchi ieşit din pămînt, habar nu avea de nimic.

Omul acesta negricios, dîrz şi indiferent, nu fusese de faţă în ziua aceea, la Roma. Nu se aflase printre umbrele ruinelor. Îl chema Pedro. „Cum te cheamă ?“ „Pedro, domnule.“ Pedro şi-atît, numele evanghelic, cel al statuii cu piciorul de bronz lins de sărutări în întunericul bisericii, numele catedralei cît un munte cu cupola ca o jumătate de ou de pasăre Phoenix. Pe-atunci, desigur, nici nu se născuse. Dar parcă fusese acolo. El şi toate milioanele de Pedro negricioşi născuţi în America. Invizibili pe marea hartă de perete din casa lui Humboldt. Totuşi, parcă s-ar fi aflat acolo, căci despre ei fusese vorba.

Poate ar fi trebuit să i-o spună tînărului bîntuit de febră, cînd s-au întors la Roma printre lămpile aprinse, pe înserate. Cînd s-au aşezat să se odihnească, de parcă se întorceau după mii de leghe străbătute pe jos, pe cărări de munte, pe drumuri de savană, pe vad de ape, pe poteci de selvă. El trebuie să-i fi spus, ridicînd vocea peste larma mesenilor de la Palazzo Ruspoli. „Simón, este prea mult. N-ai să poţi face faţă...“

Auzindu-l vorbind, Cocho se apropiase în grabă. Se înclinase deasupra lui şi-i puse mîna pe fruntea udă de sudoare. Vorbi cu cel de lîngă el. „Delirează. Îi e foarte rău.“

Clipocit de apă şi muget de vînt în vele. Asta auzea printre vocile confuze. O ambarcaţiune. La fel de micuţă ca şi plutele de pe Guayas. La fel de mare ca fregata înţesată de pînze pînă la nori, care-l dusese la Boston şi la Bordeaux. Mai mare ca Pacificul. În el pătrundea încet, cu albia lui de naufragiat. Nici toate flotele lumii la un loc n-ar putea umbri acea întindere nesfîrşită de apă. Cîte Atlantice, cîte Mediterane dizolvate, cîte insule ale Caraibilor înghiţite !

Nu o fregată, mai multe, negre, înalte, îmbîcsite de fumul şi focul tunurilor, apropiindu-se una de alta ca să se poată vedea feţele şi să se audă vociferările injurioase de la bord la bord. Se arunca nisip cu găleţile, pentru ca luptătorii să nu alunece pe sîngele ce scălda puntea.

Se întorceau din Italia. Primele zvonuri ajunseră pînă la ei la Milano. Englezii împrăştiaseră armatele Franţei şi Spaniei în apropierea capului Trafalgar, la poarta oceanului.

Cînd trecură în Franţa, veştile fură mai amănunţite, dar mai secrete. Se vorbea în şoaptă, de teama turnătorilor şi a zbirilor din poliţia imperială. Era o lovitură de moarte pentru Napoleon. Englezii puseseră stăpînire pe mare. Spania şi Franţa nu mai aveau acces la ea. „Santissima Trinidad", cu trei punţi, sute de guri de foc, înaltă ca un zid, fusese distrusă de tunurile engleze, arsese într-un incendiu orbitor şi se scufundase în tăcuta profunzime impenetrabilă.

El şi tînărul său tovarăş dădură frîu liber imaginaţiei şi proiectelor lor nebuneşti. Nu vor putea fi trimise întărituri din Spania, în clipa în care coloniile se vor răscula. Dacă vor reuşi să obţină sprijinul englezilor, totul va deveni posibil. Îşi scurtară timpul de întoarcere. Era ora grabei înfrigurate de griji.

DE CÎND SE ÎNTORSESE DIN ITALIA, BOLÍVAR părea schimbat. „Ce-i cu el ?“ îl întreba Teresa pe Robinson. La recepţiile lui Fanny întîlnea întotdeauna pe cîte cineva cu care să stea îndelung de vorbă, vreun bătrîn republican francez, vreun emigrant spaniol, vreun latino-american aflat la învăţătură. „De ce n-ar putea Franţa să ajute America de Sud la obţinerea independenţei, cum o ajutase pe cea de Nord ?“ Între planurile împăratului s-ar fi putut înscrie şi acela de a lichida domeniile perimaţilor Burboni spanioli.

În loja masonică întîlnea persoane dispuse să discute cu el pe această temă. Unii dintre fraţi, cu o poziţie respectabilă, se interesau despre posibilitatea de a duce libertatea pe acele tărîmuri îndepărtate. „L-aţi citit pe Raynal ?“ [1] Într-o anticameră a lojei prindeau contur, din vorbele rostite în şoaptă, imagini despre închisori, autodafeuri, tribunale inchiziţionale, cîini devoratori de indieni. Robinson repovestea cu plăcere despre conspiraţia din La Guaira, la care avuseseră o atît de mare contribuţie francmasonii deţinuţi în fortăreaţă. Veniţi din Spania cu lanţuri, cu legende şi cu idei despre marea revoluţie. „Puţin a lipsit să reuşească.“ Repeta argumentele sale. Atunci n-ar fi fost posibilă victoria. O insurecţie locală nu era de-ajuns. Totuşi, în Santo Domingo, sclavii francezilor reuşiseră. Nu să creeze o republică, dar să devină independenţi. Era clar că trebuia un ajutor din afară. O ţară mare, care să ajute rebeliunea cu întări-

---

[1] Abatele Guillaume Raynal (1713—1796), istoric şi filozof francez, autor al unei *Istorii filozofice şi politice a stabilimentelor şi comerţului europenilor în cele două Indii*, în care se ridica împotriva colonizării şi a clerului.

turi. Francezii ar putea fi aceștia. Sau englezii, care erau dintotdeauna dușmanii imperiului spaniol. Aveau baze în Antile. Unele foarte aproape de coastele Venezuelei. Cu un asemenea sprijin, revolta nu putea da greș.

Într-o dimineață de mai, Robinson dădu buzna ca o furtună în camera lui Bolívar. Avea în mînă un exemplar din „Monitorul Universal." „Uite, Simón, e nemaipomenit."

Era o știre trimisă din New York, cu data de 19 martie 1806. „Președintele Statelor Unite a ordonat arestarea colonelului Smith, ginerele domnului Adams, a domnului Ogden, comerciant, și a altor cîtorva persoane, acuzate de a fi procurat domnului Miranda [1] mijloacele pentru obținerea de armament, în scopul de a se îndrepta spre Carraque și a instiga locuitorii acestei țări împotriva guvernului spaniol."

Din exemplul paginii tipărite, numele acela răbufnea ca o explozie. „MIRANDA." O expediție armată, care la ora aceea se îndrepta probabil, pe mare, spre Carraque. În ce hal stîlceau numele. Trebuie să fi fost vorba de Caracas. Spre vreuna dintre coastele vastei provincii. Poate că și ajunsese. Poate că scînteia se apropiase deja.

„Robinson, prietene, să se întîmple toate astea în țara noastră, și noi aici. Departe, neputincioși, legați de mîini și de picioare." Bolívar vorbea repezit, gesticula și se agita prin camera mică de hotel.

„Ce destin demn de invidiat, Robinson." Nu putea fi altul decît bărbatul acela mereu absent și mereu prezent. Nici unul dintre ei nu-l întîlnise vreodată. „Are toate calitățile unui conducător. El poate s-o facă." Robinson și Bolívar auziseră vorbindu-se despre el la Paris. Despre metisul aventurier, despre străinul bîntuit de pasiuni. Despre luxul și amantele sale. Despre generalul din timpul Revoluției. „Comandant al Armatelor din

---

[1] Francisco de Miranda — general și om politic venezuelian ce s-a distins în războiul pentru independență al Americii de Nord, aflîndu-se apoi, în perioada Revoluției Franceze, alături de republicanii din această țară. A fost primul care a lansat semnalul independenței în America Latină, prin încercarea sa din 1806.

Nord. A fost pe punctul de a deveni Ministru de Război." „Dar a fost şi pe punctul de a fi ghilotinat, Simón."

Se baza pe englezi şi pe americani. În felul acesta putea să reuşească. Amîndoi erau cu gîndul la Caracas. „Ce agitaţie o fi acolo." Auzeau parcă clopotele dînd alarma, proclamaţiile guvernatorului anunţate cu ropot de tobă, recrutarea soldaţilor. „Dacă cineva dinăuntru ar avea curajul să îl sprijine." Vechile tunuri ale fortăreţei La Guaira stăteau, probabil, aţintite cu gurile lor negre spre mare, în căutarea pînzelor expediţiei. Alerta o fi circulînd de la o cetate la alta. Din La Guaira la Puerto Cabello, la Maracaibo, la Cumaná. Din porturile Antilelor or fi plecînd fregate şi bergantine, să cutreiere coasta.

„Şi noi aici." Se repezeau în stradă, spre cafenele şi piaţete frecventate de prieteni. „Ce părere aveţi despre asta?" Neavînd altă informaţie decît simpla ştire din ziar, îşi lăsau imaginaţia să se dezlănţuie. Vorbeau despre satele adormite, despre lumea indienilor şi lumea sclavilor. Despre goeletele contrabandiştilor, care acum puteau aduce din Antilele vecine arme, pe care să le debarce în ascunzişuri solitare, prin conace şi prin păduri.

În casa colonelului Tristán se păstrau unele rezerve. „Trebuie să mai aşteptăm puţin, ca să vedem mai clar importanţa acestui fapt." „Nu cumva credeţi că generalul Miranda e un nebun care s-a lansat într-o aventură nesăbuită, fără să se bazeze pe ajutoare solide dinăuntru şi dinafară." „Este, desigur, un militar cu experienţă." Teresa Laysnay se înflăcăra de entuziasm. În imaginaţia sa înfierbîntată, îi amesteca pe revoluţionarii *sans-culottes* din Paris cu oamenii necunoscuţi din acele Indii îndepărtate, de unde pătrunseseră în lumea sa colonelul Tristán, încărcat de umbrele viceregilor, şi Simón, atît de contradictoriu, atît de impulsiv, atît de emoţionat.

„După Trafalgar, posibilitatea insurecţiei armate rămîne deschisă. Miranda a înţeles acest lucru." Cîte un vechi republican recurgea la amintirile sale din trecut, pentru a face vagi aprecieri asupra prezentului. „Miranda a fost bănuit întotdeauna de a fi fost agent al guvernului englez." Bolívar protesta cu vehemenţă. Robinson îl

susţinea pe un ton mai discret. „Într-un moment ca acela, orice bănuială putea să pară adevărată." Se vorbea despre anii petrecuţi de emigrant la Londra, despre apropiatele lui contacte cu englezii şi americanii. „Ţineţi cont că a pornit din New York." „Şi de unde aţi fi dorit să pornească, din Cádiz [1] ?" Tînăra republică din America de Nord se simţea, desigur, cea mai obligată să ajute ţările din Sud să-i urmeze exemplul. Se vorbea despre anii agitaţi ai lui Miranda la Paris. Cu uniforma sa de general, cu vestonul de Convenţionalist, cu luxoasa lui reşedinţă plină de tablouri, cărţi şi sculpturi. Prietenia sa cu bărbaţii care făcuseră Revoluţia. „La Valmy şi în Belgia s-a dovedit a fi un adevărat şef de armată." [2] Prieten al actriţelor şi al doamnelor de rang mare care cochetau cu politica, cu norocul, cu amorul. „Nu era văzut cu ochi buni de către soţii şi de către protectorii oficiali ai acelor femei delicioase. Nici de către ambiţioşi." Se vorbea despre procesul său în faţa Tribunalului Revoluţionar. „A fost un adevărat miracol că a scăpat de ghilotină." În celula sa din închisoare scria, apărîndu-se cu energie.

Iar acum cine ştie pe unde umbla, prin vreun sat de pescari, pe vreo cărare de munte, de-a lungul coastei, cu vreun pumn de aventurieri şi un steag nou.

În zilele următoare au apărut alte ştiri provenite din New York, din Londra sau de pe vreo posesiune din marea Caraibilor. Nava căpitan se numea „Leander". La New York guvernul şi magistraţii americani se grăbeau să ordone cercetări şi arestări. Fuseseră trimise avize de alertă spre Havana şi Cartagena şi spre cetăţile spaniole fortificate din Caraibi. Guvernatorii vor fi citit, probabil, plini de uimire neaşteptata veste.

Erau lungi zilele dintre o ştire şi alta în *Monitor*.

---

[1] Oraş spaniol.

[2] Miranda, numit în 1792 general al Armatei Franceze din Nord, a participat la bătălia împotriva trupelor prusace conduse de ducele de Brunswick, la Valmy, soldată cu victoria Franţei, precum şi la cele de pe teritoriul Belgiei, obţinînd o victorie triumfală la Anvères.

De la Londra se anunţa : „Amiralitatea a primit în dimineaţa aceasta un mesaj din partea amiralului Cochrane, comandantul şef al insulelor Sotavento..."

„Morning Chronicle" comenta : „Pînă acum Anglia a respins ideea de a sprijini proiecte de acest fel şi nu există nici un motiv pentru a presupune că l-ar fi ajutat sau încurajat pe Miranda. Totuşi, acest lucru va fi obiectul unei analize serioase, care să stabilească dacă nu va trebui cumva să o facă, dată fiind situaţia actuală. Politica, desigur, ar cere în acelaşi timp să cunoaştem mai bine intenţiile lui Miranda, mijloacele şi resursele sale. După ce vor obţine aceste informaţii, guvernul va trebui de asemenea să analizeze sub toate aspectele acest subiect delicat şi să reflecteze asupra consecinţelor independenţei Americii Spaniole, în cazul în care ea s-ar realiza, asupra obstacolelor inevitabile ce vor apărea în calea ei şi asupra necesităţii de a o apăra împotriva uneltirilor Spaniei, susţinută de Franţa."

Informaţiile erau incomplete şi întîrziate. La Paris se publicau după trei luni şi mai bine. Cele din luna martie apăreau în iunie. Se crea un gol plin de zbucium. În clipa în care erau citite, deja totul putea să se fi schimbat. Cînd ştirea provenită din Jacquemel [1] şi transmisă prin New York anunţa că expediţia lui Miranda trebuia să fi ajuns pe coasta venezueliană între 10 şi 15 aprilie, aceasta se întîmplase, probabil, cu două luni în urmă. Poate că Miranda era deja victorios, sau înfrînt.

Fiecare latino-american ce se apropia de masa lor putea să aducă ştirea definitivă. Primul exemplar din ziarul cumpărat dimineaţa putea s-o anunţe. Deja la această oră, trăită cu calm şi indiferenţă de mulţimea de pe străzile Parisului, zarul destinului fusese jucat pe pămîntul american. Miranda putea fi triumfător, putea să domine jumătate din ţară, putea să fi intrat în Caracas, putea să fi proclamat independenţa şi republica. Sau se putea afla în retragere sau în închisoare sau atîrnat în ştreang sau sfîşiat în bucăţi deja putrezite, înfipte în pari la răscruce de drumuri.

---

[1] Oraş din Haiti.

Pe 5 iulie apăru o scurtă ştire în *Monitor*, venită de la Londra şi avînd ca sursă o scrisoare redactată la salinele din Araya, la gura golfului Cariaco: „Vasul american «Leander», înarmat cu 18 tunuri, şi alte patru nave mici, purtîndu-l la bord pe generalul Miranda, 28 de ofiţeri englezi şi americani şi 270 oameni aflaţi în serviciul lor, au intrat în acest port."

Notiţa adăuga: „Au intenţia să organizeze insurecţia întregii ţări, de la Orinoco pînă la Maracaibo, unde sînt puternic sprijiniţi. Mîine vor porni mai departe. Par a fi siguri de succes şi nu posedă altă forţă decît Statul Major al Comandantului Şef. Pe toată coasta ar urma să se creeze un mare stat independent. Steagul lor va aborda vechile însemne ale incaşilor din Peru, un soare şi curcubeul..."

În afara gazetelor mai apăreau şi alte surse de ştiri, imprecise şi schimbătoare. Unul care vorbise cu cineva recent sosit de la New York. Altul care se întorcea de la Bordeaux ori de la Rouen şi stătuse de vorbă cu căpitanul unui vas încărcat cu piei şi cacao, ce venea din Antile cu veşti culese de la hamalii de prin porturi şi de la vameşi, din gura negustorilor şi a patronilor de bărci şi pirogi. Cineva văzuse mica flotă intrînd sau ieşind dintr-un port, aflase despre sosirea ei pe coasta venezueliană şi despre debarcare. Alţii îl văzuseră pe generalul Miranda sau auziseră despre el direct din gura unora care-l văzuseră. Încliftat în uniforma sa riguroasă de general francez, cu eşarfa tricoloră, cu bicornul cu panaş, conversînd, sprijinit de parapet, cu un vizitator sau împărţind proclamaţii ce vorbeau despre libertate.

Pe Bolívar, îl cuprindea disperarea. „Să stau aici, acuma, ca un prost, cînd acolo, în ţara mea, ceasul bate ora decisivă." Se gîndea la tot ce ar fi putut face ca să-l ajute pe Miranda. Ar fi tîrît după el multă lume care i s-ar fi alăturat, cu arma în mînă. Şi cînd colo el se afla aici, în salonul doamnei de Villars, vorbind nimicuri, umflîndu-se în pene, făcînd pe filfizonul şi pe tot ceea ce de fapt nu era.

Pleca neliniştit, să-l întîlnească pe Robinson. „Nu te grăbi. Va fi timp destul, Simón." Toată acea enormă

operă nu se va decide sau termina într-o zi. „Acesta nu e decît începutul." Avea să fie un drum lung, iar el va avea timp cu prisosință să li se alăture spre a-și aduce contribuția. „Nu e totuna. Acum era momentul să fiu acolo."

Puțin mai tîrziu se schimbă brusc totul. Știrea aceea laconică apărută în *Monitorul* din 16 iulie trebuia citită o dată și încă o dată. „Două vase sosite de curînd de la New York ne-au adus ziare americane datate pînă în 6 iunie. Dacă știrile publicate sînt exacte, atunci Miranda și expediția lui au fost înfrînți de către spanioli..."

Dacă știrile sînt exacte... Puteau să nu fie. Probabil nu erau. Se năpusteau pe stradă, în căutare de confirmări sau dezmințiri. Mergeau dintr-un loc în altul și începeau și reîncepeau, cu interlocutorii lor obișnuiți, jocul de-a face și desface presupuneri. Nu putea fi eșuat atît de ușor, atît de repede. Veteranul trebuia să fi contat pe ajutoare multe și bune. Dinăuntru și de-afară. Englezii se mișcaseră probabil. Exista știrea aceea foarte importantă cum că amiralul Popham plecase din Cabo cu o escadră. Trebuia să fi pornit într-o operațiune de sprijinire a lui Miranda. Cel puțin un batalion de soldați autohtoni se vor fi răsculat, desigur, în Căpitănie. Bolívar îi cunoștea pe unii dintre ofițeri și știa cum gîndeau.

În zilele următoare, veștile proaste se confirmară. Nici nu mai era cazul să citească ziarele, decît dacă doreau să afle amănunte. Încercarea dăduse greș. Miranda reușise să scape înspre Antile, dar celelalte vase fuseseră capturate. Mulți dintre tovarășii lui fuseseră executați în închisorile spaniole.

Acum puteau citi destule detalii pe un ton funebru și amar de ocazie ratată. Texte de proclamații ce păreau deja ecoul unei mustrări. Numele locurilor unde încercaseră să debarce. Ocumare. Vela de Coro.

Lumea aceea pe care o întrevăzuseră în efervescență căzuse din nou în letargie. Fermierii se îndreptau călare pe catîri spre plantațiile lor. Clopotele chemau la slujbă în albele biserici parohiale. Porțile se zăvorau pentru ora siestei.

Nu putea să fie totul pierdut. Nu putea să se fi jucat totul în acea aruncătură nefericită de zaruri.

Robinson era convins, și găsea argumente serioase ca s-o explice, că lupta de-abia începuse. Situația creată în Europa avea să favorizeze viitoarea independență. Ei trebuiau să fie atenți și să profite de prima ocazie.

„Să plecăm, maestre." Robinson se arăta nehotărît și temător. „Tu poți să te duci, Simón. Te protejează numele și averea ta. Ești un om de acțiune, tu trebuie și poți să te duci acolo. Situația mea este diferită." Nu s-ar fi putut întoarce fără să fie arestat de autorități. În afară de aceasta, rolul său nu era în lupta imediată, ci în organizarea ce avea să urmeze după aceea. Independența nu va fi decît un prim pas. Indispensabil și fundamental, dar un prim pas. Apoi va începe lupta și greaua sarcină de a forma sau reforma oamenii pentru libertate. „Atunci va bate ceasul meu."

Ultimele zile se scurseră în pregătiri de acțiune. Bolívar schița proiecte și planuri, stabilea contacte, fixa înțelegeri, acumula informații. Fu nevoit să împrumute o sumă importantă de bani de la un prieten francez.

În luna ianuarie, Robinson îl îmbrățișă strîns lîngă diligența care avea să-l ducă în port. Se îmbarca în drum spre Statele Unite, ca să palpeze situația de acolo.

„Pe curînd, Robinson. Exilul o să se sfîrșească."

„Pe curînd, Simón. Ne vom întîlni acolo."

ABSENȚA LUI BOLÍVAR ÎI PRODUCEA O SENZAție de singurătate, de înstrăinare chiar. Tînărul zbuciumat și vizionar luase cu el toate acele fantome, acele evocări și jocuri legate de viitor ce stîrneau hazardul, în care se cufundase și de care se lăsase absorbit ca la un bîlci cu surprize. Masa de la cafenea își pierduse farmecul și rostul. Acum purta conversații aproape indiferente și întrerupte de pauze lungi, cu oameni ce-i erau străini. Cîte-un comentariu superficial despre campaniile Împăratului, cîte-o frază sarcastică la adresa noilor îmbogățiți din proviziile de război. Foarte rar vreun comentariu în legătură cu America. Acum părea și mai îndepărtată și mai necunoscută.

Promisiunile lui Simón de a scrie se dovediseră vane. Poate nu avea curajul să-i vorbească despre subiectele care-l interesau. Peste atîtea mile nautice, dincolo de atîta calm și atîtea furtuni, Simón se afla acum la Caracas. Amestecat în șușoteli de salon și de alcov, în întîlniri clandestine, în preparative de insurecție. Sau poate deja uitase de toate. Se va fi lăsat absorbit de rutina vieții senioriale, de pasul lent al catîrului prin plantațiile de pe moșiile sale și de salutul cîntat al sclavilor.

Chiar și el se simțea mai bătrîn. Ca și cum și-ar fi pierdut impulsul și entuziasmul ce-l însuflețeau în conversațiile cu Simón. Cititul monoton al elevilor în clasă îl adormea. Îi era greu să-i facă să priceapă că limba spaniolă avea patru verbe auxiliare. Cînd se ducea la Jardin des Plantes, vizita serele cu floră tropicală. Un bananier exilat, cu crăci lîncede, leșinate. Mulți palmieri și multe ferigi, prădate parcă dintr-o selvă. Sau ursul

acela somnoros ce se hrăneşte cu furnici, pipăind cu limba sa lipicioasă ca o rîmă pămîntul fără furnici.

Mergea mai rar prin casele pe care le frecventase împreună cu Bolívar. Din cînd în cînd făcea cîte o vizită familiei Tristán. Îşi aducea aminte, împreună cu Teresa, de ideile lui Simón şi se întreceau în presupuneri despre ceea ce ar fi putut face el în momentul acela, la Caracas. Colonelul Tristán vorbea despre poziţia lui Napoleon faţă de Spania. „Pînă la urmă o să intre şi acolo."

Ca într-o reprezentaţie cu marionete, evocau figurile grăsanului şi stîngaciului Carlos al IV-lea, a îmbătrînitei şi urîtei Maria-Luisa, a insolentului ei favorit Godoy şi a lui Fernando, Principe de Asturias. „Toţi urzesc intrigi împotriva tuturor." O învălmăşeală de zvonuri şi conspiraţii. Carlos al IV-lea pleca la vînătoare în fiecare dimineaţă, prin pădurile de pe domeniile de la Granja şi Aranjuez. Prin uşile camuflate ale palatelor intrau şi ieşeau, cu feţele acoperite, călugări, militari, curteni, intriganţi de tot felul. Godoy şi Maria-Luisa se certau. Godoy vroia să le facă jocul francezilor. Ar obţine coroana şi stăpînirea ţinuturilor cîştigate de la Portugalia. Fernando, cu ochii scîlciaţi de atîtea gînduri rele, pleca urechea la confesori, ghicitori, mesageri de la Paris şi Roma. „Nu mi-o suflă el mie, Godoyul." Poate n-o spusese, dar ar fi putut să o spună. Vorbea ca un şmecheraş din Lavapiés.[1] Cu expresii vulgare şi accente cu iz de băutură proastă.

Pe Fanny o vedea rar. Nu-l mai invitau. Distona nu numai prin îmbrăcămintea sa nepotrivită, ci şi prin conversaţia întreruptă de tăceri sau presărată cu monologuri despre viitor şi noua ştiinţă.

Îi mai rămîneau orele de curs, dar nici acestea nu-i aduceau linişte. Nu era aproape niciodată de acord cu metodele pe care vroiau să i le impună. „Domnule Robinson, faceţi cum vă spun. La fel ca mine", spunea alt dascăl. Însă pentru el şcoala era altceva. Trebuiau întreprinse metode noi. Pentru vremuri noi, o şcoală nouă.

Pe-atunci a auzit prima oară vorbindu-se despre acel englez cu care mai tîrziu, fără să şi-o fi propus dinainte,

---

[1] Cartier popular din Madrid.

avea să aibă de-a face atît de mult. Mai mult în rău decît în bine. I se vorbise despre Lancaster şi sistemul lui ca despre o mare noutate ce urma să transforme complet instrucţia. Inventase un truc simplu ce permitea tuturor copiilor, de orice condiţie, accesul la învăţătură. Copilul care învăţase deja să citească, să scrie şi să socotească puţin era folosit ca monitor pentru alţi zece. Instrucţia se putea întinde ca ciuma. Aproape fără nici o cheltuială. Cu cît erau mai mulţi elevi, cu atît apăreau mai mulţi învăţători şi instrucţia se extindea. Batalioane nesfîrşite de copii biiguind în cor fraze prost citite sau copiind în caiete litera prost scrisă de monitorul recrut. „E o înşelătorie." Rudimentele rudimentelor, în forma cea mai simplă. Să repete cuvinte, ca papagalii, să repete gesturi, ca maimuţele. Educaţia era un lucru complet diferit. Nu o zeamă lungă într-un cazan imens, ci formarea unui om nou.

Se aşeza la aceeaşi masă, în aceeaşi cafenea. Comesenii se schimbau unul după altul. Un negustor sosit din Italia, un neamţ tînăr în vizită prin muzee. „Acum sînt cele mai bune muzee din lume. Napoleon a luat toate capodoperele din Italia. „Văzuse şi el defilînd pe străzi procesiunile ce purtau tablouri şi statui smulse din biserici şi palate îndepărtate. Pe trotuare, mulţimea de gurăcască asista la spectacol aşa cum vechii romani priviseră cortegiul regilor barbari luaţi în captivitate. Nici nu apuca bine să treacă un imens banchet de Veronese, că în urma lui apărea o coborîre de pe Cruce, cu un Crist însîngerat şi Marii plînse, sau un efeb roman ce părea să privească cu dispreţ spre mulţime.

„Hoţii. Nu pentru asta s-a făcut revoluţia." „Calmaţi-vă, Don Samuel", îl sfătuia interlocutorul din ziua aceea.

Zilele treceau toate la fel : clasa zgomotoasă, camera săracă în care femeia ce-i ţinea companie trebăluia tot timpul, lecturi nesfîrşite, aşteptarea cămăşii ce trebuia cîrpită şi ieşirea pe stradă. la orgia gîndurilor şi a închipuirilor. Clienţii din cafenea se schimbau. Apăreau mereu alţii, cu alte veşti. Una mai incredibilă şi mai de neînţeles decît alta. Papa era în închisoare. Fusese ocupată Roma. Familia regală spaniolă fusese sechestrată de Bo-

naparte la Bayonna. Dar despre Bolívar, nici o veste. În Bayonna avea loc comedia abdicării. Pînă ce, dintr-o dată, coroana apărea printr-un truc de magie pe capul lui Joseph Bonaparte. Ieri, rege al Neapolelui, azi al Spaniei, mîine Dumnezeu știe al cui.

Comeseanul spaniol, altul decît cel de ieri, se schimbau după ocazii, explica situația cu o siguranță uimitoare : „Regele José o s-ajungă ca un contrabandist. Prin ascunzători, amenințat, neîndrăznind să scoată nasul, protejat de soldații căpcăunului de frate-său. N-o să înghițim una ca asta, noi, spaniolii."

Începură să sosească știri despre răzmerițe și proteste. Oameni înveșmîntați în negru îi asaltau pe soldații francezi pe străzile Madridului. Străpunși de pumnal ca taurii, se prăbușeau la pămînt cu chipiele lor înalte și vestoanele roșii. Femei și bărbați din lumea bună și oameni simpli își descărcau pistoalele de ocazie de prin balcoane, din subsoluri și printre gratiile ferestrelor. Se auzeau împușcături și tropăit de copite pe străzile pietruite. Berline ușoare treceau escortate de plutoane de cavalerie. „Spaniolii îl iubesc pe regele lor, Fernando, și nu-l vor accepta pe franțuz. O să curgă mult sînge." Același comesean din ziua aceea, sau altul, de săptămîna trecută, avînd aproape același chip și același accent și venind de la Bayonna sau Perpinan, adăuga : „Adună pe toți suspecții, comisionari, salahori de prin piețe și de pe lîngă biserici și-i duc noaptea să-i împuște la Moncloa." [1] Un felinar pe coastă, o pădure plină de umbre, o grămadă de arestați scrîșnind blesteme și un pluton de soldați francezi, aplecați spre gura puștilor, țintind mănunchiul de brațe ridicate în aer și de ochi încărcați de ură ce-i înfruntau. Sub descărcarea armelor, corpurile chircite se prăbușeau într-o clipă în balta de sînge proaspăt, de abator.

Fuseseră create junte de rebeliune și de nesupunere față de franțuz.

Mai tîrziu veni vestea că englezii debarcau în Portugalia, să sprijine revolta populară. „Se încurcă treaba, prietene. N-o să-i fie ușor lui Don Napoleon să-i supună

---

[1] Cartier aflat în acea epocă la periferia Madridului.

pe spanioli." „Încă nu se poate porni războiul, dar s-au pornit gherilele." Brigăzi nu mai mari decît un grup de contrabandişti ieşeau din desişuri la drumul mare, cu trabucul în gură şi cuţitul în mînă. Îi omorau pe francezi şi fugeau. „Parcă ar fi zgîndărit un furnicar, v-o spun eu."

Francezii ocupaseră şi Roma. Dar de la Simón nu avea veşti. Nu trimisese nici o scrisoare, iar informaţiile puţinilor sosiţi din îndepărtata provincie erau vagi şi superficiale. Oare ce făcea Simón ? Ducea, desigur, o viaţă dublă. Cea obişnuită şi vizibilă, cu ieşiri în lume, vizite, plimbări, boteze de familie şi călătorii pe la fermele sale. Saluturi ceremonioase către oficialităţi, clerici, magistraţi, reverenţe cu pălăria pînă la pămînt în faţa „doamnei mele Dona Ana", a „doamnei mele Dona Petrona" sau a excelenţei sale doamna Guvernatorului Căpitan General, ce umplea trotuarul cu fusta ei bogată, pelerina, mantila, umbrela şi escorta ei de rude şi sclavi.

Dar avea probabil şi o viaţă secretă şi plină de riscuri. Adunări la ore nefireşti, întîlniri în case nelocuite sau în cămăruţe izolate. Acolo se petreceau lucrurile importante pe care nu le ştia Robinson. „Nu-mi trimite nici o veste aiuritul ăsta de Simón."

„La Caracas a avut loc o tentativă de răscoală." Atît de laconică era ştirea. Dintr-a doua sau a treia mînă. De la vreun latino-american sosit de la Madrid sau de la vreun spaniol venit din Antile ori de la vreun marinar din Martinica. O dată cu trecerea zilelor, imaginea îndepărtatului eveniment creştea şi se deforma. Erau mulţi arestaţi, fusese deschisă o anchetă. Auzea nume dintre cele mai cunoscute. Oameni bogaţi, proprietari de moşii, membri în consiliul comunal. Ofiţeri de rang mare în armată. De data aceasta auzi şi de Simón. Fusese obligat să plece la fermele sale din Yare. Robinson nu ajunsese niciodată pînă acolo. În ţinuturile din Barlovento, prin crăpăturile dintre munţi, spre întinderea ce se deschide la mare. Plantaţii de cacao, conacul sus, pe colină, şi sclavi în curţi şi la muncile cîmpului.

„Ce s-a întîmplat ?" De ce dăduse greş încercarea, dacă era adevărat. Într-o clipă, chiar şi cu o singură privire, Simón ar fi putut să-i explice totul. Dar acum nu-i rămînea decît să-şi imagineze şi să facă presupuneri.

Într-un oraş spaniol se constituise o junta de guvernămînt ce se opunea regelui intrus. În continuare apărură şi altele, în mai multe oraşe.

Acum, interlocutorul francez din ziua aceea îi explica în felul său mişcările de trupe. „Dominăm peninsula. Punctele cheie se află în mîna împăratului. Operaţiunile sînt conduse de doi dintre cei mai buni mareşali. Englezii n-au cum să ne învingă. De altfel au şi suferit un prim dezastru în Portugalia."

Familia regală portugheză hotărîse să se mute în Brazilia. O flotă transportînd întreaga curte traversase Atlanticul. De pe rîul Tajo la Rio de Janeiro. Regele Don Juan se plimba acum, probabil, printre coloniştii cu sombrero, la umbra palmierilor uriaşi, urmărit de ţipetele papagalilor. Dacă ideea asta le-ar fi venit regilor Spaniei, ce s-ar fi întîmplat ? Don Carlos sau Don Fernando în Mexic, la Lima sau la Havana. Sau chiar la Caracas. Robinson zîmbea cu faţa lui brăzdată, imaginîndu-şi parade şi ceremonii groteşti şi ridicole. „Înălţimea voastră, stăpînul meu", spuneau sclavii în născocirile lui.

Timpul trecea repede, mult mai repede decît orice şi-ar fi putut închipui. Trebuia să-şi pregătească lucrurile. Din fundul cufărului vechi scoase un caiet îngălbenit, scris de mînă, ce conţinea recomandările făcute cu mulţi ani în urmă Consiliului Comunal din Caracas, în vederea organizării şcolilor. Nu mai putea fi vorba de aceleaşi lucruri. Acum vedea problema în alt fel. Importantă era crearea unui om nou sub toate aspectele. Un plan de formare din copilărie a republicanilor, ce se întîlneau atît de rar şi de care în curînd avea să fie atîta nevoie.

„Trebuie să se înceapă cît mai devreme posibil. Aproape din leagăn. Pe urmă este prea tîrziu. Copilul este deja otrăvit de greşeli, minciuni şi prejudecăţi pe care i le transmit părinţii şi învăţătorii. Este deformat şi pierdut".

Începu să simtă că totul se schimba în jurul său, fără ca el să participe la acea sarabandă de evenimente şi modificări apropiate şi îndepărtate. Împăratul pleca să lupte în fruntea armatelor sale, la mare distanţă. Cădeau regate, se înălţau regate. Mari ducate şi seniorii apăreau în pagina gazetelor ca din pălăria unui prestidi-

gitator. El intra în clasă să asculte recitarea surdă a lecţiei. Papa fugea din Roma. Dragonii roşii şi soldaţi cu baioneta în mînă pătrundeau în palatele apostolice. Cafeneaua din Palatul Ruspoli fierbea probabil de atîtea comentarii. Spanioli, englezi, portughezi, francezi se luptau în umbra vechilor aşezări adormite din Betica şi Castilia. Cine guverna acum în Spania ? Pasul îl purta mai lent ca de obicei spre taifasul de la cafenea. Clienţii erau mereu alţii. În pierdutul Caracas continuau arestările, percheziţiile şi interogatoriile. Se ducea la Jardin des Plantes. Stătea de vorbă cu botaniştii despre cartea pe care o pregătea baronul Humboldt. Pentru prima dată, natura Americii tropicale era deschisă în amănunţime. „O adevărată revelaţie.".

Se întorcea acasă la ora cinei. Femeia se zorea la treabă şi încerca să-i povestească bîrfe de prin vecini. El o asculta fără interes. Simţea că totul se punea în mişcare, stîrnind o activitate frenetică. „Precum o piatră pe malul unui rîu". Aşa se afla.

PLUTA PĂTRUNSESE ÎN OCEAN. LUNGI VALURI molcome, ivite parcă din adîncimea fără fund, o înălţau în ritm cadenţat. Pulsul mării imense ce acoperea jumătate din pămînt, semănînd cu cel ce bătea în venele lui îngroşate şi noduroase.

Mergeau departe de coastă, dar fără să o piardă din vedere, îndreptîndu-se spre Sud. În jurul lor se zbenguiau pescăruşii, coborînd pînă la nivelul apei, să înhaţe cîte-o sardea. Se înălţau din nou în aer cu micul peşte de argint în cioc. Dispărea dintr-o înghiţitură. Legea vieţii. Acum el era sardeaua în ciocul soartei. O sardea bătrînă, plutitoare şi muribundă, ce stătea la soare pe punte. Se îndrepta spre moarte, purtat pe coama valului adînc, ca într-o procesiune nesfîrşită. O procesiune de schimbătoare şi dizolvabile forme pe care apa întunecată le făcea şi le desfăcea.

O procesiune mai densă şi mai de necuprins decît cea care umpluse străzile pentru nunta lui Napoleon cu arhiducesa Maria Luisa. Fiica împăratului Austriei, strălucind de pietre scumpe şi mătăsuri albe şi soldatul, mic şi nervos, în uniforma lui de culoare închisă, cu brîul lui roşu de sînge de luptă, aşteptînd-o ca pescăruşul sardeaua.

Pe-atunci toate se schimbau atît de repede încît era greu să urmăreşti firul evenimentelor. Acum nu. Acum totul era lent, anevoios, stăpînit de rutină. Anii treceau cu puţine schimbări. În ultimii zece, poate chiar în ultimii douăzeci, lucrurile căzuseră într-un fel de toropeală, ca o greoaie digestie de saurieni.

Nu tot la fel se întîmplase în acele zile de demult. „Împăratul i-a făcut praf pe austrieci la Wagram.“ Era doar vestea unei zile. Totul se schimba aşa cum se ames-

tecă un pachet de cărţi de joc. Puţin mai tîrziu se anunţa căsătoria fiicei împăratului austriac cu corsicanul.

„Ştiai, Camilo, că era nepoata Mariei Antoaneta ?" Camilo Gómez habar n-avea. I se părea că delirează. „În felul ăsta Bonaparte a ajuns să-i fie nepot lui Ludovic al XVI—lea. Dincolo de toate ghilotinele, bonetele frigiene şi carmagnolele. Cine să mai înţeleagă istoria, Camilo ?"

„Dar ştirea cea mai răsunătoare şi mai incredibilă a fost cea despre rebeliunea din Caracas." Nu-i venea să creadă. Gazetele şi turiştii îi furnizau prea puţine informaţii faţă de cît ar fi vrut el să ştie despre acele evenimente. Guvernatorul fusese destituit. Se formase o Junţă de Guvernămînt. Manifestele erau semnate de oameni necunoscuţi lui. Cînd părăsise ţara, aceştia erau nişte adolescenţi. Important însă era ceea ce se întîmplase. În fiecare zi ajungeau la Paris amănunte noi. Fuseseră arestaţi Guvernatorul şi înalţii funcţionari. Era o revoluţie. Era revoluţia despre care vorbise atît de mult cu Bolívar doar cu patru ani în urmă. Izbucnise ca un miracol.

Mulţi dintre cei cu care stătea de vorbă în zilele acelea nu înţelegeau nimic din ce se petrecea. „Este un act de loialitate faţă de rege, ca să-i apere domeniile de gheara francezilor. Guvernatorul era francofil." El ştia din instinct că nu putea fi vorba de aşa ceva. Era o revoluţie. Orice-ar fi spus hîrtiile, adevărul era altul. Indigenii guvernau şi aveau să guverneze în continuare. Chiar dacă Fernando s-ar întoarce la Madrid, chiar dacă s-ar prezenta personal în Indii. Aşa cum spuneau manifestele, ele nu erau proprietatea nimănui şi nu puteau fi transferate, nici cedate.

Printre noile autorităţi nu apărea numele lui Bolívar. Dar era imposibil ca Simón să fi rămas în afara acelor evenimente.

„Aşa a început totul, Camilo." „Ce-a-nceput, domnule ?" Faţa băiatului se înclina deasupra lui. Briza mării îi lua vorbele, sau poate el nu auzea bine. „A început tot ceea ce s-a întîmplat după aceea. Revoluţia, războiul. Au răsărit ca din pămînt toţi cei ce aveau să guverneze noi naţiuni şi să conducă bătălii." Camilo îl asculta cu milă. „Cheamă-l pe Cocho, să asculte şi el." Fiul său se

apropie fără chef. „Generalul Flores nu era general, nici Preşedinte, nici caudillo, nimic. Un ucenic de bărbier într-o frizerie de mulatri din Puerto Cabella.“ „Îţi dai seama ?“ Cocho surîdea fără interes. „Nu era nimic.“ Ceilalţi, îi enumera, fuseseră pupili, fii de văduve, tineri artizani, ba chiar şi păzitori de vite. „În ziua aceea viaţa s-a schimbat pentru toţi, fără ca lumea să-şi dea seama. Au început toate astea.“

Bătrînul pomenea diverse personaje. Erau povestiri despre întîmplări incredibile. Oameni necunoscuţi şi săraci, pornind să se alăture cetelor de călăreţi şi trecînd, dezorientaţi, în vîltoarea bătăliilor şi a marşurilor, pe lîngă aşezări necunoscute şi peisaje noi. „Sfîrşeau prin a deveni generali, guvernatori, chiar şi Preşedinţi.“ Plecaseră desculţi şi prost înarmaţi din satele de pe coasta Caraibilor, pentru a ajunge în cele din urmă, înveşmîntaţi în uniforme aurite, cu penaje şi decoraţii, în vreun palat de vicerege dintr-un podiş al cordilierei Pacificului.“

„În afară de mine. Cazul meu a fost exact invers.“ Făcea din mînă o piruetă coborîtoare, pînă ce mîna-i cădea inertă. „Eu mă pregăteam pentru lucruri mari, aveam de gînd să creez o lume şi uite unde-am ajuns. Din înţelept, nebun, din director al educaţiei unui continent întreg, cerşetor, din consilier al lui Bolívar, adulator de nulităţi, dintr-un om în stare de atîtea, un milog şi o bătaie de joc.“

„Nu vorbiţi aşa“, obiecta Camilo. „Lumea vă respectă şi vă admiră.“ „Nu, Camilo, nu-i adevărat. Mă dispreţuiesc şi se tem de mine. Sau se temeau. Acum nu. Eu nu mai sînt decît o fantomă scăpată din cimitir. Nu mi-am pierdut nici măcar una dintre convingerile mele. Acum le văd mai limpede ca niciodată, dar nu-mi mai folosesc la nimic. Nici mie, nici altora. Acum nimeni nu mai vrea să creadă în ele. Mulţi încă se mai înfurie, cei mai puţini răi îmi zîmbesc cu milă. Bătrînul ăsta nebun căruia nu-i mai vine odată mintea la cap.“

Bolívar sosise la Londra. Cîţi ani erau de-atunci. Mai mult de patruzeci, patruzeci şi patru, mai exact. L-a luat prin surprindere. Nu era uşor să stabileşti legătura cu Londra, de la Paris. Din cauza războiului şi a blocajului

continental. A încercat să meargă pînă acolo, dar era greu și periculos. Putea fi luat drept spion. Sosise la Londra cu Andrés Bello și López Méndez, să ceară ajutorul guvernului englez pentru Junta din Caracas. Cînd îl văzuse ultima dată, Bello avea vreo cincisprezece ani. Locuia peste drum de popa Carreno, pe ulicioara Las Mercedes. Un băiat serios, tăcut, mereu cu o carte în mînă, părînd mult mai matur decît era în realitate. Acum se afla acolo, pe malul Tamisei, împreună cu Miranda. Căutînd să obțină întrevederi cu miniștrii englezi. Își amintea toate glumele ce se făceau pe seama bătrînului rege George al III-lea, care era nebun și nu putea fi văzut de curteni.

N-a putut lua legătura cu ei. Bolívar se întorsese repede în țară, iar împreună cu el și Miranda. Acum aveau să se întîmple cu adevărat lucruri mari în Caracasul uitat de lume.

S-au întîmplat, dar ca într-un vîrtej de furtună. „Mereu ratam întoarcerea, Camilo." Era un chip străin cel care-l asculta, care-l privea ca de la o distanță inaccesibilă. „Mă-nțelegi, fiule ?" Parcă i-ar fi vorbit în altă limbă. N-avea el idee despre Franța, despre Anglia, despre ce fuseseră războaiele lui Napoleon, despre cum fusese Fernando al VII-lea. Acum în Spania guverna Isabel a II-a. Toate acele ființe pe care le pomenea muriseră. De mult. Cu cine să poată vorbi despre acele lucruri, ca să-l înțeleagă ?

„De mai multe ori fusese cît p-aci să mă întorc." Sub numele de Robinson s-ar fi putut îmbarca spre Boston. De la Boston spre Jamaica. Din Jamaica spre La Guaira. În sfîrșit. Să facă același drum ca la început, în sens invers. Pînă ce avea să ajungă la Caracas, să-l găsească pe Simón și să se angajeze în marea acțiune. Să asiste la dezbaterile consiliului, fără Guvernator, ca să-i audă pe bărbații din noua Junță adoptînd hotărîri de guvernămînt.

O dată a fost din lipsă de bani. Plata datoriilor urgente, cei cinci sau zece napoleoni pentru bilet și ceva pentru femeia lui. Oare cine era atunci ? Paulette sau Catherine ?

---

[1] Important filozof și jurist venezuelian.

Gospodina Catherine, cu figura ei de mamă muncită, deşi nu avea copii, sau tînăra Paulette care se dădea în vînt după rochii şi parfumuri, după cafenele şi teatre şi care mereu se întorcea acasă tîrziu şi agitată. Pînă ce-l părăsise pentru un tînăr. Trebuia să se întîmple aşa.

Sosise vestea că la Caracas se întrunise un congres naţional. La fel ca la Philadelphia. Şi apoi se proclamase Independenţa. Venezuela era republică. Cum fusese şi Franţa. Cum erau Statele Unite. Mulţimea năvălise pe străzi. Fusese o mare sărbătoare, care durase zile în şir. Marşuri, parade. Cei trei magistraţi prezidau timizi şi solemni, în haine de gală. Îi cunoscuse ca adolescenţi. Ştia cine le erau părinţii şi fraţii. Arboraseră şi un drapel. Cu cele trei culori ale curcubeului. [1] Cel mai vechi simbol al speranţei cunoscute de oameni. Cînd ploaia dezvelea cerul, el se arăta de la un capăt la celălalt. Nici un alt drapel nu avea acest privilegiu.

Dar o dată cu steagul şi republica, începeau să apară şi veştile proaste. Conspiraţii revolte, răzmeriţe. Coro se răscoală, Valencia se răscoală, locuitorii Canarelor conspiră. În casele vechi din jurul bisericii La Candelaria se schimbă parole şi se adună arme. Ce era cu Bolívar ? Ce era cu Miranda ?

Miranda fusese numit membru în Congres. Mai tîrziu i s-a dat conducerea armatei. Cu uniforma, bicornul şi eşarfa sa de general francez, în fruntea trupelor alcătuite din zilierii de pe plantaţii de cacao şi indigotieri, din mulgătorii cu noaptea-n cap sau din tăietorii de trestie de zahăr. Bolívar era unul dintre ofiţeri. „Deja nu mai puteam să plec, Camilo.“ „Unde să plecaţi, domnule ?“ Zîmbi. N-avea cum să înţeleagă el.

Dar sosiră şi veşti mai rele. Un ofiţer spaniol necunoscut făcuse să se sfîrşească cu Republica, cu constituţia, cu drapelul, cu speranţele. Cît de tare dureau acele ştiri publicate de „Monitor“ cu întîrziere. Cînd, probabil, totul deja trecuse. Monteverde pornise din Coro, ajunsese în centrul ţării, cucerise Valencia, se apropia de Caracas. Miranda capitulase.

---

[1] Galben, albastru şi roşu — culorile drapelului naţional venezuelian.

De pe stînca intrată în mare se vedea zidul închisorii La Guaira. Acolo ajunsese Miranda. Uitat, întemnițat, înfrînt. Totul se năruise. Bolívar contribuise la dezastru prin pierderea bătăliei în piața din Puerto Cabello. Nume vechi, legate de cacao și contrabandiști, care acum erau nume de lupte și de măceluri.

N-avusese parte niciodată să-l întîlnească pe Miranda. Găsise doar urmele lui, legenda, absența. Cînd sosise la Paris, Miranda se afla deja de mai mulți ani din nou la Londra. Cei ce-l cunoscuseră ca șef al armatei din Nord, la însuflețitele recepții din luxosul său apartament, sau în zilele petrecute la închisoare, ce însemnaseră, toate, ajunul morții pe ghilotină, îi vorbeau despre el. Creolul plin de prestanță, înfocat, cunoscător de cărți și de oameni, care vorbea cu aceeași dezinvoltură despre Washington, Caterina cea Mare, curtea engleză sau marele serai din Istanbul, ca despre revoluția din Europa și libertatea Lumii Noi. Îi entuziasma pe bărbați și le fascina pe femei. Vorbea franceza cu accent englez și engleza cu accent spaniol. Totul la el era misterios și posibil. Dar cînd Robinson sosise la Paris, el deja nu mai era acolo. Nici la Londra nu l-a întîlnit, mai tîrziu. A găsit doar casa, cărțile, pe femeia solitară care-i ținuse companie, hîrtiile lui strînse într-o grămadă de pachete mari. Nu-i fusese posibil nici să meargă la Caracas, să se pună la ordinele lui. Aflase mai tîrziu despre moartea sa în închisoarea din Cádiz. Trecuseră aproape patruzeci de ani de cînd murise.

„Generalul Miranda". Camilo îl auzise. „Despre cine vorbiți, domnule?" „Despre Miranda." Numele acela luat de vînt se dizolvă pe fața inexpresivă a lui Camilo. Oameni noi, pripășiți de aiurea, trăind în vizuinile lor.

Nici acolo, în Franța, nu-l înțelegeau prea mulți. Cînd le vorbea, cu emoție și îngrijorare, despre evenimentele din necunoscuta sa țară, atenția interlocutorilor lui zbura de îndată spre alte teme. Le descria noua campanie întreprinsă de Bolívar de la Cartagena la Caracas. De data aceasta se părea că, într-adevăr, își îndeplinise destinul. Înainta victorios, în fruntea unei armate. Era generalul Bolívar. O hartă împînzită de marșuri și lupte, ca niște vene secționate într-un corp rănit, prindea contur în mintea sa.

În informaţiile incomplete ajunse pînă la el, pămîntul pe care nu putuse să-l cunoască din colţişorul său din Caracas apărea misterios şi teribil. Comesenii lui se interesau despre alte lucruri. Bolívar intrase în Caracas. Îi dăduseră titlul de Eliberator lui Simón ! Comesenii lui vorbeau despre retragerea lui Napoleon din Rusia. Împăratul îşi regrupa forţele, armatele aliate se îndreptau spre Franţa. Catastrofa se apropia. Dar drama lui era acolo, departe. Grupuri de lăncieri pe drumuri prăfuite, asalturi şi incendii prin orăşelele cu donjon şi piaţetă, oameni fugind din casele lor, cu căruţe, măgari, cu copii mici şi baloturi în spinare. Din nou era pierdută revoluţia. Bolívar era înfrînt. Se zvonea chiar că era închis sau că fusese omorît. El era înconjurat de zgomotul căderii Imperiului. Prietenii francezi îl invitau la masă. Se vorbea despre ultima retragere a lui Napoleon şi înaintarea aliaţilor. „Forţele din Nord se apropie. Mîine vor intra în Paris", spunea o doamnă cu vocea precipitată, ca un cotcodăcit. Numea un oraş ce se afla la vreo şaizeci de leghe. El îndrăznea să-i replice : „O armată nu poate înainta atît de repede." Doamna îl plesni cu afirmaţia-i fără replică : „Nu contează. Sînt convinsă că mîine în zori vor fi aici." Aceasta era ceea ce se numea convingere. O cunoscuse în împrejurări nenumărate, în toată impertinenţa ei. „Convingerea mea." Guri deşarte, pline acum de ţărîna morţii. „Domnule, nu există vreun lucru pe care să-l respect mai mult decît o convingere", repeta doamna care făcea infanteria să avanseze şaizeci de leghe într-o jumătate de noapte.

Se întorceau Bourbonii în Franţa. Venezuela era iarăşi dominată de spanioli. Bolívar rătăcea, probabil, singur şi fără ajutoare, prin vreo insulă din Antile.

Pentru el n-au fost zile rele. Pe-atunci intrase în viaţa lui ultima franţuzoaică. Spălătoreasă de lenjerie fină, avea mîini fermecate pentru dantele şi broderii. Graţioasă, veselă, zveltă, cu un ciuf blond deasupra ochilor ageri. Din vecină, şi-o făcu prietenă, tovarăşe de viaţă. Cînd nu era ocupată cu treburile casei, se apuca s-o înveţe în spaniolă cuvinte necuviincioase. Fără să bănuiască ce spune, dădea drumul celor mai cumplite vulgarităţi, cu un aer senin şi inocent, în faţa prietenilor uluiţi.

Ca să nu-i spună pe numele ei obișnuit, îi punea porecle afectuoase sau trăznite. Au fost anii cu cea mai bună companie feminină. Se distra cu flecăreala ei veselă. Cînd cunoscuții o priveau cu o admirație nedisimulată, se simțea satisfăcut. Dar n-a avut parte de ea mult timp. De ce-ar fi putut să aibă el parte mult timp ? A pierdut-o foarte departe de Franța, devorată de febră, pe malul fluviului Magdalena.

O pală bruscă de vînt zgîlțîi ambarcațiunea. Auzi voci și agitație. „Ce se întîmplă ?" „Nimic."

„Ne apropiem acum de o schimbare mai profundă și cu implicații mai mari decît cea pe care a adus-o Revoluția Franceză." Alături de el mergea Andrés Bello, zîmbitor, calm. O vizitaseră pe Sarah Andrews [1], iar acum se îndreptau agale spre centrul Londrei. Imediat ce ajunsese în marea metropolă îl căutase pe concetățeanul său, Bello. Trăia strîmtorat, împreună cu micii săi orfani, într-o cameră dărăpănată, îngropat în hîrtii și traduceri, realizînd lucrări ocazionale.

Îl primi cu plăcere și curiozitate. Îi povesti necazurile și peregrinările sale de atîția ani. Vorbea la fel despre Italia, ca și despre bisericile din Varșovia și despre palatele din San Petersburg. Dar atunci cînd se pornea să-și amintească de anii petrecuți în Franța nu se mai putea opri din povestit. Devenea repertoriul viu al agitatei istorii din acea vreme. Cunoștea detalii grotești, intrigi subtile, bîrfe de alcov și de anticameră. Și vorbea într-un limbaj crud și dezlănțuit, cu înjurături și vorbe de ocară. Gesticulînd cu mîinile lui mari și strîmbîndu-se.

Se întorceau de la casa în care locuise Miranda timp de mulți ani. O Sarah Andrews îngrășată, îmbătrînită și suspicioasă le arătă camerele. Cel mai mult stătură în bibliotecă. Bello îi indica diverse cărți din rafturile înțesate. Șirurile acelea de coperți roșii, verzi, albe, marchetate cu aur, erau ca un popas silențios, făcut în drumul său de înțelepciunea oamenilor. Bello lua unele la

---

[1] Prietena englezoaică a lui Francisco de Miranda, în casa căreia locuise acesta la Londra.

întîmplare şi i le arăta. Un clasic grec tipărit la Veneţia de către Aldo Manucio, un text latinesc ieşit de sub tiparele lui Plantin, la Anvères.

Bello părea să cunoască perfect toate cărţile acelea şi răscolea printre ele cu mînă sigură. Scoase primul volum din *Biblia Poliglotă* a lui Plantin [1]. Pagina deschisă răspîndea lumină ca un vitraliu. Ceva mai încolo alese un volum din cartea de călătorie a lui Purchas. „Asta e o comoară. Gravurile şi descrierile sînt minunate. Priviţi peisajul acesta cu piramidele din Egipt." „Generalul şi prietena mea, Dona Sarah, mi-au permis cu multă generozitate să mă folosesc de unele din aceste cărţi, pentru lucrările mele. Fără exemplarul pe care l-am găsit aici din cartea lui Sánchez [2], nu mi-aş fi putut continua studiile despre epopeea Cidului. Este o adevărată revelaţie." Stăpîna casei le spune că librarii continuaseră să-i trimită acasă noile ediţii — chiar şi după ce Miranda murise. „Toate acestea au venit pe urmă. N-a apucat să le citească." Robinson se apropiase să le examineze. Privirea îi căzu pe cel dintîi volum in-cvarto din *Călătoria în Regiunile Echinocţiale* a lui Humboldt şi Bonpland [3], tipărită la Paris. Deschise cartea cu siguranţă, căutase în prefaţă şi-i arătă : „Ştiţi, desigur, ce spune aici. Este demn de reflecţie pentru noi toţi." Bello dădu afirmativ din cap, în timp ce Robinson începu să citească cu voce tare : „În Lumea Veche, popoarele şi gradul lor de civilizaţie sînt acelea care oferă unui cadru caracterul principal ; în cea Nouă, omul şi producţiile sale dispar, dacă se poate spune aşa, în mijlocul unei naturi sălbatice şi uriaşe." Cu un sec rîs fals îşi întrerupse lectura : „Nu este prea măgulitor pentru noi, nu-i aşa ? Dar ceea ce urmează este şi mai rău. „Specia umană nu ne oferă acolo decît resturi de hoarde indigene cu vagi manifestări

---

[1] Christophe Plantin, tipograf francez (1520—1589) ; editează la Anvères celebra *Biblia regia* (sau *Biblia poliglotta*).

[2] Prima ediţie a *Cîntării Cidului* apare în 1779, sub îngrijirea lui Tomás Antonio Sánchez.

[3] Amado Bonpland — medic, naturalist şi explorator francez. L-a însoţit pe Humboldt în expediţiile din cele trei Americi. A fost ţinut captiv 9 ani în Paraguay de către dictatorul Francia.

de cultură sau o uniformitate de obiceiuri şi instituţii transplantate pe acele tărîmuri ciudate de către coloniştii europeni. Dar ceea ce se referă la istoria speciei noastre, la variatele forme de guvernare, la monumentele artistice, la locurile ce păstrează amintirea marilor evenimente ne impresionează mai adînc decît descrierea vastelor pustietăţi ce nu par destinate decît extinderii vieţii vegetale şi imperiului animalelor."

Se angajară într-un lung dialog despre posibilităţile de a civiliza America Spaniolă. „Artele şi ştiinţele se învaţă, de ce nu le-am putea învăţa şi noi ? E adevărat că natura este foarte puternică, dar şi în Europa a fost şi totuşi omul a reuşit să o domine." „Nu spune asta. Nu este acelaşi lucru. Noi nu trebuie să luptăm numai împotriva naturii, trebuie să luptăm şi împotriva noastră. Împotriva caracterului nostru, a prejudecăţilor noastre şi a civilizaţiei spaniole pe care am menţinut-o. Cu oameni ca cei pe care îi avem nu se vor putea crea republici. Ai văzut ce s-a întîmplat în Venezuela". Robinson se exprima cu o fermitate rece, lovind cu pumnul în palma celeilalte mîini, pentru a-şi accentua punctul de vedere. „În 1811 s-a greşit. O ştii prea bine. Republica de-atunci, care plutea în aer, nu s-a putut susţine şi a căzut. Greşeala a fost a celui ce a locuit în casa aceasta." „Nu, nu a lui, ceilalţi l-au forţat să greşească, el vedea foarte clar dezastrul ce se apropia." Robinson nu părea să-l audă. „A greşit şi Bolívar, prietenul nostru. Nu-i aşa ? A recîştigat Venezuela în 1813 ,ca pînă la urmă să o piardă iarăşi. Şi nu pentru că majoritatea ar fi fost de partea spaniolilor, ci pentru că oamenii nu înţeleg ce li se oferă. Nu este o problemă de lupte şi cartiere generale, ci de mentalitate şi de şcoală." „Nu uitaţi că Bolívar s-a întors şi cutreieră iar cîmpia şi Orinoco-ul cu arma în mînă." „Da, fiii celor trei sute de ani de supuşenie faţă de «prea înălţimea sa» sînt de partea lui Morillo şi a spaniolilor. La Caracas s-a închinat o slujbă la care au asistat episcopul şi întreg Consiliul Municipal".

„N-au să servească la nimic luptele, Andrés, dacă nu vom putea conta pe oameni care să creeze Republica. Iar aceştia nu vor putea fi luaţi de pe stradă, ci va trebui

să-i formăm în şcoli. Să le smulgem din cap credinţele false şi superstiţiile cu care au fost îndopaţi secole de-a rîndul şi să-i învăţăm să trăiască în libertate şi respect reciproc. Să-i învăţăm să citească, dar şi să trăiască în alt mod, să muncească, să producă, să fie independenţi. Astăzi se ştie de ce a dat greş Republica Franceză. N-au ştiut să organizeze societatea în vederea Republiciii. N-a fost decît revenirea, sub o mască nouă, a vechii societăţi. Se despărţiseră de stăpîna casei şi continuau să discute pe stradă, absorbiţi de pasionata pledoarie a lui Robinson. „Există astăzi o nouă clasă socială, cea a industriaşilor. Societatea este studiată în mod ştiinţific şi poate fi transformată în profunzime. La Paris trăieşte un om extraordinar, vechiul conte de Saint Simon. El întemeiază aşa numita ştiinţă naturală a societăţii." Bello se uita la el ca la un spectacol. „Ai idee ce s-ar întîmpla dacă azi ar muri grăsanul de rege al Franţei şi moştenitorul lui, Delfinul, şi toţi ducii şi marii senori care exercită funcţiile înalte din guvern ?" Bello nu răspundea. „Nu s-ar întîmpla nimic. A demonstrat-o Saint Simon şi i-a uluit pe toţi. În schimb, dacă ar muri în aceeaşi zi, toţi oamenii de ştiinţă din Franţa, industriaşii ei, meşteşugarii ei cei mai buni, profesorii, filozofii, navigatorii, fabricanţii de pîine, ţara ar paraliza şi s-ar scufunda în haos. Îţi dai seama ? Asta este marea noutate în lumea de azi. Acest adevăr reclamă un nou sistem politic şi de educaţie, pentru o societate nouă. Cu astfel de idei am putea cîştiga timp mult în America."

Londra era plină de emigranţi din Spania şi America Latină. Deşi sosit de puţin timp, Robinson îşi făcuse legături şi prieteni. În librăria lui Ackerman a întîlnit scriitori şi refugiaţi care pregăteau schimbările viitoare. Discutau literatură şi politică. Spaniolii visau libertăţi şi un regim parlamentar în stilul celui englez. Latino-americanii se învîrteau în jurul schimbătoarelor ştiri despre lupta pentru independenţă. Se formau opinii şi grupuri în legătură cu sorţii izbînzii. „Independenţa nu se poate obţine fără ajutor european şi n-o să avem ajutor fără o monarhie. Trebuie să găsim un principe european." Lungul război dus de Bolívar părea fără speranţe. Se

formase în cele din urmă un fel de asociaţie reprezentativă, cu trimişi din fiecare regiune. „Cui să-i oferim coroana ?“ Discutau despre case regale şi dinastii. „Sînteţi ridicoli“, protesta Robinson. „De unde să scoatem o aristocraţie care să nu fie de carnaval ? Contele Streaşină, marchizul Capă Verde, baronul Păstaie.“ O ceată de măscărici defilau în imaginaţia lui. „Guvernul republican e o harababură, iar Bolívar un bezmetic.“ Urmau amintiri despre anarhie, înfrîngeri, sărăcie. „Aici toţi sîntem maltrataţi de istorie şi de timp.“ Se uita la oamenii aceia ca nişte naufragiaţi adunaţi de întîmplare la un loc. „Nu există decît două căi. Să plecăm acolo, la război, sau să ne pregătim aici pentru a organiza ceea ce o să vină pe urmă.“ „N-o să fie nici un pe urmă.

Cum şi cînd va fi acest pe urmă ? Depindea de atîtea lucruri. De ceea ce avea să se întîmple în Spania între adepţii lui Fernando şi cei ai Constituţiei, de ceea ce aveau să întreprindă regii speriaţi ca să înăbuşe orice tentativă de revoluţie sau de ceea ce avea să hotărască, în cele din urmă, cabinetul englez.

Prin intermediul lui Bello intrase în legătură cu un pitoresc preot anglican, ce fusese canonic predicator la catedrala din Sevilla. Vorbea engleza cu o perfecţiune exagerată, iar spaniola cu un simpatic accent andaluz. „José Maria Blanco White, cu respect.“ Era un amestec insolubil de contradicţii şi frămîntări de conştiinţă, între spaniol şi englez, între trecutul său de preot sevillian şi prezentul cu oscilări de la biserica anglicană la atracţia liberă şi raţionalistă pentru unitarism [1], între poezie de limbă spaniolă, în care începuse să scrie şi acel bogat şi plastic limbaj poetic din engleză, între raţionalismul care-l tulburase în timpul lungilor sale căutări teologice şi libertatea de sentiment şi imaginaţie a noilor romantici. Vorbea de asemenea despre raţionamentul introdus de

[1] Doctrina creştină reformată apărută în sec. al XVIII-lea, ce neagă dogma trinităţii şi nu recunoaşte în Dumnezeu decît o singură persoană.

unitarism în cadrul vechii erezii sociniene[1]. „Sînt în el două ființe ce nu reușesc să se înțeleagă și să trăiască în pace." Latura spaniolă, cea a părintelui Blanco, privea cu neîncredere faptele și ideile ereticului anglican ce se vîrîse în pielea lui. Latura engleză, cea a pastorului White, nu mai prididea scotocind ungherele întunecate, superstițiile și ipocriziile acelui suflet andaluz care fusese al lui timp de atîția ani. Nu era ușor de știut, în fiecare moment, care dintre cei doi vorbea. „Literatura spaniolă de azi nu face doi bani. Se află în cea mai teribilă decădere. Complet depășită și plină de vorbe goale. În schimb aici, în Anglia, se scrie cea mai bună poezie din lume. Nu i-ați citit pe Wordsworth și pe Coleridge ?" Începea brusc să recite într-o engleză șuierătoare și imaculată strofe la întîmplare. „Și Byron, ce părere aveți despre Byron ?" Începuse să apară *Don Juan*. „Mare poem, modern, actual, plin de viață și pasiune. Poezia spaniolă, moartă cum este, n-ar fi în stare să-l reînvie pe Don Juan în Spania." „Știați, adăuga Bello, că iahtul lui se numește «Bolívar» ?" Robinson nu știa. Acesta era incredibilul destin al acelei ființe. Acum va fi cutreierînd vreo cîmpie de pe Orinoco, însă numele lui era întîlnit în gazetele din Europa, în întrunirile oamenilor noi, la pupa vasului care-l purta prin Marea Ionică pe cel mai mare creator al poeziei noi. „Și aici niște pierdevară de pe la noi se mai căznesc să-și caute regi, ca broaștele lui Esop."

Blanco White îi invită să colaboreze la noua publicație pe care se pregătea să o scoată. „*Varietăți sau Curierul din Londra*". Va fi un ziar mult mai actual și mai combativ decît «Spaniolul» pe care l-am publicat cu ani în urmă."

Stăteau uneori de vorbă despre caracterul celor două limbi. „Ceea ce pot spune în engleză n-aș spune la fel în spaniolă. Engleza este mai maleabilă și mai sensibilă. Am încercat să-l traduc pe Shakespeare, dar este aproape imposibil. Nici propria-mi poezie scrisă în engleză n-o

---

[1] Doctrină protestantă fondată de Lelio Socini (1525—1562), teolog din Siena, care neagă trinitatea și divinitatea lui Cristos.

pot reface în spaniolă. Aici a plăcut mult sonetul meu închinat nopții. E o comparație a primei nopți a lui Adam cu moartea și posibila auroră a vieții de apoi."

„Dumneavoastră duceți o luptă frumoasă și trebuie s-o cîștigați. Nu duceți lestul unui trecut atît de copleșitor ca cel al spaniolilor. Viitorul întreg vă aparține."

„Ca să construim viitorul ar trebui să începem cu copiii." Se aventura în pasionata sa teorie. Vizitase școlile lui Lancaster. „Sînt ca un fel de supă de om sărac. Apă cu foarte puțină substanță. Cu sistemul acesta pot fi învățat mulți oameni, dar ce ? Să citească cu glas cîntat, la fel ca elevii bărbierilor din Caracas și să crească mai departe în mijlocul aceloraşi vechi greșeli, superstiții și practici antisociale." „Acuma știu că există o fizică socială. Descoperirile lui Newton în legătură cu universul se pot aplica și la societatea umană. Acum putem analiza societatea și viitorul ei după un criteriu științific."

În localurile unde emigranții se adunau să-și piardă vremea, știrile ajungeau în valuri întîrziate. Robinson vedea cum fețele se schimbau de la o zi la alta. În Spania, Ferdinand al VII-lea fusese nevoit să accepte constituția liberală. Uneori primea cîte un bilet ponosit, scris cu o mînă nervoasă. „Situația din Spania n-are leac. Mereu va fi același lucru, sub nume diferite. Absolutism și inchiziție." Era semnat Leucadio Doblado. Un truc etimologic, un joc de cuvinte. Blanco White era de două ori alb, în greacă, în spaniolă sau în engleză.

O știre despre America de Sud a schimbat total panorama grupurilor. Bolívar invadase pe neașteptate Nueva Granada [1] și intrase în Bogotá. Acum nu mai era fugarul și învinsul. Pregătea întoarcerea spre Venezuela, pentru ca Victoria să fie completă. Adepții de ieri ai monarhiei se arătau mirați și începeau să-i găsească virtuți și talente. De la Orinoco pînă la Pacific se proclamase o

---

[1] Nume dat Columbiei de către conchistadorul Gonzalo Giménez de Quesada (1540). La data formării Republicii, 1819, cuprindea și provinciile Ecuador și Panamá.

singură republică, a Columbiei. Avea să cuprindă și provincia Quito. „Avem, în sfîrșit, Republica. Acum trebuie să începem să-i formăm pe republicani.“ „Și unde-o să instalați fabrica asta ?“, întreba cîte un proaspăt înțărcat de la planul monarhic. Răspundea sec, imitînd în zeflemea tonul unui dascăl : „Unde trebuie să-i fie locul în școală.“

AMERICA LUI ÎL OBSEDA, ÎL HĂRŢUIA ŞI NU-I lăsa o clipă de linişte în Londra. Stătea la pîndă, ascunsă în spatele tuturor lucrurilor din preajma sa. În litera gazetelor, în comentariul interlocutorilor ocazionali, în ecoul unui cuvînt, în neaşteptata asemănare a vreunui necunoscut cu cineva uitat de mult. Un cerc se strîngea parcă în jurul său.

Mai erau şi cei care plecau şi veneau. Latino-americani cu care stătea de vorbă şi străini curioşi să ştie ce se întîmpla.

În camera lui creştea grămada de cărţi, ziare şi caiete pline cu însemnări. Niciodată n-au existat atîtea cărţi la un loc care să vorbească despre ţara şi despre concetăţenii lui. Cartea lui Palacio Fajardo, ce relata insurecţia şi începuturile luptei. Deja Palacio plecase din nou acolo. Şi murise în agitatul campament de la Angostura [1]. Cărţile primilor ofiţeri străini reîntorşi de acolo. Volumul acela gros al lui Hippsley pe care-l citise de multe ori cu interes şi cu furie[2]. Cele scrise de alţi ofiţeri englezi întorşi din război, descriind necunoscutul scenariu al campaniilor din cîmpii, din munţi şi de pe Orinoco. Discuta cu Bello imaginile false pe care şi le creaseră acei oameni. Unii erau aventurieri cu speranţele ratate, alţii nu fuseseră în stare să înţeleagă realitatea aceea atît de

---

[1] Vechiul nume al localităţii venezuelene Ciudad Bolívar unde în 1819 s-a întrunit Congresul prin care s-a creat Marea Columbie, ce cuprinde republicile noi înfiinţate pe teritoriul Venezuelei, Columbiei, Ecuadorului şi provinciei Panamá.

[2] Ofiţerul englez Hippsley, care în 1817 se angajase, alături de alţi militari englezi, în armata republicană, este autorul unor memorii despre Bolívar, în care Eliberatorul apare prezentat într-o lumină defavorabilă.

ciudată și de străină lor. Era ca și cum, pentru cîtva timp, s-ar fi alăturat, în imaginație, acelei lupte îndepărtate. Pe cai, țăranii de la cîmpie, aproape goi, se avîntau în luptă cu lancea în mînă, așa cum intrau printre vitele sălbatice dintr-o turmă.

Pe Tamisa era toamnă. Felinarele se înnecau în ceață, ploaia picura rece. Din paginile cărții se ivea cîmpul învăluit în noapte, tabăra întinsă la umbra copacilor înalți. Auzea cîntecul acompaniat de struna chitării. „Mergeți înainte, înainte, cu arma în mînă !"

Și atîtea nume necunoscute, despre care nu aflase nici un răspuns mulțumitor. Páez ? Anzoátegui ? Sucre ? Mariño ? Bermúdez ? Arismendi ? Cine erau aceștia ? De unde răsăriseră atîția generali nepreavăzuți, atîția magistrați ? Reușea din cînd în cînd să citească foițele tipărite ale „Curierului de pe Orinoco". O gazetă neverosimilă, venită din selvă și de pe fluviul imens. Nu văzuse niciodată Orinoco-ul, ce tîra după el vastele întinderi de apă, cu malurile lui pline de crocodili și bîtlani, cu așezările lui rare chircite printre rîpe, dar acum ținea în mîini foaia aceea în care se vorbea despre un congres, despre lupte, despre combinațiile de putere din Europa, despre filozofia politică și despre dreptul internațional. „Simón Bolívar, Eliberatorul, Căpitanul General al Armatelor, Președintele Republicii Columbia..." Ce lectură incredibilă. I se părea că delirează.

În mintea lui, Bolívar se deforma și-i apărea sub nenumărate imagini. Ca la jocurile de oglinzi de la bîlciuri. Rămînea dus pe gînduri, tăcut, încercînd să deslușească și să-și întipărească în minte acele chipuri ce nu semănau între ele. Copilul din Caracas, tînărul tovarăș de călătorii din Europa, războinicul surprinzător din 1813, înfrîntul și fugarul din 1815, iar acum omul victoriilor de la Boyacá [1] și Carabobo [2]. „Excelența Sa Eliberatorul-Președinte", cu puteri depline de la Marea Caraibilor pînă la Pacific, cu Palat de Guvernămînt la Caracas și la

---

[1] Victoria decisivă obținută în 1819 de Bolívar împotriva regaliștilor, în urma căreia s-a declarat independența Columbiei.

[2] În preajma acestei localități venezuelene Bolívar obține două victorii : prima în martie 1814, iar cea de a doua în iunie 1821, în urma căreia se proclamă independența Venezuelei.

Bogotá, cu armate de mii de oameni, cu miniştri, cabinete, state majore, adunări, ambasade şi douăzeci şi una de salve de tun, cu salut al fregatelor de război străine. Văzuse în librăria lui Ackerman o gravură de metal, ce semăna vag cu el. Fruntea mai înaltă, părul mai rar, ochii mai mari şi mai liniştiţi şi mustaţa, pe care nu i-o cunoştea. Dar nasul, pomeţii ieşiţi, bărbia proeminentă şi buza de jos erau aceleaşi cu ale lui Simón de odinioară. În uniformă de mare demnitar, cu epoleţi grei, crenguţe de laur brodate cu aur şi decoraţii pe piept. Oare ce mai rămăsese din Simón în bărbatul acela puternic şi strălucitor ?

Cu latino-americanii vorbea despre necesitatea întoarcerii. Mulţi plecaseră deja. Alţii se pregăteau să o facă. Sosise momentul să-şi ofere serviciile şi să colaboreze. Războiul nu se terminase, dar se făceau eforturi pentru organizarea noului guvern pe un teritoriu fără margini. Era nevoie de oameni capabili. „Şi dumneata, Don Samuel ?“ Dădea răspunsuri vagi. „Încă nu. Mai am unele lucruri de terminat.“

Cu Bello comentase de nenumărate ori acea insistentă şi mută chemare a pămîntului natal. Ce-or fi făcînd acolo ? Ce puteau să facă ? Era încă război şi era nevoie de oameni de acţiune. Dar lor li se alăturaseră şi mulţi alţii, ridicaţi direct de la masa de scris. Erau acum miniştri, consilieri, deputaţi, administratori. Nume noi, de care nici Bello nu auzise. Revenga, Gual, Restrepo, Zea. Se întruniseră acolo.

Bello îi citea fragmente din poemul pe care îl scria. „E nevoie şi de asta“, îi explica. Se aflau în faza de fundaţie şi, în afară de arme şi resurse naturale, avea să fie nevoie şi de spirit. „Roma n-ar fi fost Roma fără Vergiliu.“ Cineva trebuia să formuleze temele fundamentale şi invocările ce urmau să dea un sens permanent acelei imense noutăţi. „Un Vergiliu american ar fi complementul acestei uriaşe întreprinderi.“ Din pagini pline de linii, corecturi şi ştersături, Bello îi citea fragmente din vastul său poem. Avea să se numească *America*. Trebuia să dea expresie şi sens de eternitate împlinirilor de pînă atunci şi celor ce trebuiau să prindă viaţă în viitor. Să facă elogiul eroilor de război şi al marilor

sacrificii. Al oamenilor distruşi, al oraşelor devastate, al cîmpiilor părăsite, dar şi al noilor servicii ce urmau să fie îndeplinite, al revenirii la viaţa paşnică, la ogor, la virtutea simplă şi venerabilă a muncii, la legalitate şi la bine. „Viaţa simplă a agricultorului, cu resursele ei frugale", pentru ca în cele din urmă să-şi afle „libertatea ca lăcaş, frîu pentru ambiţie şi legea ca templu."

Poemul conţinea o nostalgică evocare a minunilor naturii tropicale. Pădurea, copacii în floare, ananasul, arborele de cacao, banana, porumbul. „Amintiţi-vă, don Robinson, de *Georgice* şi *Bucolice*. Toate acestea trebuie şi ele cîntate, pentru ca oamenii noştri să simtă frumuseţea şi sensul religios ce există în cele mai simple îndeletniciri legate de pămînt. Ca să uite de faima militară şi de ambiţia politică."

Lui Robinson nu i se părea rea ideea, dar era de părere că unui ţel atît de nobil trebuia să i se dea o altă dimensiune. „Oamenii trebuie pregătiţi să trăiască în societatea cea nouă. Lumea e în schimbare. Ogorul nu mai e singura sursă de avere. În fiecare zi iau tot mai multă amploare industria şi artele mecanice. Trebuie să-i învăţăm pe oamenii noştri să folosească metalele." „O să fie cam greu să cîntăm în versurile noastre coşurile vomitătoare de fum negru şi maşinile pufăitoare şi încinse precum căldările diavolului."

Era tema favorită a lui Robinson. De cînd se afla la Londra nu pierdea ocazia să viziteze diferite ateliere şi să se uite atent la maşinile cu abur ce mişcau roţi de transmisie şi la vîrtelniţa ce ţopăia fără răgaz, cu o bătaie seacă pe războiul de ţesut mecanic. „Trebuie să ne pregătim pentru asta. Vremea ţesătoarelor s-a dus."

O dată cu descoperirea pulberii s-a sfîrşit cu nobilimea. „O să vă arăt ce spun saintsimonienii". Industria va transforma lumea. Totul va trebui reorganizat pentru această realitate nouă. Acum faptul social există. Fără regi, fără nobilime, lumea de mîine va fi guvernată de industriaşi. Nu mai e nevoie de revoluţii, ci de o nouă organizare. Guvernul societăţii viitoare va trebui să fie ştiinţific. „Societatea actuală nu este altceva decît lumea întoarsă pe dos."

Bello se arăta şovăitor şi rezervat în faţa acelei îndrăzneli imaginare. Rodriguez era de părere că Noua Americă însemna tărîmul privilegiat unde s-ar fi putut iniţia această noutate. „Ar fi mai puţine obstacole decît în bătrîna Europă, pe calea întemeierii unei noi ordini, mai juste."

De fiecare dată cînd vreun cunoscut îşi anunţa întoarcerea în ţară, simţea un fel de tăcută nelinişte în legătură cu soarta sa. Oare ar trebui să plece şi el ? Ar fi cazul să-i scrie lui Bolívar ? Sau să se prezinte neanunţat, oferindu-şi planurile şi experienţa ?

El nu era unul în plus, nu era un aventurier plecat în căutarea norocului. El era vechiul prieten al lui Simón, omul care avusese poate cea mai mare influenţă asupra lui.

A fost pe punctul de a-i scrie. De mai multe ori. Întîi, cînd primise vestea despre Boyacá, pe urmă cînd aflase despre victoria de la Carababo. Cînd se proclamase noua Republică a Colùmbiei, prin unirea Venezuelei cu Nueva Granada. Acum Bolívar îşi iniţia campania spre Sud. Intenţiona să pornească spre Quito şi Lima. Pînă unde vroia să mai ajungă împielişatul ăla de om ?

Dar poate că nu el era cel ce trebuia să scrie, ci Generalul-Preşedinte, omul puternic angajat în acea nemaiîntîlnită întreprindere şi lipsit de ajutorul eficient pe care i l-ar fi putut oferi maestrul său aflat atît de departe şi care ar fi putut face atîtea lucruri.

Franţuzoaica nu-i înţelegea frămîntările. „Eu nu pot să-i scriu ca un om oarecare. Dacă există cineva care ştie cine sînt eu şi la ce sînt bun, atunci acela este el. Dacă nu mă cheamă, înseamnă că nu are nevoie de mine."

Dar ar putea să-i scrie pur şi simplu ca să-l felicite pentru răsunătoarele lui succese. I-ar părea linguşitor şi oportunist. O metodă prost disimulată de a se recomanda şi a se face prezent. „Eu sînt un om cu mîndrie."

Alteori începea să redacteze scrisoarea. Cînd se întorcea de la întîlnirile cu latino-americanii din Londra. Era momentul să-i ofere lui Bolívar ideile sale, proiectele acelea care dormeau în caietele umplute de-a lungul atîtor ani de observaţii şi reflecţii. Ar avea acum ocazia să le realizeze sau să le dea uitării pentru totdeauna.

Ocazia se prezentase în America sa și unicul om în stare să înțeleagă acele lucruri și în putere să le realizeze era tocmai Bolívar. Simón, prietenul său, discipolul său, tovarășul său de vise și speranțe.

Îi va descrie simplu, fără fraze retorice, emoția sa de spectator îndepărtat. Dintr-un foc, ca și cum ar sta cu el de vorbă, ca odinioară, în Franța sau în Italia. Trecuseră douăzeci de ani.

„Dragul meu Simón." Se oprea. Nu mai era doar Simón. Acum era Președintele, Generalul, Eliberatorul. Cum să-i mai spună ce avea de spus, dacă trebuia să înceapă cu Excelență ? „Excelență : am urmărit cu profundă emoție prodigiosul vostru șir de triumfuri..." El nu-i putea vorbi așa lui Simón. Era ridicol. I-ar fi părut și lui fals. Mototolea hîrtia și-o azvîrlea pe jos. O să mai aștepte.

Nu aștepta și Bello ? Nu se putea prezenta ca un intrus, ca un milog : „Am venit, Simón, să-mi dai o funcție înaltă." Și apoi, unde să se întoarcă ? La Caracas, de unde lipsea de un sfert de secol. Să dea peste o Maria Ronco îmbătrînită și necunoscută. Să joace o comedie bufă. Să ajungă de rîsul și batjocura acelora, puțini, care și-l mai aminteau și a tuturor celor care nu-l cunoșteau.

Sau să se ducă la Bogotá și să nu se întîlnească cu Bolívar, ci doar cu cîteva persoane cu funcții înalte și cu nasul pe sus, care habar n-aveau cine era el. „Ce-o mai fi vrînd și impertinentul ăsta bătrîn ?"

„Fiindcă adevărul este că am început să îmbătrînesc. Am încărunțit, nu mai pot citi fără ochelari, au început să-mi apară riduri. Am trecut de cincizeci. Un bătrînel, un încurcă-lume, un babalîc. Bătrîn și fără bani, adică de două ori bătrîn."

Și pe urmă, presupunînd că ar fi ajuns acolo, pe cine urma să găsească el în vreunul din locurile acelea din Nueva Granada sau din Peru ? Pe Simón ? Simón nu mai exista. Mai păstra, probabil, prea puțin din tînărul de la Paris. Acum era un bărbat ce emana putere și forță prin toți porii. În uniformele lui de General Șef, cu săbiile lui de paradă, cu edecanii lui, cu nesfîrșitul șir de măgulitori. Poate îi va fi greu să și-l amintească și să-l recunoască. Poate îl va privi cu o curioasă condescendență.

„Va trebui să facem ceva și pentru bietul bătrînel, a fost dascălul meu în școala primară."

Se agita și vorbea de unul singur, sub ochii franțuzoaicei : „Și cel mai rău din toate e că eu nu cer ajutor, ci îl ofer. Eu sînt acela care îl poate ajuta să-și desăvîrșească marea operă încă incompletă. Eu dețin ideile despre modul în care independența poate conduce la crearea unei societăți noi. Eu sînt donatorul, cel ce stabilește cadrul, cel ce oferă posibilități nici măcar bănuite de ei."

„Își petrecea timpul dînd lecții de limbă, stînd la taifas cu prieteni ocazionali sau notîndu-și, închis în casă ore în șir, lungile și ciudatele teorii despre educație.

Nu se întîmpla nimic în el și cu el, tot ce se petrecea îi era îndepărtat și străin.

Într-o zi sosea știrea morții lui Napoleon în Sfînta Elena. Într-alta, bătrînul ministru Castlereagh [1] se sinucidea în cabinetul său. Poate că era o soluție. Fiul regelui Portugaliei proclamase independența Braziliei. Acum exista în America un împărat. Și Iturbíde [3] se declarase împărat în Mexic. Bolívar pornise cu armata spre Sud. Spre tărîmurile despre care îi vorbea colonelul Tristán. Un general necunoscut, Sucre, învinsese trupele spaniole la poalele vulcanului Pichincha. Bolívar urma să intre în Peru.

La Londra soseau emisari și vizitatori, curieri și misive, dar nici un mesaj nu era pentru el.

---

[1] Vicontele Robert Stewart Castlereagh (1769—1822), prim-ministru englez ; a fost sufletul coaliţiilor împotriva lui Napoleon I.

[2] Fiul lui Don Pedro de Berganza, refugiat în Brazilia, se proclamă împărat sub numele de Pedro I al Braziliei.

[3] Augustin Iturbide (1783—1824), unul dintre capii luptei de emancipare în Mexic. A pus în practică un plan pentru declararea independenței Mexicului, propunînd o formă de monarhie moderată. În 1822 a fost proclamat împărat, dar după un an a trebuit să abdice, în urma proclamării Republicii.

CU CÎT ÎL APĂSA MAI MULT GÎNDUL LA ÎNDEPĂRTATA SA ŢARĂ, cu atît se simţea mai străin şi mai desprins de tot ce-l înconjura, parcă s-ar fi petrecut o schimbare bruscă în fiinţa sa. O schimbare de piele sau de ochi sau de sensibilitate. Îl obseda în fiecare moment faptul că limba aceea nu era a lui, după cum nici lumea aceea nu era. Îşi amintea cu o claritate impresionantă de peisajul şi oamenii din Caracas. Zgomote, culori şi spaţii atît de diferite. Nu se contopea cu mulţimea străzii, atît de diferită, şi o privea ca dintr-un balcon singuratic. Cîteodată trebuia să meargă prin vreun sat din apropiere. Se simţea asaltat de mica lume din diligenţă. Oameni roşcovani şi burtoşi, ambalaţi în discuţii de politică locală. Asculta şi observa impacientat conversaţiile, gesturile şi subiectele. Uneori recunoştea un nume, sau intra într-o conversaţie scurtă. O dată, trei prieteni discutau pe bancheta din spate. Vorbeau, săraci cu duhul şi plini de ei, tot felul de nimicuri. Pe cel mai impunător dintre ei, un om pentru care ochelarii, tonul arogant şi pălăria cu calota înaltă erau adevărate arme de apărare, tovarăşii de drum îl numeau, plini de respect, cu ridicolul nume de Mister Pickwick. Singurul care era în plus acolo era el.

Trebuia să-i scrie lui Bolívar, să-i expună în toată amploarea lui planul său de educaţie populară, să-i schiţeze organizarea unui nou departament în guvern care să deţină întreaga putere şi resursele pentru realizarea acelei mari transformări. Dar exista şi riscul, care ar fi însemnat sfîrşitul, ca acel Simón, schimbat de istorie şi de împrejurări, să nu-i răspundă sau să nu dea importanţă proiectului ori să nu aibă timp să-l studieze şi să-l înţeleagă. Să-l citească un secretar care să-i prezinte o informare

succintă. „Este un plan pentru întemeierea unei şcoli cam ciudate.“ „Al cui zici că este ?“ Ce să mai răsară din străfundul memoriei lui Bolívar ? O imagine ştearsă, pe jumătate uitată, a unui pisălog, extravagant, impertinent, încurcă-lume, a unei fiinţe lipsite de simţ practic, contradictorii şi rele de gură ?

Ar fi poate mai bine să se prezinte direct în faţa celor aflaţi la putere în Bogotá, să nu recurgă la Bolívar decît în ultimă instanţă, să nu se folosească deloc de prietenia şi relaţiile sale. Sînt un om care şi-a dedicat viaţa problemelor educaţiei, care şi-a petrecut douăzeci şi cinci de ani studiind în străinătate şi care vine să propună acest plan pentru a pregăti toată populaţia de care ţara are nevoie.“ El ar şti să convingă, să explice, să dea răspunsul potrivit la toate îndoielile. I s-ar încredinţa cele necesare ca să se pună pe treabă. Nu un departament în guvern, nici un Secretariat de Stat, ci un simplu stabiliment de învăţămînt, unde să-şi poată practica şi demonstra metodele. Cînd ceilalţi vor începe să vadă rezultatele, nu vor mai avea încotro şi vor trebui să recunoască importanţa şi enormele posibilităţi ale noii metode. I-ar fi încredinţate noi răsaduri, i s-ar cere sfaturi. Ecoul noii veşti ar ajunge pînă la Bolívar, pe îndepărtatul front de luptă. L-ar ajunge din urmă prin vreunul din oraşele ocupate sau l-ar lua prin surprindere într-una din vizitele sale în capitala noii republici. „Dar, sigur că da, este Don Simón, maestrul meu. De ce n-am fost anunţat ? Să i se acorde toate mijloacele de care are nevoie ca să-şi extindă metoda la întreg teritoriul, la toată lumea. Acesta este complementul necesar operei noastre de pînă acum.“

Nimeni nu s-ar mai putea gîndi atunci că se folosea de afecţiunea pe care acest mare om i-o purta, ca să prospere. Ar conta doar opera lui, munca lui, realizările lui.

„Eu n-am să duc acolo cópii sau imitaţii ale practicilor din Europa. Ceea ce se face aici în materie de educaţie este prost şi ar trebui modificat.“ Interlocutorii săi erau de părere că o revoluţie consta în preluarea puterii. „Preluarea puterii nu este decît începutul.“ Discuta pînă la exasperare şi se sprijinea pe cuvinte, încercînd să găsească formulele cele mai simple şi mai convingătoare pentru

a-şi exprima ideile. „De ce Bourbonii guvernează din nou Franţa, de ce absolutismul a revenit în Spania o dată cu cei o sută de mii de Fii ai lui San Luis [1] ?“ Era foarte limpede. Era vorba despre acelaşi lucru pe care îl semnalase de atîtea ori. Luarea puterii nu este de-ajuns, trebuie transformată şi societatea. Dacă Revoluţia Franceză ar fi investit în educaţie jumătate din efortul investit în război, Franţa ar fi fost acum alta, ar fi fost republica model a universului, iar regii şi vechii seniori nu s-ar mai fi putut întoarce. Era exact ceea ce spusese grecul acela, Arhimede, că de i s-ar da o pîrghie şi un punct de sprijin, ar mişca lumea. Această pîrghie pentru a schimba societatea exista.

Educaţia tradiţională formează, în mod fatal, sclavi, vasali, transmite prejudecăţi şi minciuni. Educaţia republicană trebuie să fie diferită, pentru a forma republicani, pentru a educa oameni în spiritul raţiunii, al libertăţii, al demnităţii, al liberului arbitru, al ordinii raţionale liber consimţite. Republica nu se poate întemeia pe cîmpul de luptă, ci în şcoală. Într-o şcoală nouă şi complet diferită de cea pe care am moştenit-o, cu toate erorile din trecut.

Dar la ce bun să tot spună mereu, să tot repete la nesfîrşit aceleaşi lucruri, în timp ce primăvara sau toamna preschimbau tonurile cenuşii ale oraşului englez, în timp ce dincolo de Atlantic se organizau statele cele noi, în timp ce el îşi petrecea zilele şi lunile într-o sală de clasă, predîndu-le unor străini învăţăminte de rutină şi de mică însemnătate. Tot ceea ce avea de spus era spre a fi pus în aplicare acolo.

La ce bun toţi acei ani lungi de peregrinări şi descoperiri, dacă nu putea fi de folos celor din ţara lui ? Ca să bîntuie mai departe ca vîntul sau ca valul, fără direcţie şi fără sfîrşit. Ca să-şi dea sufletul într-o bună zi prin vreo cămăruţă dintr-un oraş străin şi să fie dus la groapă sub cine ştie ce nume, printre morţi necunoscuţi.

---

[1] Numele unui batalion din armata Sfintei Alianţe stabilite de regii europeni împotriva Republicilor noi. După înfrîngerea lui Napoleon, acest batalion a fost trimis pînă în sudul Spaniei, la Cádiz, spre a înăbuşi mişcările cu caracter antiregal organizate de spanioli.

Își pierdea umorul. Devenea mai aspru, mai agresiv. Sau tăcea, sau răspundea arțăgos, cu țifnă.

Vorbea în engleză cu elevii și în franceză cu femeia lui, care-l înțelegea prea puțin.

Cum să-i explice că avea de gînd să plece spre ținutul acela de la capătul lumii, plin de războaie, de indieni, de maimuțe și papagali ?

Cînd mergeau pe stradă, păreau că sînt împreună, dar de fapt se pierdeau în cea mai completă despărțire de gînduri și închipuiri. Pasul lent purta greoiul corp al bărbatului. Pălăria dată pe ceafă, ochelarii pe frunte, mîinile la spate, mers legănat ca de marinar. Tăcut. Alături, pălăria cu flori, părul blond, pălăvrăgeala și gesticulația franțuzoaicei. N-o asculta. Ea vorbea despre o cameră mai bună pe care tocmai o văzuse și ar fi vrut s-o închirieze. El se gîndea la sosirea pe pămîntul natal și la primele contacte. Va trebui să-și facă un plan foarte complet.

Se interesase despre posibilitățile și prețul călătoriei. Ar fi putut să se îmbarce din Plymouth sau din Bristol, chiar și din Londra. Gazetele anunțau plecările vapoarelor spre Marea Caraibilor. Numele brigantinei sau fregatei, al căpitanului și portul de destinație. Cele mai multe se îndreptau spre coasta Statelor Unite. Altele își anunțau plecarea spre Jamaica, la Havana sau Veracruz. Douăzeci și ceva de zile de mers pe mare, pînă să zărești coasta tropicului american. Era anunțată și o călătorie spre Cartagena.

Într-o zi, cînd iarna era deja pe sfîrșite, se îndreptă spre biroul unui armator. Se afla la intrarea unui magazin. Mirosea a cacao și a piei. O aromă de rom vechi făcea aerul mai respirabil. Își făcu socotelile. I-ar mai fi trebuit ceva bani.

Se duse la William Walton, care se arăta foarte prietenos cu insurgenții. „Am să vă spun ceva în mare secret. Plec în America, dar aș vrea să nu știe nimeni." „Minunat, Don Samuel. Acolo este nevoie de dumneavoastră." Cînd îi vorbi despre nevoia unui împrumut, bucuria lui Walton scăzu vizibil. „O sută de lire înseamnă mult pentru mine în momentul acesta." „Vă semnez o poliță

sub garanţia Generalului Bolívar." Englezul se lăsa greu. În cele din urmă acceptă să-i ofere cincizeci de lire. Semnă hîrtia, luă banii şi înainte de plecare îi repetă : „Să nu spuneţi nimănui."

Avea deja data. Nava urma să pornească la drum din Londra, în josul rîului, dincolo de poduri.

Nu se mai duse să-i întîlnească pe cunoscuţi. Vroia să se elibereze de legături, obişnuinţe şi obligaţii.

Cînd i se ceru numele pentru a fi înscris pe lista pasagerilor vasului, avu un moment de ezitare. În cele din urmă, cu un efort brusc, spuse : „Treceţi.. .sau mai bine nu, staţi să vă scriu eu, ca să vă fie mai uşor." Luă tocul pe care i-l întindea funcţionarul şi, cu scrisul său citeţ, notă încet : „Simón Rodríguez."

Se smulsese dintr-o viaţă care durase 26 de ani. Înceta să mai fie Samuel Robinson, ca şi cum ar fi murit. Nu spre a deveni din nou acel Simón Rodríguez de la Caracas. Şi acela era pierdut şi şters de timp. Nu mai păstra decît amintiri răzleţe în legătură cu el. Ci spre a începe să fie alt om. Spre a-şi schimba pielea, ca o şopîrlă, forma, ca un mormoloc, fiinţa, ca o crisalidă. Spre a începe din nou, spre a renaşte la cincizeci de ani.

Consideră că sosise momentul să-i spună femeii. „Am hotărît să mă întorc, în sfîrşit, în ţara mea." „Ştiam eu." Nu numai că ştia, dar era dispusă să-l însoţească. Îşi dorise o asemenea călătorie. „Eu întotdeauna am visat să cunosc tropicul ăsta minunat." Încercă s-o facă să se răzgîndească. Îi vorbi despre pericolele, nesiguranţa, problema trezirii bruşte într-un mediu atît de diferit şi de ciudat. „Nu, Simón, nu. Este exact ceea ce-mi doresc." Fu nevoit să accepte. În acea întoarcere dificilă, de atîtea ori amînată, nu pleca doar el ca un necunoscut, ci şi femeia aceea care n-avea nimic comun cu oamenii de-acolo. „O să fim doi străini."

Păşeau grăbiţi pe străzile aglomerate. Cărucioare pline de mărfuri, tropăit cadenţat de cai fumegînzi, uşoare trăsuri lustruite, clacsoane de diligenţă, tarabe în faţa magazinelor, cu tot ce se putea imagina, firme de cîrciumi cu capete de urşi şi de cerbi clătinîndu-se în vînt şi, în depărtare, turnurile podului.

Un hamal le ducea bagajele într-un cărucior. Priveau casele de pe malul rîului și agitația echipajelor în jurul vapoarelor. „E o adevărată aventură, știi ?“ Ea nu-i răspunse.

Ajunseră la o corabie înaltă, cu pînze. Se suiră pe punte. Un ofițer le ieși în întîmpinare. Controlă hîrtiile. „Domnul și doamna Rodriguez. Urmați-mă.“ Hamalul care le adusese bagajele își luă rămas bun. „Unde plecați, domnule ?“ Îl strînse impulsiv la piept ca și cum ar fi reprezentat tot ceea ce lăsa în urmă. „Plec spre o lume nouă.“

CATARGUL DE PE PLUTĂ N-AR FI AJUNS NICI pînă la frînghia ce întindea vela unei brigantine. Iar vela nu era nici cît cel mai mic dintre focuri. Atunci cînd, vlăguite de vînt, pînzele atîrnau de-a lungul armăturii, legănîndu-se ore și zile în șir sub calmul de cositor albastru. în mijlocul oceanului. De cîte zile plecaseră ? La cîte răsărituri se aflau, oare, de prima insulă din Caraibi ?

„Mi-a fost frică. Mă gîndeam să mă întorc la prima escală." Nu-l auzea nimeni, dar continua să vorbească printre dinți. Valul lovea pluta și arunca stropi peste bordul scund. Se zgribuli înfrigurat în pătura pe care i-o întinseseră.

În direcția coastei nu se distingeau decît crestele cordilierei. Zidul acela negru, cu despicături și cu vîrfuri care intrau în nori.

„Aș fi putut să debarc în Jamaica și de-acolo să mă întorc în Europa, așa mă gîndisem." „Beți un pic." Era Camilo, care se apleca deasupra lui să-i dea melasă cu apă. „Nu vreau."

De ce n-a rămas în Jamaica ! În timpul escalei vizitase locurile în care trăise atîția ani. Cînd își făcuse ieșirea în lume. Cînd toate erau noi. Dacă s-ar fi întors, ar fi rămas, acolo pentru totdeauna. Apuca brațul lui Camilo. „Vă frige mîna, don Simón." De ce nu s-a întors la Londra sau la Paris ? Ar fi uitat și de America și de Bolívar. „De cîte m-aș fi salvat. Îți dai seama ?"

„Am umblat prin toate locurile astea. Pe la poale, pe creste, pe unde nu se vede." Arăta în depărtare spre imensa masă de piatră a cordilierei. Putea să numească sate și cătune, văi, cărări, trecători. „De cîte ori am urcat și am coborît de la Guayaquil la Quito, de la Quito la

Ibarra, din Oruro la Arequipa, de la Lima la Santiago, din Latacunga la Pasto. Unde n-am fost !"

„E un dragon, un monstru viu, imens, care distruge şi devoră." Cu mult mai mare şi mai plin de guri, de braţe şi de gheare decît cel din icoanele Sfîntului Gheorghe. Pe cine nu devorase monstrul acela cu atîtea guri şi atîtea gheare ? Cu unghii de lance, cu focuri de pulbere, cu scuipături de tun, cu răsuflare de superstiţii şi înşelătorii, cu măsele din pietre de palate de guvernămînt, de ziduri şi mînăstiri.

Ochii şi ghearele lui erau miile de ochi şi de mîini avare ale militarilor parşivi, ale fiilor vitregi, ale celor avantajaţi de soartă, ale clericilor ce se înfruptă din rentele bisericii, ale şmecherilor ce se învîrt în afaceri, ale tuturor protejaţilor, împreună cu rudele şi servitorii lor. Şefi de tot felul, mîini de apucat, minţi de înşelat, priviri de vultur, capete seci, zicale şi tot felul de tîmpenii. „Asta nu se poate." „E păcat mare." „Este o erezie." „E împotriva principiilor." „Cine-a mai pomenit ?" „Vrea să întoarcă lumea cu susu-n jos." „Dracu ştie mai multe de bătrîn, decît de-al dracului." Şefi, delegaţi, ofiţeri superiori ataşaţi, supleanţi, stagiari, intendenţi, împuterniciţi, supraveghetori, conţopişti. Secretarul secretarului secretarului ce face să ajungă pînă la ultima ureche ultima repetare a imensei prostii.

Cu aceste gheare şi cu aceste fălci, disimulate, ascunse, untoase, au apucat şi-au distrus totul. Schimbau, adulterau, prefăceau. El îl căuta pe Bolívar şi îi escamotaseră. El vroia să organizeze o republică nouă, dar în spatele lui, ca nişte buruieni încăpăţînate răsăreau din nou vechea minciună, ordinea învechită a saloanelor, curţilor şi ogrăzilor, umilul „stăpîne" de pe buzele indienilor, orgoliul acestor posesori de nimicuri. El semăna o şcoală, şi încolţea un ospiciu de cerşetori. El vroia să formeze oameni liberi, iar droaia de servitori pe urmele stăpînilor creştea zi după zi. Din cei cu „aşa a fost întotdeauna," cu „mai bine rău cunoscut decît bine necunoscut", cu „lumea a fost mereu aceeaşi", „e ca şi cum ai vrea să albeşti un negru", „cine face pe mîntuitorul moare răstignit", „cine serveşte publicul nu serveşte la nimic",

„pentru patru zile cîte-avem de trăit, facem şi-aşa prea mult", „să muncească cine o veni după noi", „mai multe ştie nebunul despre casa lui, decît înţeleptul despre una străină", „fiecare pentru sine şi Dumnezeu pentru toţi", „oamenii nu sînt îngeri", „asta-i ca şi cum ai vrea să faci un popor întreg de filozofi", „sîntem din carne şi oase". Fiii lui Sancho Panza, nu există decît dintr-ăştia. De s-ar putea da timpul înapoi ! Să-i şteargă pe cei care pe-atunci încă nu se născuseră. Să-i învie pe morţi. „Tu ar trebui să dispari, Camilo." Camilo de-abia îl auzea şi nu înţelegea nimic. S-ar putea întoarce la viaţă acei oameni cu care se înţelesese atît de rău. Acuma, poate, după tot ce se întîmplase, ar şti să se poarte cu ei cu mai multă şiretenie şi tact. Nu i-ar mai înfrunta, ca atunci. Şi şi-ar exersa nişte expresii de îngăduinţă, false aparenţe, păcăleli, ca să spună ceea ce nu credea, să facă ceea ce i se părea ridicol, să admire lucrurile ce meritau dispreţ, să laude prostiile, să repete cu respect minciunile încredinţate. La ce bun ? Mai bine ar fi rămas acolo, să se fi întors din Jamaica, să fi renunţat pentru totdeauna să vină înapoi în America şi să-şi fi petrecut viaţa departe, vorbind altă limbă, văzînd alţi oameni, fiind altul decît cel ce ajunsese să fie, decît acea maltratată rămăşiţă a unei experienţe amare.

Îi făcu semn lui Cocho să se apropie. Era cu gîndul la altceva. Vorbea cu vîslaşii. Veni fără chef. „Tu o să fii mai fericit decît mine." Ce să înţeleagă Cocho ! Şi cum să-i poată explica el că cel mai greu lucru este să-i schimbi pe oameni, să te încăpăţînezi să le demonstrezi că trăiesc în greşeală şi în minciună. Aşa ceva nici măcar nu şi-ar putea imagina bietul Cocho, cu mintea lui scurtă, cu ochii lui ce nu vedeau mai depate de vîrful nasului, cu neîndemînarea lui de animal crescut în peşteră. „Zic că o să fii mai fericit decît mine. Asta-i tot." El n-avea să înfrunte un dragon uriaş. N-avea să i se năzare pretenţia de a schimba de unul singur o întreagă lume. La urma urmelor nu fuseseă lipsiţi de dreptate cei care-l consideraseră nebun.

Un bărbat necunoscut, singur, cu un morman de hîrtii, diferit de toţi, străin de toate. Intrînd într-o zi a anului

1823, acum cîţi ani ?, în portul Cartagena. Coasta joasă, mocirla şi puzderia de ziduri, turnurile, crenelurile, şanţurile, casele de joc, bastioanele şi gurile de foc ale fortului, ţintindu-l ameninţătoare. Prima gură a dragonului, prima gheară. Dar scăparea n-a fost posibilă, nici întoarcerea. Nu-l aştepta nimeni. Cei ce călătoriseră împreună cu el îşi luară, pe rînd, rămas bun.

Cu ajutorul cîtorva dintre ei află adresa unei case decente care oferea pensiune. Mergeau pe strada îngustă, pe lîngă zidul fortăreţei. Franţuzoaica se uita în jur cu uimire. Cocotieri, o droaie de negrişori', fumăraie de prăjeală, cornete de hîrtie azvîrlite pe jos, umbrare negricioase, grupuri de oameni lîncezind în faţa prăvăliilor.

Nu dură mult pînă găsiră casa. Se instalară, apoi el ieşi fără să mai aştepte, singur, să cutreiere oraşul.

Mergea absorbit de gînduri. Călca prin praf şi pe pietre, simţind ca un fel de ecou în interiorul lui. Se apropia înserarea. Mergea fără direcţie şi trecea printre oameni nepăsător, cu pas lent. Nu vorbea cu nimeni, nu căuta pe nimeni. Privea curios îmbrăcămintea, chipurile, aspectul locuitorilor. „Sînt unul de-al lor. Se întreba sau o afirma în tăcere.

Trecea pe o stradă. În faţa lui mergea un şir de catîri. Din poarta unei case dărăpănate i se adresă o femeie. Era foarte tînără, cu pielea de culoarea lutului ars, cu ochi mari şi blînzi şi două cozi groase ce-i cădeau pe piept. Voce profundă, cu rezonanţe ventrale, cu n-uri şi s-uri guturale, care aveau ceva de rugă sau de geamăt. „Veniţi cu mine, domnia voastră." Ezită un moment dar pe urmă intră după ea. Ca şi cum n-ar fi putut proceda altfel. Ca şi cum n-ar fi aşteptat decît întîlnirea aceea. O curte cu copaci deşi şi frunze uscate, un culoar umed şi apoi camera. Închise uşa. Ca nişte înţepături de cuţit pătrundeau razele soarelui printre crăpături şi găuri. Ea spuse un nume. Şi începu să se dezbrace cu multă grijă. Întoarse cu faţa la perete o icoană. Vorbea pe un ton calm şi coborît, în timp ce-şi scotea juponul călcat, bluza, fusta, pantofii grei, scîlciaţi de prea mult mers. Coapsele şi pieptul ei păreau modelate din lut. El îşi aruncă pălăria şi jacheta cu buzunarele umflate. Murmura ceva în timp ce o privea. „Ce spune domnia voastră ?" „O să intru în pămînt."

SOSISE LA BOGOTÁ. UN ORAŞ CU CASE ALBE. acoperişuri negre şi străzi înguste, ghemuit printre munţi într-un colţ de savană, parcă ascuns şi ferecat.

În timp ce urca pe fluviul Magdalena în luntrea cea grea, se gîndea că aceasta îi opunea rezistenţă. Ca şi cum groasa masă de apă de pe toată întinderea lui ar fi vrut să-l oprească sau să-l ducă înapoi. De cînd plecase din Honda, pe spinarea catîrului şi în tovărăşia călăuzelor, nu făcuse altceva decît să caute şerpuiala cîte unei cărări peste acele aspre coaste de munte. Cînd ieşise, în sfîrşit, la savană, totul nu mai era decît imensitate măslinie şi nori joşi, fără ţipenie de om pînă departe în zare. Mai tîrziu apărură schiturile de pe creste, se iviră primele turle de biserici şi auzi dangăt de clopote.

Nu-şi amintea de vreun peisaj asemănător. Ştearsa amintire despre Caracasul tinereţii sale nu-l ajuta la nimic. Anii petrecuţi în Europa îl obişnuiseră cu altă lumină, cu alte spaţii, cu rîuri blînde şi pod de piatră, cu peisaje înţesate de aşezări, ţărani şi vizitatori. De-abia acum i se releva sălbatica singurătate şi dimensiunea de necuprins a acelei naturi. Altfel suna în versurile lui Bello, cînd, cu o ceaşcă de ceai în faţă, privea pe fereastră traficul pitoresc al străzii londoneze.

Căsuţe joase, învelite cu acoperişuri înalte, coridoare adînci, ducînd spre curţi interioare cu arbori, balcoane din fier forjat şi femei ce semănau între ele, cu fustă neagră, mantilă albastră, pălărie cu boruri căzute, feţe înfăşurate în basma şi voci şoptite, ca de rugăciune.

Întreaga viaţă se concentra în piaţa Centrală. Toţi se îndreptau spre ea, toţi plecau din ea, toţi se întîlneau în ea. Vitrină surprinzătoare a unei lumi necunoscute. In-

dieni cu poncho, îndoiţi sub poveri, cărăuşi cu catîri, femei îndoliate, cavaleri în negru. Mulţi tineri în grupuri, stînd de vorbă sau căutîndu-se în grabă unii pe alţii. După puţin timp putu să-i deosebească. Licenţiaţii de la Santa Fé [1], fermierii bogaţi, înalţii funcţionari, cei ce mişunau pe la uşile episcopului şi cei ce roiau în jurul Casei Guvernatorului, abonaţii crîşmei şi obişnuiţii băcăniei, purtători de poncho şi cei de redingotă. După accente, după atitudini, după înfăţişare, îi putea ghici pe oamenii de la cîmpie, arţăgoşi şi gesticulînd mult, pe ţăranii greoi din Cauca, pe cei din Santa Marta şi Maracaibo, gălăgioşi şi plini de vervă, pe cei din Caracas, din Cumana, din Pasto sau din Quito.

Începuse să cunoască lume. Întîi pe cei din Caracas. Fii sau rude ale unor familii pe care le ştia. „N-aveţi de gînd să vă întoarceţi la Caracas, după atîta vreme de cînd lipsiţi ?" În timp ce răspundea evaziv, îl năpădeau cu tot felul de veşti teribile. Războiul ruinase ţara, familii întregi se stinseseră, cutremurul şi războiul aduseseră Caracasul într-o stare jalnică, agricultura era ca şi inexistentă, drumurile făcute praf. Peste tot numai şefi şi aspiranţi la şefie. Multe funcţii, una mai înaltă ca alta, de toate mărimile. Şefi de sătucuri, şefi de zone, şefi de cantoane, de departamente, de oraşe.

Puzderie de titluri adevărate sau inventate. Orice infanterist puţin mai îmbrăcat îşi zicea sergent, pe la toate taifasurile de la colţ de stradă se înghesuiau colonei şi căpitani. Cînd începeau să discute despre fapte de curaj, poveştile nu se mai sfîrşeau. Unii luptaseră la Boyacá, alţii la Carabobo, unii nu reuşiseră să ajungă la timp la locul bătăliei, alţii realizaseră acţiuni de ariergardă. Şi cei ce transmiseseră mesaje, cei ce acunseseră arme, cei ce ascunseseră vieţi, cei ce salvaseră pe evadaţi, cei ce îndrumaseră pe un drum greşit detaşamentele duşmane. Cei ce-şi ridicau poncho-ul ca să-şi arate cicatricea de pe urma vreunei lovituri de lance. Şi să amintească de

[1] Numele Universităţii din Bogotá, adoptat după cel al oraşului Santa Fé de Bogotá.

vreo bătălie uitată, prin cine știe ce colț de cordilieră sau de cîmpie.

Din prima clipă cînd debarcase la Cartagena știa că n-avea să-l întîlnească pe Eliberator. Stătuse puțin la Bogotá. Pornise mai întîi în campania din Venezuela, iar acum umbla prin Sud, dincolo de Pasto, poate la Guayaquil sau prin Peru. Poate era mai bine așa. Trebuia să se descurce singur, iar ceea ce va reuși să obțină va fi fructul efortului propriu. Nimeni nu va mai putea spune că fusese un caz de favoritism din partea fostului său discipol.

„Eu nu vin să cer, eu vin să ofer." Era un mod nemaiîntîlnit de a intra în subiect. Începu să fie privit cu mirare.

Venea frecvent la Casa Guvernatorului, ce se afla în Piața Mare, față-n față cu catedrala. Acolo era generalul Santander[1]. Îl primi afabil, după cîteva zile. Trecu printre grupurile ce așteptau în stradă, pe culoar și în anticameră.Era un om rece, parcă mereu în defensivă. Cu maniere alese, voce calmă, vorbă măsurată. Avu senzația că vorbea prea mult și că îl plictisea pe Vice-Președinte. „Excelență". Formula îl deranja. „Este foarte important. Este unul din cele mai importante lucruri care se pot întreprinde acum." I se păru că simte un oarecare sarcasm în vocea lui. „Sînt foarte multe lucruri importante pe care trebuie să le facem." Se angajă într-un monolog întrerupt de gesturi ce-i trădau zbuciumul. Nu existau suficiente fonduri, necesitățile erau imense, Eliberatorul cerea în fiecare zi tot mai multe ajutoare. Era un butoi fără fund. Mii și mii de soldați, milioane după milioane de pesos. „De unde să mai tot scot la bani și la oameni ? Sîntem sleiți. Toți au crezut că după Boyacá avea să fie pace și că țara va putea să se organizeze, dar n-a fost așa." Cu o voce monotonă, obosită, îi vorbea despre campania din Venezuela. Însemnase un mare efort. Dar nu

---

[1] Francisco de Paula Santander — militar și om politic columbian, una dintre figurile proeminente ale Independenței țării sale. S-a distins în victoria de la Boyacá. În dezacord cu Bolívar, a promovat o rebeliune împotriva acestuia ; fiind condamnat la moarte, Bolívar îi comută pedeapsa cu cea de exil.

se sfîrşise acolo. Nici nu terminase bine cu asta, că începuse preparativele pentru campania din Sud. Maracaibo şi Puerto Cabello erau încă în mîinile spaniolilor. Cu mare pericol. Şi deja Eliberatorul se agita dincolo de Quito, pregătind libertatea Perului. „Cum şi cu ce o să facem faţă la toate astea ?" Iar după aceea putea veni la rînd Chile sau Argentina sau Paraguay. Excelenţa sa Vice-Preşedintele dădea din cap îngrijorat. „Pregătiţi un proiect şi-l vom studia cu tot interesul."

La etajul Casei Guvernatorului, o clădire cavernoasă prin care circulau voci şoptite şi paşi uşori, se aflau birourile Secretarilor. Cu José Manuel Restrepo[1] n-avu o întîlnire prea plină de efuziune. Vorbea sentenţios şi-şi întrerupea interlocutorul. Cu un zîmbet ironic, îl întrebă : „De ce v-aţi luat numele de Robinson atîta timp ?" Îi răspunse pe un ton rece : „Pentru că eram Robinson... tot atît cît Rodríguez sau Carreño." Îl atinsese în punctul sensibil şi uitînd de motivul principal al vizitei, se lăsă angrenat într-o divagaţie despre dificultatea de a şti cine sîntem, mai ales în cazul copiilor părăsiţi. Fiul tuturor. Fiul oricui. Fiu de... puneţi dumneavoastră atributul".

„Aţi făcut rău. Restrepo nu e un om cu mintea ageră, care să guste jocurile de cuvinte", îi atrase atenţia Secretarul de Război, Briceño Méndez. Şi în plus sînteţi din Caracas, nu uitaţi asta." Secretarul de Război nu era singurul care-l avertiză : „Noi, venezuelenii, nu sîntem iubiţi aici. Sînt sătui de noi. Şi poate că au dreptate." Cei veniţi din Venezuela, din Granada sau din Quito se întîlneau în întruniri restrînse. Izolate şi tăinuite.

Pedro Gual[2] îi făcu impresie bună. Era nepotul unuia dintre principalii autori ai conspiraţiei din La Guaira Petrecu o bucată bună de timp povestindu-i tînărului Gual amintirile lui despre acele evenimente de demult

Gual avea o imagine clară şi justificată asupra situaţiei. "Eliberatorul vede prea în mare. De aici se nasc problemele." Îi vorbi despre cei din insulele Granada, care

---

[1] Patriot columbian (1781—1863), autorul unei *Istorii a revoluţiei în Columbia.*

[2] Patriot venezuelean (1784—1862), nepotul lui Manuel Gual; va ocupa funcţia de ministru de externe în Republică.

priveau cu ochi răi şi cu neîncredere acea enormă şi costisitoare întreprindere, fără un sfîrşit vizibil. Era partea cea mai bogată, mai stabilă, mai tradiţionalistă din toată zona aceea a continentului. Aveau o viaţă organizată şi seniorială. Şi a venit războiul să strice tot. „Nu toţi au văzut aceasta cu simpatie, ca şi în Venezuela, iar acum şi mai puţin, în Peru." Se pierduseră mulţi bani, mulţi oameni şi multe resurse materiale din Noul Regat. „Cu Boyacá nu s-a sfîrşit totul, ci a început o perioadă cumplită." Au fost luate trupe, alimente, animale, arme şi fonduri pentru războiul din Venezuela. "Dar nici măcar cu Carabobo nu s-a terminat. Imediat a început campania asta din Sud în care sîntem prinşi cu toţii şi care costă zi după zi tot mai mult." Gual era de acord cu ideile lui Bolívar şi vedea problema în adevărata ei dimensiune. "Cît timp nu va fi libertate şi în Peru, independenţa acestei ţări atît de bătrîne şi atît de pline de noutăţi este în pericol." Dar majoritatea celor ce trăiau în munţi, departe de teatrul operaţiunilor, nu remarca decît măcelul recruţilor, sclavii şi zilierii smulşi de pe moşii, vitele cărînd provizii şi sacii plini cu monezi. „Şi venezuelenii sînt vîrîţi peste tot. Ei aţîţă vîlvătaia, procurînd braţele de care e nevoie pentru bătăliile din Cundinamarca, de pe Tolima sau de pe coastă."

"Nu poate exista independenţă într-un plan restrîns. Aici Bolívar are perfectă dreptate." Gual avea clară în minte panorama jocului marilor puteri. Ce-ar putea face Anglia, ce era de temut din partea Sfintei Alianţe, rezultatul restaurării lui Fernando al VII-lea, politica reacţionară a Bourbonilor în Franţa şi acea putere nouă, care începea să se afirme în Nord, Statele Unite. "Nu e de-ajuns cu Nueva Granada, nici cu Venezuela, nu e de-ajuns nici cu Columbia. Trebuie să realizăm o combinaţie de forţe mai mare şi mai respectabilă. Dar ca să ajungem la asta, trebuie mai întîi să eliberăm Perul şi să eliminăm toate bazele spaniole din America de Sud. Aceasta este problema."

„Nici venezuelenii nu sînt mulţumiţi." Cel care i-o spunea era doctorul Miguel Peña. "Observ asta în fie-

care zi. Aici nu ne suportă nimeni, Don Simón, sîntem prost văzuţi, ca nişte intruşi, ca nişte uzurpatori, ca nişte paraziţi." Geloziile erau foarte mari. "Orice numire într-o funcţie, orice înaintare în grad este motiv de bîrfă şi izvor de scandal." Peña era pesimist. "Treaba asta n-o să se poată menţine. E o namilă mult prea mare şi prost priponită. Dacă într-o bună zi Bolívar dispare, nu mai rezistă nici măcar o zi după aceea."

„Dar să vorbim despre planurile dumneavoastră." Punea din nou placa, de atîtea ori repetată, despre vechile lui proiecte. Peña părea să-l înţeleagă. „Ce-i rău este că s-ar schimba foarte mult practicile obişnuite. Singurul care ar putea impune acest lucru este Eliberatorul. „Dar tocmai asta n-aş vrea." Nu-i va scrie sus-pusului său prieten, nu-i va cere ajutoare şi recomandaţii. Va face singur, pe cont propriu, tot ce va fi posibil." Şi după aceea, cînd Bolívar se va întoarce, căci se va întoarce într-o zi, am să-i pot arăta un proiect pus în aplicare cu sudoarea mea. Asta valorează mai mult decît toate planurile şi scrisorile."

„N-am nevoie de prea multe. Mi-ar fi de-ajuns chiar cu foarte puţin." O spusese de-atîtea ori, dar trebuia s-o repete întruna. „Cu o casă veche, un grup de copii şi cîţiva pesos mi-e suficient."

Îl ţintuia pe Miguel Peña cu privire severă. „Dumneavoastră credeţi că Republica pe care o doreşte Bolívar se va putea realiza cu oamenii aceştia ?" Îi descria cu trăsături comice, ba chiar feroce, acea harababură de solicitanţi, de căutători, de aventurieri, de fii ai lui Don Pablo [1], de fraţi de-ai lui Rinconete [2], de şmecheri de-ai lui Alfarache [3]. „Cum să se facă o Republică fără popor ?" „Ce opere valoroase poate realiza un guvern din materiale inutilizabile, cu instrumente vechi şi într-un atelier străin ?" Dar cu copiii aceştia fără destin, cu fiii aceştia de sclavi şi de argaţi se poate face o Republică. „Uitaţi-vă pe fereastră la adunătura din piaţă. Aşa e toată ţara. Cu aşa ceva nu se poate face nimic." „Înainte aveau un rege păstor care avea grijă de ei, ca de ceva al lui, le tundea blana fără să-i chinuie şi nu-i mînca decît

---

[1], [2], [3], Personaje din literatura picarescă spaniolă.

după ce mureau. Acuma-i mănîncă de vii primul sosit şi sînt în pericol ca, la nevoie, vreun apărător al garanţiilor şi al integrităţii teritoriale să-i dea cadou sau să-i vîndă... cu pămînt cu tot, oricui le-ar oferi vreun titluleţ sau i-ar ierta de datorii. Trebuie să facem ceva pentru aceşti bieţi oameni care nu ştiu să se descurce şi să-şi educe copiii."

„Oamenii trăiesc laolaltă, Peña, dar le lipseşte ideea fundamental legată de asociere : unul pentru toţi şi toţi pentru unul." Asta nu-i învăţa nimeni. Acasă, pe stradă sau la şcoală, se învăţa supuşenia, minciuna, plecatul capului, îndoitul din şale, privirea umilă spre toţi seniorii ce i se îngrămădesc în cîrcă. „De aceea toţi sînt împotriva tuturor şi nu există societate."

Transformarea trebuie făcută în şcoala primară. Prima şcoală este cea care trebuie, înainte de orice, să ocupe atenţia unui guvern liberal. Importantă nu era învăţătura, ci educaţia. Să pregătim copiii pentru a trăi util în societate. Să-i învăţăm să muncească. Şcoala trebuie să fie în acelaşi timp un atelier.

Văzuse deja la Bogotá una dintre şcolile create după sistemul lui Lancaster. „Cum să credeţi într-aşa o prostie, grămezi de copii învăţîndu-se unii pe alţii să zbiere şi învăţătorii în fruntea manevrei." Nu aşa ceva îşi propunea el. Nu o adunătură de copii care să repete răcnind fraze din memorie, ci o sală de clasă senină, în care să se înveţe esenţialul, scrisul, cititul, socotitul, cunoaşterea legilor şi principiilor Republicii, dar în care să funcţioneze şi atelierul pentru învăţarea prelucrării lemnului, a lutului sau a metalelor. Cu mîinile.

După expresia ascultătorilor înţelegea că vorbise mai mult decît trebuia. Asta era partea lui proastă. Nu ştia să se abţină, să fie rău şi să fie prudent. Spunea dintr-un foc tot ce gîndea. Ar fi trebuit să se limiteze, cu precauţie, la a le descrie cu plan mai modest.

„Eu n-am leac." Asta-şi spunea lui însuşi în lungile zile în care cutreiera oraşul plin de zvonuri şi de căutări.

Au fost zilele în care se băga prin tot felul de case vechi, în căutare de posibile localuri pentru şcoala lui, făcea calcule toată noaptea în legătură cu probabilele cheltuieli, discuta cu franţuzoaica, dădea raite pe la puţi-

nele şcoli ce se ghiceau de departe, din cauza glasurilor stridente ale monitorilor şi a recitărilor reciproce ale elevilor.

De prin cîrciumi, tinzi de biserici, băcănii, culegea veşti şi zvonuri. Trecerea de la un grup la altul era aproape ca trecerea dintr-o ţară într-alta, o completă schimbare de păreri şi mentalitate.

O bulbuceală de ştiri neaşteptate şi exorbitante agita grupurile. Venezuela avea să fie pierdută din nou. Morales ocupase Maracaibo, Coro şi Anzii erau ameninţaţi. Nu cîştigaseră nimic cu victoria de la Carabobo. Puerto Cabello era în continuare în mîinile spaniolilor. „Iar Bolívar, în loc să se ocupe de problemele din ţara lui, umblă să le descurce pe-ale peruanilor." Venezuelenii erau nemulţumiţi. Cei ce bătuseră drumurile în căutare de prieteni şi ajutoare comentau plini de furie. „Aici nu se găseşte nimic. Toate sînt pentru regalişti."

Grenadinii vorbeau despre ruină. Recoltele erau proaste, zilierii erau înşfăcaţi la recrutări, nu mai aveau bani nici să repare un podeţ, fiindcă Bolívar lua totul pentru războiul acela de la capătul lumii. „Mai mult de-atît nici că se mai poate scoate de la ţărişoara asta." „Venezuelenii ăştia sînt cea mai cumplită pacoste care ne-a picat pe cap."

Din sud soseau veşti alarmante. Cei din Pasto se răzvrătiseră. Se ridicau de prin sate şi unghere de munte, cu crucifixele lor înalte şi sfinţii de cîrpă. Luptau ca disperaţii. Nu se supuneau. Trebuiau lichidaţi unul cîte unul. Ieşeau ca nişte arătări de prin rîpe şi coaste, invocîndu-l pe Apostol şi pe Fernando al VII-lea.

Din Peru veneau veşti şi mai rele. Toată ţara era în mîinile forţelor Viceregelui. Întreaga zonă de munte şi o parte din coastă erau înţesate de cele mai bune trupe ale spaniolilor. Partizanii Independenţei erau reduşi la zona Limei şi a cîtorva sate. În fiecare zi se schimba guvernul.

La Quito lucrurile nu stăteau mai bine.

Şi Bolívar, de ce nu s-o fi întorcînd, să se instaleze în fruntea guvernului şi să organizeze ţara asta ?

De ce nu pleca odată la Caracas, să-i lase pe toţi în pace ?, bodogănea cîte-un vechi regalist recalcitrant.

Congresul ar trebui să-i revoce puterile extraordinare pe care i le conferise. Nu era posibil ca omul acela încăpăţînat, îmbătat de delir, să-i tîrască mereu în noi măceluri şi noi conflicte. Ar trebui să i se accepte demisia pe care de atîtea ori şi-o prezentase.

Se întrunea Congresul. În cuvinte şi atitudini se citeau resentimentele.

Bolívar umbla prin Quito sau prin Guadaquil sau prin vreun sătuc de pe cordilieră, azvîrlit la săptămîni sau luni întregi de mers. De la el nu soseau decît mesaje şi mesageri care cereau oameni şi provizii.

Rondul lui Rodríguez prin Santa Fé părea fără sfîrşit. Aceleaşi feţe şi aceleaşi răspunsuri descurajatoare. „Să mai vedem. Aşa, imediat, este greu."

„De ce nu cereţi altceva ?" îi insinua Peña compătimitor. Ce altceva ? Doar nu venise să caute posturi, nici rente, ci să realizeze gigantica operă de a crea America şi de a da un sens deplin Independenţei.

„Înseamnă că dumneavoastră i-aţi cunoscut pe Arago [1] şi pe Gay Lusac, nu numai pe Humboldt", îi spunea, plin de uimire şi aproape cu neîncredere, acel tînăr francez. Jean Baptiste Boussingault [2], pe care-l întîlnise din întîmplare. Franţuzoaica începuse să fabrice în casă. Din alcool, esenţe şi sirop de fructe, lichioruri pe care le vindea la domiciliu. În felul acesta l-a cunoscut pe Boussingault şi i-a vorbit despre Rodríguez. Acum se întîlneau des, să discute despre Franţa şi despre evenimentele din Lumea veche.

Tînărul francez sosise de puţină vreme de la Paris. angajat de Zea [3], spre a ajuta la prospecţiunile miniere şi a apune bazele învăţămîntului ştiinţific. Debarcase în La Guaira, traversase Venezuela şi sosise la Bogotá în sclipitoarea sa uniformă de ofiţer.

---

[1] François Arago — astronom şi fizician francez ; directorul Observatorului din Paris.

[2] Chimist şi agronom francez, propulsorul chimiei agricole.

[3] Francisco Antonio Zea, naturalist, scriitor şi om politic columbian cu convingeri republicane ; a ocupat funcţia de Vice-Preşedinte al Venezuelei şi apoi al Marii Columbii.

„Totul trebuie descoperit pe acest continent. E de necrezut." Descria cu entuziasm ceea ce observase în lungul drum străbătut, noaptea aprinsă de licurici, şerpii de apă, uriaşele plante căţărătoare ce îmbrăcau copacii în întregime, ferigile enorme, varietatea de soluri promiţătoare de bogate zăcăminte minerale.

„Humboldt mi-a vorbit despre toate acestea la Paris dar, în faţa celor întîlnite de mine aici, imaginile lui pălesc. La rîndul său, Rodríguez amintea despre prieteniile lui ilustre. Naturaliştii de la Jardin des Plantes, experienţele lui în laboratoarele de chimie, legăturile cu scriitori şi ziarişti. Impresiile atîtor peregrinări prin Europa. Franţuzoaica se ducea la bucătărie să pregătească vreo mîncare după vechi reţete din ţara ei.

Terminau ajungînd să discute în cele din urmă despre ce era de făcut pentru organizarea acelei ignorante lumi diforme. „Asta nu se va putea realiza doar cu un pumn de oameni superiori sau cu ajutorul unor străini luminaţi şi generoşi. Trebuie să se înceapă cu copiii." Dacă s-ar putea ca şcoala să formeze cetăţeni apţi să trăiască într-un regim de legi şi egalitate şi totodată artizani care să ştie să producă toate cele necesare societăţii, devenind independenţi prin munca lor, s-ar realiza miracolul schimbării sensului vieţii. „Pe cel ce habar n-are de nimic, oricine-l înşală, pe cel ce n-are o leţcaie, oricine îl cumpără." Trebuiau să dobîndească nu numai cunoştinţele esenţiale, ci şi ştiinţa de a se folosi de mîinile lor şi de capacitatea lor de muncă. „O şcoală care să fie, în acelaşi timp, şi atelier." De unde să iasă un om diferit, cu altă putere de a gîndi şi alte posibilităţi de a acţiona.

În hoinărelile lui, intrase de multe ori în părăginitul observator ridicat de savantul Mutis [1]. Vorbea cu Boussingault despre titanica operă pe care omul acela o realizase aproape singur, cu foarte puţin ajutor şi înţelegere, în anii aceia grei de la finele secolului trecut. Miile de foi de herbar în care erau clasificate nenumărate plante necunoscute, studiile meteorologice, măsurătorile vîrfurilor

---

[1] José Celestino Mutis — (1732—1808) — naturalist şi medic spaniol, stabilit în Santa Fé de Bogotá pentru a studia vegetaţia Anzilor.

muntoase, observațiile astronomice. „Ce-a rămas din tot ?“ Cîteva instrumente stricate, rafturile goale din care a fost luată și dusă la Madrid toată colecția de plante. „Dacă ar fi rămas aici, poate s-ar fi pierdut.“ „Și un nume repetat de unii, fără să știe cine a fost, nici ce a vrut să realizeze acel om extraordinar.“ Asta era fragilitatea acțiunilor solitare. Trebuiau antrenați cei mulți, toți, poporul întreg.

În curtea casei lui Mutis, străpungînd acoperișuri dărîmate, se înălța un arbore de chinină. Verde, de la secreta sevă ce vindeca febra. Era momentul viu al încercărilor făcute în acel loc. Rămăsese copacul, dar nimic din spiritul omului. Pe Caldas, care-l continuase, l-a împușcat Morillo. „Acesta este tristul adevăr ce nu trebuie pierdut din vedere.“

Banii i se împuținau zi după zi, iar posibilitatea de a obține o decizie finală a guvernului rămînea mai departe în suspensie.

Trecea prin fața portalurilor înțesate de cerșetori, din fața cavernoaselor hardughii ale mînăstirilor. Porți, gratii, frînturi de curți interioare pline de pomi și de coridoare întunecoase. Cu două săli dintr-o mînăstire dintr-asta ar avea de-ajuns. Cu douăzeci de mese și douăzeci de bănci. O punguliță de arginți i-ar ajunge să cumpere uneltele. Tablă, fierăstraie, rindele, dălți, foale, nicovală, ciocane, cleşti și o roată de olar. Cu banii pentru o turmă de catîri, pentru un cal sau pentru echipamentul a cincizeci de soldați, el s-ar descurca un an întreg.

Vizitase un ospiciu dezafectat, aflat în paragină. O clădire cenușie, cu ferestre sparte și uși stricate. Ar fi mers. Orice era bun. „Cu trei mii de pesos, domnule Gual, m-am aranjat.“ Dar nu-i avea. Tezaurul public era secătuit. „Nu ajung banii nici ca să echipăm trupele și să acoperim cheltuielile de război.“ Poate cînd se va termina războiul acela fără sfîrșit de prin podișurile din Ecuador și munții din Peru.

În rest, nu făcea decît să umble din ușă în ușă, din anticameră în anticameră, ca un cerșetor în plus din cei ce se îngrămădeau în piață, pe la porți, prin ganguri, așteptînd pomana de vineri.

Pînă în ziua aceea cînd a fost chemat la Casa Guvernului. Un ofiţer grăbit alergase după el pe stradă. „Domnule, sînteţi aşteptat la cabinetul Excelenţei Sale, Vice-Preşedintele." Îl urmase în grabă pînă la clădirea cea mare, plină de funcţionari, militari şi băgători de seamă. Şi acea cătană gri îi înmînă un plic. „Este o scrisoare de la Excelenţa Sa Eliberatorul. Pentru dumneavoastră." O spunea neîncrezător. Ca şi cum n-ar fi fost posibil ca Bolívar să-i fi scris acelui om neînsemnat, îmbătrînit şi butucănos din faţa lui.

„Domnului Simón Rodríguez." Deschise plicul. „Mă scuzaţi." Erau două foi pline. Acela nu era scrisul lui Simón. Era probabil al vreunui secretar, dar la sfîrşit se afla semnătura, tăioasă, zgîriată plină de ascuţişuri, care era, într-adevăr a lui Simón.

Începu să citească în tăcere. Treptat, statura i se modifica, iar el se lumina la faţă. Cei aflaţi în birou îl înconjuraseră. Trebuia să le arate şi lor. Citea şi recitea, ca să pătrundă mai bine sensul cuvintelor. „Maestre ! prietene ! Dragul meu Robinson !" Citise cu voce tare. Priviri mirate se încrucişară. „Dumneavoastră aţi fost maestrul lui ?" Cum să creadă aşa ceva. Adăugă cu o emfază intenţionată : : „Dumneavoastră în Columbia ! Dumneavoastră la Bogotá, fără să-mi spuneţi nimic, fără să-mi scrieţi un rînd. Sînteţi, desigur, omul cel mai extraordinar din lume..." Conţopiştii rămaseră muţi de uimire. „Eu nu sînt omul care să trimită scrisori de cerşeală nimănui. Şi cu atît mai puţin lui." Nu-l cunoştea doar de-acuma, de cînd era General şi Preşedinte, Eliberator şi Părinte al Patriei. „Vă amintiţi cînd am fost împreună la Muntele Sacru din Roma să jurăm, pe acel pămînt sfînt, pentru libertatea Patriei ? Desigur nu veţi fi uitat ziua aceea de eternă glorie pentru noi, zi care a anticipat, ca să spun aşa, un jurămînt profetic, legat de o speranţă pe care atunci n-o aveam încă."

Era din nou singur cu Simón, îl vedea iar înălţîndu-se ca să repete acele cuvinte de febră şi nebunie pe care le rostise în după-amiaza romană, cu atîţia ani în urmă, cînd toate acele lucruri păreau imposibile, părea să se transforme ca prin magie sub ochii cătanelor. Îşi coborî vocea,

ca pentru o confidență. „Este un suflet nobil Simón." „Cît de clar mă veți fi văzut dumneavoastră, maestre, chiar dacă mă aflam la distanțe atît de mari. Cu ce nesaț îmi veți fi urmărit pașii, pașii aceștia dirijați cu multă anticipație chiar de către dumneavoastră. Mi-ați format sufletul pentru libertate, pentru justiție, pentru lucruri mărețe, pentru frumusețe. Eu am urmat drumul pe care dumneavoastră mi l-ați arătat. Ați fost pilotul meu, chiar și atunci cînd vă aflați întins la soare pe o plajă din Europa. Nu vă puteți imagina cît de adînc s-au înregistrat în sufletul meu lecțiile pe care mi le-ați dat ; n-am putut niciodată să șterg nici măcar o virgulă din înțeleptele fraze pe care mi le-ați dăruit. Mereu prezente în ochii minții mele, le-am urmat ca pe niște ghizi infailibili. În sfîrșit, ați văzut conduita mea ; ați văzut gîndurile mele scrise, sufletul meu zugrăvit pe hîrtie și vă veți fi spus, desigur : toate acestea îmi aparțin, eu am semănat planta aceasta, eu am udat-o, eu am proptit-o cît timp a fost fragedă, iar acum, robustă, puternică și roditoare, iată-i fructele : și ele sînt ale mele, am să le savurez în grădina semănată de mine ; am să mă bucur de umbra brațelor ei prietene, pentru că dreptul meu este imprescriptibil."

Dar de ce oare se apucase să citească toate acestea cu glas tare în fața acelor străini ? „Vă rog să mă scuzați, trebuie să plec." Cu greu revenea la realitate. „Vă mulțumesc foarte mult." Acum îl salutau în alt fel.

Coborî scara și se îndreptă spre casă. De două sau de trei ori se opri, să scoată scrisoarea și s-o recitească pe fragmente. „Simón ăsta !" Cei cu care se încrucișa pe drum nu știau cine era omul care trecea pe lîngă ei. Nu puteau ști ce scrisese despre el acel personaj incredibil, generalul șef, Președintele, Eliberatorul, omul care comanda de la Orinoco și Caraibi pînă la Sierra peruană toate savanele, toate coastele, toți munții, din Lima pînă la cele mai îndepărtate cătune de prin pustietăți și colibe ale pescarilor din golful Araya.

Femeia îl văzu sosind transfigurat. „Ce s-a întîmplat ?" Zîmbea satisfăcut, nu cu expresia lui binecunoscută de sarcasm. „Ascultă asta."

Citi cu întreruperi. „Dar e minunat“, exclama în fiecare clipă franţuzoaica. „Acum îţi dai seama de ce m-am întors.“ „Îmi oferă această Lume Nouă aproape la fel cum îmi dăruia un pardesiu nou la Paris.“ „Fii atentă aici.“ „De o mie de ori fericită ziua în care aţi călcat pămîntul Columbiei. Ard de nerăbdare să aflu ce idei, ce planuri aveţi ; neputînd să vă strîng în braţele mele, nerăbdarea mea este cu atît mai mare : eu nu pot să zbor spre dumneavoastră, deci faceţi-o dumneavoastră spre mine ; n-o să pierdeţi nimic : veţi admira, plin de încîntare, imensa patrie pe care o aveţi, săpată în stînca despotismului cu dalta victorioasă a eliberatorilor, a fraţilor dumneavoastră.“

„Acum totul o să se schimbe în viaţa noastră“. spunea femeia extaziată. „Cel care nu se schimbă este el. Parcă-l aud citindu-l pe Rousseau în mijlocul peisajului alpin. Cu ce emoţie vorbeşte despre natura tropicală, de parcă ar fi nevoie să mă tenteze.“ „Nu, nu vă veţi sătura privirea cu peisajele, coloşii, comorile, secretele, minunăţiile pe care le cuprinde şi le închide în ea mîndra Columbie. Veniţi pe Chimborazo, să profanaţi cu talpa dumneavoastră îndrăzneaţă scara titanilor, coroana pămîntului, cuibul inexpugnabil al Universului nou. De la înălţimea aceea vă veţi plimba privirea ; şi observînd cerul şi pămîntul, admirînd miracolul creaţiei pe pămînt, veţi putea spune : două eternităţi mă privesc, cea trecută şi cea viitoare ; iar acest tron al naturii, identic cu autorul său, va fi la fel de durabil, de indestructibil şi de etern ca şi părintele Universului.“

„Are dreptate. Cît se poate de multă. Ceea ce li s-a oferit aici oamenilor secole de-a rîndul a fost dispreţuita ocazie de a crea o Lume Nouă. Nu o imitaţie a Europei bolnave, ci un nou început pentru omenire. Visul atîtora este cuprins acum în vorbele lui Simón, care are şi întrega putere de a-l împlini. Ascultă.“ „Unde, oare unde s-ar mai putea spune asemenea lucruri, cu aceeaşi mîndrie ? Prietene al naturii, veniţi să-i aflaţi vîrsta, viaţa şi esenţa primitivă ; dumneavoastră n-aţi văzut în lumea aceasta trecătoare decît relicvele şi resturile Mamei celei prevăzătoare, ce se află acolo, gîrbovită sub greutatea

anilor, a bolilor şi a duhorii grele a oamenilor ; aici este o jună imaculată, frumoasă, împodobită de însăşi mîna creatorului. Nu, atingerea profană a omului încă nu i-a ofilit divinele atracţii, graţia minunată, virtuţile intacte."

Erau ideile pe care iezuitul din Bologna li le încredinţează în dureroasele lui confidenţe. Posibilitatea de a oferi o nouă ocazie omului care se pierduse. Acum Simón, în fruntea armatelor, a congreselor, a milioane de oameni, a unui continent întreg, putea şi vroia să încerce din nou.

Nu era vorba pur şi simplu de a înlătura viceregii lui Fernando, pe intendenţii cei burtoşi, pe juraţii cei surzi, pe călugării cei corupţi, şi a pune în locul lor alţi oameni asemănători, cu titlurile diferite şi de culori diferite, ci de a schimba întreaga veche ordine, încercare de mii de ori ratată pînă acum.

Simţi suspinele femeii. „Cît de absurdă este condiţia umană, plîngem de bucurie."

„Arătaţi-i această scrisoare Vice-Preşedintelui, cereţi-i bani din partea mea şi veniţi la mine."

O auzea pe femeie vorbind singură, nemaicontenind cu exclamaţiile de bucurie. „În sfîrşit. Trebuia să fi făcut asta de multă vreme." „Trebuie să plecăm imediat. Nu poţi să mai pierzi nici o clipă."

Pînă ce-şi dădu seama că el stătea tăcut pe un scaun, cu scrisoarea în mînă, fără s-o audă. Îşi întrerupse brusc sporovăiala şi agitaţia fericită.

„Nu, n-am să plec glonţ, ca un nebun. Am aici un proiect început. Trebuie să-l duc la bun sfîrşit, ca să-şi dea seama toată lumea de însemnătatea lui. După aceea, da. Mă voi duce să-l întîlnesc pe Simón. Sau îl voi aştepta aici, să-i arăt ce-am făcut, ce sînt capabil să fac. Am să-i scriu."

Femeia nu spuse o vorbă. Simţea că se înăbuşe. Omul acesta impasibil n-avea de gînd s-o asculte. Ce-o aştepta acum era hardughia fostului ospiciu, grămada de zdrenţuroşi şi de jegoşi, adunaţi de prin mahalale şi socoteala banilor ce le mai trebuiau, buchisită noaptea, la flacăra luminării.

„MĂ OMOARĂ CU CUŢIT DE LEMN." NU-I MAI dădeau banii să poată deschide şcoala atelier. Îşi pierdea timpul cu promisiuni şi amînări.

Era asediat de marele infern din toate micile sate. Începea să ghicească ce însemnau acele zîmbete de prefăcută înţelegere. „Toate la timpul lor, Don Simón. Trebuie să aveţi răbdare."

„Dacă Bolívar s-ar întoarce, toate s-ar aranja." Dar omul acela minunat se pierduse pe undeva, prin Sud. Dincolo de Guayaquil, prin munţii din Peru, luptînd, dictînd decrete şi trimiţînd mesaje disperate la Bogotá pentru a cere întăriri.

La poarta vechiului ospiciu soseau, înveliţi în poncho-uri, speriaţi, copii adunaţi de prin împrejurimi. De parcă el ar fi putut să-i primească şi să-i găzduiască pe toţi. Şi pe urmă să se spună că-i punea să lucreze pentru el, că-i exploata şi-i corupea. Ar fi trebuit să stea cu nasu-n cărţile de rugăciuni, alături de ei, toată ziua, pentru ca lumea să nu mai clevetească.

Bîrfele porneau chiar din curtea şcolii. Băieţi şi fete la un loc, cine-a mai pomenit. Nu se fac ore de religie. „Nu-mi dau eu copilul la şcoală ca să-nveţe lucru manual."

Ce fel de învăţător putea fi omul acela trăznit, care spunea vorbe deocheate, înjura şi trăia o viaţă scandaloasă, în concubinaj cu o străină ?

Lunile treceau. Se împlinise un an de cînd tot colinda în sus şi în jos străzile pietruite şi ceţoase din Santa Fé.

Treptat, efectul scrisorii lui Bolívar se pierdu. „Eliberatorul este un om impulsiv. Îi vin în minte zilnic mii de lucruri. Pe urmă le uită din cauza altei mii, pe care

le născoceşte în ziua următoare." Aşa vorbeau înalţii funcţionari din Secretariate şi cătanele.

„Pe nimeni nu interesează propunerea mea", îi spunea lui Peña şi puţinilor prieteni cărora li se spovedea. „Un om ca mine încurcă. Ăştia de-aici nu vor decît să fie lăsaţi să stea liniştiţi cu subvenţiile lor, cu lefurile lor, cu posturile lor pompoase şi indienii lor supuşi şi să nu le complice viaţa. Bolívar îi deranjează. Nu stă într-un loc, ca ei. Nu-şi vede de moşiile lui din San Mateo, să-i lase în pace în ministerele lor, la primăriile lor, cu sceptrele şi jurămintele lor de demnitari."

„Nu pentru asta am venit eu aici." Franţuzoaica îşi distila lichiorurile, pleca să le vîndă, în timp ce el îşi petrecea majoritatea timpului în sălile dărăpănate ale ospiciului. „Ştiţi voi ce este scrisul ? Este pictura gîndului." Trasa cercuri perfecte pe tablă.

Se produse agitaţie printre copii. Un militar dichisit, într-o uniformă strălucitoare, intrase în clasă. „Sînt coloneul Diego Ibarra, aghiotantul Excelenţei Sale, Eliberatorul."

Îşi ridică ochelarii pe frunte şi îl privi curios. Copiii îl înconjurară.

Ibarra tocmai sosise din Peru. „Eliberatorul vă aşteaptă cu nerăbdare. Am adus un mesaj pentru Vice-Preşedinte în care i se cere să vă pună la dispoziţie toate cele necesare ca să puteţi pleca la el."

Îi aminti de scrisoarea pe care i-o trimisese cu patru luni în urmă. „Eu i-am servit de secretar." Dictase mesaje şi circulare. Ordonînd decizii, comandînd mişcări de trupe, insistînd pe lîngă Vice-Preşedintele Santander să-i trimită oameni. „Era bolnav, nu se simţea bine." În îndepărtatul oraş dintre munţi, slăbit de boală, nemulţumit de cursul evenimentelor. „Să lăsăm asta. Acum vreau să vă dictez altceva." Se ridică din hamacul în care stătuse întins. Se plimbă prin camera îngustă, cu un deget la gură şi cealaltă mînă la reverul vestonului. Figura i se însenină. „A fost scrisoarea aceea minunată pe care aţi primit-o. Îmi era greu să-l urmăresc, fiindcă vorbea foarte repede şi cu emoţie. Nici nu vă imaginaţi cît de mult vă apreciază Eliberatorul. Şi nu e vorba numai despre ceea ce a spus în scrisoare, ci şi despre multe altele de care

ne-a vorbit în ziua aceea tuturor celor care eram de față." Ibarra cerceta curios chipul rotund, de om bun, dar și zeflemitor totodată, fruntea înaltă, părul cărunt ciufulit, ochii pătrunzători, gestul acela al lui de vag surîs sau de strîmbătură ironică.

„Așa e Simón." Aghiotantul clipi speriat de neașteptata impolitețe. Numai bătrînul acela extravagant putea îndrăzni să-i spună așa Excelenței Sale.

„Vă așteaptă. I-a trimis prin mine o scrisoare Vice-Președintelui. Trebuie să plecați cît mai repede."

Lucrurile pe care Ibarra i le povesti păreau de necrezut. Bătăliile, marșurile, intrările triumfale în îndepărtatele orașe de pe coastă sau din sierra. Toate urzelile complicate ale intrigii politice, de la Lima pînă la Quito, și cele din Chile, și cele din Cuzco. Acel jambon de pămînt, înconjurat de albastru, care era America de Sud pe harta din clasă, se transformă acum într-un clocot de nume. De la întunecatele masive ale cordilierei pînă la deșerturile de pe coastă. Punctele acelea minuscule erau orașe și porturi, cu batalioane, adunări, consilii, procesiuni, la care asista, de la care tocmai pleca, sau în care se comentau faptele lui Bolívar și ale oamenilor săi. Bolívar invada harta.

De ce să mai rămînă la Bogotá ? Prost văzut, prost tratat. Înconjurat de intrigi cărora nu vroia să li se alăture și de dușmănia care-l asedia. Extravagant, nebun, prieten cu străinii, înfrățit cu francmasonii, lipsit de credință, eretic, ateu, cu capul plin de prostii periculoase. Cine putea crede în el ?

Hotărîrea a luat-o după cîteva zile de frămîntări și de hoinăreală. „Nu vreau să plec ca un învins, Peña. Nu vreau să apar în fața Eliberatorului cu mîinile goale." Peña stăruia. „Dumneavoastră n-aveți nici o vină pentru cele întîmplate aici. Eu am să-i scriu Eliberatorului. Am să-i spun ce părere bună am despre dumneavoastră. Ar fi o adevărată crimă să pierdeți ocazia asta. Mergeți să vorbiți cu Santander și pregătiți-vă de drum."

Se sfătui cu femeia, făcură socoteli și planuri. În lungul an cît stătuseră în Bogotá, ca și în alte locuri, se umpluse de boarfe și de datorii. 120 de pesos pentru aia,

50 de pesos pentru ailaltă. Bani pentru băcan, pentru cheltuielile casei, pentru fasolea de fiert şi pentru lumînările de seu cu care se luminau noaptea. Franţuzoaica era încîntată de veste. O să rîdă Simón cînd îl va vedea cu femeia aceea ciudată. Cum rîdea şi la Paris de unele dintre cele cu care-şi împărţea sărăcia. „Viaţă de om necăjit." Dacă n-ar fi fost acele biete femei, copilăroase şi harnice, viaţa lui ar fi fost mult mai grea. Dacă ar fi vrut să închidă gura clevetitorilor, ar fi trebuit să rămînă cu Maria Ronco. O fi şi acuma acolo, mai bătrînă, mai proastă, mai acaparată de rutina călcatului, a bucătăriei şi a bisericii.

Vice-Preşedintele Santander îl primi între două treburi urgente. Cu atitudinea sa distantă şi tonul sec. „Eu regret, într-adevăr, că problema dumneavoastră n-a putut fi tratată cu atenţia pe care o merita." Care era problema lui ? Habar n-avea dispreţuitorul său interlocutor. „Am să văd dacă voi avea mai mult noroc cu Excelenţa Sa domnul Preşedinte." În momentul acela înaltul funcţionar îşi pierdu tonul indiferent. Nu era un moment favorabil pentru o călătorie în Sud. Lucrurile erau încurcate pe-acolo. Eliberatorul, cu excesiva sa generozitate şi optimismul său incurabil, se întinsese mai mult decît îi ajungea pătura. „Şi ne trage pe toţi după el." Proaspăta Republică a Columbiei era săracă şi sleită de atîta război. Acum avea nevoie de pace, ca să-şi refacă lumea casele şi să semene ogorul. De ce să se mai amestece în harababura din Peru ? „Nu avem oameni, nici resurse pentru aşa ceva." Bolívar tot cerea la recruţi şi la bani în fiecare zi, de parcă aici ar fi comoara lui Midas. „Deja nu mai avea de unde scoate nici un peso în plus şi nici un om." Luptele din Sud erau pentru cei din Sud, pentru peruani, chilieni şi cei de pe La Plata. „Ce să căutăm noi acolo ?" „În afară de asta, ar putea oricînd suferi o înfrîngere serioasă, cu cele mai grave consecinţe pentru acele ţări." Nemulţumirea se simţea în opinia generală. Era de aşteptat ca în orice moment Congresul să-i revoce Eliberatorului autorizaţia, pe care cu greu i-o acordase, de a acţiona în Sud. Atunci ar fi trebuit să se întoarcă. „În ciuda tuturor faptelor, ar fi, poate, mai bine."

„Din tot ce-mi spuneți, Excelență, înțeleg că nu e momentul cel mai potrivit să plec, dar trebuie să o fac. Eu n-am venit aici pentru altceva, decît ca să mă întîlnesc cu Eliberatorul și să mă pun la dispoziția lui, pentru a-l ajuta cu ceea ce știu și pot să fac ca să-l ajut." Chipul înaltului magistrat vădea supărarea provocată de acea frază îngîmfată. „Vom lua măsurile necesare ca să puteți porni la drum."

Comisar de Război al unui batalion ce urma să plece spre Guayaquil. Asta îi oferiră în cele din urmă. Trupa urma să se îmbarce în iulie, din Cartagena, și să pornească spre Panama. „Iată-mă acuma convertit și în comisar al pesmeților", îi spuse acru lui Peña. Părea o bătaie de joc. „Este o bătaie de joc, prietene Peña. Vice-Președintele ar fi putut să mă trimită într-un mod mai demn, după atîtea și atîtea recomandări din partea lui Bolívar. Și cînd colo, sînt trimis cu trupele, într-o călătorie fără sfîrșit, să fac ce nu știu, ce nu-mi place și ce nu mă interesează. N-au avut nici un fel de considerație."

Vorbi cu generalul Valero, care avea să fie comandantul expediției. Generalul îl trată cu bunăvoință și îi promise ajutorul lui. Da, putea să-și ia soția cu el. Nu era reglementar, dar se permitea, în cazuri excepționale. „Nu vă faceți griji. Se aranjează totul."

Începu să umple lăzi cu cărți, cu instrumente, cu hărți, cu calete și tăbliițe de școlari. Toate resturile neîmplinitului proiect despre școala-atelier. Îi ceru lui Peña un împrumut în bani.

„Cînd am să ajung la Lima, primul lucru pe care îl voi face va fi să vi-i trimit înapoi." În afară de aceasta, îi lăsă în custodie toate lăzile lui. Vîndură băutura ce-i mai rămăsese franțuzoaicei și în zorii unei dimineți de iulie părăsiră orașul ce începea să se trezească, traversară savana și începură să coboare spre fluviul Magdalena.

ACUM ERA EL CEL CARE AVEA SĂ MOARĂ PE pluta aceea firavă. Întins pe punte, sub un cort, întrezărind în depărtare munţii de pe coastă. „Exact acelaşi drum", se gîndea. Pluta pe care coborîse de-a lungul Magdalenei nu se deosebea cu mult. Vîslaşii indieni semănau cu aceştia. Împingeau din vîsle, ca să ajute curentul leneş al apei adormite ce se pierdea din ochi înspre maluri, printre trunchiuri uscate, crocodili adormiţi, ierburi stufoase şi întinderea aceea nesfîrşită de nori fără fund.

Atunci se îndrepta spre Cartagena, coborînd pe rîu, să întîlnească ambarcaţiunile ce urmau să-l ia, împreună cu trupa lui, şi să-l ducă la Bolívar. În sfîrşit. Tot timpul petrecut la Bogotá era pierdut.

Sus, în munţi, rămăsese oraşul încetoşat, cu coridoarele şi anticamerele pentru aşteptări fără sfîrşit. Erau lente plutele astea. Zilele treceau fără ca peisajul să se schimbe prea mult. Sătucurile, numărate pe degete, ce se zăreau pe ţărmul înalt, erau toate la fel. Un rînd de case aliniate la mal, un debarcader cu mici bărci ancorate, oameni stînd ghemuiţi, cu privirea în gol şi lătrături de cîini.

„Dar cel care e acum pe moarte sînt eu." Vorbeau cu el, însă nu vroia nici să audă, nici să răspundă. Cuvinte dintr-acelea confuze şi repetate care se spun bolnavilor. „Cum vă simţiţi ?" „Vreţi să beţi ceva ?" În timp ce-l mişcă, îl învelesc, îl întorc, îl apleacă. Le mulţumeşte fără vorbe, clătinînd din cap, schiţînd un zîmbet, căutîndu-şi stîngaci cu mîna ochelarii pierduţi în cutele păturii.

Pe Magdalena el fusese acela care se apropia de biata femeie zgîlţîită de friguri. Începuse să se simtă rău la două zile de la întoarcere. Apoi fu cuprinsă de febră şi începu să delireze. Uneori nu-l recunoştea. Îi vorbea în

franceză. Se referea la persoane şi lucruri din vremea cînd se aflau la Paris. Dialogul de neînţeles se pierdea printre capetele curioase ale celor ce se apropiau să-i recomande leacuri, să-i propună descîntece. Îi acoperiră fruntea cu frunze verzi, îi înfăşurară gîtul cu şaluri şi amulete. Cîteva femei se rugau în apropiere cu voce prea tare. „Ce spun ?“, întreba bolnava.

S-au gîndit că era nevoie să debarce. Pluta îi lăsă la ţărm în primul cătun. O coborîră într-un hamac agăţat de un par pe care-l duceau, împleticindu-se, doi indieni. Fură conduşi într-o casă mare, de pămînt, cu două coridoare. Începuse să plouă. Femeii îi era din ce în ce mai rău. Aproape nu mai putea să înghită. Se zvîrcolea în accese de durere şi de greaţă şi vomita o zeamă de bilă neagră. Muri înainte de terminarea ploii. O îngropară pe potop. Groapa era pe jumătate plină cu apă mîloasă. O acoperiră şi-i înfipseră la cap o cruce de lemn, fără nume.

Ajunse copleşit la Cartagena. Acum nu venea de pe mare şi din oraşele din Europa. Venea de pe uscat, singur, cu senzaţia că trăise o viaţă întreagă în lunile acelea halucinante din podişul înalt.

Îşi petrecu zilele în port, primind şi îmbarcînd butoaie, lăzi, saci de porumb şi de făină, pastramă şi peşte sărat, baloturi de stofă pentru uniforme, şireturi de pantofi, bascuri de toate culorile. Dădea raportul şi primea ordinele de la generalul Valero. Un spaniol amabil şi chipeş care uneori se distra demonstrîndu-şi însuşirile de ventriloc. Pînă ce, în sfîrşit, batalioanele, lăzile, caii, toată lumea aceea dezordonată se îmbarcă şi ieşiră în larg.

Parcă ar fi fost prima oară, parcă n-ar fi stat niciodată în Cartagena, parcă tot ce se întîmplase înainte s-ar fi şters. Ani, femei, oraşe. Pe Maria Ronco o părăsise de o viaţă la Caracas, pe franţuzoaică o îngropase într-un sat pe malul Magdalenei, iar acum ajunsese să întocmească listele zilnice ale Comisariatului, să clarifice socotelile, să se certe şi să dea în vileag hoţiile la făină sau la pînză, înşelătoriile, micile ciupeli, să asculte plîngeri şi proteste, să vadă feţele acrite ale ofiţerilor, singur, într-un colţ de cabină, lîngă lăzile acelea cu hîrtii care erau toată averea lui. Aceleaşi pe care le vedea acum pe punte. Cocho se

așezase pe una din ele, cu fundul lui jegos, ca pe o latrină de lemn.

Ce s-o fi ales de Valero ? Murise probabil, ca toți ceilalți. Scăpase de vremurile și marșurile acelea. Doar el continua călătoria fără oprire începută, cînd ?, și care n-avea să se mai termine niciodată.

Cînd putea, intra în cabina comandantului să stea de vorbă cu generalul Valero. În lungile zile albastre cît traversaseră Marea Caraibilor. Să vorbească despre conturi, izmene rupte și pesmeți. „Nu uitați că eu sînt comisar peste pesmeți". Pentru ca în cele din urmă să ajungă tot la celălalt subiect. Destinul Americii, imposibila operă a lui Bolívar, înverșunarea lui ca lucrurile să nu fie așa cum, fatalmente, erau.

Despre ce vorbea cu Valero ? Despre singurul lucru care-l preocupase toată viața, despre ceea ce se putea face cu copiii pentru ca lumea să fie altfel.

Cînd Valero era în toane bune, se apuca să imite tot felul de voci neașteptate, ce țîșneau parcă de prin unghere. Ascuțite sau grave, de galicieni sau andaluzi, părînd să îl cheme sau să-l ia la rost cu ecoul lor în camera goală. Auzindu-se de sus sau de jos, voci ca de ființe absente, ascunse sau moarte.

Valero rîdea în hohote de uimirea lui. De invariabila lui reacție de mirare în fața fiecărei voci ce-l chema, pe neașteptate, ca și cum ar fi vorbit niște umbre.

Acum, pe jumătate treaz, pe jumătate adormit, își auzea propria-i voce de odinioară venind și plecînd, în amintirea cea de pe urmă. Ca și cum ceea ce se întîmplase în atîția ani și atîtea locuri s-ar fi întors în frînturi la el. Ecouri miraculoase ale lucrurilor pierdute și uitate îl înconjurau ca un alt roi de insecte, pe podeaua unde zăcea azvîrlit, animal rănit așteptîndu-și sfîrșitul. Propria-i voce, doar de el știută, se îndepărta sau se apropia, schimbîndu-și tonul și timbrul. Cea pe care i-o ascultau îndepărtații confidenți din Caracas, cea care-l însoțise la Philadelphia, cea a primelor încercări în engleză, cea de la școala din Bayonna, cea din conversațiile cu fratele Servando, cea pe care i-o auzise Bolívar în după-amiaza aceea la Roma. Un număr infinit de voci, o armată de oameni. Dar de fiecare dată era vocea lui. Pînă la cea de acum, cu care-l

striga pe Cocho prin vuietul mării. Voce de bătrîn, răguşită, seacă, tuşită. „Nu sta acolo." Nu pe lada cu hîrtiile lui, nu pe spuza focului, nu pe singurele dovezi rămase din tot ceea ce trăise mai viu în viaţa sa.

În Panamá a fost cît pe-aci să o piardă. Şi de cîte ori încă a mai păţit la fel. Acum poate chiar se va pierde definitiv. O dată cu el. Veneau bărci cu hamali negri să descarce fregatele şi brigantinele în larg. Îngrămădeau în ele poveri şi baloturi, pînă ce aproape nu se mai vedeau din apă. „Aveţi grijă", striga de sub velă vocea lui încă viguroasă, de Comisar. În vîrful piramidei se clătina cufărul lui. El îl urmărea cu privirea de pe punte. Cînd ajunseră la ţărmul stîncos, unul dintre negri îl ridică pe cap şi-şi dădu drumul în apă, îndreptîndu-se spre mal. „Fii atent !" „Nu face grijă, stăpîne, eu răspund la domnia ta." Aşa erau oamenii. Cu ce să răspundă, cînd tot ce avea era o cămaşă, pitită sub un bolovan pe malul rîului.

Nu mărşăluise niciodată alături de o trupă. Animale de povară, batalioane stîrnind nori de colb, strigăte, înjurături. Şi el, comisarul pesmeţilor, călare pe un catîr, ascultînd reclamaţii, ameţit de rapoarte confuze, clocotind de o indignare sufocantă. „Să-mi facă mie una ca asta !" Coloanele acelea de numere, la fel de dese şi de confuze, ca cele ale soldaţilor. Semnele acelea pentru *pesos* şi veşnicele *vienen* şi *van* [1], ce deschideau şi închideau fiecare foaie din registrul de contabilitate.

Pînă ce apăru Pacificul. Nimeni nu-i împărtăşi emoţia. Aceea era marea unei alte lumi. Marea Indiei şi a Chinei. Oceanul fără margini. Înmuie mîna în apă cu un gest aproape religios. Pierdute, în urmă, rămăseseră Marea Caraibilor, Atlanticul, Mediterana şi Baltica. Acum ajunsese la marea aceea a ultimei sale lumi, care avea să fie pentru tot restul vieţii sale.

Dar în clipa aceea era marea ce avea să-l apropie de Bolívar. Ca şi cum tot ce cutreierase şi suferise în atîtea călătorii şi schimbări n-ar fi avut alt scop decît să-l aducă pînă aici, la întîlnirea aceea.

---

[1] Expresii folosite în registrele de contabilitate, similare cu românescul „report".

Ciţi ani să fi avut ? Acum, cu bătrîneţea şi boala, încurca datele. Date şi iar date. Uita nume, confunda locuri. A fost în 98, în 16, în 21. Cum se numea ? Ce-l mai înşelase timpul, cum se mai jucase cu el, fără răgaz. La fel cum se juca şi acuma, pe pluta aceea ce părea să nu mai ajungă niciodată în vreun loc.

Toţi anii petrecuţi la Caracas şi toţi cei din Europa, precum şi lunga şi amara aşteptare din Santa Fé se transformau într-un ajun. Ajunul noii, marii, definitivei întîlniri cu Simón. Fusese nevoie să aştepte un sfert de secol, trebuise să străbată jumătate de lume, să ajungă pînă la Pacific, dar acum în sfîrşit avea să-l întîlnească pe Simón. Cea de-a treia, ultima, definitiva întîlnire.

Totul, în fine, avea să fie diferit. Gata cu aşteptările, gata cu anticamerele pe la ministeraşi, gata cu urechile surde şi zîmbetele dispreţuitoare. Cu Bolívar se va înţelege dintr-un cuvînt şi totul se va aranja printr-un ordin. Lunga aşteptare ajungea la final.

Zilele acelea au fost pentru el cele mai lungi, vapoarele acelea cele mai lente. Totul era dificil şi complicat.

„Eliberatorul este desigur nerăbdător să primească aceste întărituri, generale Valero. Are nevoie de ele pentru campania din Peru." Valero aproba, indica date, dar mereu mai lipsea ceva, primeau cu întîrziere puştile, butoiaşele cu pulbere, lăzile de cuie pentru potcoave. „Trebuia să fie din fier dulce, de Vizcaya [1]". Febra ataca detaşamente întregi. Curierii nu sosoeau. Într-un sfîrşit, porniră cu mult tamtam şi multă pompă spre Guayaquil.

Se afla deja pe ultima sa mare, dar n-o ştia. N-avea să mai cunoască alta, timp de mulţi ani şi multe decade de-aici înainte. Acum, chiar, în coşmarul său de moarte, plutea tot pe ea.

„Am să scap de toate." Părea minciună. Generalul Valero zîmbea, văzindu-l atît de plin de nerăbdare şi bucurie.

---

[1] Provincie spaniolă recunoscută pentru specialiştii ei în prelucrarea metalelor.

„Și a fost gata-gata să n-ajung să-l văd", murmura bătrînul cu capul sprijinit pe o boccea, în ultimul său drum. Se dezlănțuise furtuna. Cine avusese ideea să numească Pacific oceanul acela teribil ? Din mare țîșnise o altă cordilieră ce se înălța și se prăbușea în masive imense de apă și care făcea vapoarele să scrîșnească, să salte, să huruie. 17 vapoare risipite, apărînd și dispărînd pe coamele și în prăpăstiile valurilor dezlănțuite. Spaima și greața îl acoperiră de o sudoare rece. Legănîndu-se, azvîrlit în salturi și căzături, trîntit pe punte, smuls și izbit de parapet, auzea mugetul furtunii și implorările către Dumnezeu și toți sfinții, răcnite de soldații din cală.

A nimerit tocmai la Guayaquil. Dacă i-ar fi spus cineva de cîte ori avea să se întoarcă acolo. Pe rîu, pe mare, coborînd din munți, în mersul poticnit al catîrului, traversînd mlaștinile de pe coastă. Pînă la această călătorie cu pluta, ce trebuia să fie ultima. Intrase în Guayaquil plin de speranțe. Acum pleca de-acolo, încotro ? Să-și încheie călătoria aceea pe care o făcea, nici el nu mai știa de cîți ani, pe drumuri ce nu duceau nicăieri.

Dar tot nu ajunsese la Bolívar. Îl despărțeau de el săptămîni de mare sau de munte. O posibilă plecare spre Sud a unui convoi, vreun regiment mărșăluind înspre cordilieră.

La Guayaquil avu cu cine să vorbească. Generalul Paz del Castillo. „Juancho, ce bine-mi pare că te văd. Sînt un naufragiat. Un naufragiat al mării și aproape cu siguranță, și al vieții. Tocmai aici m-a azvîrlit furtuna." Militarul acela zîmbitor care-l strîngea în brațe era un vechi elev al său de la școala din Caracas. „Nu vă faceți griji, don Simón, totul se va aranja." „Nu vreau decît să mă ajuți să ajung cît mai repede la locul unde se află Eliberatorul."

Unde se afla Eliberatorul ? Paz del Castillo îi vorbea despre imensele dificultăți pe care le întîmpinase Bolívar în campania aceea. Se aflau în casa comandamentului din Guayaquil. Una din clădirile acelea de pe strada mare, în fața pieții. „I-au făcut tot felul de mîrșăvii. Guvernul din Bogotá i-a retras împuternicirea de comandant al armatei. Ce nerușinare ! A fost nevoit să-l numească pe

Sucre [1]. Sîr c orbi. Acum trebuie să fie la Lima sau prin apropiere." Sucre conducea armatele prin văile înalte dintre munţi, în ajunul febril al întîlnirii definitive cu forţele Viceregelui. „Atunci am să plec la Lima, ca să fiu alături de Simón." Spusese Simón, îi scăpase. „De Eliberator".

Pe o hartă generalul îi descria campania. Nume de gheţari şi de vîrfuri, de cătune de prin pustietăţi, de vechi întîmplări din vremea conquistei. Cajamarca, Cuzco, Puno. Îi vorbea despre miile de soldaţi ce se îndreptau spre întîlnirea definitivă. Nume de batalioane şi de şefi. Două mii de oameni pe-aici, cinci mii pe dincolo, două divizii în ariergardă. Bătălia putea începe în orice moment. „Şi Sucre ăsta ?" Era un bun general, i se spunea. Foarte tînăr, dar foarte capabil. Ce zbucium trebuia să-l fi stăpînit pe Simón acuma, cînd aştepta, de la distanţă rezultatul acelei lupte, în care era în joc tot ceea ce făcuse pînă atunci [2].

Se putea întîmpla catastrofa. Sucre învins. Ar fi trebuit să se replieze, să se retragă spre Guayaquil, spre Pasto, să treacă în defensivă, să pornească din nou războiul prin Nueva Granada şi Venezuela.

„Şi eu aici, în chip de comisar de trupă, iar dumneata, generale, cu atîtea batalioane, fără să facem nimic." Nu

---

[1] Antonio José de Sucre, una dintre figurile cele mai nobile şi mai meritorii ale Independenţei latino-americane. Ca general al armatelor republicane a condus o serie de bătălii soldate cu victorii, dintre care cele mai răsunătoare au fost la Junín şi Ayacucho. Fiind desemnat de către Adunarea din 1826 preşedinte pe viaţă al republicii Bolivia, Sucre nu admite să păstreze această funcţie decît pentru o perioadă de doi ani, după care renunţă printr-un document remarcabil prin austeritatea şi corectitudinea morală revelate. Pe drumul de întoarcere din Columbia spre Ecuador este asasinat, din porunca adversarilor politici ai Marii Columbii (în 1830).

[2] Este vorba despre bătălia decisivă, care a avut loc în apropierea localităţii peruane Ayacucho, între forţele regaliste, comandate de generalul La Serna, ultimul Vicerege al Perului, şi ale patrioţilor, conduşi, în absenţa lui Bolívar, de către generalul Sucre. În urma victoriei republicanilor, la 9 decembrie 1824, vicegele semnează capitularea, recunoscînd independenţa Perului şi, o dată cu aceasta, a întregii Americi Latine. Sucre primeşte, drept răsplată, titlul de Mare Mareşal de Ayacucho.

soseau veşti decît despre marşuri, despre hărţuieli prin satele din munţi. Circulau multe zvonuri. Se vorbea despre lupte ce nu avuseseră loc, despre înfrîngeri neadevărate. Cineva spunea că viceregele era victorios şi că se îndrepta spre Lima.

La Lima era Bolívar. Îi scrisese acolo, anunţîndu-i sosirea sa la Guayaquil. Fură zile de grea aşteptare. Neliniştea plana asupra tuturora.

Pînă în acea dimineaţă de decembrie, cînd primiră extraordinara veste. Armata viceregelui fusese împrăştiată pe o creastă din Anzi, în apropierea sătucului Quínua, într-un loc numit Ayacucho. Paisprezece generali capitulaseră în faţa lui Sucre. Perul era liber. „Ce-o fi zicînd Simón despre asta ?" Era împlinirea finală a acelui jurămînt nebunesc de la Roma.

Totul se afla acum în mîinile lui Simón. Din nou totul devenea posibil. Cuvîntul şi autoritatea sa dominau continentul întreg. Pe locul unde stătuseră viceregii, guvernatorii, căpitanii generali, nu se mai afla acum decît el. Ordinele sale circulau de la Caracas pînă la Cuzco. Chiar şi mai departe. Nu exista forţă în stare să i se opună din Panamá în Ţara de Foc. Acum se puteau realiza cele mai îndrăzneţe proiecte.

Meritase aşteptarea. „O să vedeţi cîte lucruri se vor putea face." O repeta în faţa chipurilor zîmbitoare, a glasurilor amabile, a îmbrăţişărilor cu care era întîmpinat la tot pasul.

„Acum are să înceapă cu adevărat totul." Bătrînul bolnav, zăcînd pe punte, se strîmbă de durere. „Ce este ?" „Nimic. Acum are să se termine totul."

SE AFLA DINAINTEA FAȚADEI GRI A REȘEDINȚEI Magdalena, ce se întindea printre tufișurile stufoase ale parcului. Santinele încremenite la porți, în gherete, la colțurile clădirii. Du-te-vino de curieri grăbiți. Se opri tulburat.

În scurtul drum de la Lima, se alăturase unui grup de călăreți care mergeau în aceeași direcție. Nu vorbise aproape nimic cu ei. Nici n-ajunsese bine în oraș, și se grăbea să-și continue călătoria spre reședința de vară unde se afla Eliberatorul. Nu se anunță și nu preveni pe nimeni. Mergea tăcut pe drum, cu gîndul la acea întîlnire atît de dorită și de temută. Și-o imaginase de nenumărate ori, de fiecare dată în alt fel. Cu cine avea să vorbească ? Bolívar nu mai putea fi ca cel pe care îl cunoscuse și cu care petrecuse atîta vreme. Obișnuit să comande, deformat de puterea supremă, învățat cu ascultare, cu supunerea oarbă, înconjurat de politețuri și laude, despărțit de ceilalți prin estrade, sceptre ale puterii, funcții și onoruri. General Șef, Președintele Columbiei, Dictatorul Perului, Eliberatorul. Ce putea să mai fi rămas din Simón ?

Ofițerului de gardă care veni la poartă îi explică cu stîngăcie : „Excelența Sa știe cine sînt și mă așteaptă. Spuneți-i că a sosit Simón Rodríguez sau, mai bine, Samuel Robinson." Îl privi cu neîncredere, păru să evite, dar în cele din urmă îl invită într-o sală de așteptare și dispăru înăuntru.

Rămase singur, printre fotoliile goale. Un vicerege și un episcop îl fixau cu privirea din ramele aurite ale portretelor. Te pomenești că aveau să-l țină aici ore în șir sau să-l anunțe că Excelența Sa era foarte ocupat în ziua aceea,

să revină altă dată. Și totuși, Simón trebuia să se afle chiar acolo, aproape, cu generalii lui, cu miniștrii și curtenii.

Mai repede decît se așteptase, se prezentă un ofițer cu grad înalt, maniere alese și un ușor accent englez : „Sînt colonelul O'Leary, aghiotantul Excelenței Sale. Este încă la masă, dar i-a fost anunțată sosirea dumneavoastră și vă va primi imediat." Începură o conversație banală, despre nimicuri ocazionale. Din interior răzbăteau voci și ecouri. Își ascuțea auzul, încercînd să distingă printre ele glasul lui. Pînă ce auzi pasul mărunt și apăsat apropiindu-se. Sări brusc în picioare. În cadrul ușii apăru figura aceea inconfundabilă, care-i vorbea, îi întindea brațele. Era el. Ochii i se umeziseră și începu să vadă ca prin ceață.

„Maestre, Socratele meu, Don Simón ! Veniți să vă strîng la piept." Îl simți la fel de zvelt și de viguros ca înainte. Vocea îi era acum puțin mai metalică, ceva mai seacă, cu același flux rapid. „Stați să vă văd. Nu v-ați schimbat. N-au trecut anii peste dumneavoastră." Acum îl putea vedea. Vestonul albastru brodat cu auriu, epoleții strălucitori, pantalonii albi în cizmele negre. Fruntea mai-înaltă, fața mai brăzdată, cîteva fire albe, dar gesturile și ochii erau aceiași. Vocea i se înnodă în gît. Ca și cum i-ar fi venit să strige sau să plîngă. Voise să spună Simón. Excelență, domnule Președinte. Îi venea să-l îmbrățișeze din nou. Ceea ce căutase într-o jumătate de viață prin jumătate de lume se afla acum acolo. Ceea ce visase și-și imaginase putea acum să se realizeze. Aici se afla Simón. cu forța, cu puterea magică, cu darul prodigios de a converti în realitate ceea ce înainte nu fusese decît așteptare grea.

Se apropiau generali și magistrați. Eliberatorul îl prezenta. În buimăceala sa, auzea doar pe jumătate acele elogii dezlănțuite. „Este dascălul meu, tovarășul meu de călătorii. Un geniu. Un om plin de har. Orice v-aș spune e prea puțin. Sînt fericit că a venit. O să putem face lucruri mari. Mă poate ajuta și să-mi scriu memoriile." „M-ai făcut fericit, prietene."

El ce-ar fi putut să spună decît expresii banale, cu zîmbetele lui acre și frazele lui nepotrivite cu locul. „Afecțiunea îl face să exagereze pe Simón, pardon, pe General, pe Excelența Sa."

S-au întors în sufragerie, unde cina era pe sfîrşite. Domnii aceia necunoscuţi, îi puneau întrebări. Răspundea evaziv. Nu-şi lua ochii de la Bolívar. Îl vedea într-o continuă imagine dublă. Tînărul din Paris se ivea din cînd în cînd pe chipul Generalului-Preşedinte, ba chiar şi ceva din băieţandrul de la Caracas. Toată vremea care se scursese şi toate întîmplările petrecute nu fuseseră decît pregătiri pentru întîlnirea aceea. Pentru asta şi nimic mai mult se desfăşuraseră şi se încrucişaseră cele două vieţi ale lor şi avusese loc pe cele două continente întîmplări atît de cumplite. Pentru ca el să-l regăsească pe Simón, aici, acum, în culmea puterii şi a gloriei şi să pornească împreună la realizarea operei teogonice de creare a Lumii Noi.

„Cu Ayacucho eu mi-am împlinit sarcina. Acum America este liberă şi a sosit momentul să mă dau la o parte şi să-mi îndeplinesc vechea dorinţă de a mă retrage de la putere. De paisprezece ani duc această teribilă povară în spate. Acum urmează lupta politică, înfruntarea dintre ambiţii, meschinării şi partide ale acelora care n-au făcut nimic pentru Independenţă. Deja rolul meu a luat sfîrşit."

Pe deasupra protestelor vehemente sau banale ale celor prezenţi, se înalţă vocea lui dură, fără nuanţe, fără respectul ierarhiilor. „Eu n-am venit în America pentru că m-am născut aici, ci pentru că locuitorii ei se ocupă acum de un lucru care îmi place, şi îmi place pentru că este bun, pentru că locul este favorabil discuţiilor şi încercărilor şi pentru că dumneavoastră sînteţi acela care aţi emis şi susţineţi ideea. Cum vă puteţi gîndi să plecaţi acum, de parcă treaba s-ar fi terminat. Dacă e vorba despre Independenţă sînt liniştit, fiindcă mai lipseşte mult pînă ce va putea fi considerată încheiată. Şi nu ştiu ce alte treburi ar mai putea avea Bolívar în lumea asta. El ştie că atunci cînd copiii vor să scape de unul dintre ei, pe care nu-l pot da afară cu un ordin, adoptă metoda sîcîielii, ca să-l facă să se satură şi să plece singur, şi pentru ca bătaia de joc să fie mai mare, îl mai şi roagă să rămînă. Ştiţi prea bine tot ce v-aş putea spune despre aceasta. Doar dacă aţi fi nebun aţi putea cădea în această contradicţie şi în cazul acesta ar trebui să fiţi închis..." Cei de faţă rămăseseră muţi de uimire. Aspra voce continuă : „Dar închis în Columbia, fiindcă, — nu mă înşel —, pentru a calma

agitaţia, oamenii cu judecată ar trebui să-l scoată pe nebun, aşa cum proştii o scot pe Capacabana ca să plouă sau ca să nu plouă. Acum trebuie să se treacă la acţiune. De-abia acum începe marea operă. Dacă dumneavoastră aţi pleca acuma, tocmai în momentul în care începe imensa muncă de creare a noilor naţiuni pentru libertate, aţi comite cea mai înspăimîntătoare inconsecvenţă şi cea mai gravă greşeală. Angajamentul luat faţă de opera începută nu vă dă voie să plecaţi."

Erau cuvinte răsunătoare, ce deschideau tăceri încordate. Se încrucişau priviri de uimire. Bolívar îl asculta cu o figură zîmbitoare şi şăgalnică. Nu se schimbase bătrînul. Era acelaşi om deschis şi hotărît, sincer şi direct, pe care îl cunoscuse încă din copilărie. „Dreptatea este de partea dumneavoastră. Ştiu asta. Dar am şi eu argumentele mele. Atîţia ani de război şi de luptă obosesc şi consumă. Nu e drept să mi se ceară mai mult de-atît." „Dar tocmai acum totul va deveni mai uşor. Toate mijloacele şi toate posibilităţile se află în mîinile dumneavoastră. Nu vi se mai poate opune nimeni." „Aşteptaţi numai să mă întorc cu spatele şi veţi vedea, Don Simón."

Au fost zilele celui mai agitat şi mai uimitor spectacol pe care şi l-ar fi putut imagina vreodată. Găzduit la Magdalena, era martor constant al unor întîmplări neobişnuite. Un du-te-vino continuu de mari personalităţi. Din cupeuri cu patru cai, cu vizitii împodobiţi cu pene, lachei în livrea, reverenţe şi escorte, coborau domni ţanţoşi, cu un aer majestuos. Marchizi, conţi, purtînd peruci. Cavaleri pe superbi cai cu pasul elastic, cu găteli de argint şi mătase, umbrelă de soare şi o armată de servitori ce descălecau la intrare. Sau comisiile Congresului care veneau în număr mare din oraş să informeze despre hotărîrile adunării. Titluri şi recompense pentru Eliberator, preşedinţia, puterea supremă, bastoanele aurite ale autorităţii, săbiile de onoare. Un milion de pesos recompensă pentru armată. Alt milion de pesos pentru Bolívar. Era cornul abundenţei, era peştera lui Pluton cu tot aurul şi nestematele din ea. Bolívar nu accepta milionul. Bolívar nu accepta puterea supremă, decît cu anumite condiţii şi limitări.

În fruntea cortegiului ce-l însoţea pe drumul spre Lima, arăta ca un prinţ dintr-un basm. Străzile înţesate de mulţime erau o mare de aclamaţii triumfale. Din balcoanele caselor bogate atîrnau covoare groase de toate culorile. Băteau clopotele în biserici. Strigătele acopereau muzica fanfarelor. Se auzeau glasuri de comandanţi ordonînd regimentelor să prezinte onorul. Aproape, în fruntea grupului, mergea Bolívar. Pe un frumos cal alb, cu panglici de mătase roşii şi aurii, salutînd în toate părţile cu bicornul în mînă, urmat de mulţimea sclipitoare a călăreţilor din Statul Major. Descăleca în faţa porţii de intrare a Congresului şi urca scările cu paşi grăbiţi. Ce-o să le spună de data aceasta ? Că nu vroia puterea supremă, că nu vroia să intervină în treburile peruanilor, că sarcina lui fusese îndeplinită o dată cu victoria armatei şi că dorea să se formeze cît mai curînd junta de guvernămînt, care să preia conducerea întregului teritoriu ce nu era supus operaţiunilor militare. El va pleca spre Sud, să completeze campania de pacificare şi organizare.

Fură zile de întîlniri surprinzătoare. Acre schimburi de cuvinte cu personaje din lumea aristocratică. Priveau cu neplăcere şi teamă acea pornire a lui Bolívar spre o reformă radicală. Unii vorbeau cu mînie despre „negriciosul ăla". De cîteva ori Rodríguez nu-şi mai putu stăpîni indignarea. „Este mai domn decît dumneavoastră. Şi mai bogat. A dat şi a sacrificat totul ca să vă ofere o patrie. Dumneavoastră nu sînteţi altceva decît văduvele viceregelui." Toţi aceia care se ascundeau în dosul storurilor şi în largile curţi pline cu servitori ale căsoaielor acelea cu emblemă la poartă păreau un fel de curteni regali căzuţi în dizgraţie. Dar mai era şi poporul peruan, care striga de-şi spărgea pieptul pe străzi. Şi mai erau şi oamenii aceia culţi şi luminaţi care luptau cu devotament alături de Bolívar, pentru libertate. Şi înţeleptul Hipolito Unanue, cu care putea să se piardă în lungi conversaţii despre curenţii Pacificului, clima din Lima, flora Anzilor sau opiniile de peregrin ale lui De Paw despre America. Sau José Sánchez Carrión, cel atît de înaintat în idei, atît de dispus pentru luptă, atît de generos şi de patriot. Găsea tovarăşi de con-

versaţie pentru toate. Ca să vorbească despre Europa, ca să discute despre rezultatele Revoluţiei Franceze ori despre sistemul politic din Anglia, sau ca să se înfurie criticînd fleacurile propuse de metoda pedagogică a lui Lancaster. „Ştiţi că Bolívar i-a dat douăzeci de mii de pesos ca să implanteze sistemul la Caracas." Ştia şi nu se entuziasma. Aia nu însemna educaţie, ci doar deprinderea unui citit greoi. Sistemul acela era bun pentru Anglia, ca să propage memorarea *Bibliei*. În America era nevoie de aşa ceva. Dar, în fine, era de preferat să i se dea bani lui Lancaster, ca să creeze şcolile lui de învăţare reciprocă, decît să nu existe nimic. Dar acum, dacă venise el, Bolívar, avea să adopte un adevărat plan privind educaţia. Original, deosebit, conceput ca să formeze oameni pentru democraţie şi libertate.

În reşedinţa Magdalena o întîlnise pe femeia aceea ciudată. O cunoştea deja după faimă. Manuela Sáenz, iubita lui Bolívar. Îşi părăsise bărbatul şi situaţia socială, avînd curajul să se arate în faţa lumii, fără nici o rezervă, drept amanta lui. Apărea în public şi-i scandaliza pe tradiţionalişti. În zilele petrecute la Guayaquil i se povestiseră cele mai extraordinare lucruri despre caracterul acelei femei. Îl fascinase pe Bolívar încă de la intrarea lui în Quito. Călărea ca un bărbat, fuma pipă, era capricioasă şi autoritară. Cîteodată se îmbrăca în uniformă militară. Uneori apărea ca o mare doamnă, alteori vorbea şi se purta ca o femeie din popor. Dansa cu graţie dansuri populare.

O găsise ca pe o fiară închisă în cuşcă. Stătea retrasă cu o servitoare neagră, Jonatan, fără să vadă pe nimeni de multe zile.

Într-o zi va reuşi să vorbească cu ea. Se afla parcă în defensivă. „Doamnă, vreau să vă spun, fără să vă măgulesc, că sînt puţine femeile cu energia şi firea dumneavoastră." Foarte albă, cu părul negru şi ochi ageri, era în continuă mişcare. Auzise de el. „Bolívar mi-a vorbit mult despre dumneata. Nici oameni ca dumneata nu-s prea mulţi." Apoi, brusc, trecu la confidenţe, dar pe un ton care n-avea nimic jeluitor sau agresiv. „Acum Bolívar vrea să

plec. El să pornească spre Sud, să culeagă ovații și mărire, iar eu să mă întorc la Guayaquil, la mister Thorne." Văzu privirea mirată a lui Rodríguez. „Thorne, englezul cu care am fost și sînt căsătorită. Înapoiații ăștia din Lima l-au convins că este scandalos ca eu să fiu văzută în casa lui." „Că trebuie să ne învingem pe noi înșine. Ați mai pomenit, domnule Rodríguez, prostie mai mare ? Că dacă nu ne putem uni în mod legal în fața oamenilor, trebuie să facem sacrificiul de a ne despărți. Ce drăguț ! Ce ușor ! El o să-și vadă de drum spre Sud, unde n-au să-i lipsească tot felul de șmechere, de profitoare, de tîrfe. Își găsește el acolo. Iar eu să mă întorc, ca un copil pedepsit, în casa englezului. Nu domnule, nu, de o mie de ori nu." Era un spectacol. Vorbea cu mîinile, cu ochii, cu tot corpul, adoptînd cele mai neașteptate poziții, cu dantelele halatului în vînt, cu mînecile ridicate, fără papuci.

Șirul nesfîrșit de petreceri, spectacole, banchete, ceremonii continua. Parada de lux din case, toaletele, caii și caleștile se repetau cu fiecare ocazie. Banchete exagerate, cu mese înțesate de scoici din Pacific, creveți, pești albaștri și roz, fragede scrumbii marinate, castroane cu vîrf de *chupe* [1], ca un corn al abundenței, și dulcile invenții pentru desert, în toate formele și cu toate gusturile, ieșite din mîinile călugărițelor. Cînd nu era banchet, nici paradă, nici slujbă la catedrală cu cor și orgă, nici plimbare călare, era teatrul sau corida. Piesa se juca în grădină deschisă sau în sală acoperită, cu aventurile ei de capă și spadă, antractul cu rîsete și strofele patriotice elogiindu-l pe Bolívar, care se recitau în timp ce dansatoarele își arătau gleznele. În arena de piatră de la Ancho erau ținuți taurii pentru evenimentele solemne. Simón Rodríguez spunea că Republica cea nouă era ca o coridă. Ieșea întîi un picador călare să-l hărțuie pe taur și după aceea veneau matadorii pedeștri. Nu erau nici Pepe Hillo, nici Pedro Romero, dar știau să înfigă banderilele, să se repeadă cu sulița, să facă pase cu capa și muleta și să omoare rapid, dintr-o singură lovitură. „Republicile sînt ca taurii, iar regii ca toreadorii", puncta el printre rîsetele și strigătele mulțimii. Fernando

[1] Mîncare peruană de fructe de mare și legume.

al VII-lea este matadorul din arenă, republicile sălbatice îl încolțesc cu coarnele, și el, cu capa lui mititică, strînsă în teacă, încearcă să le înfigă muleta în ceafă."

Un val de intrigi politice înconjura palatul lui Bolívar. Confidențele, insinuările, lingușirile ajungeau la urechile lui Rodríguez. „Spuneți-i dumneavoastră lucrurile acestea Excelenței Sale." Din cînd în cînd Excelența Sa își ieșea din fire. „Țara asta se află sub influența unui astru ce îndeamnă la intrigi. Pizarro și Almagro [1] s-au certat. s-a certat generalul La Serna cu viceregele Pezuela [2]. Riva Agüero [3] s-a certat cu cei din Congres, Torre Tagle [4] cu Riva Agüero și, în sfîrșit Olañeta [5] cu viceregele." Nu se încheiase un acord și nu existau urmări. Fiecare trăgea încotro îi convenea. Părea să se lase cuprins de dezamăgire și oboseală. „Mîntuitorii și palavragiii au să ducă de rîpă țările astea. Prezența noastră aici, cu armata, este unica speranță de ordine. Văd războiul civil și anarhia izbucnind peste tot. Vina este a mea. Eu am devenit făurar de republici, meserie cu destulă bătaie de cap, dar în același timp glorioasă.

Nu era el cel care să-i combată lui Bolívar, în acele momente de descurajare și tristețe, părerile negative. Și el le împărtășea. Sarcina nu era ușoară. Cea a păcii avea să fie mai grea decît a războiului.

---

[1] Diego de Almagro, asociatul lui Francisco Pizarro în conquista imperiului incașilor. Va ridica ulterior pretenții asupra teritoriilor cucerite, declanșînd astfel un război civil în urma căruia Pizarro este asasinat în 1541.

[2] Joaquim de la Pezuela, general spaniol, vicerege al Perului din 1816 pînă în 1821, cînd va fi obligat să renunțe, în urma înfrîngerii suferite din partea armatelor republicane comandate de generalul englez Cochrane.

[3] José de la Riva Agüero (1783—1858), general și om politic peruan, primul președinte ale Republicii. Mai tîrziu, în fața avansării trupelor regaliste, a încercat să realizeze un proiect de guvernare monarhică.

[4] Marchizul José Bernardo Torre Tagle y Portocarrero, președinte al Republicii Peru, destituit în 1824 de către Bolívar.

[5] Pedro Antonio Olañeta, general spaniol (m. 1825). După bătălia de la Ayacucho n-a mai recunoscut autoritatea viceregelui la Serna și a continuat lupta în Alto Peru.

„Adevărul este că în America noastră republicile sînt înființate, dar nu fundate." Rodríguez apăsa asupra fiecărui cuvînt, de parcă atunci le-ar fi descoperit adevăratele virtuți. „Independența proclamată de noi nu este decît un armistițiu, o suspendare a focului. Trebuie creat poporul, trebuie creați conducătorii, trebuie formate republicile peste moștenirea de despotism și anarhie. Cum să-și exercite poporul suveranitatea, dacă nu l-am pregătit. Suveranul ăsta nici n-a învățat să comande, nici nu comandă, iar cel ce comandă în numele său are să-l guverneze, să-l domine și să-l readucă la sclavie. Ce fel de suveranitate poate să exercite un popor ignorant și sărac. Nu trebuie să așteptăm de la școlile actuale ceea ce nu pot da, ele pregătesc oameni cu carte, să nu așteptăm cetățeni. Trebuie să punem bazele unei școli republicane. Cum să se creeze republici fără cetățeni ? Într-o scurtă perioadă de zece ani am putea avea un popor republican, un popor care să știe ce înseamnă treburile publice și să-și înțeleagă guvernul. Să-i învățăm și vom avea oameni care să știe, să-i educăm și vom avea oameni care să treacă la fapte. Să-i învățăm să muncească, să trăiască în societate, să producă.

Bolívar își schimba atunci expresia. „De aceea vă am lîngă mine. Pregătiți proiectele și vă promit că vom realiza această măreață operă."

Se ducea apoi în camera lui și-și petrecea zile întregi revăzînd hîrtii vechi, note de redactat și conturînd forma acelui plan de educație pentru stabilirea republicii în America.

Au fost poate clipele cele mai exaltate din viața lui. Simțea că acea imensă posibilitate de a transforma o lume se afla la îndemîna lui. Cînd se întorcea printre oameni era transfigurat.

Vechea ordine ancorată în suflete și în lucruri se reflecta în toate. Clădirile somptuoase din piața mare, cu grilajele lor din fier forjat la ferestre, orgolioase și țanțoșe, asemeni cuconetului și nobililor scăldați în dan-

tele și mătăsuri, înconjurați de lachei și slugi, cu cai tropăitori și cupeu aurit. Casele mai scunde, semănînd între ele, din cartierele modeste. Oameni ce-și petrec ziua prin dughene și prăvălioare, la tejghele de cîrciumi, prin biserici, cu plecăciuni pioase. Și apoi căsuțele dărăpănate, cu acoperișuri din lut, colibele azvîrlite la întîmplare ale negrilor și, în sfîrșit, magherniţele indienilor. Variau feţele, hainele, saluturile, culoarea pielii, încălţămintea, de la cizma din piele fină și pantoful de mătase, pînă la sandaua cu degetele goale. De la pălăria cu calotă în stil franţuzesc și cea spaniolă, de fetru moale, cu boruri late, pînă la toca indigenă. Saluturile și spinările îndoite coborau în scară.

În catedrală, în nișele suprapuse din imensa catapeteasmă aurită, se aflau ierarhiile sfinţilor și ale îngerilor, tronul arhiepiscopului, jilţul viceregelui și mumia aceea neagră și uscată sub geamul afumat, înfășurată în cîrpe putrezite, cu resturi dintr-o zburlită barbă gri, despre care se zicea că ar fi a lui Pizarro.

Cu aceștia trebuia făcută Republica. Fusese greu și în Franţa. Cîte nu se întîmplaseră între Convenţie și Restaurație. Iar acum Bolívar se încăpăţînase să înalţe republici. Cu negrii aceștia de cinci sute de ani de supușenie, cu moștenirile Sacrei Majestăţi și ostenitele pietre incașe. Cu spaime și năravuri de cincisprezece generaţii.

Republica trebuia făcută nu doar cu oamenii aceia, ci, și în oamenii aceia. Să li se înlocuiască diavolii și îngerii din minte.

Excelenţa Sa Eliberatorul nu era un vicerege și cu atît mai puţin un rege. Nu trebuiau să îngenuncheze și să-i sărute mîna. Era necesar să se înceapă prin a-i învăţa să-și cunoască propria valoare. Trebuia să li se strecoare o altă lumină în ochii supuși. Trebuiau remodelaţi în întregime pe dinăuntru. Înainte ca părinţii să-i învețe vechile reverenţe, imemorialele minciuni, străvechile gesturi de supunere, teama de fulger și de rege.

Mai erau puţine zile pînă la plecarea spre Sud. Bolivar pleca spre Cuzco şi Alto Perú [1]. Spre vîrful cel mai înalt al cordilierei, spre imensul masiv din piatră şi zăpadă ascuns între mare şi impenetrabilele selve fluviale.

Avea de învins totodată şi cealaltă cordilieră, a ignoranţei, a umilinţei, a superstiţiilor şi înşelăciunilor, cu inaccesibilele lor cărări şi prăpăstii.

---

[1] Nume purtat de actuala Bolivie în timpul dominaţiei spaniole.

O INCREDIBILĂ PROCESIUNE DE SFINȚI ȘI miracole, icoane și viziuni, ceremonii și dansuri, stindarde roșii și costume nemaivăzute, de pe coastă, de prin văi și de la munte. În frunte, un regiment al Gărzii, cu căști înalte și cai sprințari. În mijloc, Eliberatorul, urmat de Statul său Major, de secretari și asistenți și la urmă, un batalion veteran de baionete strălucitoare. Lima se întrecuse pe sine cu sărbătoarea de rămas-bun. De pe un cal focos, ce-și arcuia gîtul înspumat și se cabra sub hățuri, îl saluta un sombrero imens.

În fața catedralei se despărți de mai marii bisericii, iar notabilitățile Limei îl conduseră pînă la ultimele cartiere ale orașului împreună cu miniștrii noului Consiliu de Guvernămînt și cîteva trăsuri cu femei frumoase, ce scoteau capul prin portiere. Mulțimea îl însoți pînă departe, în cîmp, cu cîini, urale și boccele în spinare.

Pentru Rodríguez totul era nou și curios. I se dăduse un catîr bun, de munte, și mergea lîngă Bolívar. Nu ieșeau bine dintr-un sat, că locuitorii din următorul, cu primar, drapel, sceptru și discurs, se și iveau la prima cotitură. Toți îl priveau pe Eliberator și voiau să se apropie de el, ca de o icoană miraculoasă înconjurată de lumînări strălucitoare, care acum erau sclipiri de epoleți, fireturi și baionete. Voci vechi și voci noi se amestecau în larma asurzitoare: *Gran Señor, tata.* Eliberator, în spaniolă, în quéchua, pe ton de suspin, pe ton de venerație.

Trecură prin cătune uscate, pe coasta fără copaci, înnoptaseră în sate cu dangăt de clopote și viței fripți în piață și începură apoi să se cațere pe văile strîmte și

coamele iuţi ale muntelui. Din cînd în cînd întîlneau ruine de pe vremea incaşilor.

Pe măsură ce urcau, peisajul uman se schimba. Acum erau mase compacte şi tăcute de indieni, cu glugi cenuşii şi mantii scurte, femei cu copii la spinare şi fuiorul de tors în mînă, curioşi ce se apropiau să privească sonorul cortegiu, alţii ce se înclinau sau îngenuncheau, ca într-un cult al lui Atahualpa [1]. Aveau priviri stranii şi absente, iar pe la colţurile gurii li se prelingea zeama verde de coca. „Nu simt frigul, nici oboseala." Rodríguez îşi amintea de lecturile sale. Concolorcorvo [2] spunea că indianul este numai faţă, de aceea n-are nevoie să se acopere de frig. Mai sus apărură primele turme de lame. Albe, feminine, cu ochii mari, temători şi pas de balerină, învelite în părul lor des, cu capul mic şi speriat cocoţat pe gîtul înalt.

La fiecare popas Bolívar, după ce primea omagiul din partea locuitorilor, îşi improviza cabinetul. Se retrăgea cu secretarii şi copiştii, dicta scrisori şi dădea dispoziţii pentru lărgirea unor drumuri, construirea de apeducte, înfiinţarea de şcoli, îmbunătăţirea aşezămintelor vechi. Rodríguez îl urmărea fascinat. Puterea era o magie extraordinară ce permitea unui om să schimbe viaţa a mii de fiinţe. Glasul acela ferm şi pătrunzător, ce se auzea din biroul improvizat era cel care crea şi schimba lucrurile şi destinele.

Sosirea la Arequipa, pe coasta cea înaltă a cordilierei, într-o dimineaţă însorită, fu un adevărat spectacol de teatru. Oraşul de-abia se zărea în depărtare, cînd în

---

[1] Ultimul rege al incaşilor din Peru (1503—1533). Fiul regelui Huaina Cápac, aflat în război cu fratele său, Huáscar, pentru rivalitatea la tron, în momentul debarcării spaniolilor conduşi de Pizarro, în Peru (1532). Aceştia oferă sprijin lui Huascar, iar pe Atahualpa îl condamnă la moarte.

[2] Scriitor indigen peruan din sec. XVIII, al cărui nume se presupune a fi fost Calixto Bustamante Carlos Inca (numele indian înseamnă, în traducere : de culoarea corbului). I-a fost atribuită povestirea *Un lazarillo pentru drumeţii orbi*, agreabilă relatare a unei călătorii de la Montevideo la Lima. Critica mai recentă a stabilit însă ca autor al acestei opere pe spaniolul Alonso Carrió de la Vandera.

calea lor apărură grupuri compacte de autorităţi şi localnici. Bolívar simţea o mare emoţie, căci avea să se întîlnească pentru prima oară cu trupele de veterani care învinseseră Ayacucho.

Fiinţele acelea ce se apropiau se uitau la Bolívar ca la o apariţie supranaturală. Îl priveau fix, parcă pentru a se convinge că era o realitate, nu o închipuire de-a lor. „Excelentisime Eliberator-Preşedinte". Răsunau discursuri presărate cu nume de incaşi şi conquistadori, de mituri şi profeţii. Providenţa îl trimisese, pentru ca vechea speranţă să li se împlinească, în sfîrşit. Primarul îi înmînă hăţurile unui cal cu piept vînjos, păr fin, coamă împletită cu panglici colorate, cap scurt şi vioi, şa de mătase şi argint, mantie lungă de catifea bătută în pietre, ham şi frîie împodobite, chingi şi pinteni ţintuiţi în aur, ca o etolă de sfînt. Bolívar încăleca superbul animal şi îl strunea cu graţie, în aplauzele mulţimii înmărmurite.

Pe tot restul drumului se îngrămădeau localnici. La intrarea în oraş, de-a lungul străzilor înţesate de mulţimea însufleţită, stăteau înşirate trupele de la Ayacucho, prezentînd armele. Rodríguez îl văzu pălind de emoţie şi îndreptîndu-se cu mîndrie în şa, pe armăsarul strălucitor. Peste fanfarele militare şi dangătul clopotelor nu se mai auzea decît un singur strigăt, reluat de mii de ori : „Trăiască Eliberatorul."

Toate privirile se concentrau asupra figurii în roşu, albastru şi auriu de pe calul cel alb. La o comandă, repetată din loc în loc, ca un ecou printre munţi, deasupra lanţului de soldaţi se înalţă şirul sclipitor al armelor prezentate. Oare ce simţea omul acela ? se întreba Rodríguez. Îl vedea scoţîndu-şi bicornul, întinzînd braţele tremurătoare, ca şi cum ar fi vrut să cuprindă întreaga mulţime, surîzînd cu surîsul copilărici regăsite pe chipurile de o sălbatică bucurie ale soldaţilor Era divizia intiia a Armatei. Se aflau acolo oameni care-l însoţiseră ani de-a rîndul în lupte, de prin cîmpiile de pe Orinoco şi pustietăţile din munţi. Dintr-o simplă privire aruncată din mers, ştia de unde sînt. Cei din Apure, cei de pe coasta Caracasului, cei ce participaseră alături de el la campa-

niile cele mai disperate şi mai dure, cei de la poalele munţilor, cei din Cartagena şi de pe Magdalena. Acum îl aşteptau acolo, întorşi de la marea victorie, spre a i se alătura pe drumul acela minunat. Avea probabil în minte cuvintele Proclamaţiei pe care le-o adresase în clipa cînd aflase despre triumful definitiv: „Simón Bolívar, Eliberator, Preşedinte al Columbiei şi Însărcinat cu Puterea Dictatorială în Peru etc. etc. etc. Soldaţi: Aţi adus libertatea Americii Mondiale şi un sfert din lumea întreagă este monumentul gloriei voastre..." Era un drum prodigios, început într-o casă din valea Caracasului sau, poate, în şcoala lui Rodríguez, drum care îl purta, de fiecare dată, spre scene tot mai măreţe şi mai neaşteptate. „Sute de victorii prelungesc vieţile voastre pînă la capătul lumii." Unde nu fusese cu oamenii aceia şi unde nu s-ar mai duce? Erau de-ai lui, petrecăreţii de la cîmpie, ursuzii de la munte, urmîndu-l tăcuţi în marşuri şi la asalt, servitori credincioşi, martorii lui din tabere şi ajunuri de bătălie, pacienţii lui suferinzi de intemperii, persecuţii şi foame, oamenii lui cu pretenţii mici şi fapte mari. Pe ei ar fi vrut să-i îmbrăţişeze şi să-i strîngă la piept, unul cîte unul, pentru ei ar fi vrut să facă palpabilă şi prezentă semnificaţia acelei fabuloase întreprinderi. Pentru ei dorea recompense şi beneficii, fiindcă ei erau cei ce făcuseră posibil miracolul.

În şiruri, în unde, în valuri, se trecea de la disciplina rigidă a trupei la îmbulzeala de feţe din mulţime, cu larma lor deasă de exclamaţii uimite şi reverenţioase. Voci indiene şi spaniole, nume de sfinţi şi de zei străvechi, ieşite de pe chipurile acelea de lut ars, din gîturile acelea cu amulete ce priveau figura strălucitoare plutind prin marea de zgomote. Erau toate apariţiile şi prezenţele magice reunite. Un vicerege solemn, căpetenii indiene cu toiege înalte împodobite cu zorzoane multicolore, icoane de la marile procesiuni, purtate pe deasupra unui vulcan de lumînări, Santa Rosa, Pruncul, Nazarineanul şi acei Inca scoşi la lumină din străfundurile memoriei. Atahualpa, Huáscar, ori Zeul Soare, Pachacá-

mac [1], Viracocha [2], sau arhanghelii şi satanele din mistere, în fruntea legiunilor lor, simulînd în faţa catedralei lupta dintre cer şi infern, şi Pizarro, cu barba cea afumată de culoarea spadei sale. Se împlineau profeţii uitate, se înfiripa minunea unor vremuri noi. Clopote, muzică de fanfară, voci de copile. Pînă ce Eliberatorul descăleca la intrarea în palat, împărţind strîngeri de mînă şi saluturi seniorilor şi doamnelor lor şi avansa încet prin coridoare, grădini şi saloane pline de o lume în ţinută de gală, sculpturi, candelabre aprinse, cascade de argintărie şi mese copleşite de mîncăruri, cupe şi carafe.

După-amiaza se stinse şi o dată cu ea şi tumultul din jur. Într-o cameră cu tavanul înalt, plină de cuverturi ca pentru clocit, rămase singur Simón Rodríguez. Se afla pentru prima oară în Arequipa, la jumătatea drumului faţă de creste, lîngă cei trei vulcani, într-un permanent du-te-vino, indiferent de oră, însoţind-o pe Excelenţa Sa la manifestările publice, ori ascultîndu-l pe Simón în apartamentele sale, dictînd scrisori, dînd ordine generalilor sau discutînd despre planurile de guvernare. Despre tot ce era de făcut. Trebuia să modifice ceea ce se formase ca o excrescenţă de piatră în îndelungatele vremuri ale trecutului, secole ale incaşilor, secole ale viceregilor, secole ale inchiziţiei şi ale stăpînirii senioriale.

Bolívar vorbea despre dreptatea pe care o va face indienilor, despre desfiinţarea privilegiilor stăpînilor de pămînturi şi ale primarilor. Şi reforma educaţiei, îi amintea Rodríguez.

Uneori, cînd reuşea să rămînă singur, îşi făcea însemnări rapide pentru planul de reformă a şcolii.

„Domnule, vă cheamă Eliberatorul." „Vin imediat." Termina de mîzgălit fraza. „Omul nu este ignorant pentru că e sărac, ci dimpotrivă." Trecea pe urmă la majuscule, care dominau pagina. „GENERALIZAREA INSTRUCŢIEI COPIILOR VA PRODUCE ILUMINARE ŞI VIRTUŢI SOCIALE. Iluminare şi virtuţi există... dar... ceea ce nu

[1] Fiinţă supremă creatoare şi conservatoare a lumii, în credinţa vechilor peruani.

[2] Zeul luminii, al focului şi al apei la vechii indieni aimara şi quéchua, apărut, conform credinţei lor, în forma potopului, spre a reface lumea.

este GENERAL nu este PUBLIC şi ceea ce nu este PUBLIC nu este SOCIAL."

Trebuia să asiste la audienţa acordată Rectorului Seminarului. Iz de tămîie, latinisme cu duiumul. Îi adresa lui Bolivar fraze lungi şi alambicate ce nu spuneau nimic : grădină de virtuţi, livada înţelepciunii, bastionul adevăratei religii. Se întorcea grăbit în camera sa, la foaia de hîrtie. „Dacă guvernele vor reuşi să-şi dea seama că cea dintîi sarcină ce se impune misiunii lor este aceea de a se îngriji să nu existe în STATELE lor NICI UN SINGUR INDIVID care să-şi ignore DREPTURILE ŞI ÎNDATORIRILE SOCIALE, vor face UN MARE PAS pe Calea Civilizaţiei ce deschide era PREZENTĂ."

Se dusese să viziteze nişte ferme şi ateliere de meşteşugari. Masă tăcută de indieni cufundaţi în treabă. Revenea la foaia de hîrtie. „INDIENI ! ! ! Meritaţi îndeajuns ca voi, PROPRIETARII ŢĂRII, ce întreţineţi GUVERNUL şi Biserica din BANII voştri şi pe particulari din MUNCA voastră, să-i învăţaţi pe fiii voştri să Vorbească, să Scrie, să Socotească şi să se poarte cu DECENŢĂ... chiar şi numai... pentru a-i servi cum trebuie pe STĂPÎNII pe care Divina Providenţă vi i-a dat ca să vă arate Calea spre Cer : de la ALBI nu aveţi nimic de aşteptat sau prea puţin : nu este timp de zbenguială pe STRĂZI : părinţii voştri văd Şcoala ca un ŢARC DE ANIMALE."

Se întorcea la Şcoala de fete, unde Bolivar rostise cuvinte înflăcărate în faţa emoţionatelor cleve scrobite în alb. „Fiice ale Soarelui : Sînteţi tot atît de libere, pe cît de frumoase." Mîzgălea pe hîrtie : „PRECEPTELE SOCIALE — Obiectul principal al ŞCOLII !... Tot ce se predă în rest se reduce la a oferi MIJLOACELE DE COMUNICARE : cum să VORBEASCĂ, să SCRIE, să CALCULEZE etc... Copilul trebuie obişnuit să fie

SINCER	CONSECVENT
DEVOTAT	GENEROS
ÎNDATORITOR	AMABIL
MĂSURAT	HARNIC
BINEFĂCĂTOR	GRIJULIU
RECUNOSCĂTOR	CURAT

SĂ-ŞI RESPECTE REPUTAŢIA ŞI SĂ-ŞI ÎNDEPLINEASCĂ PROMISIUNILE."

Le-o spunea mereu tuturor acelor „doctori" cu redingotă din anticameră, dascălilor ce scuipau latinisme la tot pasul, şirurilor de şcolari trişti şi plictisiţi.

Veneau primarii să înainteze solicitări Secretarilor Excelenţei Sale. Cereau ajutoare pentru sărbătoarea Sfîntului Patron, pentru o şcoală de predare a doctrinei, pentru repararea închisorii dintr-un sătuc ascuns într-o văgăună de munte.

Nu despre asta era vorba. Făcea repede alte însemnări. „GUVERNELE LIBERALE, oricum s-ar numi ele, trebuie să vadă în Şcoala Primară FUNDAMENTUL ŞTIINŢEI ! ; şi PÎRGHIA cu care va trebui SĂ RIDICE POPOARELE la Gradul de CIVILIZAŢIE cerut de Secolul prezent. Obiectul INSTRUCŢIEI este SOCIABILITATEA şi cel al Sociabilităţii este de a face viaţa mai puţin chinuitoare."

Cu ce expresii de dispreţuitoare superioritate îl ascultau ! Cîtă indiferenţă faţă de imensul dar de înnoire pe care li-l oferea ! Aşa ceva e greu de realizat aici. Fiţi bucuros dacă au să înveţe copiii să citească şi indienii au să fie mai puţin leneşi." „Instrucţia Publică în secolul al XIX-lea cere MULTĂ FILOZOFIE, interesul general reclamă o REFORMĂ şi AMERICA... cine ar crede-o ? este chemată de CIRCUMSTANŢE să o înfăptuiască. Ar putea părea un paradox îndrăzneţ... n-are importanţă. America nu trebuie să imite cu SERVILISM, ci să fie... ORIGINALĂ ! Dacă nu seamănă cu Spania, cu ce ţară o fi semănînd ? Limba, Tribunalele, Bisericile şi Chitările îl înşală pe Călătorul Străin ; se vorbeşte, se poartă dispute, se cîntă după moda spaniolă, dar NU ca în Spania."

Acela nu era un oraş din Franţa, nici din Anglia, nici măcar din Spania. Chipurile, gesturile, felul de a fi şi de a se comporta al oamenilor nu erau exact aceleaşi. În cîte-o seară liniştită şi transparentă se auzeau clopoţeii caravanei de catîri ce cobora pe drumul dinspre Puno, din înaltele platouri de gheaţă şi singurătate, cărînd lingourile de argint. Cîteodată, noaptea, ajungea pînă la el

tînguiala molipsitoare a unui fluier. Ce spunea muzica aceea și pentru cine ? Din preajma catîrilor robuști, înhămați după obiceiul spaniol, se auzeau cuvinte în quéchua, dulci și aproape stinse. Sau trecea o turmă de lame, pogorîte din vis, ca o nălucire cu unicorni mutilați. Dar îl chemau la banchet sau la paradă. Traversarea pieței unde fusese ars ereticul, reverența în fața doctorului în latină care nu pricepea limba quéchua, învălmășeala de „mneavoastră", „măriile voastre", „domnia ta" și „stăpîne" țesîndu-se de la un om la altul, de la o casă la alta, ca o invizibilă și puternică pînză de păianjen și părînd să-l învăluie.

„DUMNEZEU A VRUT SĂ DEA SALBATICILOR un imperiu și l-a creat pe Manco Capac[1]. Dar rasa lui a păcătuit și atunci li l-a scos în cale pe Pizarro. După trei secole de ispășire s-a milostivit de America și a creat pe Măria Ta... Ești, așadar, un om cu harul Providenței. Nici o faptă trecută nu e pe măsura a lor Tale și dacă ar fi ca cineva să Te imite, ar trebui să mai existe încă o lume de eliberat. Ai întemeiat trei republici care, prin imensa dezvoltare la care sînt chemate, vor înălța statuia Ta pînă unde nimeni nu a putut ajunge. O dată cu secolele va crește gloria Ta, cum crește umbra cînd soarele coboară."

Indianul smolit, stînd lîngă preotul din Pucará, modesta biserică cu fațada sărăcăcioasă, micuțul cătun cu prăvălioarele lui de ceramică pline de tăurași albi, dar mai ales cuvintele lui José Gabriel Choquehuanca aveau să le rămînă în minte tot restul drumului spre Cuzco.

Mituri, întîmplări, zei, civilizații ciudate. Era ca și cum s-ar fi apropiat de sanctuarul inaccesibil al unui rit suprem. De ce se îndreptau spre orașul acela care fusese fruntea unei Americi dispărute ? Să asiste la un nou act al dramei. Într-o zi, incașii se așezară acolo și întemeiară un imperiu, apoi conquistadorii creară o realitate nouă, iar acum sosea Bolívar, cu oamenii săi de pe alte latitudini, din alte realități, să înnoade sau să deznoade marele nod simbolic al acelui buric al destinului.

Cine sosea acum ? Nu o știau cei ce ieșiseră să îl întîmpine pe coasta deschisă, unde drumul se îmblînzea

---

[1] Manco Capac I, fondatorul imperiului incașilor și cel dintîi Inca (mijlocul sec. XII).

într-o vale, nu o știa nici el însuși. Viracocha reîntors, Tupac Amaru reînviat, Gonzalo Pizarro[1] înălțind din nou stindardul revenirii, duhul răzbunării celor ce îndurase supliciul streangului și al cuțitului, spiritul pămîntului transformat în om prodigios, fantoma celor mai adînci și refuzate speranțe.

Treceau pe lîngă masivele ziduri ale fortificațiilor incașe. Blocurile ciclopice de la Sacsahuamán[2]. Rodríguez era impresionat. Cum ridicaseră așa ceva ? Fără boi, fără scripeți, fără roți, fără instrumente de metal. Cum mișcaseră, cum prelucraseră, cum așezaseră și îmbinaseră acele stînci enorme ? Străbunii acelor indieni pămîntii, învăluiți în liniște și în zdrențe, cu fire supusă și privire absentă.

Din discursurile autorităților se contura cea mai contradictorie mitologie. Cu fiecare invocare, Bolívar își schimba numele, înfățișarea, aspectul, semnificația. Se prezentau diverse ceremoniale suprapuse, asemeni lavei din vechile erupții pietrificate. Mantii, palanchine, ofrande, reverențe, pentru primirea Arhiepiscopului, a învingătorului Inca, a Viceregelui, a Judecătorului, a sfîntului Santiago în procesiune. „Cetatea imperială se înfioară de bucurie."

Îi dăruiau lui Bolívar un armăsar ce scăpăra sclipiri de aur și mătase. Îi înmînau cheile de aur ale cetății. Îl conduceau, înveșmîntat în paliul alb, la misa din catedrală. Mirosea a tămîie.

Erau două orașe suprapuse, un oraș spaniol, cu balcoane și turle, călare, ca un spaniol în circă de indian peste dalele, blocurile și soclurile zidului ce împrejmuia orașul de piatră al lui Inca. Peretele negricios de granit

---

[1] Fratele conquistadorului, venit în Peru o dată cu acesta. După moartea lui Francisco se proclamă guvernator și căpitan general fără aprobarea regelui Spaniei. Se transformă într-un erou al incașilor, căci, urmărit fiind de trimișii regelui, li se alătură și se retrage din Lima în Cuzco. Neavînd însă suficiente forțe pentru a rezista trupelor spaniole, este luat prizonier și omorît prin decapitare.

[2] Fortăreața Sacsahuamán, construită pe un vîrf stîncos ce domină orașul Cuzco ; în ea s-a retras Manco Capac II, ultimul Inca din Cuzco, în anul 1536, cînd orașul a fost asediat de spanioli

se înălța din străduța îngustă pînă la o înălțime mijlocie, ca să susțină zidurile, ferestrele și portalurile caselor conquistadorului. De pe temelia cenușie se șterseseră Templul Soarelui, palatul lui Inca, sanctuarele vestalelor, și în locul lor se ridicau acum biserici creștine, reședințele căpitanilor, tribunalul și mînăstirile. Cortegiul strălucitor și zgomotos se revărsa din ulițele strîmte și inunda piața imensă, unde casele păreau să se adăpostească sub arcadele lungi.

Peste clădiri, ca frunzele uscate, se scuturau amintirile vechilor nume ce le făuriseră destinul. Casa lui Huáina Capac, a Marchizului, a lui Gonzalo Pizarro, a bătrînilor înțelepți, mînăstirea Santo Domingo, grădina de aur a templului Coricancha [1]. Putea să aibă loc o bătălie sau învierea morților, în spațiul acela pustiu. De pe coastă coborau chircite spre palatele lui Inca, așezămintele guvernului, coridoarele mînăstirilor, turlele catedralei și acum spre casa Eliberatorului. Cînd se goliră, după-amiaza, rămînînd în stăpînirea singurătății și a semnalelor de pază, lui Rodríguez îi apărură ca ruinele unui cataclism ce amestecase epoci și oameni. Culoare pustii, pentru a fi călcate de pas silențios de lamă sau de indian, coridoare de vînt înghețat, albii săpate în piatră pentru un rîu de umbre.

Cine era învingătorul ? Cine învinsul ? Cu solemnitate de mîini tremurînde și de cuvinte pompoase, în mijlocul fastului orbitor de uniforme, săbii, argintărie, livrele vechi, primise în chip de suprem omagiu din partea Consiliului, steagul lui Pizarro din timpul Conquistei. Pe galbenul învechit și roșul șters al pînzei, leii și castelele Castiliei, decolorați de trecerea a trei sute de ani.

Rodríguez îl văzu pălind cînd îl luă în mîinile lui. Poate că pentru această clipă mistică străbătuse, într-o luptă de paisprezece ani, jumătate din America. Pentru a primi simbolul însuși al stăpînirii Imperiului spaniol. Ca și cum ar primi în sarcină destinul tuturor.

Era alt steag acum, în alte mîini, pentru oamenii aceia ce-i ieșiseră în cale la prima întîlnire. Fervoarea

---

[1] O veche legendă a incașilor pomenește despre acest templu în grădina căruia florile erau de aur.

de sentimente şi idei în fiinţa lui Rodríguez era tot mai aprinsă. Îşi amintea, cerceta, întreba. Era imposibil de cuprins tot ce ajunsese să se topească, să se cearnă şi să se amestece în recipientul acela de pe acoperişul lumii.

Îi arătau locuri, cerceta aşezări, îşi imagina structuri dispărute, le privea pe indience călcînd uşoare cu copilul în spate, ascuns în mantie, cu ochii la firele de lînă ce-i atîrnau din mînuţe.

Intrase în curtea largă a casei lui Inca Garcilaso [1]. Recitise în ziile acelea *Comentariile Regale*, într-un exemplar din preţioasa bibliotecă a Consiliului. În curtea aceea se înfăptuise convergenţa celor două culturi în mintea copilului predestinat. „Celor născuţi din spaniol şi indiancă sau din indian şi spaniolă ni se spune metişi, adică amestecaţi din ambele naţiuni ; lucrul acesta a fost impus de primii spanioli care au avut copii cu indience, şi fiind nume dat de taţii noştri, şi pentru semnificaţia lui, mi-l spun în gura mare şi mă fălesc cu el." În curtea aceea s-au ţesut primele fire ale noii istorii, între rudele suavei *ñusta* [2] materne şi ale durului căpitan patern. Cine erau ei, îşi frămînta conştiinţa Rodríguez, dacă nu nişte oameni care veniseră să reclame această moştenire străveche, să preia cu alte mîini şi cu alt spirit greaua sarcină ? În minţi, ca şi în case, ziduri încaşe, arcuri şi balcoane castiliene. Pentru o nouă oră şi un nou început care sosiseră acum.

Rodríguez se pierdea în acea ambianţă neobişnuită şi stranie pentru el. Ochi inexpresivi şi blînzi sau aspri şi reci ca piatra lustruită, pe un fond de piele mată, în toate nuanţele născute din amestec. Vorbire lentă şi cadenţată, cu ecou de limbă străveche. Cuvinte de pe vremea lui Filip al II-lea, formule de politeţe ale viceregatului, figuri cu sutane şi ciucuri ivindu-se în poarta Colegiului pontifical şi aproape regal încă, sau prin uşile deschise

---

[1] Fiul conquistadorului spaniol Sebastián Garcilaso de la Vega şi al unei indiene de neam regesc (1540—1615). La 21 de ani a plecat în Spania, îmbrăţişînd cariera militară ; renunţă apoi şi se dedică studiului şi cultivării literelor ; opera sa cea mai renumită, *Comentarii Regale*, este o excelentă evocare a Perului antic şi o pledoarie în favoarea raselor învinse.

[2] Prinţesă, în limba vechilor incaşi.

ale mînăstirilor împodobite cu împletituri de şerpi, şi ciorchini înfloraţi din piatră. O lume ceremonioasă şi impenetrabilă.

„Această ordine veche este periculos de schimbat." Citau argumente şi ordine regale, alături de legile nescrise păstrate de indian pentru împărţirea apei, muncile cîmpului şi lanţul nesfîrşit de supuneri şi privilegii.

Erau vorbe de călugăr acelea care ieşeau, tăinuite, din gura ştirbă şi sutana lustruită ce-l însoţea în vizitarea întunecatului lăcaş de odihnă al cărţilor şi manuscriselor dintr-o sală goală din cea de-a treia curte interioară a mînăstirii adormite în dangăt de clopote. „Sosirea generalului Bolívar, pardon a Excelenţei Sale, nu este o veste atît de uimitoare. Aici a fost aşteptată secole de-a rîndul întoarcerea lui Viracocha şi a lui Manco Capac. Acesta printre indieni. Dar şi pentru cei care posedăm lumina divină a adevăratei religii au fost anunţate şi aşteptate multe miracole. Pe Fray Francisco de la Cruz l-au ars ca eretic la Lima, acum mai bine de două secole şi jumătate, însă nici pînă astăzi încă nimeni nu ştie cu adevărat dacă a fost eretic sau un profet. El anunţa o mare spernţă. Poate că îngerul Domnului, sfîntul Gabriel, îi revelase misterele şi semnele. Creştinismul se va destrăma în Lumea Veche. Priviţi la toate ororile ce s-au întîmplat de la păcătosul de Luter încoace. Războaie, distrugeri, suflete pîngărite. Lui Fray Francisco i se revelase faptul că Babilonia Europei va sfîrşi în sînge. Dar Dumnezeu pregătea reînvierea Bisericii sale în Indii. Milenariul, întoarcerea lui Cristos în splendoare şi glorie pe pămînt, va avea loc în Lumea Nouă, în Peru. Biserica va renaşte în America. Simbolul femeii încoronate de stele şi urmărită de monstru, ce se află în cartea despre Revelaţii, anunţă transferul final al Bisericii în Lumea Nouă. Toate acestea sînt aşteptate aici de generaţii întregi."

Rodríguez îşi amintea despre discuţiile sale cu fratele Servando, în Paris. Vru să-i spună cîte ceva interlocutorului său. „Prietenul meu, fratele Servando, credea că Sfîntul Toma venise în America cu mult timp înainte ca spaniolii să fi predicat aici Evanghelia. Sub înfăţişarea

însăşi a celui pe care aztecii îl botezaseră Quetzalcoatl sau Şarpele cu Pene. Şi mai era şi chipul miraculos al Sfintei Guadalupe, pictat pe un colţ al mantiei Sfîntului Toma."

„Treburile merg mult mai departe." Călugărul îşi freca palmele de satisfacţie. „Mult mai în urmă decît spuneţi. Triburile pierdute ale lui Israel au venit în America şi au populat-o. Descendenţii lor se află printre indieni. Pentru un cercetător şi observator atent, sînt foarte clare vestigiile şi urmele lăsate de poporul ales, la sosirea sa pe pămîntul cel nou. Există cuvinte în limbile indigene, există hieroglife revelatoare. Aş putea să vă arăt..."

Ieşea din nou în stradă. Prin fiecare poartă îngustă, din spatele zidurilor groase, se putea ivi un călugăr, sau alt canonic, alt distribuitor de tainuri, alt doctor în „*utraque*", alt scociorîtor de lăzi pline de molii. Cu scrisori, dosare, manuscrise, descoperiri, texte hermeneutice, latineşti, pînă şi exorcisme. Toate epocile trecute erau prezente în cuvinte şi vestigii. În sculpturi şi tomuri legate în piele. În memoriile viceregilor, căpitanilor şi episcopilor. Şi acum se afla acolo Bolívar, mestecînd în cazanul diavolilor, răscolind fantomele din cele mai ascunse cotloane. Anatemele, proorocirile, lucrurile tabú.

În orice ochi era un reproş, în orice gură un blestem. Acel om, venit de la capătul capetelor, îndrăznise să tulbure şi să schimbe tot ce era lucrătură şi acumulare masivă, de secole. Supunerea indianului faţă de şeful de trib, a şefului de trib faţă de stăpînul spaniol, a stăpînului spaniol faţă de consilier, a consilierului faţă de guvernator şi episcop şi a guvernatorului şi episcopului faţă de rege şi faţă de Dumnezeu. De la Mama Ocllo [1], de la Huaina Capac [2], de la Pizarro şi Almagro, de la Núñez Vela [3] şi viceregele Mendoza [4], se stabiliseră legi,

---

[1] Sora şi soţia lui Manco Capac I.

[2] Inca al Perului între 1475—1525. În timpul său, imperiul a ajuns să fie unul dintre cele mai întinse din lume.

[3] Viceregele Perului în perioada în care se proclamă guvernator şi căpitan general Gonzalo Pizarro, fratele conquistadorului, după asasinarea acestuia.

[4] Antonio de Mendoza, primul vicerege al Noii Spanii (Mexic), transferat apoi, cu aceeaşi funcţie, în Peru.

scări ale supunerii și umilinței, tarife de sacrament, obligația de a munci fără plată pentru stăpîn, de a aparține pămîntului și proprietarului său precum copacii și pietrele. Toate numele acelea aduse de fluviul secolelor, *el pongaje* [1], *la mita* [2], *la séptima* [3]. Munca fără învoială și fără contract, fără plată și fără regim, supunerea față de stăpîn, la lucru și în casă, fără ore și zile fixe, mituiri cu *chuño* [4] și coca în locul plății, tăceri, spinări îndoite, „da"-uri umile. Toate acestea fuseseră răsturnate și distruse de Bolívar. Din înghețatul și cenușiul palat al guvernului din Cuzco ieșiseră, unul după altul, decretele abominabile, citite cu ochii albiți de uimire, repetate ca un secret mîrșav, comentate printre invocări ale profetului Isaia și rugăciuni de alungat duhul cel rău. Era sfîrșitul lumii.

Bolívar abolise autoritatea șefilor Inca, proclamase egalitatea între toți locuitorii, a indienilor cu albii, a slugilor cu stăpînii și îndrăznise să scrie în infernalul său Decret că „egalitatea este incompatibilă cu serviciul personal ce a fost impus prin forță indigenilor și cu dările și tratamentul infam pe care, datorită stării lor mizerabile, le-au suportat aceștia în toate timpurile, din partea șefilor civili, a preoților, a căpeteniilor indiene și a stăpînilor de moșii." Poruncea, supremă îndrăzneală, împărțirea pămînturilor.

Șiruri tăcute de indieni cu pasul lor scurt, de lamă, continuau să umple ulicioarele înguste din Cuzco. Nimic în ochii sau în gesturile lor nu arăta că ar fi aflat extraordinara veste. În aceeași zi Rodríguez ieșise din palat să cutreiere străzi și piețe, biserici și ateliere de meșteșugari. Nimic nu se putea ghici. El era acela care îi chema, îi aduna și termina strigînd. „Acuma, pentru prima dată de la Manco Capac încoace, sînteți liberi. S-a sfîrșit cu munca obligatorie, s-a terminat cu *mita*, nu mai există *pongaje*. Acum nu veți mai lucra decît pentru cine veți

---

[1] Folosirea indienilor ca slugi.
[2] Sortarea indienilor în vederea folosirii lor la lucrări publice.
[3] Dare reprezentînd a șaptea parte din produse.
[4] În limba *quéchua* — *cartof congelat și uscat la soare*, din care se produce o făină folosită de indieni în alimentație.

vrea și cu prețul pe care-l veți dori. Nici un stăpîn, nici un șef de trib, nici un preot nu vă mai poate porunci. Eliberatorul a pus capăt tuturor acestor lucruri, dintr-un condei. Ați înțeles ?"

Nu păreau să-l înțeleagă. Îl priveau, se priveau unii pe alții, vorbeau între ei cu voce imperceptibilă și-și vedeau de drum absenți. La deal sau la vale.

Se întorsese plin de dezamăgire în camera lui. La masa de lucru, unde pregătea proiectele de decrete privind noul sistem de educație. Cît de greu era totul. Sarcina pe care și-o asumase Simón era să niveleze Alpii și să secе marea. În realitate nimeni nu-l înțelegea. Nimeni nu-l urma cu toată sinceritatea. Se pierdu într-un lung monolog, cînd vorbit, cînd așternut nervos pe hîrtie. „Răul în America este înveterat. Trei secole de ignoranță și de abandonare a Poporului și de indiferență a Guvernului dau multă bătaie de cap astăzi celor ce încearcă să-i instruiască, să-i anime și să-i pună la treabă."

Canonici și doctori în latină, șefi de trib și stăpîni, pragmatismele lui Don Felipe și Don Carlos, tradițiile mulțimii de încași fără Inca. „Indieni ! Voi sînteți stăpînii țării." Făcu o strîmbătură ca de mască. De fapt, erau sclavii. Trepte de sclavi ce coborau de la Excelența Sa Ilustrisimă pînă la căpetenia indiană și la stăpînul alb. Toți cuprinși într-un inel dintr-un lanț nesfîrșit. Nu era ușor. Nici măcar pentru Bolívar. „Mai multă trudă îți cere să-l înțelegi pe indian, decît pe Ovidiu. Mai multă să înveți castiliana și *quéchua* decît latina."

UNEORI DRUMUL PÎNĂ LA ELIBERATOR I SE făcea mai lung. Se oprea prin vreo cîrciumă întunecoasă, cu rachiu şi *chicha*[1], funii de usturoi şi brînză de capră, să caşte gura la conversaţii. Vorbe disperate, fraze aruncate de la metis la metis, de la poncho la poncho, de la sombrero la sombrero. Se înţelegeau mai mult din priviri şi din gesturi decît din cuvinte. „Şi cum o mai duci, prietene ?" „Păi, cum s-o duc ?"

Sau în pridvorul unei biserici, unde plutea ecoul slujbei printre clinchetele turmei de lame sau bocănitul cizmelor unui pluton de cavaleri cu mantale roşii, chipie înalte şi lănci înclinate.

Sau era salutul prelungit al vreunui Doctor în ceva sau a vreunei feţe bisericeşti, ori a domnului Ofiţer Secund de la Departamentul Trei. „Măria voastră mă onorează peste măsură."

Ca în acea duminică, din 10 iulie 1825. Ziua celor şapte fraţi martiri şi a mamei lor, Santa Felicita. Plutea în catedrală murmurul mulţimii, în timp ce ecoul repeta cuvintele predicatorului, Santa Felicita, Santa Felicita şi-a condus zîmbitoare cei şapte fii la moarte. Acolo, în Roma lui Marc Aureliu. Cel de pe calul verzui de bronz vechi din Piaţa Capitoliului. Decapitaţi, traşi în ţeapă, sfîşiaţi în bucăţi. Sfinţii Januario, Felix şi Silvano. Sfinţii Filip, Alexandru şi Vital. Şi Sfîntul Marţial. Predicatorul descria detaliile supliciului şi bucuria sacrificaţilor. Moartea şi triumful erau acelaşi lucru pentru un creştin.

---

[1] Un fel de bere, făcută din porumb.

Ieşi din nou în piaţa din Cuzco. Printre şirurile de coloane, în drum spre Palat. Era lume în faţa porţii. Ofiţeri, ordonanţe, sentinele şi bărbaţi cu redingote elegante şi pălărie înaltă, formînd grupuri-grupuri.

Trecu printre ei. Ofiţerii de gardă îl cunoşteau şi-l lăsau să intre. „Poftiţi, Don Simón." Cînd se apropie de galeriile curţii interioare, vocea lui Bolívar ajunse pînă la el. Dicta.

„Toată lumea îmi scrie că în Venezuela situaţia este foarte rea, că trebuie să plec cu trupele într-acolo. Pe 26 ale lunii voi pleca spre Alto Perú, să rezolv unele treburi şi, după ce voi organiza ţara, mă voi întoarce la Lima să înmînez Consiliului conducerea. Iar în luna martie mă voi îndrepta spre Istm [1], să aflu ce face şi cum se prezintă Congresul Federaţiei. Apoi voi merge la Bogotá, să văd ce mai este pe-acolo, după care am să plec în Venezuela, desigur cu multe forţe şi multe resurse."

Rodríguez se opri fără să facă zgomot. Din cînd în cînd Bolívar repeta cu emfază cîte un cuvînt pe care secretarul nu-l înţelegea bine. Prin uşa deschisă i se zărea silueta şi i se auzeau paşii agitaţi. Îşi schimba des tonul : „Deocamdată nu am alt plan decît să fac ordine în Venezuela, şi anume, să transmit ideile mele generale prietenilor şi să mă odihnesc puţin, oriunde, căci trupul nu-mi mai rezistă. Mă simt pe zi ce trece tot mai bătrîn, mai slăbit şi-mi ies din fire pentru orice."

Rodríguez tăcea, cufundat în gînduri. Prin mintea sa se perindau călătorii pe mare de săptămîni întregi, drumuri de tot felul străbătute în luni de-a rîndul, savanele din inima cordilierelor, oceanul cu furtuni şi ape liniştite. De la Cuzco la Lima, apoi în Alto Perú, de la Lima la Guayaquil, de la Guayaquil în Panamá, din Panamá la Bogotá şi de la Bogotá la Caracas. Mai multe leghe decît frunzele copacului din curte. Vocea lui Bolívar ţîşnea repezită şi schimbătoare. Îl vedea trecînd, ca într-un joc de umbre, prin faţa uşii, cu o mînă la reverul uniformei, un deget la buze şi ochii absenţi, nevăzînd parcă.

---

[1] Istmul Panamá.

Acum nu-i mai scrie Vice-Preşedintelui Santander. Vocea era blîndă şi proteguitoare. Dicta pentru sora lui, Maria Antonia. Rodríguez şi-o amintea tînără, serioasă şi energică, cu ocazia îndepărtatelor incidente de la Caracas, cînd îl aduseseră pe Simón la şcoala lui. Acum trebuie să fi fost vreo respectabilă doamnă, grasă, dar, desigur, cu aceeaşi fire neliniştită şi voluntară.

Vocea lui Bolívar părea să implore: „Îţi trimit din nou o împuternicire, ca să te ocupi de toate afacerile mele, de case, de moşii şi mine; vreau să ştiu ce se întîmplă cu Suata; Suata nu este arendată împreună cu San Mateo. Trimite-l pe băiatul tău să vadă cum stau lucrurile; la fel şi cu casele din La Guaira."

Nu mai erau combinaţiile politice, conspiraţiile, planurile de guvernare, ordinele pentru jumătate de continent. Acum îi vorbea cu voce atenuată surorii mai mari despre casele, pămînturile şi bunurile lui abandonate, despre plantaţiile de trestie de zahăr din San Mateo, despre cele de cacao, despre chiriaşii răi de plată şi datornicii mai vechi, despre moştenirea rămasă de la părinţi, care ar fi putut însemna toată viaţa lui, dacă viaţa lui n-ar fi fost ce a fost.

Părea o întoarcere nu doar în spaţiu, ci şi în timp, spre îndepărtatul Caracas al tinereţii sale. Tocmai asta spunea acum vocea cu accent straniu, aproape copilăresc, ca un reproş reţinut.

„Îţi trimit o scrisoare de la mama Hipólita." Rodríguez o cunoscuse. Era sclava care-i fusese doică şi dădacă lui Bolívar. O negresă robustă, majestuoasă, cu părul lins şi fire tăcută. „Îţi trimit o scrisoare de la mama Hipólita, ca să-i dai tot ce-şi doreşte; să te porţi cu ea ca şi cum ar fi mama, căci cu laptele ei m-a hrănit şi eu n-am cunoscut altă mamă, decît pe ea." Era mama cea neagră, fidelă şi blîndă, care îşi petrecuse cu el, în copilărie, mai mult decît Dona Concepción, mama albă. Joc de lumini şi umbre din vremuri trecute.

Martorul se pregătea să se retragă fără zgomot, dar deja vocea se referea la altceva şi se opri. Cui i se adresa acum? „Dragul meu unchi şi naş." Rodríguez îl cunoştea. Era unchiul dinspre mamă. Estebán Palacios,

persoană rafinată și distinsă, care-și petrecuse jumătate din viață la Madrid, iar acum se întorsese în Venezuela. Ce spunea vocea aceea ce părea să se frîngă sub povara emoției reținute ? „Dragă unchiule, dumneata trebuie să fi avut visul lui Epimenides [1], dumneata te-ai întors printre morți ca să vezi ravagiile timpului inexorabil ale războiului cel crud, ale oamenilor sălbatici. Tu vei fi aflînd în Caracas ca un duh venit din altă lume și vei fi observînd că nu mai există nimic din ce-a fost."

Rodríguez îl urmărea emoționat. Toate acele gînduri erau desigur rodul oribilei sale experiențe de viață în Caracas. Oameni smulși, azvîrliți, sfîșiați. Cutremur, război, persecuții. Și bărbatul acela, ce fusese amestecat în toate, spunea acum pe un ton atît de îndurerat, atît de curajos și atît de răspicat :

„...Dumneata te vei fi întrebînd : unde sînt părinții mei, nepoții mei ?... Cei mai fericiți au fost înmormîntați în grădinile propriilor lor sălașuri ; iar cei mai nefericiți au acoperit cîmpurile Venezuelei cu casele lor, după ce le udaseră cu sîngele lor... doar pentru delictul de a fi iubit dreptatea."

„Unde este Caracasul ?, te întrebi, poate. Caracasul nu mai există, doar cenușa lui, monumentele, pămîntul care l-a susținut strălucesc acum de libertate și sînt acoperite de gloria martirilor."

„Unde eram eu atunci ?" „Unde erai tu, Samuel Robinson, pe insula ta de izolare și uitare ?" Timbrul și intonațiile acelei voci îi aduceau în minte timpuri și spații de odinioară. Nu luase parte la bătălii, nu ascultase glasurile urii și ale groazei, nu văzuse capetele tăiate și trupurile prăbușite în sînge, nu simțise pămîntul ghemuindu-se, cățărîndu-se și săltînd ca o felină, nu suportase tăcerea grea din case și nu privise bisericile prăbușite peste mulțimea strivită. Vocea aceea îi vorbea despre toate.

Ieși repede, cu spatele. Bolívar continua să dicteze. Scria generalului Briceno Méndez, licențiatului Revenga.

---

[1] Filozof cretan din sec. VII î.e.n. căruia i se atribuie fapte prodigioase, ca acela de a fi stat cufundat în somn timp de 57 de ani.

colonelului Diego Ibarra. Cînd se schimba tonul, se schimba și invizibilul interlocutor. „Am primit ieri cu mare plăcere cele cinci scrisori ale tale, toate deodată. Află că m-am simțit cuprins de duioșie și chiar de compasiune, căci nu pot tolera ideea ca tu să te îndepărtezi de mine din motive pe care singur ți le-ai inventat. În fine, ce-a fost a fost. Hai mai bine, să reparăm răul." Îi vorbea lui Diego Ibarra, prietenul din copilărie, cu o voce care devenise aproape tinerească, a altui om.

Cînd ieși, fu salutat de cîțiva militari și persoane oficiale care așteptau să fie primiți de Excelența Sa. Trecu mai departe, aproape fără să răspundă. Nu mai știa bine unde se afla.

DEJA PLECAU DIN CUZCO. TREBUIAU SĂ meargă mai departe și mai sus. Peste coastele cenușii, prin rîpele cu vînt și ceață, spre crestele cordilierei. Pe drum erau ajunși din urmă de curieri ce aduceau vești de pe vasta scenă. Scrisori din Bogotá, din Panamá, din Caracas, din Guayaquil, din Lima. „Nu plecați încă. Avem nevoie de dumneavoastră." În timpul popasurilor sau în momentul intrării în cîte-un oraș, Rodríguez îl observa pe Bolívar cu o uimire mereu sporită. Devenea parcă, treptat, o altă ființă, Toate erau cuprinse în el și el trebuia să se afle în toate. Înaintau deja pe drumul fără sfîrșit ce aleargă printre cele două cordiliere. Pînza aceea rigidă, peste care pluteau nuanțele cele mai reci de albastru și cele mai calde de verde, era Titicaca [1]. Rezervorul crestelor, inaccesibilul lac al zeilor și al demonilor, de unde venise Manco Capac. Ca prin aer, alunecau pe el lăncile din trestie împletită, cu indienii lor ghemuiți și tăcuți. Ceva mai încolo, fură orbiți de triunghiul de gheață de pe Illimani, proiectat pe cerul fără fund.

În Zepita îi aștepta Sucre. Surprinzător de tînăr, cu o uniformă simplă, cînd îl zări pe Bolívar descăleca dintr-un salt. Sabia îi căzu din teacă și zornăi îndelung pe pietrele caldarîmului. Rodríguez îi privi cufundîndu-se într-o lungă și mută îmbrățișare.

Acesta era miracolul. Atît de simplu. Tînărul acela din Cumaná, destinat să-și petreacă viața printre coli-

---

[1] Lac aflat la o înălțime de 3 814 m, la granița între Peru și Bolivia, avînd o suprafață de 8 300 km². Pe una dintre insulele sale, Inticarca, se păstrează ruinele palatului lui Manco Capac I,

bele pescarilor și plantațiile de cacao, pe coasta călduță a Mării Caraibilor, ajunsese acum, pe pămîntul cu cea mai veche legendă despre omul american, făuritorul unei noi istorii. Ce nu avea să fie posibil ? În îmbrățișarea acelor două ființe, venite de atît de departe, se sfîrșeau trei sute de ani de imperiu, erau înlăturați viceregii, jurații, căpitanii generali, curțile regale de justiție, consulatele regale, numele și invocările Sacrei Majestăți Regale. Începea o altă eră.

Bolívar i-l prezentă. I se păru taciturn, concentrat și cam rece pentru un bărbat atît de tînăr și care ajunsese atît de sus. Marele Mareșal de Ayacucho. În locul numit Colțul Morților i se predase ultima și cea mai puternică armată pe care regele Spaniei o avea în America.

În ziua următoare traversară defileul Desaguadero și pătrunseră în Alto Perú. Parcă s-ar fi basculat de pe un taler al balanței lumii pe celălalt. Treceau de paralelele australe și se apropiau de tropicul Capricornului. Cursul rîurilor nu mai era îndreptat spre Pacific. Căutau albia Amazoanelor, sau a lui La Plata, Bermejo, Pilcomayo ori Paraguay. Se aflau pe teritoriul celor mai vechi *Audiencias* [1]. Dincolo de selvă, se ghiceau noul imperiu al Braziliei, provinciile de pe La Plata, feuda teroarei stăpînită de Francia [2], singurătatea pampei, portul Buenos Aires și orientalii din Montevideo. „Sîntem mai aproape de Buenos Aires decît de Guayaquil", se gîndeau. Mai puțin departe de Strîmtoarea Magellan decît de Orinoco.

Pe cînd se apropiau de Potosí fură înștiințați de sosirea unei misiuni argentiniene.

---

[1] Organe fiscale create de regii spanioli pentru a limita acțiunea guvernatorilor din America. Îndeplineau funcțiile de guvernare, de război și de gospodărie, pe lîngă guvernatori, căpitani generali și viceregi și substituindu-i, la nevoie. Au existat 13 asemenea „Audiențe".

[2] José Gaspar Rodríguez de Francia, om politic paraguayan ; în 1814 se autointitulează dictator, exercitîndu-și puterea cu multă duritate și cruzime.

În fața lor se înălța imensul munte de argint. Un con mare și chel, cu pete gri și roșietice, dezvelindu-și pe flancuri meterezele înălțate în urma săpăturilor.

„Lumea întreagă a visat secole de-a rîndul la muntele ăsta", le spunea Rodríguez însoțitorilor săi. De aici au plecat caravane încărcate de argint spre coastă, să-l îmbarce pe navele înarmate care urmau să-l ducă în Panamá și în Spania, înfruntînd marele risc de a fi jefuite de corsari. „Cu asta s-au plătit războaiele, luptele între dinastii și intriga politică de pe o jumătate de glob." Un oraș tipic pentru acea înălțime, cenușiu, și înghețat, apăru la poalele muntelui. Babilonul Indiilor. Ajunsese să numere mai mult de o sută de mii de locuitori. Minerii, prețuitori, negustori, traficanți, cămătari, șnapani, hoți și șmecheri de tot felul și din toate părțile. Nimeni nu știa cine era omul de lîngă el. Orice era posibil. Sărăntocii sosiți azi erau bogați săptămîna viitoare. Totul se trafica și se vindea. Leacuri făcătoare de minuni, cote părți la explorarea filoanelor secrete de aliaje. Existau infinite varietăți de argint și nesecate formule de limbaj și de comportament pentru a-l denumi. Cel rău, cel falsificat, cel fără valoare, cel mai bun, cel pur. La fiecare colț de stradă, cîte un om cu o balanță de farmacie și ochi ageri cîntărea și măsura, încercînd să-l înșele pe cumpărător. În fiecare noapte aveau loc crime și bătăi cu pumnalele. Dar furnicarul caravanelor de argint continua să coboare spre coastă, verificat la fiecare pas de tot soiul de funcționari regali, grefieri, controlori și vistieri.

Acum muntele dezgolit și orașul chircit sub el se aflau acolo, în fața lor. „Toate visele legate de El Dorado aici s-au petrecut."

Trimișii de la Buenos Aires, generalul Alvear și avocatul Díaz Vélez, îl așteptau pe Bolívar cu propuneri tentante. Guvernul argentinian îi cerea să coboare pînă în La Plata, pentru a-i ajuta pe locuitorii portului și pe orientali împotriva agresiunii noului imperiu al Braziliei. În drum, l-ar lichida și pe tiranul Francia și l-ar elibera pe Bonpland.

Rodríguez se simţea tentat de acea ocazie. Războiul împotriva armatei spaniole, luase sfîrşit, iar Bolívar conta pe o forţă veterană şi fidelă de mai bine de zece mii de oameni. Îi stătea în putinţă să-i oprească pe brazilieni, să-i facă să se retragă din Uruguay, să pună capăt despotismului *Supremului* din La Asunción, să-i ajute pe Argentinieni să înlăture anarhia din provincii şi, după aceea, să organizeze o formă anume de confederaţie a Americii spaniole, fapt ce ar putea avea loc în Panamá, după care să se întoarcă la Caracas prin Oceanul Atlantic.

Delegaţii argentinieni se străduiau să-i explice că operaţia era posibilă şi că ar fi avut mare succes. Şi-ar fi completat astfel grandioasa operă.

Rodríguez îl văzu frămîntîndu-se să ia o hotărîre. Stătu cu el de vorbă de mai multe ori. „Niciodată vreun fiu al Americii nu va mai avea o asemenea posibilitate. N-o lăsaţi să vă scape." Bolívar îi semnala obstacolele. Nu era bine să se îndepărteze şi mai mult. În spatele lui se înteţeau certurile, se propagau revolta şi anarhia. La Lima era nevoie de el, la Guayaquil îl aşteptau, la Bogotá creştea opoziţia, Venezuela se afla în pragul războiului civil şi al separaţiei. Acuma chiar că l-ar considera ambiţios şi nebun. Înfrîngerea opoziţiei şi intrarea în Peru presupusese eforturi mari ; de data asta însă ar fi şi mai greu. „Nu uitaţi că au îndrăznit deja o dată să-mi retragă comanda armatei. De aceea n-am fost la Ayacucho. Dar acum, ce n-ar face ?" Vorbea cu dispreţ şi oboseală despre îngustimea minţii acelor oameni. Nu vedeau mai departe de „ţărişoara" lor, nu gîndeau decît în termeni de interes meschin şi aproape parohial. Grandoarea îi speria. Întrevedea apropierea unei perioade de mari dificultăţi, de anarhie, de violenţă.

„Nu, nu e adevărat. Cine ar îndrăzni să vi se opună în acest moment al împlinirilor ?" Bolívar surîdea sceptic. „Aceia pe care nu-i pot ajunge cu braţul meu, adică aproape toţi." Toţi cei care vor să-şi păstreze moştenirile, cei care nu vor sau nu pot să înţeleagă ce urmăresc eu." Şi adăuga : „Pe lîngă toate astea, sînt obosit. Nu mai pot. Nu mai vreau să lupt cu meschinăriile şi mizeriile atîtor oameni limitaţi şi amorţiţi. Mi-ajunge."

Porniră în zorii zilei să urce pe muntele de argint. Bolívar, în uniformă de gală, era însoţit de delegaţia argentiniană, de demnitari din Alto Perú şi de o strălucitoare escortă. Urcau în zig-zag pe lîngă gurile de mină. Unii adunau frînturi de rocă, în care se vedeau sclipind firicele argintii.

Ajunşi în vîrf, Eliberatorul dădu ordin să fie înălţate pavilioanele Columbiei, Perului şi viceregatului La Plata [1]. Vîntul rece le lansă în zbor. Albastre, roşii, galbene, albe, fîlfîiau pe deasupra capetelor acelui pumn de oameni. Simón Rodríguez se aşezase în faţa lui Bolívar, să-l vadă mai bine. Erau cu toţii stăpîniţi de o emoţie adîncă, dar nimeni altcineva în afară de el nu putea măsura mai exact semnificaţia pe care momentul acela o avea pentru Eliberator. Se afla pe culmea cea mai înaltă a continentului sudic. Pe crenelul semeţ al acelei imense porţiuni de pămînt şi de omenire. Mareşalul Sucre, Generalul Alvear, învingătorii bătăliilor hotărîtoare şi magistraţii noilor republici, făcuseră cerc în jurul lui. Vocea lui Bolívar se auzi, înceată : „Am obţinut rînd pe rînd victoriile, de la coastele Atlanticului pînă aici şi, după cincisprezece ani de luptă aprigă, am dărîmat edificiul tiraniei, clădit cu migală de-a lungul a trei secole de uzurpări şi violenţe. Aici, pe vîrful acestui colos de argint ce se numeşte Potosí..." Nu aici îl vedea Rodríguez acum, ci la Roma, cu douăzeci de ani în urmă. Spusese aproape aceleaşi cuvinte. Dacă ar fi trăit doar ca să asiste la aceste două momente, şi tot ar fi fost mai mult decît putea aştepta. „N-am făcut altceva decît să-mi amintesc de după-amiaza aceea de la Roma", îi şopti cînd trecu pe lîngă el.

Cînd avu timp să stea de vorbă cu el, îl întrebă cum mergeau proiectele sale despre educaţie. Vorbise cu Sucre, şi cînd vor ajunge la Chuquisaca îl vor numi Directorul Educaţiei, cu toate atribuţiile şi resursele necesare pentru a-şi putea realiza proiectul. „N-o să vă lipsească nimic, maestre." Dar îi vorbea şi de celelalte probleme grave care-l ascediau. „Vor să dea numele meu noului

[1] Alt nume purtat de actuala Bolivie în timpul dominaţiei spaniole.

stat independent ce se va crea în Alto Perú.[1] Am încercat să mă opun dar n-a fost posibil. Și mi se cere mereu tot mai mult." Îi mărturisi că Adunarea îi solicitase să redacteze proiectul de constituție pentru noul stat. „Avem deja experiența tuturor acestor ani și ar trebui să cunoaștem lipsurile și erorile sistemelor constituționale pe care le-am încercat. Să propunem instituții care să nu fie simple copii, ci răspunsuri directe la necesitățile și caracteristicile noastre." Își dădea seama de dificultăți. Să mențină libertatea, dar să evite anarhia. Să asigure stabilitatea și ordinea legală, să împiedice despotismul. „Englezii au reușit după multe secole, e adevărat. Problema noastră este lipsa de timp."

Rodríguez se întorcea la singurătatea și la hîrtiile lui. Se apropia clipa hotărîtoare. Aveau să-i confere autoritatea și mijloacele trebuitoare spre a dezvălui tot ce ascundea pe dinăuntru. Au să vadă ei. Va începe imediat prin crearea unei instituții care să servească drept model și exemplu în Chuquisaca. Făcea însemnări în mare grabă. Întocmea scheme pentru structuri administrative și de lucru. Ateliere, săli de clasă, funcții ale Consiliului. Orare. Inventare de mașini și unelte. Unde avea să găsească meseriași? Tîmplari, fierari, olari, învățători pentru clasele primare care să-i înțeleagă metodele pentru citit, scris, socotit și gîndit. Desenarea cuvintelor, reînvierea ideilor. Un stup activ, care să transforme niște copii, să prefacă un oraș, să schimbe o lume.

Își amintise pînă și de Maria Ronco, nevasta abandonată de la Caracas. Bătrînă și greoaie trebuia să fi ajuns Maria Ronco. Îi trimisese cîțiva pesos, s-o mai scape de mizerie.

În noiembrie ajunseră la Chuquisaca. Toate potecile, drumurile, versantele duceau spre vîrful Plata. Acolo, la locul de divorț al apelor continentului, avea să înceapă definitiva încercare. Oameni de pe ambele versante roiau în jurul lui Bolívar. Orașul era mare. În mijloc, din

---

[1] La 6 august 1825 se proclamă independența țării, care va primi ca un omagiu adus lui Bolívar — numele de Republica Bolivia.

cercul de case împrejmuit de inelul munţilor, se înălţau cupola şi turlele catedralei. Chipuri ascunse sub glugi umblau din mînăstire în mînăstire, din biserică în biserică, cu murmur de rozariu şi pas de procesiune.

Se dădu decretul şi Congresul îi aprobă numirea. Începu să fie vizitat de dascăli şi de înalţi funcţionari, care veneau să-i vorbească despre ceea ce se făcuse sau se putea face în materie de şcoli. Îi arătară clădiri de mînăstiri dezafectate şi de azile închise. Pe străzi mişunau cerşetori copii şi, odată cu cirezile, erau aduşi copii de indieni, băieţi şi fete, spre a fi plasaţi în case, ca servitori.

Cu Bolívar nu prea mai putu să vorbească, în schimb era tratat cu tot respectul de către înalţii funcţionari. Fusese mentorul Excelenţei sale. Studiase în Europa. Poseda multe cunoştinţe în legătură cu toate lucrurile noi. Şi în legătură cu minele. Îl însărcinaseră de asemenea, cu minele şi drumurile.

Guvernul Mareşalului îi cerea proiectul. Nu mai era timp de pierdut cu redactări de proiecte, trebuia să se dedice faptelor. Nici o hîrtie în plus, ci acţiune.

De îndată ce găsi primul local care i se păru potrivit, trimise să fie culeşi de pe străzi copiii abandonaţi, băieţi şi fete. Se produse zarvă, începură comentariile. Ce avea de gînd să facă cu amărîţii ăia ?

Era o turmă amestecată de mici animale hăituite şi capturate. Neliniştiţi şi nesiguri, ostili şi speriaţi, în marea şi dărăpănata clădire a şcolii. Zbierete, pumni, alergături, urlete în limba *quéchua*, timiditate sau obrăznicie în faţa fetelor retrase prin colţuri. Don Samuel în sus, Don Samuel în jos. El umbla de colo-colo fără oprire, fără odihnă, din clasă în curte, de la strung la bancul tîmplarului, din salonul răsunînd de silabisiri, în curtea cu încăieraţi. Îl apuca disperarea cînd vedea că dascălii cei noi nu-i pricepeau metodele. Le făcea semn să se oprească şi se apuca să predea lecţia în locul lor. În centrul cercului de priviri atente ale dascălului şi elevilor, glasul se înălţa amestecat cu scrîşnetul fierăstrăului şi bocăneala fierarului. Un puşti îl mînjea pe faţă pe altul cu argila furată de la olar.

Dar, în afară de greaua misiune de dascăl, le mai avea şi pe acelea de director general al Educaţiei şi funcţionar principal al drumurilor, minelor şi economiei. Trebuia să primească comisii, să semneze note, să dea sarcini secretarului.

Fu nevoit să-l vadă mai rar pe Bolívar. Uneori venea pînă la Palat şi dădea nas în nas cu domnii cei gravi din guvern. Oamenii aceia cu fire alunecoasă şi rece, care-l priveau prin geamul dispreţului. Miniştri, consilieri, ipocriţi veterani ai agitatelor cortesuri de la Cádiz, ce se arătaseră servili în faţa lui Fernando, la vremea lui. Vechiul colonel Infante, liberal al Juntelor, avocatul şi ministrul Calvo, colonelul O'Connor, care nu-i dădea nici o atenţie, încuiatul acela de James, ce pretindea că ştie de toate. Şi doctor Centeno, canonic, administrator general al Fondului Mînăstirilor de Maici şi al Casei Orfanilor. Îl asculta cu un vag surîs, care-l scotea din sărite.

Ministrul Don José Velasco îşi permitea afirmaţii sarcastice despre încercările lui.

Sucre era năpădit de oameni ai bisericii şi de avocaţi bătrîni. Licenţiaţii plini de fumuri ai Universităţii Regale şi Pontificale San Francisco Javier. Era la curent cu comentariile ce ajungeau la urechile Mareşalului în legătură cu el.

Trebuia să prezinte planurile, să justifice cheltuielile. „Asta nu se poate." „Este interzis prin lege". „Contravine practicii normale". „La Universitate se proceda întotdeauna altfel".

Era nevoit să-şi înghită replicile, să afişeze o falsă mină de om răbdător şi să asculte. „Da, domnule ministru." „Foarte interesant, Reverenţa Voastră".

Ce-avea să se întîmple cînd va pleca Bolívar ? Îi era teamă. Singur printre oamenii aceia neîncrezători şi ciudaţi. Un om cu idei şi metode personale nu avea nici o şansă în mediul acela. „Eu ştiu ce fel de director şi-ar fi dorit ei". Cu o ironie feroce, contura nemiloasa caricatură : „Un omuleţ scund, fără gît, chel pînă la ceafă, cu patru fire de păr împletite într-o codiţă ; coapse mascate de burdihan, picioare scurte şi subţiri, terminate

cu două lăboaie încălțate în papuci de pînză cu catarame de aur; cutiuță cu pudră, rozariu, nelipsit de la slujbe, împărțind pomeni, făcînd frecvent aluzie la istorie în discuții, exprimîndu-se în fraze încadrate de versuri clasice și scuipînd latinisme la tot pasul, salutînd de la distanță, în gura mare, și strîngînd cunoscuților amîndouă mîinile, cînd sosea undeva, rîzînd întotdeauna primul de propriile comentarii despre cei prezenți sau absenți.

Nu era el acela, nici nu va putea fi vreodată. De cîte ori auzea vorbindu-se despre apropiata plecare a Eliberatorului, se simțea cuprins de panică. „Au să mă sfîșie în bucăți cînd am să rămîn singur." De mai multe ori a fost gata să i-o spună. „Nu mă lăsați aici. Fără-dumneavoastră n-am să pot face nimic."

Îl văzu plecînd mult prea devreme. Alături de autoritățile orașului, îl însoți o bucată de drum. Cu capul în pămînt și tăcut. „Cea mai mare prostie pe care am putut-o face", avea să și-o repete tot restul vieții. Îl îmbrățișă și-l văzu îndepărtîndu-se într-un nor de praf, de-a lungul coastei pustii.

Se întoarse mîhnit. Chuquinsaca, cu zidurile ei cenușii și acoperișurile strîmbe, părea să se închidă dinaintea lui.

„Chuquinsaca, 10 iulie 1826

Excelenței Sale Eliberatorul Președinte

Domnule General:

...Cum mîine și poimîine am de gînd să vă scriu despre afaceri publice, o voi face astăzi în legătură cu Don Samuel. Regret că trebuie să vă comunic lucruri neplăcute despre persoana pe care dumneavoastră o apreciați atît de mult și pe care doar din această considerație am privit-o cu înalt respect. Don Samuel, așa cum v-am spus, s-a supărat fiindcă Guvernul și Congresul se amestecă în problemele de educație și de economie, spunînd că dumneavoastră i-ați promis absolută independență în aceste domenii; așa deci Guvernul n-ar mai avea nici un rol aici, dată fiind părerea lui cum că toate atribuțiile sînt ale sale, ca Director al Economiei. V-am spus deja că s-a dus la Cochabamba să planifice stabilimentele publice de educație și binefacere, și pentru că a avut zeci

de ieşiri smintite, abătîndu-se în mod arbitrar de la decretele Guvernului, iar comportamentul i-a fost dezaaprobat, şi-a cerut paşaportul. I-am spus că acesta nu era un motiv ca să plece, căci decretele fuseseră revizuite şi aproape redactate de el înainte de publicare; dar că, o dată publicate, era datoria Guvernului să le susţină; mi-a răspuns că nu, că vroia să plece. Aşa încît am dispus să i se admită demisia.

A venit după aceea aici, şi pentru că la ordinele mele se înfiinţase un azil pentru cerşetori, s-a supărat, căci Guvernul pasă-mi-te n-ar trebui să aprobe nici un stabiliment de binefacere fără consimţămîntul său. În fine, a vorbit tot felul de prostii, pe care eu i le-am tolerat, considerînd că are un cap de francez bezmetic.

Dar cînd am văzut că se încăpăţînează să nu-şi mai îndeplinească sarcinile, i-am cerut să înmîneze colonelului O'Connor tot ceea ce se afla sub atribuţiile sale în materie de clădiri, şi bineînţeles că nu i-a dat decît Colegiul San Juan, în foarte proastă stare, după şase luni de cînd se ocupă de reparaţiile acestuia şi mînăstirea San Augustin, pe jumătate distrusă, pe care eu am destinat-o orfanilor. A făcut diferite greşeli, cu o mojicie nemaipomenită faţă de O'Connor, care l-a răbdat din respect pentru dumneavoastră. Pecetea Franţei este atît de adîncă asupra lui, încît a fost în stare să refuze a-i vinde lui O'Connor nişte instrumente pe care le scosese la vînzare publică.

„Eu cerusem la Buenos Aires doi căpitani de artilerie foarte buni şi cînd sosiră, am constatat că unul dintre ei era francez; s-a dus să-l viziteze şi i-a spus să nu admită funcţia oferită, căci pentru serviciile sale aici, un francez trebuia să pretindă o leafă mai mare; i-a povestit că renunţase la postul de Director al învăţămîntului şi că ar face bine să-l solicite el. Lipsa de tact a acestui Don Samuel a ajuns pînă acolo încît i-a cerut lui Infante, pe un ton aproape insolent, să-l numească Director pe francezul acela. Ba mai mult încă: printr-o serie de intervenţii ale mele am reuşit să obţinem de la Buenos Aires vreo douăzeci de meşteri francezi şi en-

glezi, tîmplari, fierari și dulgheri, care să lucreze la clădirile Guvernului în noua capitală; dintre aceștia, deja patru se află aici, iar Don Samuel a făcut drăgălășenia de a le vîrî atîtea povești și aiureli în cap, încît vor să plece fără măcar să fi întrebat ce propuneri intenționa să le facă Guvernul. Din toate acestea, veți deduce și dumneavoastră că eu am toată dreptatea să doresc ca Don Samuel să se ducă o dată cu Dumnezeu și, deși ne-a cheltuit vreo douăsprezece sau cincisprezece mii de pesos, să am satisfacția că pleacă nu numai fără să fi făcut nimic, ci și că lasă într-o stare mult mai rea tot ceea ce i-a fost dat în grijă. Eu regret pentru dumneavoastră, căci știu cît îl apreciați și că asta vă va supăra, pentru că dumneavoastră l-ați numit.

Mi-a spus că datorează bani mai multor persoane care l-au împrumutat pentru cheltuielile cu copiii, femeile pierdute și leneșii pe care, în ciuda celor mai exprese ordine ale mele, i-a adunat în casa lui, în care a băgat deja douăsprezece mii de pesos, în cele șase luni care-au trecut din acest an, deși ordinul meu fusese să găzduiască numai orfani. Cu toate acestea, i-am spus să prezinte nota de plată, ca să i se achite totul înainte de plecare și, deși mie nu mi-a răspuns nimic, știu că cere să fie plătiți toți cei ce vin să încaseze în numele lui, fără notă de plată sau vreun alt document. Ați mai pomenit una ca asta? În fine, de douăsprezece zile o ține tot așa, fără să prezinte nici o socoteală; și mi se spune că împrumută întruna bani în numele dumneavoastră, fiindcă el cică nu trebuie să dea socoteală Guvernului.

Să vă scriu despre toate nebuniile acestui domn mi-ar lua prea mult timp. Poate vă închipuiți că eu sînt foarte supărat pe el, dar nu este așa. Îl consider pe Don Samuel un om foarte cultivat, binefăcător ca nimeni altul, dezinteresat la culme și bun în ceea ce privește caracterul și sistemul său; dar consider totodată că are mintea zăpăcită de idei extravagante și că nu este capabil să exercite funcția pe care o are în lumina planului despre care vorbește și pe care eu nu-l cunosc; căci i-am cerut de mai multe ori să-mi prezinte în scris sistemul pe care

vrea să-l adopte, ca să-mi servească drept regulă, însă în opt luni n-a fost în stare să o facă...

Antonio José Sucre"

„Chuquisaca, 15 iulie 1826
Excelenţei Sale Eliberatorul Preşedinte etc. etc. etc.

Prietene :

Nu v-am scris : 1. — Pentru că aşteptam să veniţi la Congres ; 2. — Pentru că vreau să vă las libertatea de a gîndi ce veţi crede de cuviinţă despre demisia mea de la sarcina pe care mi-aţi încredinţat-o.

„Explicaţiile au întotdeauna aspect de bîrfă, mai ales atunci cînd se fac de la distanţă. Nu ştiu dacă vă mai amintiţi că pe cînd eram la Paris, mereu eram vinovat de tot ce li se întîmpla lui Toro, lui Montúfar, Dv. şi tuturor prietenilor ; la fel mi s-a întîmplat mereu de atunci încoace ; deja spinarea mi s-a îngroşat şi, dacă trebuie să spun ceea ce simt, îmi place să fiu de vină. ca să evit efortul de a mă justifica ; nu există ceva mai obositor pentru mine.

„*Mea culpa :* pentru că m-am oferit să răspund de azilul din Bogotá. *Mea culpa :* pentru că am fost comisarul pesmeţilor. *Mea culpa :* pentru că am acceptat să fiu Director în Charcas.

„Scoateţi-mă de aici, căci n-am cu ce pleca ; ceea ce ar fi trebuit să păstrez pentru mine am cheltuit cu copiii, crezînd că făceam bine ; nu mă plîng, fiindcă sper că am făcut bine, iar dacă Dv. credeţi contrariul, va fi ca întotdeauna, *mea culpa.*

„Mor de plictiseală aici, pentru că n-am ce să fac ; luaţi-mă cu Dv. pe coastă şi lăsaţi-mă acolo ; pentru Dumnezeu, Dv. ştiţi care a fost viaţa mea, cum să-mi folosesc timpul ?

„Aici nu mai există nici un bănuţ : tîmplarul francez pe care l-am contractat în La Paz s-a înţeles pînă acum cu mine, dar numai mie mi se pot întîmpla atîtea : neavînd nici un lucru de valoare, să-l vînd, i-am dat o notiţă pentru ca Dv. să dispuneţi să fie plătit la Lima ; oricît de mult am insistat să mai aştepte, nu vrea s-o facă, argu-

mentindu-mi, (pe bună dreptate), că-l fac să-şi piardă timpul.

Simón

„Numele tîmplarului francez este *Brutus Simon*.
Ce coincidenţă ! Trei Simoni în aceeaşi afacere !
Notiţa mea va suna astfel :
„Domnule Simón ;
Vi-l recomand pe maistrul Simon.

Simón"

„Oruro, 30 septembrie 1827
Către Bolivar :

„E mai bine să ai un singur prieten-ilustru decît mai mulţi oarecare" (spunea un filozof), referindu-se, poate, la valoarea prietenului... sau la cantitatea ori calitatea protecţiei ce s-ar putea aştepta de la el... În ceea ce mă priveşte, eu nu înţeleg prin noţiunea de prieten decît coroborarea ideilor care m-au determinat să-l recunosc ca atare.

Sfînt este numele prieteniei !

Năţărăii îl prostituează pînă într-atîta, încît ajung să înlocuiască cu el relaţiile obişnuite.

«Domnule»... fără să fie bătrîn.

«Cavalere»... fără să fie un nobil *înarmat* sau *călare*, se spune pe stradă oricui.

«Prietene»... înlocuieşte orice vocativ neînsemnat, atunci cînd vrem să demonstrăm celui interpelat familiaritate, încredere, simpatie sau dispreţ.

Maxima scrupulozitate cu care examinez valoarea termenilor nu-mi permite să-i confund... *Prieten*, în concepţia mea, este acela care, simpatizîndu-mă din punct de vedere fizic, mental sau moral, îmi demonstrează afecţiunea sa. Am, în consecinţă, trei specii de prieteni, pe care-i numesc *simpli*, atunci cînd mu-i atrag decît printr-o singură calitate şi *compuşi* (dubli sau tripli), cînd coincidem asupra a două sau trei dintre ele.

În dumneavoastră am un prieten *fizic*, pentru că amîndoi sîntem stăpîniţi de nelinişti, activi şi neobosiţi. *Mental*, pentru că ne guvernează aceleaşi idei. *Moral*,

căci stările noastre de spirit, simțurile și ideile ne dirijează înspre același scop... Faptul că dumneavoastră ați îmbrățișat o profesie și eu alta determină o diferență de exercițiu... nu de operă.

În cele douăzeci și una de luni de cînd ați plecat din Chuquisaca, am procedat la a-mi îndeplini față de dumneavoastră datoriile celei mai consistente prietenii ce poate să existe (care este cea triplă), la fel cum am procedat în cei douăzeci și unu de ani de cînd ați plecat din Paris, pînă ce ne-am văzut la Lima... Mereu cu consecvență... invariabil cu principiile mele, *niciodată Bolivar n-a încetat să fie în ochii mei același*. Norocul are influență asupra destinului oamenilor, dar nu asupra caracterului lor; iar cei care spun *cîte bordeie atîtea obiceie*, vrînd să spună că *oamenii sînt schimbători*, nu-și dau seama de eroarea zicalei lor.

Omul nu se schimbă în funcție de situație...

Cine afirmă contrariul dovedește că nu-l cunoștea bine dinainte.

Ca să vă fac pe plac și să-mi fac pe plac și mie, m-am despărțit de dumneavoastră în Bolivia... Ce rău ați făcut că m-ați lăsat!... Și eu că nu v-am urmat! Opera pe care trebuia s-o întreprind avea nevoie de prezența dumneavoastră... iar dumneavoastră, ca să vă desăvîrșiți opera, aveați nevoie de mine.

Îngîmfare... stupidă lăudăroșenie poate pătea afirmația că pentru *a consolida* emanciparea Americii noastre, aflate acum la ora amiezii, este nevoie de un om atît de obscur ca mine...! Că un erou ce a putut trasa și executa planul unei independențe atît de disputate cu armele nu poate stabili *singur* bazele Libertății, căreia pare să nu i se supună nimeni...! Dar nu este îngîmfare... nu este lăudăroșenie. Numai Bolivar poate da adevărata valoare ideilor mele și poate face dreptatea meritată, și cum Bolivar este acela căruia îi vorbesc, omit să evoc, considerîndu-le inutile, argumentele ce ar fi necesare spre a convinge pe un altul.

Două experiențe am făcut pînă acum în America și nimeni n-a pătruns sensul planului meu. La Bogotá am întreprins ceva și de-abia m-au înțeles; în Chuquisaca am realizat mai mult și m-au înțeles și mai puțin; vă-

zîndu-mă adunînd copii săraci, unii cred că intenția mea este să-mi fac un loc în rai cu ajutorul orfanilor... iar alții că uneltesc să-i demoralizez, ca să mă însoțească în infern. Numai dumneavoastră știți, pentru că aveți aceleași vederi ca și mine, că pentru a face republici este nevoie de oameni noi. Și că, de la cei ce sînt considerați *decenți*, tot ce se poate obține este să nu fie mojici.

„Poate că în cele din urmă norocul o să m-ajute (și dumneavoastră o să fiți regina mea spaniolă). De Cristofor Columb și-au bătut joc cînd le-a promis o lume nouă ; ca să scape de el i-au dat niște vechituri de nave ; apoi, europenii și-au disputat cinstea Descoperirii ; și-acum îi omoară pe americani ca să le ia ceea ce odinioară considerau a fi doar vise. Cine știe dacă, după ce eu voi prezenta în fața Congreselor americane căile spre o libertate pe care în zadar o tot caută, n-o să răsară de undeva vreun Vespucio care să dea numele lui Noii mele Lumi ?

Aflîndu-mă angajat față de dumneavoastră, față de mine însumi și față de Bolivia în opera pe care mi-ați încredințat-o... am trecut la fapte. Cunoștințele mele au ieșit la iveală o dată cu primele măsuri pe care le-am luat. Activitatea mea a determinat apariția, în scurta perioadă de patru luni de muncă, a unui plan deja înfăptuit în ceea ce privea primele sale direcții — și prudența mea a învins dificultățile ridicate, pe de o parte de către oamenii cu care lucram, iar pe de alta, de către cei ce se străduiau, pentru a-și susține propriile opinii sau pentru a-și exersa răutatea, să descurajeze, să dezaprobe, să ridiculizeze etc... Îndrăzneala unui om al bisericii a ajuns pînă la a mă insulta grosolan chiar la el în casă. Toate le-am răbdat ; însă n-am putut suporta dezaprobarea Guvernului și, cu atît mai puțin, admonestarea ce mi s-a adus în public. Să mă disprețuiască pe mine !... să mă dojenească... pe mine !... nici dumneavoastră și spun totul cu asta ; m-am retras în casa mea și prin inacțiune și izolare le-am replicat : unui sergent ce se duce după furaje i se dă arest dacă, în loc de 20 de quintale, aduce 40... Mie lucrurile trebuie să-mi fie aduse la cunoștință în scris, să mi se ceară părerea și, cînd ceva

pere a nu fi în ordine, să mi se comunice în particular, cu expresii măsurate, care să nu-mi rănească sensibilitatea.

Eu nu eram un funcționăraș de duzină, dintre cei de care te împiedici prin anticamere; eu eram brațul drept al Guvernului, eu eram omul pe care dumneavoastră l-ați onorat și recomandat în public în atîtea ocazii; eu eram însărcinat să dau idei, nu să primesc; eu mă oferisem să contribui cu cunoștințele și persoana mea la crearea unui Stat, nu să mă supun unor formule, măsuri și decrete fără noimă — în sfîrșit, eu nu eram nici secretar, nici copist, nici ministru, nici aprod. Santander și Umana au făcut promisiuni în numele meu negustorilor și țăranilor la Bogotá și, pentru că eu nu m-am amestecat, au spus după aceea că din vina mea s-a dus totul de rîpă. În Chuquisaca, Sucre mă reprimă ca pe un lacheu... Nu știu ce-o fi zis că am plecat de la Palat fără să-i prezint nici să îi cer socoteli. Este foarte normal ca satisfacția pe care v-am oferit-o dumneavoastră să devină acum propria-mi acuzare; m-a catalogat drept *capricios*.... trebuie să-l iert, fiindcă nu știe sau nu vrea să facă distincția între sentimente, nici între acțiuni: *capricios* este prostul... *ferm* este omul înțelept... capriciosul se susține cu *încăpățînarea* — *fermitatea* este proprie rațiunii.

N-am vrut să vă scriu, ca să nu ofer nici cea mai mică impresie cum că aș încerca să mă dezvinovățesc; la această josnicie se coboară cei supuși, nu un prieten; douăzeci și una de luni am oferit ca termen cui a vrut, ca să mă învinovățească și să mă acuze — și dumneavoastră, ca să mă judecați —, iar mie, ca să verific un lucru ce mă interesează extrem de mult... și anume prietenia dumneavoastră. Dacă, din întîmplare, un moment de uitare sau o intrigă m-au putut coborî de la rangul pe care cu atîta demnitate l-am ocupat ani de-a rîndul în ochii dumneavoastră, cele 21 de luni vor fi fost de-ajuns ca să ascundă o slăbiciune; și n-aș vrea să aflu că Simón Bolívar a putut chiar și pentru o clipă să mă pună pe planul al doilea, considerînd că restul lumii e mai important. Cum nu sînt în stare să iert o

ofensă, nu vreau să știu că am fost jignit ; aceasta este toată generozitatea la care se poate aștepta de la mine o amantă sau un prieten.

Nu ca să vă dau noi dovezi de adeziune față de persoana dumneavoastră, ci ca să vă umplu de satisfacție, vă voi spune că în cinstea dumneavoastră m-am lăsat redus la ultima mizerie. Leafa pe care dumneavoastră mi-ați stabilit-o pentru întreprinderea în care m-am angajat, am cheltuit-o chiar în scopul acesteia, n-am avut din slujba mea alt profit decît acela de a fi mîncat împreună cu oamenii culeși de pe stradă și acela de a fi trăit în aceeași casă cu ei timp de cîteva luni.

În timp ce mă aflam la Cochabamba pentru înființarea unor școli, un avocat indecent care făcea pe prefectul în Chuquisaca a stricat tot ce realizasem eu : la întoarcere, am fost așeșiat de o droaie de creditori, pentru datorii pe care responsabilul stabilimentului în timpul absenței mele le făcuse pentru a întreține internii —, cu consimțămîntul generalului Sucre, prin intermediul lui Infante. Am dat tot ce-am avut, mi-am vîndut cărțile, ceva argint, pînă și haine, și tot nu mi-a ajuns ca să le-acopăr ; am vrut să muncesc, dar n-am putut din lipsă de capital. Infante mi-a împrumutat 300 de pesos, Sucre 500 ; cea mai mare parte au fost pentru plăți ; inundațiile ne fac stricăciuni în Chuquisaca și am o mie de necazuri din lipsă de bani ; un avocat îmi împrumută 200 de pesos, ca să mă duc la Lima și, cînd sosesc la Oruro, îmi dau seama de starea proastă a afacerilor publice în Peru ; domnul Vidaurre vă insultă în ziare și-i urmărește pe cei ce sînt de partea dumneavoastră ; mă opresc la Oruro, mi se termină banii de drum, avocatul mă reclamă pentru cei 200 de pesos etc. etc,. fiindcă povestea ar fi prea lungă.

În mijlocul acestor conflicte primesc o scrisoare de la colonelul Althaus, care mă cheamă la Arequipa, oferindu-mi orice slujbă voi dori eu în serviciul Republicii. Deja înainte de aceasta mă chemase Gamarra [1] la Cuzco și-mi trimisese 500 de pesos pentru drum ; amîndorura

[1] Agustín Gamarra, militar și om politic peruan (1785—1841), președinte al Perului în două ocazii.

le-am răspuns că nu vreau să mai servesc nici un Guvern; și că deși aș dori să trec în Peru pentru a mă ocupa de vreo ramură a industriei ca să-mi pot ține zilele pînă ce voi reuși să plec în Columbia, nu îndrăznesc să intru într-o țară în care sînt sigur că voi avea neplăceri ce-mi vor aduce prejudicii dacă nu mă alătur grupului de dușmani ai dumneavoastră. Sistemul meu este acela de a nu-mi dezminți niciodată caracterul; în orice circumstanțe m-aș afla trebuie să procedez după principiile mele; voi evita să mă angajez și mai ales să mă sacrific inutil; dar să fac sau să spun ceva împotriva sentimentelor mele, ca să fiu pe placul altora.. niciodată. Poate ca să-mi salvez propria persoană m-aș contrazice... nu, vreau să mă expun la asemenea dezonoare.

Mi s-a propus să plec în Mexic. Ce să fac eu în America fără dumneavoastră? Am venit de la Londra ca să vă văd pe dumneavoastră și ca să vă ajut, dacă mi-ar fi stat în putință; ultimii mei ani de viață (care vor fi probabil puțini) vreau să-i folosesc pentru a servi cauzei libertății... în legătură cu aceasta am scris o mulțime... dar trebuie să fie cu ajutorul dumneavoastră... dacă nu... mă voi întoarce în Europa, unde știu să trăiesc și unde nu mă tem de nimic.

Imaginați-vă un om cu ideile și intențiile mele învîrtindu-se prin această Palmiră din Alto Perú — meditînd asupra minelor părăsite, fără să pot merge nici înainte, nici înapoi, fără să-mi găsesc vreo ocupație, fără să am ce să mănînc... și binecuvîntați, dacă puteți, o asemenea soartă.

Aici sînt un zero ce umple un gol; alături de dumneavoastră aș avea un rol important, pentru că dumneavoastră aveți valoarea 10. Cît timp vă veți păstra ceva din vechea putere, veți avea mulți prieteni și sute de persoane care să vă servească, spre a-și face lor înșile servicii; nu știu însă cine ar fi Bertrandul dumneavoastră dacă ați cădea în dizgrație. Eu nu caut în dumneavoastră protecția omului de la putere, ci consolarea unui prieten. Dacă veți continua să exercitați influență asupra afacerilor publice, sînt în stare să fac și să desfac totul ca

nimeni altul (oricine ar fi) pentru binele cauzei şi din dragoste pentru dumneavoastră... şi dacă, din nenorocire pentru America, va trebui să vă retrageţi în vreo Sfîntă Elenă, vă voi urma foarte bucuros. Este mai onorabil exilul alături de un erou care nu vrea să fie rege, decît lîngă un om care, spre a deveni rege, a încetat să mai fie erou.

„Sucre şi alţii mi-au spus de mai multe ori să solicit banii pentru perioada cît am lucrat; iar eu le-am răspuns că dumneavoastră nu m-aţi adus aici ca să-mi daţi titluri şi rente; că m-aţi lăsat să conduc economia, spre a face o mare favoare ţării, că cei 6 000 de pesos nu fuseseră aprobaţi pentru buzunarul meu, ci pentru funcţia care necesita mari cheltuieli; n-am vrut să accept nici un ban. Ca să plătesc, cum am spus înainte, datorii ce nu-mi aparţineau şi ca să mă întreţin cu modestie, am făcut următoarele datorii:

La Infante	$ 300
La Sucre	500
La un pictor francez	800
La generalul Gamarra	500
La un avocat	200
Dar acestea cresc în fiecare zi.	
La tîmplarul francez angajat în La Paz din ordinul Dv. ca meseriaş al şcolii şi despre care generalul Sucre a spus că este foarte scump cu 5 pesos pe zi, cînd el însuşi a plătit după aceea 3 pesos jumate unor lucrători cu mult mai slabi, ca să repare Colegiul din Junín	900
	3.200

Nu ştiu ce voi mai datora de-acum înainte ca să-mi asigur supravieţuirea pînă ce voi primi răspunsul dumneavoastră, nici cît mă va costa călătoria pe mare şi pe uscat. Dacă-mi veţi trimite bani pentru datorii şi pentru drum, voi pleca; dacă nu, mă vor închide, mă vor elibera ca să lucrez şi să plătesc în acest fel, iar soarta va îndeplini restul. Bine-am mai ajuns, la sfîrşitul vieţii,

fiindcă m-am amestecat să servesc fără arme lumea noastră.

Don Lucas de la Cotera s-a oferit să vă înmîneze această scrisoare și este de acord să-mi dea aici ceea ce dumneavoastră veți dispune printr-un simplu ordin.

La revedere,

Simón Rodríguez".

„CA NOE, PE O PLUTĂ.“ PE PLUTA ACEEA NEÑOrocită ce aluneca de-a lungul coastei Pacificului, îndreptîndu-se înspre Sud, ducea toate ființele benefice și vătămătoare ale lumii sale, înainte ca marele potop al morții să le fi luat cu el. Toate se aflau acolo, în evocările și frămîntările sale. Ceva mai mult de optzeci de ani de peregrinări și de cunoștințe făcute printre oameni. Nu era o plută, era un continent. Erau două continente. Urși și lame, condori și becațe, lupi și coioți, vulturi și corbi, vrăbii și păsări colibri. La fel de variați și de diferiți erau și oamenii. Și decorurile. De cîte ori intrase și ieșise pe gurile fluviului Guayas. Din acea zi a lui 1823 cînd venise cu trupele lui Valero. Pînă acum. Cînd sosise sfîrșitul.

Urcase din Lima pînă la Cuzco și pînă pe Potosi. Pînă la intrarea în Chuquisaca, în Cochabamba, pînă la prăpăstiile de pe versantul celălalt al celeilalte cordiliere. Și de acolo, ca apa, începuse să curgă la vale.

Avusese o presimțire în legătură cu cele ce aveau să se întîmple în ziua aceea de ianuarie, cînd Bolivar se întorcea spre Lima și spre destinul său tragic, iar el rămînea în regatul acela straniu de pe platoul înalt, cu frigul și mihnirea în oase.

„Curve și hoți. Așa-au spus, Camilo.“ Băiatul nu putea urmări firul acelor evocări întrerupte de ocările ce i se închegau pe buzele amorțite. Unde s-or fi aflînd acum doctorul Centeno și ministrul Calvo, din ordinul cărora se închisese școala-model din Chuquinsaca. Veniseră cu pază, dăduseră afară copiii, puseseră lacăte pe uși. „Gata cu scandalul aici.“ Mareșalul Sucre plecase urechea la spusele lor. Nici el nu înțelesese adevărata însemnătate a acelei încercări. Dacă nici măcar Bolivar nu mai

voise să-l susțină. „Că eu secătuiam tezaurul, ca să întrețin curve și hoți, în loc să-i cizelez pe oamenii decenți. Curve și hoți, fiii stăpînilor țării ! Fiii indienilor ! Negruțele și negruții ce umblă pe străzi și care acum ar fi mai decenți decît propriile fiice și fii ai domnului Calvo." Era imposibil să-i facă să înțeleagă că în acei copii abandonați se afla tot viitorul pe care îl căutau, neîndemînatici, pe alte căi. „Nu e unul care să se gîndească la copiii săraci. Deși tocmai în ei se află industria pe care o cer, bogăția pe care o vor, armata pe care o necesită, într-un cuvînt, patria !"

Bolívar nu-i răspunse la scrisoare. Îl durea să-și amintească. Era imposibil să nu fi aflat ce i se întîmplase. Sarcina pe care i-o încredințase era prea importantă ca să nu mai fi încercat niciodată să afle despre ea. Nu s-or fi pierdut toate scrisorile.

Unde se afla Bolívar pe-atunci ? Făcea ultimii pași spre moarte. Asistase de la distanță la continua destrămare a acelei opere gigantice.Îi văzuse năpustindu-se asupra numelui și operei sale chiar pe aceia care îi datorau totul. Pe care-i făcuse generali, magistrați, cetățeni ai unei republici, oameni liberi. Nu găseau destule calomnii ca să-l jignească și să-l rănească.

El îl văzuse intrînd ca un Dumnezeu în străvechile orașe din munți. Văzuse cum îl adorau și-l venerau. Iar acum nu exista calificativ suficient de denigrator spre a-i fi aruncat în față. Ambițios, negroi, hoț, tiran.

„Ai fost prea mare, Simón, pentru atîția pitici." Nici nu se întoarse bine cu spatele, că și începuseră să-și înalțe capetele înfuriate și veninoase. Cei de teapa lui Riva Agüero, Gamarra, La Mar, Luna. Putea înșira la nume cu toptanul.

El pricepuse încă din Chuquinsaca ceea ce ei deocamdată nu îndrăzneau să spună, ceea ce ascundeau în limbajul mut și laș al comportărilor, al mofturilor, al confidențelor echivoce. „Nu știa ce e frica. Nu înțelegea valoarea și greutatea centenarelor tradiții ale acelor bătrîne țări. O fi avut el bune intenții, dar rănise, fără să fie nevoie, multe interese și multe drepturi. Cele mai vechi, cele mai respectate, acelea moștenite de secole, pentru mari servicii."

Ce putea să le răspundă sau să le spună ? „Mințiți, doctore Centeno, sînteți un idiot, domnule ministru Calvo, sînteți un intrigant de cea mai joasă speță, domnule Infante, ce vreți să spuneți cu astă, colonele O' Conor, dumneavoastră, care nu sînteți bun decît poate să loviți cu latul sabiei pe un biet indian ?"

Dar Bolivar plecase și toate se schimbaseră și se întorseseră împotriva lui. „Așa ceva n-are sens, Don Samuel", spunea Mareșalul Sucre înnecîndu-se de dușmănie. Și fețele bisericești : „Știu că domnia voastră a fost dascălul Excelenței Sale." Ce-i tot dădeau cu dascălul și cu tot felul de baliverne. „Eu nu mă aflu aici ca dascăl al nimănui. Am venit să realizez o treabă importantă și acesta este singurul meu titlu. N-am nași, nici protectori, nici prieteni. Am venit să pun bazele unei republici adevărate, pe care n-ați știut să o faceți pînă acum." Ridica tonul de parcă s-ar fi certat cu ființe invizibile. „Și n-o veți putea face nici mîine. Nu ! Fiindcă nu începeți cu ce trebuie."

Cocho și Camilo se aplecau deasupra lui. „Ce-o fi cu el." Nu vorbea cu ei. Lor n-avea nimic să le spună. Ce-ar fi putut face bunul Camilo, decît să-l ajute să moară cum trebuie. Și ce-i păsa lui Cocho.

Cînd îl auzeau vorbind în engleză sau franceză cu meșterii europeni își schimonoseau fețele. Limbi de eretici, șușoteli de francmasoni, cîrdășie de răzvrătiți. Nu așa se purta un creștin. Ascultau larma ciocanelor, a fierelor, îl vedeau frămîntînd lutul pentru roata de olărit în mijlocul copiilor care-l priveau fascinați de cîte se puteau face cu metalul, cu lemnul, cu lutul și cu mîinile și se închinau de parc-ar fi văzut pe dracul. Unde era cititul în cor, unde era murmurul silabisclii ? Aia nu era școală, ci casă de nebuni, băieți și fete, bătrîni și tineri. Dumnezeu știe ce-or mai fi făcînd acolo.

Și cîți bani costa. Șase mii de pesos. Se făcea vînăt ministrul Calvo. 9 mii de pesos. Se indigna Congresul. 13 mii de pesos, își pierdea cumpătul Marele Mareșal de Ayacucho. Era o risipă intolerabilă. Dar armata de ministrași, militărași, polițai și conțopiști cît costa ? Și lefurile, uniformele, săbiile aurite, panașele, căștile atîtor generali, colonei, căpitani și comandanți, care nemai-

avînd treabă acum își petreceau zilele la zaruri ori pe la ușile bordelelor ? Sau redingotele, catîrii, jobenele doctorilor și diplomaților în Drept, dar mai cu seamă în strîmbătăți nenumărate.

Ar fi trebuit să-și petreacă ziua numai cu socoteli : scînduri, făină, fiare, salarii, merinde.

Sau să se apuce să scrie un proiect, pe capitole, articole și paragrafe, ca să explice ce trebuia să facă la ora trei după-amiază profesorul suplinitor de aritmetică cu elevii din anul trei de zidărie.

Și între timp ? Între timp toate să rămînă la fel. Săracii, săraci, cei puternici, puternici, indienii, cu spinarea îndoită, proprietarii, cu biciul în aer, țara, fără lege și fără libertate, iar republica promisă, în nori, în zeflemeaua, în minciuna de toate zilele.

COBORÎSE ÎNTR-O ALUNECARE LINĂ DE-A lungul coastei adormite. Micşorîndu-se şi chircindu-se încetul cu încetul, reducîndu-se la o prezenţă tot mai ştearsă şi mai neînsemnată. Acum nu-l mai însoţea decît cealaltă femeie, pe care o găsise în Chuquisaca. Culoarea pămîntului, straie din pînza cea mai ieftină, cozi negre, răbdare şi glas molcom. Manuela Gómez, voce de indiancă, mîini harnice, ochi plecaţi, umbra umbrei sale, printre oale, cîrpeli, treburi după treburi, puţin mamă, puţin fiică, slujnică ceva mai mult şi femeie pentru vreo străfulgerare de moment. Era şi o metodă de a nu vorbi singur, deşi Manuela, în forfoteala şi gîngăveala ei, ajungea să-i răspundă cu cîte un cuvînt ce suna a ecou. În pîntecul ei începuse să încolţească o sâmînţă de viaţă. „Încă mai... închipuiţi-vă."

Uitarea, sărăcia şi bătrîneţea îl anulau treptat. Cenuşiu pe cenuşiu, roşu pe roşu, pămînt pe pămînt. Un locuitor în plus din Oruro. Din cameră de han în curte de ţăran. Aproape cu aceeaşi voce, aceleaşi haine, aceeaşi culoare, chip identic cu cel de localnic şters. Încetul cu încetul se dizolva în singurătate. În conversaţie la colţ de stradă cu orice trecător, cu trîndavi şi cu lefteri. Aproape că nu mai erau mine în Oruro. Rămăseseră numai gurile deschise, oameni potoliţi şi supuşi şi turmele cărăuşilor. Despre ce vorbeau ? Despre ce se întîmplă în Lima sau în Chuquisaca. Despre conspiraţiile ce se urzeau şi revoltele ce se prevesteau.

„Ce se ştie despre Eliberator ?" Făceau gesturi de nepăsare sau de dispreţ. Plecase spre Nord. Trebuia să fie prin Guayaquil sau prin Pasto ; poate ajunsese chiar

la Buenaventura sau Panamă. Acum se vorbea despre negrul Gamarra, despre generalul La Mar[1].

Nimeni nu se interesa de el. Don Samuel, Don Simón, nebunul. Nimeni nu venea să-l caute. Nici o scrisoare, nici un mesager. Îl uitaseră cu toții. Cumpără seu de la abator, alcaliu la farmacie, comandă la un tîmplar niște forme și se apucă să fabrice lumînări și săpun în fundul casei, într-un cazan mare ce umplea totul de fum și de miros. Așa ajunsese. Cînd își termina treaba, o pornea pe la ușile drogheriilor să-și vîndă produsele. „Pentru curățat și pentru iluminat, știți dumneavoastră, două lucruri foarte importante." Să curețe și să lumineze măcar pe-afară, dacă pe dinăuntru, unde trebuia, nu putea să o facă. Să curețe cu săpun bun mințile acelea pline de toate murdăriile minciunii și ignoranței. Să aprindă lumina. Acum doar cu niște lumînări subțiri, pentru ea, cel puțin, să nu li se mai năzărească vedenii. Mai tîrziu trebuia introdusă torța cunoașterii științifice în acele minți unsuroase, găunoase, mîncate de întuneric și superstiții. După ce-i asculta mirat pălăvrăgeala încîlcită, patronul îi cumpăra cîteva articole. „Dacă vreți, puteți să mi le plătiți în marfă." Luau cafea, făină, turtă dulce și vreo sticlă de cerneală proastă, ce lăsa doar o umbră de literă pe hîrtia aspră.

Zilele se scurgeau toate la fel. Vagi promisiuni, mica leafă, amenințări. Mutări bruște din casa de unde era izgonit în casa unde era primit. De fiecare dată mai înțesată de negri vagabonzi. Cuvinte aspre, batjocură, priviri disprețuitoare.

Într-o bună zi, plecă pe un catîr pînă la Arequipa. Cobora coasta. În fiecare sat, în fața fiecărei clădiri a primăriei, își amintea de Bolívar. Era drumul invers al acelei prodigioase ascensiuni în care îl urmase pînă pe vîrful Potosí.

Deja Arequipa nu i se mai păru aceeași ca prima oară. Nici mulțime adunată, nici clopote, nici drapele, nici trupe desfășurate, nici zgomotul răsunător al aclamațiilor.

---

[1] Militar ecuadorian ; a fost ales președinte al Perului în 1827 și a declarat război Columbiei ; învins în 1829, a murit în exil.

Îi revăzu pe cîţiva dintre cunoscuţii de-atunci. Vizite inoportune, scurtate şi prost primite. „Să vedem ce se poate face." „Lucrurile nu stau prea bine." Era un moment favorabil pentru obţinerea de beneficii. Prin deschiderea de fabrici, organizarea de ateliere, stabilirea de industrii, ba chiar şi devierea unui rîu pentru irigarea semănăturilor şi, bineînţeles, înfiinţarea unei şcoli-model.

Îi dădură cîteva modeste îndeletniciri. Fermieri care-i cereau să le repare vreo maşină sau oameni simpli ce-i încredinţau copilul, să-l înveţe să citească.

Ajunse la locuinţa somptuoasă a lui Don Pío Tristán. Oameni de pază, slugi, lachei, cerşetori înghesuindu-se în faţa porţilor şi pe trotuare.

Nu-i fu uşor să-l vadă. Don Pío se odihnea sau era plecat la una dintre marile lui moşii sau îl dădeau drept posibil şef al unei răzmeriţe ori al unei schimbări bruşte de guvern. De toate fusese Don Pío, militar, magistrat, fermier, primar cu sceptru, căpetenie de asociaţii, naş cu nenumăraţi fini, pînă şi vicerege al Perului, pentru cîteva ore, după Ayacucho. Iar acum circula zvonul că avea să fie Preşedinte, în vreo combinaţie întocmită la întîmplare.

În cele din urmă îl primi. Trecu prin anticamere de solicitanţi, prin săli cu grupuri de cucoane înşirate pe canapele, pînă la biroul acela de arhiepiscop sau de magistrat, unde Don Pío îi întinse mîna. Nu ştia prea bine dacă pentru a i-o strînge sau pentru a-i săruta inelul.

Stătură mult de vorbă. Don Pío se lăsă prins de amintirile din trecut, de vorbele de duh şi de noutăţile pe care i le înşira una după alta extravagantul său vizitator.

Îl cunoscuse în timpul scurtei şederi a lui Bolívar. Vorbiră din nou despre colonelul Mariano Tristán şi despre îndepărtatele vremuri de la Paris. „Bietul meu frate", spunea întruna Don Pío. Cînd venea vorba despre Teresa Laisney şi fiica ei, chipul i se asprea. „Doar ştiţi că ei nu sînt căsătoriţi." Rodríguez încerca să-i explice ce însemnase imensa perturbare adusă de Revoluţie. „Acolo a fost un adevărat haos, Don Pío." Îi vorbea despre căsătoriile civile despre preoţii constituţionali, despre marea confuzie de situaţii şi de identităţi. Teresa era o excelentă tovarăşă de viaţă pentru el, iar fiica lor, Flora, era desigur, acum, o domnişoară. „Trebuie să aibă vreo 23

sau 24 de ani." Don Pío nu se arăta prea dornic să o cunoască. „Bietul meu frate a fost o victimă a împrejurărilor." Adăugă apoi, ca într-un reproș postum : „Ar fi putut să facă și el ca mine. Să fi rămas unde trebuia și, poate, acum, ar fi fost aici, cu mine."

„Și dumneavoastră ce aveți de gînd să faceți ?" Îi vorbi despre cîteva din proiectele sale. Don Pío se arăta neîncrezător. „Asta nu-i ușor. Să mai vedem."

Nu merse mai departe. Traversă din nou saloanele, anticamerele, grădinile. Și se trezi iarăși pe strada mare din Arequipa. Atunci își dădu seama că aproape nu pomeniseră de Eliberator.

Acum i se vorbea puțin despre Bolívar, cînd nu era spre a fi denigrat. Don Pío de-abia dacă își amintise numele. Toți păreau să fie împotriva lui. Veștile care-i soseau despre campaniile sale erau vagi și întîrziate. Se întorsese la Bogotá. Ziarele îl atacau și se conspira împotriva lui. Își continuase drumul spre Venezuela. Generalul Páez [1] nu mai recunoștea autoritatea lui Bolívar și guverna pe cont propriu, sprijinit de un grup de anti-bolivarieni. Bolívar i-o spusese de multe ori în conversațiile lor. Vedea apropiindu-se în mod iremediabil anarhia. Totul avea să se destrame într-o încăierare violentă de pofte elementare.

Citea gezetele și indignarea aproape îl sufoca. „Mizerabilii, nu pot să-i ierte tot ce-i datorează."

Cîteodată se ambala în discuții ce se sfîrșeau cu injurii și strigăte nestăpînite. Semidocți, avocăței, militărași, care se înclinau încotro bătea vîntul. Scoteau la iveală nume din profunzimea plină de ecouri a ignoranței lor. Îl citau pe Iturbide (despre acesta știau cel puțin că fusese împușcat), pe Napoleon, despre care știau mai puțin și pe Cezar, despre care nu știau nimic. „Bolívar nu este decît un ambițios și un uzurpator la fel ca ei. Vrea să devină rege și să ne dirijeze viața." Încerca să replice, dar

---

[1] Generalul venezuelean José Páez (1790—1873) s-a făcut remarcat în luptele de emancipare din țara sa, de la victoria obținută pe cîmpiile din Apure (zona de centru-vest), pînă la cea de la Carabobo, din nordul țării, prin care s-a pecetluit independența Venezuelei la 24 iunie 1821. După ce Venezuela s-a separat de Marea Columbie, a prezidat de mai multe ori guvernul.

aproape că nu-l auzeau sau îi răspundeau cu dispreț. „N-aveți decît să spuneți ce poftiți. Să vedem, hai începeți. Să aflăm și noi ce-aveți de zis contra doctorului Cutărică. N-oți fi știind dumneavoastră mai multe ca el. Ceea ce pot să vă spun este că Bolívar e un ambițios, și nimeni nu mă poate convinge că n-am dreptate." Era inutil să încerce să le explice. Nu vroiau să înțeleagă nimic. „Vorbiți-mi despre altceva, fiindcă în problema asta n-o să fim niciodată de acord. Am argumentele mele și doar un smintit și un fanatic li s-ar putea opune."

Le replica plin de un dispreț rece : „Dacă nu sînteți dumneavoastră, ci doctorul Cutărică, cel ce o spune, duceți-vă și întrebați-l ce va avea de zis cînd va fi și el trădat și să veniți să-mi spuneți și mie după aceea."

Dintr-o curiozitate stirnită de toanele lui proaste, se apucă să întocmească o listă de injurii pronunțate pe seama Eliberatorului în scris și în discuții. „Monstru... hoț... șarpe... josnic... parșiv... laș... violent... nerușinat... despot... pedant... nepăsător... ambițios... intrigant... înfipt... aventurier... uzurpator... imoral... libertin... necredincios... ateu... sîngeros... călău... ipocrit... perfid... trădător..." Ajunse să înregistreze 67. Cum putea fi cineva, în același timp, nepăsător și orgolios, laș și înfipt, eretic și ateu ?

Se simțea zguduit de indignare. „Mai mult de șaptezeci de interpreți se angajaseră, fără să se cunoască, în aceeași muncă de descoperire a caracterului și intențiilor lui Bolívar și, ca printr-o minune, îi compuseseră o Litanie de Ocări mai bogată decît cea de rugăciune. Ce onoare pentru America !... să fi dat naștere celui mai ilustru ticălos și celor mai străluciți moraliști.

Din fiecare colț al continentului se ridică o voce, care răsună prin aer și traversează mările pentru a anunța Europei apariția unui monstru nemaiîntîlnit. El singur face cît toți răufăcătorii pe care ni-i zugrăvesc romanele cavalerești și istoria... Ce monument de răutate și, alături de el, ce model de spirit civic și de virtute la cenzorii săi ! În toate o întrece Lumea Nouă pe cea Veche. Un Plutarh a fost de-ajuns acolo pentru a scrie mai multe vieți, aici a fost nevoie de mai mulți Plutarhi ca să scrie una singură ; regretabil este doar că faptele sînt încă risipite în

articole de ziar, în proclamaţii, în eseuri, în manifeste, în memorii ; între timp însă litania ce se tot recită poate ţine locul operei complete !"

Dacă alţii, mai obligaţi decît el, n-o făceau, se va apuca el să respingă toate neroziile şi minciunile acelea. Va aşterne în scris ceea ce ar fi trebuit să le spună în faţa atîtor proşti îngîmfaţi. În orele pe care i le lăsa libere lucrul pentru pîinea zilnică, între o audienţă şi o lecţie monotonă, în cămăruţa lui, noaptea, la lumina uneia dintre lumînările proprii, se apucă să scrie o carte. Urma să se intituleze : *Eliberatorul amiezii americane şi tovarăşii săi de arme, apăraţi de un prieten al cauzei sociale.* Îi adăugă un epigraf : „Cauza Generalului Bolívar este aceea a Popoarelor Americane, de ea sînt interesaţi Şefii Noilor Republici. Să instruim Poporul în dezbaterile noastre".

Cînd începu să o scrie, în Bolivia nu exista nici o tipariţă, ca să-şi fi putut publica opera. Circula în manuscris precum vechile codice din mînăstirile Evului mediu. Nu putea s-o tipărească nici la Chuquisaca, iar în Arequipa era periculos să încerce. „Pentru a-l apăra pe rege, în persoana lui Ludovic al XVI-lea, n-au lipsit cei ce i-au îmbrăţişat cauza în faţa unui... popor întreg !... înfuriat şi înarmat ! Pentru a-l apăra pe EROU, în persoana lui Simón Bolívar, nimeni nu îndrăzneşte să se înfrunte cu un partid alcătuit din puţini oameni, nemulţumiţi sau speriaţi. Dintre baionete, un francez îşi mai apăra încă ştăpînul ; americanii se tem să se arate partizanii ELIBERATORULUI lor, chiar şi dintre PENE ! Să fie asta prudenţă sau laşitate ?"

Deja nu mai era o carte, cu toate că foile se acumulau cu sutele pe masa lui, ci un dialog mînios cu toţi aceia care nu voiau să audă şi să înţeleagă. Vroia să răspundă punct cu punct atacurilor, minciunilor, tergiversărilor, adevărurilor spuse pe jumătate, pistelor false. Vroia să se certe cu ticăloşii prudenţi care aşteptaseră plecarea lui Bolívar, ca să-l acopere de calomnii şi ocări. Acestor laşi le aruncă în faţă convingerea sa : „Omul Americii de Sud este Bolívar." Îl privea în perspectiva celei mai elevate grandori. „O paralelă între Washington, Bonaparte şi Bolívar, cu scopul de a-l preamări doar pe unul dintre ei, ar fi impertinenţă. Grea sarcină aceea de a aduce faptele

din trei revoluţii atît de diferite la o exactă corespondenţă, pentru a stabili *ranguri* între cei TREI OAMENI AI SECOLULUI".

Din tulburarea şi făţarnica agora răsăreau voci şi se recunoşteau nume de vază.

Erau ale acelor seniori umflaţi, plini de parale şi de servitori, de prin palatele din Lima. Aceia care spuneau, la taifas, în timp ce sorbeau ciocolată şi prizau tabac : „corcitul ăla", referindu-se la Bolívar. Era mai senior, mai cavaler, mai politicos şi mai rafinat decît ei toţi. Dar le plăcea să tot repete că „Bolívar era corcitură şi că în copilărie se distrase omorînd *negrişori*".

Toate fleacurile şi prostiile care apăreau zilnic în ziarele prost tipărite erau comentate cu bucuria celor ce-l vedeau atacat pe omul care, pînă mai ieri, fusese puternic şi temut. Tot ce face marele om este lăcomie, manevră, învîrteală. „Aţi citit ce spune azi «Soarele», «Steaua» «Fulgerul», «Telegraful», «Spiriduşul», «Curcubeul», «Phoenixul», «Condorul», «Albina», «Cărăbuşul» ? Ce grozav ! Ce grozav ! Ce bine ! Ce-l mai încondeiază !"

El mormăia apăsînd pana pe hîrtie : „Să vorbească, dacă e nevoie, toate animalele răzvrătite, cu aştrii în congres... Eliberatorul va rămîne întotdeauna aşa cum este, în concepţia oamenilor cu judecată."

Celor mai înverşunaţi le răspunde direct. Vidaurre îl scoate din sărite cu aerele lui de republican incoruptibil, ce denunţă intenţiile lui Bolívar de a se încorona. Vidaurre îi scrie lui Santander de la Lima, acuzîndu-i pe membrii Consiliului că lucrează pentru monarhie. Nu îndrăzneşte să-l acuze direct pe Bolívar. Încă se mai teme de el. Ce spune, parşivul : „Bolívar a ajuns la o poziţie atît de înaltă, încît Washington şi Tell au fost nevoiţi să-i cedeze locul. Era mai mare decît nemuritorii eroi dinainte : gloria lui se transmitea în toate Americile şi, de la primii bărbaţi pînă la cei mai nenorociţi, toţi aceia care contribuiau la meritele sale deveneau oameni însemnaţi. L-au făcut să creadă că putea să ajungă şi mai sus, iar el n-a băgat de seamă că nu mai avea altă treaptă pe care să se caţăre. Dacă ar întreprinde un nou zbor de la înălţimea la care se află, consecinţa necesară ar fi căderea."

îi răspunde cu dispreţ : „Dacă Bolívar ar fi vrut să fie rege, n-ar fi avut nevoie să cerşească sufragii sau să recurgă la intrigi, spre a le obţine, nici să încredinţeze soarta acestei pretenţii în mîinile a patru subiecţi fără capital şi fără însemnătate."

Dar nu erau numai ziarele locale şi scrisorile veninoase transmise prin curierii de intrigi. Mai era şi cartea aceea groasă şi grea a lui Don José de la Riva Agüero, fost preşedinte cu numele, general de operetă şi figură împodobită cu mai mulţi zurgălăi şi atribute ca un sfînt făcător de minuni.

Din refugiul său sigur din Europa, cu un ocean protector la mijloc, adunase pagină după pagină, un întreg catalog de insulte şi de minciuni. Cîte nu îndrăznise să spună : „Există vremuri în care, spre oprobriul rasei umane, apar pe seama revoluţiilor anumiţi tipi perverşi care, folosindu-se de confuzia şi de dezordinea din societate, îi aiuresc pe oamenii simpli cu cuvinte de laudă, pînă ce-şi consumă criminalele aspiraţii de dominaţie".

Pe marginea foii, se apucă să scoată injuriile. „Oprobriul, pervers, criminale aspiraţii, abominabil, inechităţi, delicte, eşafod, jefuială, furt, înşelăciune, cadavre, cenuşă, tigru înfometat, nebună şi detestabilă ambiţie, tiran, depravat, ipocrizie, sume sustrase şi ascunse." Cînd ajunse cu numărătoarea la a 81-a insultă, azvîrli pana pe hîrtie. Petele se iviră precum gîndacii pe vapoarele vechi.

Era o muncă fără sfîrşit. Îşi petrecea zile în şir respingînd acuzaţii, îndreptînd erori, demonstrînd neadevăruri, repetînd abecedarul faptelor cunoscute.

Din cînd în cînd simţea inutilitatea efortului său. „Americanii au trecut ca în vise de la STUPOAREA sclaviei la DELIRUL republican... oarba SUPUNERE a Sclavului, fără să se întrebe cine poruncea, a degenerat în AROGANŢA DE SENIOR CARE NU ŞTIE CINE TREBUIE SĂ I SE SUPUNĂ. Înainte se plîngeau că nu erau destul de Supuşi şi, pentru a fi mai legaţi, cerşeau ONOAREA DE A SERVI ; acum, confundînd dreptatea cu arbitrarietatea, nu vor să se supună nimănui, nu vor să respecte pe nimeni. Poate că nu există remediu. Răul Americii este înveterat. Treci secole de ignoranţă şi de abandonare pentru Popor şi de indiferenţă pentru Guvern."

Alteori recitea din urmă și intercala pagini noi. Ascunse sub mantii și protejate de confidențe, foile circulau printre prieteni. Va ajunge oare Bolívar să citească vreodată cartea aceea ? Nu credea. Veștile erau din zi în zi mai proaste. N-avea nevoie să le mai audă, era destul să observe zîmbetul de satisfacție de pe figura noilor fruntași ai patriei.

Nu soseau informații decît despre răzmerițe, manifestări de protest, proclamații de autonomie. Pînă ce sosi, o lună sau două mai tîrziu, acea veste, la început doar șoptită, iar apoi comentată și amplificată prin gesturi aprobatoare.

„Cît pe-aci să-l omoare la Bogotá... A scăpat printr-o minune și a fugit. Nu-i de mirare. Nemulțumirea e mare. Oamenii vor altceva."

În părăginitul palat al viceregilor din Bogotá, conspiratorii, înarmați cu spade și pistoale, intraseră în timpul nopții. Chipuri mascate, șușoteli, învălmășeală de lumînări în fața camerei. Vroiau să-i vină de hac monstrului.

„LA ACEASTA AR TREBUI SĂ REFLECTEZE AMEricanii, în loc să se certe între ei." Era epigraful pe care îl așezase, cu litere cursive foarte mărunte, sub titlu. *Societățile americane în 1828.* La tipografia din Arequipa nu priviseră cu ochi buni scrierea aceea capricioasă și ortografia inovatoare. Pe fiecare pagină, diferite tipuri de litere, de toate mărimile, orînduite în șiruri de cuvinte, legate prin acolade comandate de un singur verb sau de un singur substantiv așezat în centru. „A scrie înseamnă a zugrăvi ideile."

Banii nu ajungeau decît pentru tipărirea introducerii într-o broșură subțire. Care să cuprindă esențialul în legătură cu ceea ce tot spunea, de atîta vreme, unor urechi surde. Ce nu reușise să realizeze la Bogotá, ce intenții avea Bolívar, ce feste îi jucaseră la Chuquisaca. Aveau să apară acolo, în paginile acelea. Într-o bună zi, cineva avea să le descopere. Și poate că atunci va începe să se înfăptuoască proiectul său de salvare. N-avea importanță că nu-și vor mai aminti de el. Nici măcar nu pusese numele autorului.

Societatea și școala erau strîns unite între ele. O școală tradițională perpetuează o societate tradițională. Era un cerc vicios. Pentru a înfăptui Republica era nevoie de republicani, pe care numai o școală republicană putea să-i formeze. Atît de simplă și de evidentă era problema.

De atîtea ori o spusese și, cu toate acestea, le părea mereu o noutate, ba chiar o erezie, acelor capete tari, îmbîcsite de prejudecăți și năravuri. O carte putea ajunge mai departe decît vorbele sale. Scutindu-l de efortul de a repeta iar și iar, în fața unor chipuri trîndave și a unor zîmbete neîncrezătoare, acele adevăruri. Acum nu i se

mai adresa lui Bolívar, în înfierbîntata peroraţie revărsată peste harta Americii şi peste secolele viitoare. Nici măcar vreunui consilier, episcop sau ofiţeraş. Mănunchiul acela de pagini scrise aveau să circule din mînă în mînă la voia întîmplării. Undeva trebuia să se aprindă scînteia. Cineva le va citi cu interes, iar apoi va spune : „Omul ăsta nu este atît de nebun pe cît se crede." La Lima, la Santiago, în vreun sătuc din inima cordilierei, cele aşternute de el pe hîrtie aveau să prindă viaţă în faţa unui cititor pasionat. Astăzi sau mîine. N-avea importanţă cînd, dar într-o zi trebuia să se întîmple.

Singur, cu hîrtia în faţă, înşiruia acele cuvinte ce ar fi trebuit spuse în cea mai înaltă şi luminată adunare a Lumii Noi. „Starea actuală a Americii implică serioase reflecţii..." „În America de Sud Republicile sînt *stabilite* şi nu *Fundate*."

„Autorul este republican." Zîmbea scriind aceasta. Ce altceva putea fi, ce altceva fusese toată viaţa ? Dar nu un republican care se bate cu pumnul în piept, ci un om profund, ce se străduieşte să găsească metoda pentru a crea şi a face să funcţioneze a republică adevărată. Nu era de-ajuns ca ea să fie proclamată şi stabilită printr-un act solemn, ci trebuia fundată. În plus, era poate la ora aceea şi, în mod paradoxal, în acele ţări de curînd eliberate, singurul loc unde se putea face încercarea. „Un guvern cu adevărat republican. America este (astăzi) unicul loc în care este permisă înfiinţarea lui."

Nu-i era greu să stea ore în şir la masa de scris, într-un colţ al sărăcăcioasei încăperi, cufundat în gîndurile sale. Mult mai grea era permanenta dispută cu tipograful. „Ce nevoie avem să băgăm litere de atîtea tipuri şi de toate mărimile ? Lumea n-are să înţeleagă." „Nu vă faceţi griji. Au să înveţe. Scrierea este zugrăvirea ideilor. Eu încerc să le zugrăvesc mai clar. De unde să ştie omul ce este mai important din paginile cenuşii, toate la fel, ale unei cărţi obişnuite ?"

Trebuia să inventeze comparaţii, spre a uşura înţelegerea. Între limbă şi guvern. „Limba şi guvernul Statelor se află în acelaşi stadiu :

au nevoie de reformă și pot să o admită } pe de o parte

și pe de alta

Reformatorii } încearcă în diferite moduri, fără să-l găsească pe cel just."

„Se pierde multă hîrtie cu sistemul ăsta, Don Simón."
„Da, domnule tipograf, dar se cîștigă multă claritate."

Avea să folosească enumerări precise și ușor de reținut. „Republicanii trebuie să se convingă de 4 lucruri importante pentru cauza lor."

Repeta adevărurile cele mai evidente. Se poate guverna cu forța, este greu de făcut distincția între autoritatea abstractă și legitimă și persoana care comandă ; rezistența împotriva despotismului nu ajunge la „masa poporului, care îl suportă fără să-l simtă".

Nimic nu se va putea obține, dacă nu sînt făcuți să priceapă efectele salutabile ale unei schimbări.

Nota pe trei rînduri, ca o lege sfîntă încrustată pe o tăbliță de piatră :

„Educație *Populară*
Destinată *Exercițiilor practice*
Fundată aspirație la proprietate."

„În America s-a obținut nu *Independența*, ci un *armistițiu* în Războiul care va trebui s-o hotărască... Stadiul actual al Americii nu este acela al *Independenței*, ci al unei *suspendări a armelor*... Cîtă dezordine ! Cît sînge !... pentru a obține atît de puțin... și cît de dureros ar fi să se piardă atîtea sacrificii !"

Sosea momentul să spună amarele adevăruri pe care demagogii nu puteau să le admită. „Oricît de puțin atenți am fi la drumul pe care l-au apucat treburile publice în America, vom observa multe nereguli ce demonstrează un principiu al dezordinii."

„NEREGULI ÎN RÎNDUL MASELOR"

„Nici poporul nu știe ce are de făcut, nici Conducătorii săi ce au de făcut cu el..."

„...în diferite părți ale Americii poporul urcă în trepte la conducere... fără a ști să conducă ; iar Guvernatorii coboară pe drumul supunerii... fără a putea să se plece...

Cu mîini false poporul întocmeşte opera sfîntă a Constituţiei sale, iar cu mîinile cele adevărate o mîzgăleşte..."

„Poporul Republican în America de Sud nu înseamnă cel mai mare număr de oameni, ca în alte părţi ; ci un număr foarte restrîns care-şi asumă (poşedînd mijloacele pecuniare sau mentale) nu numai facultatea de a Reprezenta Poporul în Congres, ci şi de a Răspunde pentru el, nu numai facultatea de a *conduce*, ci şi pe cea de *a se supune* sau *opune* în numele Poporului."

Servilii, regaliştii, stăpînii vechilor privilegii ar putea profita de cuvintele acelea. Nu pentru ei o afirma, ca să le facă un serviciu, ci ca să spună adevărurilor pe nume dintr-o dată, fără menajamente. Trebuia să se înceapă prin a recunoaşte lucrurile aşa cum erau. Le va spune tuturor prefăcuţilor şi privilegiaţilor, le-o mai spusese de multe ori, tot ce avea de spus. Le va smulge straiele de paradă, dezvelindu-le hidoasa lor goliciune.

Mai erau şi neregulile din sfera conducătoare. Şefii militari ce se credeau dotaţi să guverneze republici, scurta şi agitata perioadă a guvernărilor, care împiedică formarea unor adevăraţi oameni de stat, recurgerea permanentă, din lipsă de personal calificat, la „dezertorii de prin sacristii, sălile de judecată sau cabinete regale, pe unde-i găsise revoluţia."

Şi parlamentarismul acela de împrumut, care-l imita pe cel francez sau englez, cu camere înalte şi joase.

Ca la o lecţie cu copii de grădiniţă, explica de ce nu se putea reveni la monarhie, care era contradicţiile unui sistem mixt şi dificultăţile pentru stabilirea reală a Republicii.

„Nici regaliştii,
Nici republicanii,
Nici societatea mixtă
nu au astăzi un drum deschis şi sigur."

Trebuia să enumere mijloacele adecvate pentru îndreptarea atîtor strîmbătăţi şi erori. Le va înşira unul după altul, într-o listă elementară, pentru a-i ciocăni bine la cap pe acei ascultători neatenţi şi răuvoitori : generali morocănoşi şi autoritari, legiuitori palavragii şi cu mintea încleiată, stăpîni de pămînturi şi de oameni,

împietriţi şi surzi în privilegiile şi rosturile lor seculare, preoţi ignoranţi şi oameni fără căpătîi.

Prima recomandare era să nu stabilească tratate şi înţelegeri cu regii. „A solicita recunoaşteri înseamnă a cere ca suveranii să convină asupra unei situaţii ce nu le convine".

„Să ne comportăm bine,
Să ne vedem de treabă fiecare în propria casă şi
Să lăsăm convenienţa să se nască singură".

Nu trebuiau nici să grăbească încheierea unui concordat cu Papa. „Nu fiţi inoportuni cu propuneri şi rugăminţi".

Iar acum, în al treilea rînd, avea să se refere la problema libertăţii cultelor. Nu intenţiona să preaslăvească imaginaţiile aprinse ale licenţiaţilor dantonieni şi robespierişti, ce tot lătrau din gură la lozinci revoluţionare, fără să ştie ce era aceea o revoluţie, nici ce însemna un popor sau o societate. Aveau să se simtă, cu siguranţă, şi mai indignaţi şi să-l numească bătrîn retrograd, papălapte, pe el, care venea din lumea adevăratelor revoluţii, cea din Franţa, cea din Anglia, cea din Statele Unite şi care cunoştea ideile noi.

Nu pentru aceştia scria, ci pentru ca adevărurile pe care ajunsese să le cunoască să nu moară o dată cu el, ci să rămînă scrise pentru cineva, într-o bună zi.

Nu credea în convenienţa libertăţii absolute a cultelor, după imitaţie europeană. Puţini vor îndrăzni să afirme un asemenea lucru, însă el trebuia să îndrăznească. Altfel n-ar avea sens să scrie acel testament, acea sticlă aruncată în mare.

„Din toate vor înţelege spaniolii mai puţin sau mai mult, dar din *pluralitatea cultelor*... nimic ; fiindcă niciodată n-au cunoscut decît unul... Pluralitatea cultelor este incompatibilă cu situaţia politică şi religioasă a Coloniilor spaniole şi cu caracterul oamenilor. Leacul trebuie să trateze boala, dar nu se vor determina boli noi din plăcerea de a administra leacuri."

„Nu printr-un proiect, ci prin voia întîmplării, Europa s-a umplut de secte religioase ; secole de-a rîndul s-au urmărit şi s-au omorît între ele ; pînă ce, obosite de-a mai

pretinde, fără succes, dominația exclusivă, au observat că le convenea să se tolereze ; dacă trebuie să trăiască împreună, înseamnă că trebuie să se și înțeleagă".

„În Statele Unite nu s-au creat secte... ele au venit gata înființate din Europa ; e bine să se păstreze, căci toate la un loc alcătuiesc Statul".

„Dar ce știe un indian, un negru, iar dintre albi... cîți ! ce înseamnă a fi evreu, mahomedan, romano-catolic sau protestant ? Ce nevoie este să se planteze în grădina lui Columb arbori care să propovăduiască *știința binelui și a răului ?* Poate doar ca să apară Eve, Adami și șerpi cu miile. Ce-ar cîștiga jucînd acest *auto sacramental*[1]... niște oameni ce nu cunosc alte etichete religioase decît cele ale procesiunilor și slujbelor lor... ?

„PENTRU A NE RIDICA LA NIVELUL NAȚIUNILOR CULTE (spun mii de latino-americani) și mai ales pentru ca Anglia să ne recunoască... trebuie să admitem Libertatea Cultelor !"

„Greșeală ! ! ! *Libertatea de conștiință* (vor fi vrînd să spună)".

Așa cum se ține cont de genuri și de mode, se ține cont și de disputele străine. Ca să se poată certa după tipicul englez, francez sau filadelfian. „O maximă fundamentală : ...latino-americanii trebuie să se abțină de la orice procedeu ce i-ar putea *dezbina... Diversitatea de sentimente religioase* nu anunță CONCORDIE. Respectați principiile Statelor Unite în această privință ; dar nu le adoptați deocamdată".

Dar politica nu este totul. Trebuie avute în vedere subzistența și munca. „Indienii și negrii nu vor lucra mereu pentru a-și satisface *la limită* propriile lor necesități și *în exces* pe cele multe ale stăpînilor".

El văzuse în Anglia și în Franța cum de pe cîmpuri și din ateliere izvora adevărata bogăție. Îl citise pe Adam Smith[2] și era convins că munca unei națiuni oferă toate mijloacele subzistenței. America lor se afla încă în faza

---

[1] Scenetă cu caracter religios.

[2] Economist și filozof englez (1723—1790), autorul unui tratat intitulat : *Cercetări asupra naturii și cauzelor bogăției națiunilor.*

ţarinilor, a petecuţelor de pămînt, a agriculturii din epoca de piatră şi a meşteşugurilor din Evul Mediu.

Comerţul se limita la importuri. Moştenirea monopolului colonial apăsa greu asupra minţilor şi obiceiurilor.

Trebuiau să producă. „Să-şi întoarcă privirea negustorii noştri spre interiorul ţării şi vor descoperi izvoare de bogăţie chiar la suprafaţă. Cînd vor avea cu ce să facă schimb, vor putea negocia... Europenii aduc multe lucruri în porturile din America şi nu duc înapoi mărfuri în proporţie egală. Dacă ar exista *circulaţie de capital* în toate locurile unde se cumpără şi se vinde, *valoarea schimburilor* ar scoate în evidenţă deficitul pieţelor. Europenii fac calcule... *asupra muncii lor*, iar latino-americanii... *asupra comisioanelor pe care şi le încasează lor înşile*".

Trebuiau învăţaţi să producă, să formeze meşteşugari, agricultori şi negustori pentru care obţinerea profitului să aibă alt sens. Contractul dintre marile bogăţii naturale ale continentului şi sărăcia locuitorilor săi nu putea continua.

Dar cine să cunoască mai bine decît el, adevăratul remediu. Institute pentru predarea tuturor ştiinţelor. De ani de zile susţinea acest lucru. O spusese şi o repetase în toate formele imaginabile. Acum, la Arequipa, o aşternea din nou, cu curaj, pe hîrtie. „Ignoranţa este cauza tuturor relelor pe care omul şi le produce lui sau altora."

Trebuie să existe o ordine a priorităţilor. „Este bine ca tinerii să se instruiască, dar *mai întîi asupra celor necesare*."

„Ce ştiu şi ce au tinerii latino-americani ?"

„Vor fi ştiind multe lucruri, dar nu să trăiască într-o Republică..."

„*A-şi cunoaşte obligaţiile sociale* este prima îndatorire a unui Republican, iar cea dintîi obligaţie a lui este să *trăiască dintr-o muncă* ce nu-l prejudiciază nici pe el, nici pe altul, în mod direct sau indirect."

„Pe cel ce nu ştie nimic oricine îl înşală } trebuie să-şi
Pe cel ce nu are nimic, oricine îl cumpără } repete mereu...

...Conducătorii Republicilor."

„Nimic nu este mai important decît *a avea un Popor* : formarea lui trebuie să constituie singura ocupaţie a celor ce luptă pentru cauza socială".

„Popor suveran !... e foarte bine
Eu te reprezint !... cum ?
Eu te apăr !... cu ce ?
„Unde este suveranul ?"
„Pe străzi, zbenguindu-se în copilărie ? !
Cheltuindu-şi toată tinereţea în plăceri ? !
Cîntărindu-şi incertitudinile la maturitate ? !
Trăind dintr-un venit neînsemnat sau plîngîndu-şi mizeria la bătrîneţe ? !..."

„Suveranul acesta nici n-a învăţat să dea ordine, nici nu le dă... iar acela care comandă în locul său îl guvernează... îl domină... îl înrobeşte... şi îl supune capriciilor lui ori de cîte ori este nevoie".

O spusese de-atîtea ori, în atîtea forme, încît ajunsese aproape ca o rugăciune. Primul lucru ce trebuia făcut era organizarea unui sistem de educaţie care să formeze cetăţeni, să-i pregătească pe oameni pentru a trăi în Republică, să-i înveţe să muncească pentru a trăi, să-şi exercite drepturile şi să-şi îndeplinească îndatoririle. Fără asta nu va exista Republică, ci o farsă cu discursuri şi lozinci, literă moartă de constituţie, mizerie şi înapoiere pentru toţi.

Erau momente în care ridica tonul părînd să cîştige atenţia mulţimii invizibile, care nu voise să-l asculte : „Din atîţia oameni cu judecată... cu talent... cu calităţi... cîţi are America !... Din atîţia bine-intenţionaţi !... Din atîţia patrioţi !... (a se interpreta cuvîntul în sensul bun) nu se găseşte unul care să-şi îndrepte privirile spre copiii săraci. Cu toate acestea sînt

mîna de lucru cerută...
bogăţia dorită...
oastea necesară...
într-un cuvînt... Patria !"

Multe lucruri trebuiau să rămînă deoparte. Îl dureа să renunţe la ele. În finalul micului volum, ce nu era decît o introducere la cartea pe care poate n-o va publica

niciodată, puse, cu ortografia lui bătătoare la ochi, întrebarea fundamentală. Să nu mai spună latiniştii că nu cita autorităţi antice şi moderne. Aveau capul plin de doctrine şi de citate, dar ochii le erau orbi în faţa realităţii.

„În loc să ne gîndim la Mezi
la Perşi
la Egipteni
să ne gîndim la Indieni."

„Decadenţa experimentată pe propriul lor teritoriu de către

Greci
şi
Romani
după cîteva secole de dominaţie

nu ne interesează atît de mult preţum...

Decrepitudinea prematură în care încep să cadă... (chiar de cînd se nasc)... Republicile create de *Europeni şi Africani* pe pămîntul *Indienilor*."

Ieşi de sub tipar volumaşul cel subţire. Îl trimise persoanelor mai emancipate din oraş. Nobililor, stăpînilor de moşii, magistraţilor şi altor oameni luminaţi. Mergea din poartă-n poartă să lase micul pachet de foi. Mirosind încă a hîrtie nouă şi a cerneală proastă. Le trimise prin mesageri şi în oraşele pe unde trecuse. Lui Sucre, la Chuquisaca, la Guayaquil, la Bogotá. Şi un exemplar, prietenului său de destin, Simón Bolívar, oriunde s-o fi aflînd sau în nemurire.

Acum nu se va mai pierde totul o dată cu dispariţia, cu mizeria, cu abandonul său. Rămînea acolo caieţelul acela cu avertismente teribile pentru toţi latino-americanii. Într-o bună zi, puteau descoperi cu uimire că în paginile acelea se afla simplul şi eficientul secret pentru construirea unei Republici.

„Ce ştii tu despre Republică ? Unde ai văzut-o tu, Manuela Gómez ? Oi fi crezînd că e vreo pasăre ciudată, cu penele viu colorate, sau vreun animal straniu şi nemaiîntîlnit, cu un fel de unicorn, de cal înaripat sau de salamandră ? Dar ea nici nu umblă după feţioare, nici nu trăieşte în foc, nici nu are aripi şi coadă de dragon. Este un mod de trai mai bun pentru toată lumea. Pentru dom-

nii cei îmbuibați, pentru lefteri și chiar și pentru tine, Manuela Gómez. Este Res [1] Pública, nu boul public, nici vaca publică, ci lucrul tuturora, bunul tuturora, societatea realizată în toată perfecțiunea ei."

Două ozi negre strînse în coc, rochie de indiancă, figură blîndă, mîini îndemînatice cu acul și oalele. Manuela Gómez îl asculta fără să-i răspundă. Se obișnuise cu acele monologuri, cu acele tirade vehemente, cu acea învălmășeală de gînduri și de cuvinte ciudate. „Nu avem Republică, pentru că n-am moștenit-o și nu știm să o facem".

Afară, indiferent, inalterabil, atemporal, cu aceiași oameni, aceleași vorbe, aceleași întîmplări, orașul Arequipa îl încercuia cu străzile și ulicioarele lui, ca un imens păianjen letal.

---

[1] În latină : proprietate, lucru etc. ; în spaniolă : viță.

TIMPUL PETRECUT LA AREQUIPA I SE PĂRU CA un antract. Aştepta parcă să urmeze ceva. În această stare de spirit se afla de cînd abandonase Chuquisaca. Nu îndrăznea să-şi formuleze, nici măcar pentru el însuşi, gîndul ce-l obseda. Într-o zi, Bolívar se va întoarce, va veni din nou în Peru, se vor îmbrăţişa cu putere şi, în sfîrşit, va începe marea acţiune definitivă.

Tot ce încerca era să cîştige timp şi să nu se plictisească în aşteptare.

Uneori ştirile îi alimentau speranţa secretă. Bolívar pornise iarăşi spre Sud. Venea să-i liniştească pe rebelii din Guayaquil. Ce s-ar întîmpla dacă şi-ar continua drumul pînă la Lima ?

În Arequipa se întîlnea des cu colonelul Althaus. Acum conducea planul unor lucrări importante. Era vorba de devierea apelor rîului Vincocaya spre Zumbai. Prin cercurile din oraş se vorbea despre amploarea şi dificultatea operaţiunii. Urma să se construiască un baraj, cu un mare lac artificial, care avea să asigure apă din abundenţă. Majoritatea comentatorilor se angajau în discuţii fără să ştie prea multe despre aceste lucrări. El intra încetul cu încetul în vorbă, sfîrşind prin a lansa păreri tăioase în legătură cu problemele tehnice ridicate de lucrare. Impresiona prin bogăţia şi precizia cunoştinţelor sale. Se referea la realizările olandezilor, la ceea ce se făcuse în San Petersburg pentru protejarea oraşului de apele golfului Finlandei, la marile lucrări de irigaţii din Franţa.

Fu chemat de promotorii proiectului. Se angajă să pregătească un studiu despre posibilităţile de realizare a lucrării.

„Cine m-a pus pe mine să mă bag în altă încurcătură ?", îl auzi bodogănind Manuela Gómez. Acum pleca des, pe jos sau pe spinarea cîte unui catîr, însoţit de doi-trei oameni, prin cîmpiile dimprejur, să ia probe de soluri şi să facă măsurători. Culegea mostre de pămînt şi de pietre. Măsura înclinarea coastei, calcula debitul rîului Vincocaya. Apoi se închidea în camera lui, să calculeze, ore în şir, volume, doze de evaporare, viteza de curgere a apei, presiunea hidraulică.

Pe acele platouri înalte, şfichiuite de vînt, nimic nu era mai preţios decît apa. Viaţa acelor bieţi oameni se putea schimba cu ajutorul canalelor de irigaţie, al barajelor şi al lacurilor. „Perul trebuie să se gîndească mai puţin la descoperirea de *mine* decît la descoperirea de *ape* şi la orientarea acestora în direcţia bună, spre a face LOCUIBILĂ, pe toată suprafaţa ei, o regiune în mare parte condamnată de natură să rămînă veşnic deşartă.

Ciuruitul masiv Potosí părea să strige prin toate gurile de mină abandonate cît de scurtă şi pieritoare fusese bogăţia acestora. Unde erau acum meşterii legendari care cîntăreau argintul cu *arrobele*[1] şi înălţau palate de vis în pustiul dezolant ? Ce se întîmplase cu mătăsurile din Franţa, cu pînzeturile din Flandra, cu căştile şi armurile din Milano, cu broderiile de perle, cu splendoarea diamantelor din coliere şi brăţări ? Nimic nu rămăsese. Doar legende, amintiri nemaipomenite despre extravaganţe, petreceri, turniruri, procesiuni, demoni şi sfinţi. În schimb, apa, pămîntul şi munca omului asiguraseră bogăţia stabilă şi înfloritoare a ţărilor bogate din Europa. Pe cîmpurile acelea cu iarbă deasă din Olanda, din Franţa, din Anglia, nu existau mine. Dar exista o bogăţie permanentă.

Poate aveau să-l numească şef de lucrări sau contramaistru sau asesor. Unii îl considerau pur şi simplu băgăcios ori intrigant. „Băgăcios e bine spus. Cine îl bagă pe Rodríguez în treburi ce nu-l privesc ?"

Culege eşantioane, analizează soluri şi roci, măsoară viteza vîntului şi apoi se apucă să întocmească un lung studiu. Cel puţin va folosi ca exemplu pentru toţi proştii

---

[1] *Arroba* este o măsură spaniolă de greutate, egală cu 11,5 kg.

ăştia încrezuţi despre cum poate şi trebuie să fie studiată o problemă de acest fel. Le va dovedi că ştie mai multe decît un simplu dascăl gîngăvitor de lecţii plicticoase în faţa unor copii obtuzi. Îşi va împărţi observaţiile în patru categorii : Fizionomice, Fiziografice, Fiziologice şi Economice. Mai întîi aspectul fizic al terenului, înclinaţia caracteristicile, aşezarea. În al doilea rînd, particularităţile lucrării propuse pînă la data aceea, un dig á cărui construcţie deja începuse. Cea de-a treia observaţie era în legătură cu natura geologică a terenului şi, în final, materialele cu care urma să se construiască digul, rezistenţa lor, durata şi costul.

El nu este partizanul digului. Consideră că evaporarea e foarte mare în această zonă a Anzilor şi că ridicarea unui dig ar fi prea costisitoare şi ar implica o tehnică şi o calitate a muncii ce n-ar putea fi asigurate cu mijloacele locale. După zeci de pagini de calcule, argumente, evaluări tehnice şi exemple, deschide un capitol final pe care-l intitulează astfel : „Nou mijloc de aducţie. CANAL. Propus de Simón Rodríguez". Argumentează pe larg în favoarea soluţiei sale, care ar fi mai rapidă, mai eficace şi mai ieftină.

Discuta cu promotorii. Îl primeau fără chef. Un pisălog insuportabil. În septembrie reuşi să publice la Tipografia Guvernului un volum de aproape de o sută de pagini, cu preţioasele-i observaţii.

Nu-l luau în seamă. Colonelul Althaus şi domnul Rivero ştiau mai multe. Se va face digul, sau nu se va face nimic, sau se va abandona treaba începută şi condorii vor continua să descrie curbe de nivel pe deasupra peisajului pustiu.

Manuela Gómez îl vedea întorcîndu-se prost dispus, bombănind înjurături. „Cît de mult aş putea să-i ajut şi nu vor să m-asculte". Totul rămînea la stadiul de promisiuni sau păreri dispreţuitoare, dar reuşise totuşi ceva foarte important în lunile acelea de şedere la Arequipa. Un lucru care-l despăgubea şi îl reconforta. Îşi publicase trei opere, scurtul prodrom *Societăţile americane la 1828, Apărarea lui Bolivar* şi *Observaţii asupra folosirii apelor rîului Vincocaya.* Lăsa o mărturie. Puteau să îl uite ani în şir sau chiar generaţii la rînd, dar,

într-o bună zi, cineva avea să găsească vechile tipărituri și avea să-l reînvie, cu toată gîndirea lui. Acum n-o să mai moară de tot, ideile lui n-au să dispară pentru totdeauna. Aruncase o sămînță și într-o bună zi, într-un loc anume, planta avea să răsară.

După un timp, veni într-o zi acasă ursuz și abătut. Cu greu îl făcu Manuela Gómez să vorbească. Fusese asasinat Antonio José Sucre, Marele Mareșal de Ayacucho. Căzuse mort, la cotitura unei cărări de munte, prin selvele din Pasto, într-o ambuscadă de măcelari plătiți. Sucre avea treizeci și cinci de ani și era șeful militar și politic cu cel mai înalt prestigiu și cu cea mai mare autoritate morală din toată regiunea. Era mai rău decît uciderea unui erou, era uciderea întregii speranțe pentru America. Ce blestem apăsa asupra americanilor ? Ce vină de demult aveau de plătit ? Ce-i conducea spre acele rătăciri de nebunie și de sînge ? Îi omorau pe cei mai buni. Triumfau cei răi. N-aveau de unde ști acei nefericiți de asasini tot ce uciseseră cu lașa lor descărcare de arme.

Sucre nu mai exista. În curînd n-avea să mai existe nici Bolívar. Cine va mai rămîne, ca să continue grandioasa operă ?

Nu reușise să se înțeleagă cu Sucre. Mareșalul se lăsase influențat de ofițerașii intriganți și de literații fără litere. Dar cine se putea îndoi că nu era un om extraordinar. „Numai el ar fi putut să oprească avalanșa aceea de pitici devoratori." De aceea l-au omorît. Nu-i era greu să-i numească pe benificiarii crimei. Obando [1] și López [2], desigur. Dar în spatele lor trebuiau să se afle alții, mai vicleni și mai isteți, care doreau păstrarea guvernelor și președinților lor împotriva oricărei posibilități de supremație a marelui stat bolivarian care avea nevoie de un gigant. Intrau, fără remediu, într-o oribilă epocă de potlogării, mizerii și nimicniciei.

Nu vroiau să-l asculte în legătură cu canalizarea lui Vincocaya. Nici ca specialist și nici măcar ca „băgăreț".

---

[1] José Maria Obando, influent om politic, viitor președinte al Columbiei (în 1831 și 1853).

[2] José Hilario López, general columbian, președinte al Republicii în 1849.

Nu mai rămînea nimeni nici pentru cealaltă imensă operaţiune de canalizare a lumii americane spre adevărata Republică. Pămînt sterp, lipsit de profitul torentelor pierdute.

Acum nu mai avea ce să aştepte în Arequipa. De curînd se născuse fiul Manuelei. Un boţ de carne învineţită ce se sufoca de plîns, pînă ce sînul lăuzei nu îl calma. Ezită la alegerea numelui. Poate Condor, sau Huáscar sau Simon. Ori José, cum vroia mama, pentru că îl născuse de ziua acestui sfînt. L-au botezat José. Şi i-au spus în cele din urmă Cocho.

Un şir lent de catîri, cărînd cărţi, mobile şi haine, altul pe care călărea Manuela cu copilul şi al lui, animale de închiriat, capricioase şi rebele, coborau muntele îndreptîndu-se spre mare, pentru a-i duce înapoi la Lima.

Intrară prin cartierul El Callao. Nu se mai auzeau, ca în urmă cu şase ani, bătaia tunului anunţînd asediul fortului. Acum totul părea încremenit şi stins. De data aceasta n-avea să-l mai întîlnească pe Bolívar. În palatul guvernului se afla Gamarra, indianul cel agitat şi viclean. Înainte fusese La Mar care eşuase în dezastru. Ultimul lucru realizat de Sucre fusese să-l facă praf în încercarea lui de a invada Ecuadorul. Şi mai înainte fusese Santa Cruz [1].

Acum nu mai căuta decît refugiu. O căsuţă într-un cartier sărac, locuit de indieni, oameni cu ocupaţii mărunte, lipsiţi de speranţe şi cu frica lui Dumnezeu.

„A fost cu totul altfel acum şase ani, Manuel Gómez." N-avea cum să înţeleagă ea, femeia preocupată doar de curăţenie şi de încropitul prînzului sărac. Nu mai avea ce să caute la vechiul palat Magdalena. Nu-l mai aşteptau Eliberatorul, generalii şi magistraţii. Nu mai existau planuri pentru transformarea societăţii. Puţină lume îşi amintea de el, stătuse atît de puţin în Lima atunci.

Unii dintre cei care îl cunoscuseră în Alto Perú repetau sau îi aminteau aceleaşi minciuni jignitoare. Era „nebunul", „imoralul" din Chuquisaca şi Cochabamba. Unul care plecase cu nişte lăzi cît toate zilele. Şi care nu

---

[1] Andrés Santa Cruz — militar şi om politic bolivian; a fost preşedinte interimar al Perului în 1826 şi apoi al Boliviei.

era bun decît să producă încurcături şi să scandalizeze lumea. „Dumnezeu să ne ferească de ignoranţi şi de proşti."

Cu toate acestea, unii îi întinseră mîna. „Mulţumită domnului Cáceres mai putem şi noi să mîncăm cîte ceva şi să trăim deocamdată." Începu să primească în pensiune copii, cu care făcea lecţii acasă. Căroţa le insufla virtuţile, sociabilitatea şi respectul adevărului. Îndepliţea şi unele servicii mărunte. Uneori ajungea pînă la Piaţa de Arme sau la Jirón, unde forfoteau, ca vrăbiile, bîrfe şi veşti dintre cele mai incredibile.

Acolo află ştirea de care se temuse atîta. „Tiranul e mort." O repetau şi o făceau să circule cu satisfacţie. Rămase încremenit şi fără glas. De-abia mai tîrziu fu în stare să cîntărească îngrozitoarea nenorocire.

Simón renunţase la tot. Plecase din Bogotá spre Coasta Caraibilor. Era urmărit de calomnii şi insulte. Îmbătrînise uimitor de repede. Ochii ieşiţi din orbite, faţa ridată, părul albit. Agitat din cauza febrei şi scuturat de tuse. Încă mai spera să poată pleca în Europa. Să se întoarcă în Franţa şi să-şi sfîrşească zilele în uitare şi izolare. Dar nu avusese puterea s-o facă. Se retrăsese să moară, distrus şi şleit de puteri, în casa de ţară a unui nobil spaniol. „Să plecăm. Duceţi-mi bagajul la vapor. Haideţi, că aici nu ne mai vor.", murmurase înainte să moară.

Rămase închis în casă cîteva zile, să-şi înghită indignarea şi durerea. Lua „Apărarea" şi citea cu glas tare, pentru Manuela Gómez, pentru elevi, pentru nimeni, fragmente, pe un ton de imprecaţie şi de sufocare.

„Tirani, Bolívar şi Sucre ! Tirani, aceşti doi oameni excepţionali, care au fost eliberatorii Americii de Sud ! Cine dintre toţi cei ce alcătuiau mulţimea aceea indiferentă nu-i datora mult sau puţin ? Nu fuseseră în stare sau nu vroiseră să-şi dea seama ce însemnaseră acei venezueleni, cei mai războinici, mai liberali, mai dezinteresaţi, mai mărinimoşi şi mai demni de respect dintre toţi oamenii cinstiţi de pe lume. Unde va mai găsi America asemenea oameni ?"

Ce-o să rămînă acum ? Un furnicar de intriganţi, o arenă a poftelor, un bîlci trist de parveniţi de provincie.

Seara, cînd Manuela Gómez aprinse lampa de gaz la icoana Sfintei Fecioare, îi spuse, ieşind în curte să privească stelele : „Roagă-te tu pentru el. Eu n-aş şti să o fac."

SE SIMȚEA BĂTRÎN. ÎMPLINISE DEJA ȘAIZECI de ani. Pînă atunci trăise fără să-i pese de vîrstă. Plin de impulsuri, de gînduri îndrăzneţe, de proiecte. Reunindu-se cu oameni mai tineri decît el, discutînd şi lucrînd împreună cu ei. Altădată, cînd îi spuneau „bătrîne", ca să-l supere sau să-l înjosească, reacţiona instinctiv, printr-o atitudine de negare şi apărare. Căci nu se simţea bătrîn, privea spre viitor, dorinţa de muncă nu-i dădea pace. Nu era deloc ceea ce lumea numea un bătrîn, un moşneag, ramolit, sclerozat, bîţîind din fălci. Avea mai multă energie intelectuală, ba chiar şi fizică, decît o mulţime de tineri. Umbla cu paşi sprinteni şi hotărîţi. „Şi capul nu-mi joacă feste." Vioiciunea mentală, fervoarea nesecată a gîndirii, curiozitatea trează pentru orice lucru dovedeau că era mai iute decît toţi acei nătîngi, leneşi, adormiţi, seci, ignoranţi şi proşti fuduli de care se lovea peste tot.

Dar acum ceva se schimbase sau se schimbaseră toate. Nu mai era vremea lui Bolívar şi a lui Sucre. Niciodată n-avea să mai fie. Acum erau la modă mizerabilele tertipuri şi piedici născocite de tot felul de Gamari, Santa Cruzi, La Mari, Obanzi, Santanderi. Oameni de nimic şi fără aripi. Despre Venezuela avea puţine amintiri. Se simţea despărţit de ea din cauza distanţei şi a timpului. Pe-acolo comandau oameni pe care nu-i cunoştea, Páez cu lancea, Soublette[1] cu isteţimea şi tînărul acela, Guz-

[1] Carlos Soublette, militar şi om politic venezuelan (1790—1870), ce va fi ales preşednte al Republicii între 1843—46.

mán [1], atît de fertil în intrigi. Se simţea mai aproape de Nueva Granada. Dar acum nu mai era Columbia, nici n-avea să mai fie vreodată [2]. Acum era epoca anti-bolivarienilor de parohie, a vătafilor localnici. Oameni de la care nu putea aştepta nimic. Nici n-avea cum să le facă propuneri pe care ei să le înţeleagă.

„Scrieţi-i generalului Flores [3], este compatriotul dumneavoastră şi el e cel care comandă la Quito şi la Guayaquil." Treaba asta cu concetăţeanul era destul de vagă şi pentru el n-avea nici un sens. Tînărul general Flores nu se ocupa de planuri de educaţie, ci de recrutări de trupe şi atacuri armate. Şi apoi, ce însemna compatriot ? Persoană din aceeaşi ţară, originară din acelaşi colţişor, participantă la bîrfele, zvonurile şi superstiţiile locale. *País* [4], *pagus*, Cîmpie mică. În sensul acesta nu fusese niciodată *pagano*. Se simţea mult mai aproape de oamenii culţi şi liberali din cele mai îndepărtate ţinuturi, decît de toţi proştii născuţi în parohia lui. Una era hazardul naşterii şi alta afinitatea de inteligenţă şi sensibilitate.

Nu i-ar fi fost deloc greu să rămînă în Europa. Se simţea la largul său în mijlocul unor oameni de acelaşi nivel intelectual. „Eu nu m-am întors în America pentru că m-am născut în ea", repeta, ci pentru că aici exista posibilitatea de a realiza o mare încercare de înnoire.

Uneori era acuzat de cosmopolitism. Aşternu pe hîrtie ceea ce spusese de atîtea ori în gura mare : „COSMOPOLIT... nu egoist... cum interpretează vulgul cuvîntul, ci un om EMINAMENTE Sociabil, căci pentru el PATRIA este locul unde trăieşte, iar cei care-l înconjoară îi sînt

---

[1] Antonio Guzmán Blanco, militar şi om politic venezuelean (1829—1899), preşedinte al ţării în 1870.

[2] După moartea liderilor republicani Bolívar şi Sucre (1830), se produce dezintegrarea politică a marii Republici a Columbiei, prin separarea de ea a ţărilor constituante : Venezuela, Ecuador şi Panama. Începînd cu anul 1832, îşi va schimba din nou numele în : Republica Noii Granade.

[3] Juan José Flores, general venezuelean, este cel care declară, în 1830, Ecuadorul ca stat independent de Marea Columbiei şi este numit preşedinte al Republicii.

[4] Cuvîntul „ţară", în spaniolă *país*, este originar din latinescul *pagus*.

COMPATRIOȚI ; un om care poate locui oriunde, căci nu este VITĂ, să-i trebuie IESLE ; un om care nu face ce-i vede făcînd pe alții, fiindcă doar MAIMUȚA imită fără SPIRIT CRITIC ; nu e nici MORIȘCĂ DE VÎNT, să se învîrte în toate părțile ; nu jignește pe NIMENI și face BINE cît poate, își pierde zilele vorbind și nopțile scriind despre importanța Școlii Primare și dacă toți ar gîndi ca EL, n-ar mai exista Stăpîni, fiindcă n-ar mai fi SCLAVI, ... nici MARIONETE, fiindcă n-ar mai avea cine să le facă să ȚOPĂIE, nici războaie, fiindcă n-ar mai avea cine să mîne oamenii la măcel."

Panorama se schimbase. Posibilitatea de a realiza marele proiect era aproape nulă. Deja nu mai putea aduce întreaga națiune la stadiul de „noviciat" ; acum trebuia să se resemneze și el la a înfăptui lucrurile pe scară mai redusă. Doar ce reușea cu scrierile sale care puteau prea puțin. O bună parte a ediției din Arequipa despre Societățile Americane ajunsese pe tarabele băcanilor, servindu-le drept hîrtie de ambalaj. Dar, cu toate acestea, de cîte ori trimitea cîte un exemplar vreunui puternic om al zilei, încă i se mai aprindea un colțișor de speranță în suflet. Poate o să-l citească, poate lectura va avea darul să-i stîrnească curiozitatea, era chiar posibil să-l cheme și să-l însărcineze să înceapă ceva.

În timpul lungii așteptări din acele zile, ce semănau atît de mult unele cu altele, nu avu parte însă decît de rutina lecțiilor cu cei șase copii din umila lui locuință, de socotelile complicate, inevitabile, de la sfîrșit de lună și de veșnica listă de lucruri necesare, în fața cărora se vedea silit să facă pe surdul.

Cu toate acestea, nu-și abandona inițiativele. Îl convingea pe cîte-un tip bogat să întemeieze o mică industrie sau pe un fermier să experimenteze culturi noi și să folosească vreun pîrîiaș pentru irigare. Relua, la proporții mai mici, fabricarea casnică de săpunuri și lumînări. Dar fumăraia și mirosul înțepător îi făceau pe copii să lăcrimeze și-i deranjau pe vecini. Sfîrșea prin a se retrage, în orele tîrzii din noapte, cînd copiii dormeau și casa se cufunda în tăcere, să-și definitiveze opera. Tot ce publicase pînă acum fusese scris în grabă. Nu erau decît

fragmente din ceea ce ar fi trebuit să fie un *opus magnus*. Avea să dezvăluie o reflecţie amplă şi nouă asupra condiţiei reale a Americii sale. Va începe cu descrierea solului şi a locuitorilor. Geografia, clima, peisajul, resursele naturale. O viziune globală ce o va depăşi pe cea a lui Humboldt. Apoi va trece la descrierea realităţii istorice şi sociale a populaţiei. Starea economică, morală, civilă şi politică a acelei mase umane împrăştiate pe scena geografică a Americii de Sud. Din această revizuire totală şi adîncită, va răsări în mod spontan necesitatea de neamînat a marii reforme.

De-a lungul vremilor trecute se mai încercaseră reforme. De la viceregi pînă la Bolívar. Dar sau fuseseră incomplete, sau dăduseră greş. Nu ştiuseră să se îndrepte spre rădăcini.

Va trece, apoi, la expunerea detaliată a planului său, care va constitui partea a patra şi ultima a masivei lucrări. Aici va enumera încă o dată mijloacele pe care le preconiza din prima zi a întoarcerii sale. O nouă şcoală pentru formarea de cetăţeni ai Republicii şi de oameni utili unei societăţi libere. Descria cu lux de amănunte metodele şi sistemele de învăţămînt şi de organizare socială. Pînă şi omul cel mai greu de cap îşi putea da seama clar de adevărul de necontestat al acelui proiect.

În liniştea nopţii, cu corvoada zilnică încheiată, Manuela Gómez se dusese la culcare. Foaie după foaie, cu litere de tipar şi de mînă, în liste şi rînduri unite prin acolade, gîndeşte pentru milioanele de oameni care nu ştiu să o facă. Lumînarea se termină înaintea lucrului. În singurătatea nopţii cîntă un cocoş ce aparţine încă lumii care trebuie schimbată.

ERA O SCRISOARE NEAŞTEPTATĂ CE-I FUSESE adusă din îndepărtatul Chile. O semna domnul Alemparte. Intendentul Provinciei Concepción. Purtătorul ei şi scrisoarea însăşi îi făceau propuneri tentante. I se oferea o onorabilă funcţie de conducere la colegiul din acel oraş. Intendentul îşi punea mari speranţe în institut şi în Rodríguez. Spunea că-i cunoaşte renumele şi operele. Era aşteptat cu nerăbdare şi urma să primească mijloacele necesare pentru călătorie.

Nici nu s-ar fi putut să sosească mai la timp neaşteptata invitaţie. La Lima treburile mergeau din ce în ce mai rău. Calmul şi previziunea nu erau posibile. Ţara părea mistuită de rele şi fără coloană vertebrală. Comanda Gamarra, la modul său arbitrar şi stîngaci. Se anunţau revolte şi răzmeriţe. Toată lumea şoptea în secret zvonuri despre vreo nouă conspiraţie. În sfîrşit, Orbegoso [1] îl scoase din uz pe Gamarra, în timp ce altul se pregătea să-l scoată pe el.

„Plecăm, Manuela Gómez", o anunţă pe femeie. Îşi va trimite acasă puţinii discipoli, îşi va înghesui într-un cufăr hîrtiile şi cărţile şi va pleca. „Încotro ?" „În Chile". Lumea Manuelei Gómez era drumeagul în zig-zag ce cobora din Oruro spre Arequipa şi, în cele din urmă, spre Lima. „Asta e foarte departe." Acum, în plus, mai era şi copilul. „Cocho", José. Fiul bătrîneţii. Cîte drumuri şi cîte raite nu dăduse pînă să-l vadă născîndu-se pe căţelandrul acela smiorcăit şi mucos, pe care Manuela îl alăpta la sînii ei mari de indiancă.

---

[1] Luis José Orbegoso (1795—1857), preşedinte al Perului după A. Gamarra, din 1834 pînă în 1839.

„Şi de ce aşa departe ?“, îndrăzni să întrebe. „Pentru că mi se oferă ceva care mă interesează, pentru că aici nu mai am nimic de aşteptat şi, în sfîrşit, pentru că mi-e tot una.“

Plecarea lui avu un ecou slab. Le comunică vestea doar cîtorva din puţinii săi interlocutori, ce se adunau în Piaţa Mare să stea la taifas. În Chile, tocmai acolo, existau persoane care credeau în el şi îl chemau să-i dea în sarcină un important colegiu.

Profitase de calmul lungilor zile petrecute pe goeleta burtoasă pentru a-şi revedea notele şi a schiţa planurile de studiu pe care urma să le propună Intendentului. Defilă prin faţa altor ziduri ale cordilierei andine, traversă tropicul Capricornului ; se îndrepta spre ţinuturile Vadivia şi Magallanes, cu aceeaşi predică, pentru aceiaşi oameni. În golful acela din Marea Sudului îşi va relua munca pe care niciodată pînă acum nu putuse s-o ducă la bun sfîrşit.

Don José Antonio Alemparte îl întîmpină cu respect şi admiraţie. Primise broşura din Arequipa, cu ideile acelea noi despre oameni şi ţară. Concepción era un fel de sat izolat între oceanul îngheţat şi muntele pleşuv. Împrejmuit de două rîuri cu ape tumultuoase. Accentul locuitorilor era diferit de al celor din Lima, dar spusele oamenilor semănau foarte mult.

Luase sfîrşit perioada agitată în care fuseseră la putere liberalii entuziaşti, porecliţi *los pipiolos* [1], iar acum guvernau cu fermitate şi eficienţă *los pelucones* [2]. Din Santiago, alături de generalul Prieto [3], Diego Porta-

---

[1] Regionalism chilean : mărunţiş, monede cu valoare neînsemnată ; de aici, extinderea sensului la acea categorie de oameni lipsiţi în general de resurse materiale care, sub înrîurirea ideilor liberale, au devenit partizanii Republicii.

[2] Tot un regionalism chilean, desemnînd o uncie de aur, şi o monedă chiliană cu o valoare mare ; prin extinderea sensului, persoană cu înaltă poziţie socială. Termenul generic de *pelucones* se aplica, prin antagonism cu cel de *pipiolos*, conservatorilor, adepţi ai sistemului regalist de guvernare.

[3] Joaquin Prieto — om politic chilean, preşedintele Republicii între 1831—1841.

les[1] punea capăt cu o precizie bine calculată înveteratei dezordini și-și propunea să construiască o republică stabilă.

La scurt timp după sosire își dădu seama de lupta surdă dintre cele două tendințe. El nu putea fi nici *pipiolo*, nici *pelucón*; unii i se păreau prea naivi și palavragii, iar ceilalți lenți și fără imaginație. Dar pentru ceea ce urmărea el erau la fel de buni și unii și alții, dacă-l lăsau să-și vadă de treabă.

Stătu îndelung de vorbă cu Alemparte. Părea să-l înțeleagă. Poate că, în sfîrșit, acum va putea să-și realizeze cu adevărat opera, în acea margine de lume.

Se duse să viziteze colegiul aflat în ruină, plin de toate defectele care-l îngrozeau mai tare. Acceptarea acelei sarcini i se părea totuna cu mersul pe un drum înfundat. La nivelul unei școli ce moștenea tradiții proaste cu elevi deja deformați din cursul primar, nu se putea încerca o reformă fundamentală. Ar trebui să se înceapă mai de jos, din primii ani de școală. Munca ar fi mai îndelungată, dar mai solidă și mai sigură.

„Domnule Intendent, dragul meu Don José Antonio, o să ne pierdem timpul și-o să ne chinuim în zadar încercînd să reparăm acoperișul unei case cu fundația șubredă. Niciodată nu e îndeajuns de devreme pentru a-i schimba pe oameni. Munca trebuie începută din școala primară."

„Sînt incurabil", gîndea cînd rămînea singur. El însuși se încăpățîna să complice lucrurile. În loc să se ocupe de colegiul acela învechit și să-i aducă toate îmbunătățirile posibile, lui îi ardea să complice treaba, s-o facă mai încîlcită și mai lungă. Să înceapă cu copiii din școala primară, dacă din leagăn nu putea să-i ia, ca să formeze treptat și sigur niște oameni noi. „La vîrsta mea. Chiar că sînt nebun."

Intendentul îl ascultă, îi dădu ceva fonduri și astfel reuși să deschidă școala aceea care nu semăna cu nici una.

---

[1] Diego Portales — om politic chilean, autorul unei importante opere de reorganizare a Republicii, ce a facilitat mult activitatea urmașilor săi. A murit împușcat de un grup de militari răsculați.

În salonul cel mare al casei. Înăuntru se aflau dormitoarele şi bucătăria, unde locuia cu Manuela şi fiul său, împreună cu cîţiva copii ce-i fuseseră încredinţaţi. Aşeză pupitrele elevilor în careu, ca pentru o bătălie. Pe pereţi atîrnau cele patru tabele sinoptice pe care le desenase el însuşi şi care conţineau normele de bază ale cunoaşterii. Noţiuni, clasificări de ştiinţe, imperii ale naturii, părţi ale vieţii sociale, ordinea învăţării lor.

El se plimba prin mijloc explicînd, interogînd, dialogînd. Nu vroia să-i înveţe după manuale, nici să-i facă să memoreze liste de nume... Uneori lua o plantă şi le vorbea pe rînd despre părţile componente şi funcţionarea ei. Cum se alimentează, pe unde respiră, pe unde şi cum se înmulţeşte... „Încadraţi-vă ideile", le spunea, arătînd spre tabelele sinoptice. „Cum se potriveşte ceea ce tocmai am descoperit împreună cu aceste scheme generale?" O plantă era o fiinţă vie, dar diferită de un animal. Toate fenomenele vieţii erau similare, iar fiinţele asupra cărora puteau fi experimentate erau strîns legate între ele. Exista, în imensa varietate a naturii, o ordine ascunsă ce trebuia descoperită. Asta era ştiinţa. „De cîte ori ai repetat vorbele acestea, Simón?" Toată viaţa, în locuri atît de diferite. Dar de fiecare dată o spunea cu şi mai multă convingere şi hotărîre.

„Cuvintele zugrăvesc lucrurile, iar noi, prin scriere, zugrăvim cuvintele." Era o artă prodigioasă pe care majoritatea oamenilor o ignora sau o distrugea, necunoscîndu-şi limba, neştiind s-o pronunţe şi, cu atît mai puţin, să o scrie. Se apuca să ironizeze formele incorecte şi stîngace cu care persoane dintre cele mai suspuse distrugeau acel dar minunat al limbii. Inventa dialoguri în care el însuşi îşi dădea replica. Unii trecători miraţi se opreau la fereastră să se uite la bătrînul ăla care gesticula, ţopăia şi vorbea în termeni şi feluri dintre cele mai variate, în faţa copiilor care rîdeau fericiţi. Imita pe paracliser şi pe crîşmar, pe zilier şi pe negustorul ambulant, cearta dintre două vecine şi discuţia dintre un *pipiolo* şi un *pelucón*. Cine nu ştie să vorbească nu ştie să gîndească, cine nu ştie să gîndească se află sub nivelul speciei umane.

„Cînd veţi fi întrebaţi ce învăţaţi aici, să răspundeţi că tot şi nimic. Înmagazinaţi idei, învăţaţi să gîndiţi. Restul o să vină de la sine.“ „E mai important să cunoaşteţi şi să practicaţi sociabilitatea şi virtuţile republicane decît să cunoaşteţi toate regulile gramaticii.“

Cîteodată se termina ora, dar elevii, fascinaţi, uitau să mai plece.

Unul dintre cei care ţineau mai mult la el îndrăzni să-i dea de-nţeles că în oraş era considerat un tip extravagant. „Au ajuns chiar să spună că sînteţi nebun.“ „Tot ce vă învăţ eu este raţional şi supus gîndirii. Ceea ce se întîmplă însă este că eu vreau să formez cetăţeni pentru Republică şi ei nu. Nebuni sînt ei care, pentru a-şi atinge scopurile urmărite, procedează împotriva raţiunii. Cum să se schimbe o ţară fără să-şi schimbe oamenii ? Şi cum să se schimbe oamenii dacă nu se începe cu copiii ? Nu se va putea schimba ţara, nici lumea, fără a izola, în cadrul noii educaţii, o generaţie întreagă, de influenţa coruptă şi corupătoare a vechii societăţi. Atît de simplă şi în acelaşi timp atît de dificilă este problema.“

Observa zîmbetele batjocoritoare pe chipul persoanelor importante, cînd le întîlnea pe stradă. Umblau zvonuri ce ajungeau pînă la el prin gurile elevilor sau ale puţinilor prieteni. Nu preda catehismul, îşi bătea joc de felul de-a vorbi al chilienilor, copiii nu învăţau nimic, doar extravaganţe şi noţiuni incoerente.

Tot la fel era întrebat uneori de către autorităţi despre mersul pepinierei, cu îndoială şi cu ironie în glas.

Dar cum reuşita sa se baza pe insistenţă, el avea de gînd să insiste, cu tenacitate, cît timp va fi nevoie.

Pînă în acea dimineaţă, către sfîrşitul orelor, în plină zi de vară, cînd se făcu simţită huruiala surdă a unui soi de car imens, ce făcea să tremure toată strada. Cîţiva copii o rupseră la fugă în curte. „Cutremur ! Cutremur !“, strigau. Urlete de panică pătrundeau prin ferestrele deschise. Podeaua se scutură, uşile se zbătură şi de sus începu să plouă cu ţărînă, pietre şi ţigle dintr-o crăpătură ce se despica rapid din tavan. În urma copiilor, alergă şi el spre ieşire, împiedicîndu-se de cîteva ori. Pereţii ce dădeau în stradă se prăbuşiseră şi acoperişul, cu solzii de

ţiglă spartă, se încreţea printre dărîmături. Strada desfigurată de ruine părea ca dezbrăcată de haine. Ziduri căzute unele peste altele. Printre dărîmături alergau oameni înnebuniţi de spaimă, strigîndu-i pe alţii în gura mare. De sub bîrne şi pereţi de chirpici pulverizaţi răsăreau braţe, picioare şi capete, palide, albite de praf şi înroşite de sînge. Pămîntul continua să se zgîlţîie, gardurile care încă mai erau în picioare se rupeau şi se prăbuşeau. „Sfinte, Sfinte, Sfinte Dumnezeule", urlau femeile îngrozite. Copiii plîngeau înghesuiţi unii într-alţii în curte. Manuela Gómez îşi strîngea micuţul în braţele-i grăsane şi bolborosea rugăciuni. Prin gropile căscate, pe grămezi de moloz, învăluite în norul de praf ce întuneca aerul şi prin furtuna de strigăte şi voci, apăreau femei îngenuncheate, cu braţele în cruce pe piept.

Cît a durat ? Mult timp, atît cît orăşelul să fie ras de pe suprafaţa pămîntului. Soseau la şcoală părinţii înspăimîntaţi, aproape muţi de groază, căutîndu-şi copiii. Îi îmbrăţişau şi izbucneau în hohote de plîns.

Din mijlocul larmei de rugăciuni şi strigăte, se auzi glasul învăţătorului. „Acum totul a trecut. Să ne păstrăm calmul." Nu-l auzeau, alergau fără sens dintr-o parte în alta, strigîndu-şi părinţii şi rudele dispărute sau se strîngeau în grupuri pentru rugăciuni, repetînd iar şi iar aceleaşi cuvinte, cu ochii ridicaţi spre cer. „Pedeapsa lui Dumnezeu. Iartă-ne, Doamne".

După ce trecu primul moment de groază şi confuzie, după ce copiii plecară, unii însoţiţi, alţii singuri, să vadă ce mai rămăsese din casele lor, Simón Rodríguez porni să colinde străzile din jur. Strada mare era ca un rîu închegat cu dărîmături. Bîrne, ţigle, mormane de pămînt, resturi de mobile, farfurii sparte şi bărbaţi şi femei care, cu mîinile goale sau cu unelte apucate la nimereală, răscoleau să-i găsească pe cei îngropaţi.

Mergea greu, căţărîndu-se şi alunecînd pe grămezile de moloz. Întîi îşi înălţă privirea spre munţi. Se aflau acolo, liniştiţi, tăcuţi şi indiferenţi în faţa acelui zbucium de ruine şi sînge ce se întindea la picioarele lor. Ei au făcut asta, gîndea Rodríguez. Aveau o structură vulcanică ce nu se liniştise încă. Soluri şi straturi prost aşezate, aflate

în activitate continuă. Ființele acelea ignorante trăiau pe o fîșiuță de pămînt, la poalele nemaivăzutului uriaș, care, cu puterea sa uriașă, împingea la suprafață bolovăniș, jăratec și straturi subterane ale pămîntului. Primul lucru ce-ar trebui făcut în vederea întemeierii unui oraș este studiul solurilor și formația lor. „Dar cine să se ocupe de așa ceva ?"

Unii se apropiau de el, înmărmuriți de groază, să-i ceară sfatul. „Vina este a cordilierei și a celor care s-au apucat să-și ridice casele la picioarele ei... Ne-o spune ea însăși... Priviți-o... Poalele ei sînt acoperite, de sute de secole, cu propriile-i ruine și sfărîmături de stînci, straturi desprinse și nisipuri... Dar nimeni n-a vrut să se gîndească la asta".

Nu se așteptau să termine. Se îndepărtau îngroziți, ca și cum ar fi văzut pe dracul. „Oi fi mirosind a pucioasă".

Totul părea o ruină. Pereții sfărîmați în bucăți, acoperișuri prăbușite în grămezi peste ziduri, turle împrăștiate în jurul bazei lor. Coloanele bisericelor Santo Domingo, San Francisco și Las Monjas, pînă și cele din catedrală, se vedeau prin golurile zidurilor căzute. Cîteva clopote zăceau răsturnate pe pămînt, ca niște cupe goale. Lumea începea să se adune, de afară, spre a-și îndrepta implorările către chipurile sfinților ce rămăseseră impasibili în mijlocul mormanelor de moloz.

Toate erau căzute la pămînt și distruse. Școala, colegiul, primăria, bisericile, locuințele bogaților și ale săracilor. Zile și săptămîni întregi defilară înmormîntări, fără nimeni în urma dricului. Fură improvizate tabere de corturi printre ruine și în împrejurimi. Se trăia în comun, ca într-o așezare de indieni nomazi. Fiecare piață, fiecare grădină, fiecare petec de cîmpie era un sătuc înjghebat de soartă și întîmplare, unde se pregătea mîncarea în aer liber, se trăia în comun și se aștepta cu neliniște.

De-abia după o lună fu chemat de Intendentul Alemparte la primăria improvizată. Hotărîse să-l numească, împreună cu alte două persoane cunoscute, într-o comisie care trebuia să studieze efectele cutremurului, să întocmească planul pentru reconstituirea așezării și chiar să

propună o posibilă mutare a oraşului într-un loc mai sigur.

Era de fapt unicul lucru ce-i mai rămînea de făcut în Concepción. Luă asupra lui însărcinarea, ca şi cum ar fi fost singurul responsabil. Timp de cinci luni munci, fără clipă de răgaz, studiind soluri, curenţi de apă, coaste, aşezarea oraşului, costul curăţirii dărîmăturilor şi al reconstrucţiilor. Cîţi reali trebuiau plătiţi pentru a transporta un metru cub de moloz cu o căruţă de boi. După aceea studie trei posibilităţi pentru viitor. Două locuri noi, sau reînceperea lucrărilor tot acolo. Prezentă avantajele şi inconvenientele fiecărei soluţii, dar nu se pronunţa deschis pentru nici una. Termină redactarea raportului în stilul său inconfundabil, îi puse să semneze şi pe ceilalţi doi membri ai comisiei, care îl ajutaseră în excursii, la măsurători şi calcule şi-l înmînă Intendentului.

De data aceasta, nu numai oamenii, ci şi natura însăşi se înverşunase să-i distrugă opera.

În timp ce se făceau pregătiri pentru reconstruirea oraşului Concepción după selectele lui recomandări, el porni, cu mica lui trupă, în căutarea unui loc nou, unde să-şi reînceapă munca.

PRINTRE SATE COCOȚATE PE MUNȚI, RÎURI învolburate, fermieri și băcani, descurcîndu-se cu exhibiții, răbdînd neajunsuri și rumegîndu-și dezamăgirile, va trăi ani grei. De la Trilaleubu la Tucapel și Monteblanco. Planificînd exploatări de mine, propunînd acțiuni întreprinzătoare, în fața unor oameni obtuzi, bănuitori, ce-și socoteau banii la centimă și priveau cu neîncredere spre bătrînul acela agitat și plin de imaginație, care le propunea semănături, irigații, tăbăcării, mori și fabrici.

Cîteodată reușea să se facă ascultat. Chiar să fie crezut de cîte unul dintre ei și să se bucure de afecțiunea acestuia. Sau, poate era milă și compasiune. Vorbea convins de tot ceea ce se putea face pentru canalizarea apelor, pentru perfecționarea morilor de grîu, pentru organizarea exploatărilor miniere, a celor de cherestea, a tăbăcăriilor, a manufacturilor de faianță, de lumînări, de clei. N-ar avea nevoie decît de ceva capital. Calcula vînzările și veniturile.

Fermierul Bernardino Segundo Pradel sfîrși prin a-și încredința reorganizarea fabricuței lui de cherestea de sus, din munți.

Urca neobosit pe cărările muntelui, traversînd torenți, cățărîndu-se pe coaste, dormind la popasuri sau sub cerul liber. Dîrdîind de frig sau de febră sau de oboseală, în nopțile lui fără adăpost.

Contau pe puține resurse materiale. Totul trebuia improvizat. Încerca să facă din lemn ceea ce ar fi trebuit să fie din fier. Să subțieze cu piatra de polizat lama prea groasă a fierăstrăului, să improvizeze căruciorul pentru

cărat buştenii, să dea instrucţiuni zilierilor ignoranţi pentru ca, în cele din urmă, lucrurile să fie făcute tot prost.

Venea uneori să viziteze exploatarea cîte un englez sau cîte un neamţ. Examina instalaţia, desprindea, cu lovituri de picior, piesele prost montate şi se ducea la patron să-i spună că treaba nu era bună de nimic.

Lui nu-i mai rămînea altceva de făcut decît să-i scrie, spre a se justifica : „Spuneţi că morarul francez v-a informat că maşinăria nu face doi bani ; a mai spus-o şi fierarul englez de o sută de ori — au spus-o şi cîţiva chilieni, fără s-o fi văzut — mai lipseşte s-o spună şi nişte nemţi şi nişte greci, ca să aveţi părerea a cinci naţiuni — şi vina a cui să fie ? Nu mai e nevoie de nici o întrebare... A mea ! — ultimul plăteşte oalele sparte ; dar n-am fost eu singurul care şi-a vîrît nasul în treaba asta."

„Eu ştiu (şi o ştiţi şi dumneavoastră) că maşina are părţi proaste ; dar acelea nu sînt făcute de mine şi intervenţia mea acum n-ar face decît să le strice mai rău. Cei care spun că maşina nu-i bună o compară cu a Intendentului, cu a lui Luco sau cu a francezului Delauné, care-s fabricate pe bani mulţi, în timp ce a dumneavoastră e făcută din economii.

„Permiteţi-mi să acuz, ca să mă apăr. În afară de zimţii carului, dispozitivul de închidere şi deschidere a barajului, cel de strîngere a lanţului, tamburul de la dig şi noua împrejmuire pentru captarea apei, toate celelalte sînt făcute de englezi sau de Don Carlos."

Sub copertină, maşinăria cea greoaie mugea ca un taur în laţ. Scîrţîiau fiare, transmisii, şinele de lemn. Sărea apă din toate părţile. De la dig, de la roata morii. Cei ce stăteau pe-aproape se udau leoarcă. Un şorţ de pînză cerată îi proteja de stropi. Se vorbea cu strigăte. Către cărăuşi, ca să înjuge boii ce tîrau buştenii, către salahori, ca să-i aşeze pe carul fierăstrăului, către cei ce porneau şi opreau transmisia dintre car şi fierăstrăul circular. Printre zgomotele instalaţiei şi zbieretele oamenilor, comunicarea devenea anevoioasă. „Tu, dă-i drumul". „Eu ?" „Nu, celălalt". Fierăstrăul scrîşnea şi se oprea. Carul se poticnea, dinţii de lemn ai angrenajului

se rupeau. „S-au dus doi". „Zilele trecute Don Carlos i-a tras una cu piciorul şi i-au mai sărit vreo doi".

Don Carlos, englezul, nu-l putea suferi. Fierăstrăul începu să muşte lemnul, dar se poticni repede. Trebuia oprit, îndreptat carul şi reîncepută operaţia. Don Carlos înjura. „Maşina asta nu-i bună de nimic. N-o să funcţioneze niciodată." Era inutil să-i explice. El văzuse instalaţiile de pe fluviul Vistula şi din Franţa. Pînă la urmă Don Carlos îl izgonise. Trebuia să se întoarcă iar de pe Monteblanco la Trilaleubu. Obosit, jignit şi fără bani.

Îi scrise din nou fermierului Pradel, care se întorsese în sat. „În drumul făcut ca să ajung aici mi s-a dus uncia de aur pe care Don Matías mi-a dat-o pentru scule. De unde să scot alţi bani de cheltuială ? Şi dacă mă prinde vremea rea în Monteblanco, cum mai traversez apele ? Cum mă întorc acasă ?... Don Carlos ştie să lucreze... bine — repede, — ieftin, — durabil şi mai ales *simplu*. Se trezeşte devreme — nu-i lasă pe muncitori să doarmă, nici nu stă cu ei de vorbă —, munceşte mai mult decît toţi şi nici nu cere salariu."

Îi oferise lui Pradel dferite proiecte. Cele mai multe nu trecură de acel stadiu. „Cu siguranţă din cauza marii încrederi pe care le-o inspir în afaceri, cînd ajung să mă cunoască mai bine. Cine vrea să rămînă cu buza umflată, să se încurce cu Don Simón (spune gura lumii). (Cel puţin am satisfacţia să fiu personaj de zicală.) Dumneavoastră deja mă ştiţi : eu nu oblig, nu cer, nu încerc să mă justific ; aranjez totul cu răbdare şi răzbunarea mea este tăcerea."

„Sînt păţit cu atîtea, încît dacă cineva mă întreabă cum e timpul, răspund... nu ştiu, chiar dacă plouă cu găleata." În loc de semnătură, adăugă cu mîndrie şi resemnare : „După toate acestea nu-mi rămîne să vă spun altceva decît că sînt ceea ce şi cum am fost întotdeauna."

Avea datorii împrăştiate pe la bodegi, prăvălii şi oameni care-l împrumutaseră. Întocmea lista creditorilor şi nu reuşea să o încheie. Întotdeauna mai uita cîte ceva şi trebuia s-o ia de la cap.

În încercarea cu făbricuţa de cherestea îşi pierduse şase luni. Degeaba. Nici înainte nu avusese mai mult succes în puţinele acţiuni întreprinse prin sătucurile

acelea cu oameni bănuitori și necioplîți. El nu era englez, nici neamț ca să-i facă să-l ia în serios.

Se mai și îmbolnăvise. O inflamație și arsuri la stomac. Își prescria singur tratamentul, tartrat de potasiu cu apă, pentru acele diarei nesfîrșite ce-l slăbeau în ultimul hal. Ajunsese să trăiască într-o cocioabă prăpădită. Paie, chirpici, fumăraie. Întins pe un pat de scînduri fără să se poată mișca. Poate că avea să rămînă acolo pentru totdeauna. Într-un cimtir dintr-un sat necunoscut. Uneori nu mai era sigur de propria lui vîrstă. Se gîndea că trebuia să aibă aproape șaizeci și opt sau șaptezeci de ani. În sfîrșit sosise și pentru el vremea să nu-și mai tîrîie pe drumuri oasele grele. Era silit să ceară servicii cunoscuților. „Faceți-mi din nou favoarea să-mi trimiteți 4 de zahăr și 4 de orez". „Dacă nu m-apucă iar durerea (cum sper), îmi voi comanda un stomăcel de argint (fiindcă puterile mele n-ajung pentru mai mult) și o să vin să-l agăț la ușa dumneavoastră." „Primiți o fostă expresie peregrină a recunoștinței mele cît se poate de dureroase". „Dumnezeu să vă ocrotească și să vă ajute, spre consolarea celor nefericiți".

Îi durau puțin cele cîteva alimente. „M-am împotmolit : nu pot să plec, pentru că n-am *unde*, nici nu pot să rămîn, fiindcă n-am *cu ce*". „Ajutați-mă să obțin o subvenție, fie ea și ca țîrcovnic". Din nou implora : „zahăr, cafea, ceai, orez și jambon, un caiet cu hîrtie fină și o sticluță cu cerneală străină : am mult de scris și hîrtia e proastă... cerneala, o vedeți, dacă scriu cu ea o să creadă domnul General că-i vine scrisoarea din cer, de unde, după cum știți, totul se trimite în alb. Dacă nu aveți cerneală, trimiteți-mi cuperoză sau tara [1].

Cele mai lungi zile erau acelea de așteptare fără speranțe. A scrisorii ce nu sosește, a ajutoarelor ce întîrzie și singurătatea și indiferența ce îl înconjurau din toate părțile.

Poate ar fi fost mai bine să se întoarcă într-un oraș mare s-o ia de la capăt. La Valparaiso sau Santiago. Cu ajutoare din milă, cu bilete de drum de mizerie.

---

[1] Arbust ce crește în Chile și Peru, ale cărui frunze colorate se folosesc la obținerea de vopsele.

CĂLĂTORUL FRANCEZ DEBARCĂ PE CHEIUL improvizat din Valparaiso. Sosise, urcînd dinspre Concepción, cu fregata care-l adusese pe ocean şi prin strîmtoare, să descopere lumea. În Concepción citise broşura aceea ciudată despre *Societăţile Americane,* semnată Simón Rodríguez. Ajuns pe uscat, reuşi, punînd întrebări, să descopere unde locuia omul acela. Traversă oraşul, se sui într-o şaretă, urcă o coastă de munte pe care locuinţele căţărau, mizerabile, pînă departe şi în cele din urmă ajunse în faţa unei case prăpădite din care se auzeau glasuri de copii la lecţie. Pe uşă era zugrăvită o inscripţie cu litere mari, negre :

LUMINI ŞI VIRTUŢI AMERICANE

„Adică : lumînări de seu, răbdare, săpun, resemnare, clei de lipit, dragoste de muncă".

Strigă din uşa deschisă. Îi ieşi în întîmpinare bărbatul acela corpolent şi suferind, cu faţa brăzdată de ani, îmbrăcat într-o haină lungă, neîncheiată, ce-i ajungea pînă la genunchi, cu nişte pantofi uriaşi ce scîrţîiau la fiecare pas, ochelari ridicaţi pe frunte şi o pălărie mare dată pe ceafă, de sub care ieşeau smocuri încîlcite de păr alb.

Vorbiră în franceză din primul moment. Bucuria neaşteptatei vizite i se citea pe figură. „Nu am des ocazia să stau de vorbă cu un om ca dumneavoastră". „Şi eu pot spune acelaşi lucru", îi replică musafirul său.

Traversară curtea îngustă în care se zbenguiau elevii, trecură pe lîngă bucătăria plină de fum şi intrară într-o cameră mică şi sărăcăcioasă, în care drept unic mobilier se aflau o masă şi două scaune. „Aicea lucrez."

Ceru să li se aducă o infuzie de ceai și se porni să discute fără a mai conteni despre tot ce-l interesa. Vendel-Heyl, călătorul, îi urmărea cu nesaț vorbele. Ca și cum s-ar fi aflat în fața unui ecran pe care defilau chipuri și scene din Europa și America ultimilor cincizeci de ani. Săreau de la Robespierre la Napoleon, de la Napoleon la Washington, la Humboldt și la Bolívar. „Nimeni nu l-a cunoscut mai bine ca mine." I se îmbulzeau în minte întîmplări, amintiri. Din cînd în cînd se oprea dus pe gînduri, apoi reîncepea să vorbească, împroșcînd sarcasme la adresa oamenilor și a celor întîmplate pe continentul american. „Problema a fost prost pusă, prost înțeleasă, prost rezolvată." Oaspetele îl întrerupea uneori cu cîte o întrebare precisă. Sau exclama surprins : „Ceea ce spuneți dumneavoastră este extrem de nou și de important." Ideea aceea de transformare a societății cu ajutorul școlii, de rupere a timpului istoric, pentru a crea o generație complet nouă. „Întreaga nație în stare de noviciat. Avînd laolaltă ca discipline de studiu viața, Republica, munca și știința."

Lui Vendel-Heyl îi amintea de Saint-Simon și de Fourier. Îi aruncă o privire nemulțumită. „Nu le-am citit cărțile." Oaspetele încercă să-i explice teoria sistemului industrial al lui Saint-Simon și planurile sociale ale lui Fourier. „Se aseamănă cu ceea ce propuneți dumneavoastră." Rodríguez nu era de aceeași părere. „Nu e așa." Cunoștea în parte acea gîndire, vorbise în Franța cu părintele Enfantine și cu Olinde Rodríguez, iar în perioada șederii în Anglia aflase despre inovațiile lui Owen. „Ideile mele sînt diferite." Erau deosebite, fiindcă acei reformatori vroiau să înceapă cu reformarea societății, în timp ce el susținea că totul trebuie să înceapă din școală.

Se ridica în picioare și începea să descrie școala ideală ce avea să formeze un om nou. În cămăruța strîmtă, cu haina lui sărăcăcioasă, maltratat de bătrînețe, se transfigura vorbind. Descria felul în care copiii aceia, formați la școala virtuții și a muncii, aveau să transforme, fără efort și violență, întreaga societate. Nu vor mai fi sclavi nici neștiutori de carte nici săraci. Fiecare va munci ca să poată trăi.

Vendel-Heyl se despărți de el cu emoție. „A meritat voiajul meu pînă aici doar pentru întîlnirea cu dumneavoastră.“ Se îmbarca din nou, spre a-și continua cutreieratul vagabond peste oceane și continente, pînă ce avea să revină în Franța. „Acolo aș vrea și eu să mă întorc“, îi mărturisea bătrînul cu melancolie, îmbătrînit dintr-odată și mai mult. Îi vorbi despre excitanta experiență de la Paris și Londra, despre anii săi de nesaț intelectual. Bibliotecile, laboratoarele, ziarele, contactul cu oameni de talent și de cultură. „Aici nu pot face nimic.“

Un zvon de pe stradă îi aduse știrea că fregata franceză se lovise de o stîncă la ieșirea din Valparaiso. Se scufunda în mod spectaculos în gura portului. Coborî însoțit de copii și de alți curioși pînă la chei. Dintr-o barcă ce-i aducea pe naufragiați sări pe țărm Vendel-Heyl.

„Destinul vrea să rămîneți aici.“ Rîseră amîndoi. Se revăzură mai tîrziu. Voiajorul silit de împrejurări să rămînă pe loc îi făcu tentanta propunere de a se asocia cu el, în vederea creării unui nou institut de educație. Îi descria posibilitățile de succes ale acelei pepiniere, care ar trebui să dobîndească foarte repede un mare prestigiu. Rodríguez nu părea să se lase convins. Noul său prieten s-ar sacrifica inutil prin generoasa lui ofertă. „N-o să reușiți să-i faceți pe oameni să mă ia în serios. O să fiu o povară prea grea, care o să vă facă să pierdeți.“ Vendel-Heyl insistă în zadar. Bătrînul îl refuza cu încăpățînare.

Francezul se simțea cuprins de exasperare. Nu era posibil ca un om ca el să nu-și cunoască propriile interese, să nu-și dea seama că pentru a-și putea propaga ideile avea nevoie de o bază materială. „Dacă sînteți materialist, cum e posibil să disprețuiți în asemenea măsură aspectele materiale ale vieții ? Așa ceva se potrivește asceților, misticilor, spiritualiștilor extremiști, dar dumneavoastră ?“

Nu reuși să-l convingă. În cele din urmă îi spuse doar așa, ca să-și mai atenueze refuzul încăpățînat : „Aveți dreptate, sînt un tip contradictoriu. Eu care am vrut să fac din pămîntul acesta un paradis pentru toți, îl transform într-un infern pentru mine. Dar, ce vreți ? Liber-

tatea îmi este mai dragă decît bunăstarea. Mai am încă posibilitatea să-mi păstrez independența și voi continua să luminez America. Fabricînd lumînări. Profesiunea mea de lumînărar este mai nobilă decît poate părea la prima vedere. În secolul luminilor, ce ocupație mai onorabilă ar putea să existe, decît aceea de a le fabrica și a le vinde ?"

Încheie conversația. Francezul își luă, plin de regret, rămas bun de la el. În timp ce cobora coasta, îl văzu pentru ultima dată. Îi făcea semne de adio cu mîna din ușa strîmtă a casei. Cu cine semăna ? Cu un deținut în pragul celulei înguste, cu un profet izolat în singurătatea peșterii sale, cu un fugar în fața ultimului său refugiu.

ULICIOARA URCA SPRE MUNTE, PE LÎNGĂ BIserica Las Mercedes. Pe partea dinspre răsărit, o latură a templului, de care stătea agăţat un balcon pustiu, se prelungea cu zidul înalt al mînăstirii, perforat de ferestre fără viaţă. Poarta cea grea, împodobită cu ţinte şi întărită cu ferecături, rămînea tot timpul închisă. Dinăuntru răzbăteau pînă la strada adormită ecouri de slujbe şi rumoare de rugăciuni şi imnuri. Înspre apus se îngrămădea un şir de case, cu una sau două ferestre, coridor îngust şi arbori în curtea interioară.

Printre ele se afla şi cea a părintelui Carreno. Preotul, cele trei femei bombănitoare şi celălalt copil, Cayetano, adus şi el acolo de întîmplare şi de mister. Îi spunea frate. Frate, datorită aceluiaşi joc al sorţii şi aceluiaşi oblăduitor. Alături de nume, ca şi la el, pe lista şcolii şi a parohiei, cuvîntul acela : găsit. „Fiu de popă", îl insulta cîte unul mai mare, în curtea şcolii. Se întorcea acasă furios şi le întreba pe bătrîne. Nimeni nu ştia altă poveste decît cea cu părăsitul în miez de noapte, la uşa unei case. „Fiu de popă", repetă cu voce tare. Cocho îl auzise şi îl întreba. Ce să înţeleagă Cocho ? Cîteodată se distra scandalizîndu-i pe cîte unii dintre oamenii aceia rău intenţionaţi care încercau să îl sîcîie : „Nu mi-am cunoscut tatăl, în schimb îl ştiu pe un preot, prieten cu mama." Atacurile şi palmele le adresa nu doar altora, ci şi lui însuşi. Nu ştia cine-i era tată. Zvonul venea din stradă şi pătrundea înăuntru prin femeile din casă. Ascultase insulta aceea nu o dată, ci de mai multe ori, printre ghionturile încasate la sfîrşitul orelor. Împreună cu năuceala pumnului izbit drept în nas.

Zvonurile tulburi vorbeau şi de alte cazuri. Oamenii Inchiziţiei primeau denunţuri, inspectorii Bisericii aplicau sancţiuni, gurile rele dădeau în vileag preoţi libertini.

În spatele zidurilor mînăstirii, inchişi în şirul de celule înguste, se aflau 44 de bărbaţi tineri. Părintele Carreno era prieten cu unii dintre stareţi şi dintre inspectori. Nu trebuia decît să treacă strada, ca să participe la sărbătorile congregaţiei.

Se afla acolo fratele Cristóbal de Quesada. „Un mare latinist, Camilo." Băiatului îi era greu să urmărească vorbele acelea de-abia rostite printre dinţi de bărbatul întins pe puntea plutei. „Un mare latinist şi un om cu o istorie scandaloasă." Bătrînul povestea, cu întreruperi, surîzînd printre accese de tuse şi strîmbături de durere. Fratele Cristóbal fugise cu o femeie tînără. Dispăruse fără urme. Tot oraşul se cutremurase de acel scandal. Mulţi ani mai tîrziu, unul dintre secretarii viceregelui din Bogotá îşi dezvălui în faţa superiorului uluit adevărata identitate. Era călugărul Quesada care, cu sufletul încărcat de mustrări, dorea să se întoarcă la Caracas şi la viaţa religioasă.

Era prieten cu fratele José Ambrosio López. „Unchiul lui Bello, Cocho." De unde să ştie Cocho cine era Bello. Locuia lîngă părintele Carreno, aproape de intersecţia Luneta, în casa bunicului său, pictorul Juan Pedro López. O casă mirosind a cedru proaspăt dat la rindea şi a vopsele, cu două saloane mari folosite ca ateliere de către artist şi o curte cu arbori încărcaţi de rodii. Pe duşumele, pe pereţi, rezemate de scaune, zăceau icoane de fecioare şi sfinţi. Crucificarea, Sfînta Fecioară Carmen, Maica Noastră Mercedes cu captivii ei îngenuncheaţi şi lanţurile rupte, Sfîna Treime, cu porumbelul ei la fel de alb ca barba Tatălui. Şi strălucirea de aur a ramelor şi a stucaturilor de pe catapetesme. Maestrul López lucra cu ucenicii săi, copiii se jucau în curte şi din camera din fund se auzeau uneori flautul lui Bartolomé Bello, tînărul căsătorit cu fiica pictorului, ce exersa partitura unui motet pe care trebuia să-l cînte la Catedrală.

Cu Andrés nu se jucase niciodată. Diferenţa de vîrstă era foarte mare. „A fost serios şi retras de mic." Cînd

el era deja învățător la Școala Primară, îl vedea pe tînărul Bello traversînd strada și intrînd în mînăstire, pentru a lua lecții de latină și spaniolă cu părintele Quesada.

Bello se afla acum în Chile. Respectat, puternic, cu o poziție bună, înconjurat de comodități și măguliri. „Iar eu, aici." Nu-l cunoscuse decît în anii adolescenței. Dar faima despre viața lui studioasă și disciplinată ajunsese pînă la el. Cu Bolívar vorbise de multe ori, la Paris, despre Bello. Îl deranja faptul că Bolívar nutrea atîta admirație pentru acel puștan încuiat și cam bleg.

La Londra însă l-a cunoscut cu adevărat. Bello avea deja vreo 40 de ani, iar el 50. Stătuseră mult de vorbă. Lui Bello îi venea greu să accepte noutățile acelea pe care el le propunea la tot pasul. Trecutul era o comoară ce nu trebuia să se piardă, susținea Bello. El era adeptul continuității, mai degrabă decît al rupturii. „Salve, fecunda zona." Acum recita. Știa, fără îndoială, să se exprime și să versifice cu multă măiestrie. Dar se afundase prea tare în latinismele lui pe jumătate bisericești și în lumea Evului Mediu. „Uneori mă ținea cîte o după-amiază întreagă, ca să-mi explice importanța lui *niña* sau *nana*[1] într-un vers din *Cîntarea Cidului*. Întotdeauna fusese om de casă, de bibliotecă, cu program. Andrés acela, atît de diferit de el. Îl amuza să-l necăjească și să-l descumpănească pe Bello. Rîdea ca un copil de barbarismele și prostiile povestite de el.

Acuma se va fi aflînd în vila lui din Santiago, înconjurat de discipoli, miniștri, oameni ai zilei cu peruci la modă. „Și eu ?" Pe bărcuța asta firavă, printre străini ignoranți, zăcînd ca un balot, uitat de toți, mergînd încotro ?

Fusese să-l viziteze la Santiago. Casă bună, într-un cartier bun. Ferestre mari, coridor larg, saloane de primire, bibliotecă imensă, tablouri, ghivece cu flori, vînzoleală de slugi. Și Bello, îmbrăcat ca un „squire" englez, pieptănat îngrijit, în redingota sa neagră cu revere de catifea, așezat într-un fotoliu mare, sculptat, tapițat cu damasc, lîngă o masă din mahon negru cu blatul de mar-

[1] În spaniolă : fată tînără și, respectiv, dădacă.

mură albă. Plafoniere şi candelabre. Şi lampadarul cu abajur de casă mare, ca toate cele din Valparaiso. Cu greu îl lăsară servitorii să intre. Nu avea o înfăţişare recomandabilă, nici nu semăna cu vizitatorii obişnuiţi ai casei. Dar, în cele din urmă, stăpînul află că era acolo şi porunci să fie primit înăuntru. Începu să-i povestească, într-un torent de vorbe, tot ce i se întîmplase, ba chiar şi ce nu i se întîmplase.

Discutară despre Bolívar. Cu admiraţie şi afecţiune, dar cu criterii diferite. Amîndoi îl cunoscuseră din fragedă vîrstă. „Ce destin extraordinar." „Cine şi-ar fi putut imagina ce avea să ajungă tînărul acela ?" Ceva se putea ghici de pe-atunci. Avea multă personalitate, un caracter ferm. Îşi amintea întîmplări, mici incidente, trăsături ce acum păreau antecedente ale măreţiei lui.

„În ce privinţă dăduse greş, pînă la urmă ?" Explicaţiile celor doi erau diferite. Bello credea că mersese prea departe, că îşi concepuse planul în termeni grandioşi, că nu ţinuse seama îndeajuns de limitele dure ale realităţii. „Dacă n-ar fi fost aşa, n-ar fi fost el însuşi." Rodríguez era de părere că eşuase din cauza oamenilor, în primul rînd, şi apoi pentru că acea uriaşă comoţie nu pătrunsese în profunzime, pînă la şcoală şi la caractere, pînă la ordinea socială şi la viaţa de zi cu zi. „S-a înfăptuit revoluţia politică, dar nu şi revoluţia economică. Au declarat republici, dar n-au avut grijă să formeze republicani."

Scăpa înjurături şi expresii populare ce-l descumpăneau pe Don Andrés. N-avea de gînd să-i povestească o istorie tristă, cu înfrîngeri şi frustrări. Îi descrise cu vehemenţă zbaterile sale din Bolivia. Fiecărui personaj evocat îi urma o caricatură, un calificativ grotesc, o amintire ridicolă. Ca şi cum i-ar fi convocat la o judecată sumară. Sucre era altfel. Un militar ce nu pricepea prea multe în afară de armată, dar un mare om. Avea de gînd să spună că era demn de tot respectul, dar înainte de asta fu ispitit să facă o glumă. Stînd în picioare şi imitînd prin glas şi prin gesturi vorbele şi manierele evocate, îi descrise lui Bello un grotesc banchet imaginar. Mareşalul Preşedinte, miniştrii, Statul Major, decani, primari,

stareţi, doctori cu cîte doi şi patru ciucuri[1], generali de bătălii şi de anticameră. Şi el, Directorul Instrucţiei Publice, făcînd pe amfitrionul. Sala plină de candelabre aprinse, masa încărcată de cristaluri şi argintărie şi, în dreptul fiecărui scaun, în loc de farfurii, cîte o oală de noapte, scandalos de albă. „Cîte un ţucal pentru fiecare, Andrés. Foarte frumoase şi toate noi. Împrumutate de la negustorul din oraş." Bello se îneca de rîs. Părea să se sufoce. Cîţiva discipoli săriră speriaţi să-l ajute.

„Şi tu ce faci ?" N-avea de gînd să-i spună. Nici acum nu i-ar spune, dacă s-ar afla în faţa lui. Cum să-i vorbească despre micuţa şcoală de cartier, despre fabricarea săpunului şi a lumînărilor, despre umilinţele îndurate prin băcănii, despre batjocura tuturor proştilor. „Fiecare îşi alege ogorul, eu mi l-am ales pe al meu." Şi l-a ales şi i l-au ales. Nu ştiuse să se gospodărească, este adevărat. Treburile îi ieşeau prost. Mai avea şi firea aceea sucită, care-l făcea să se pună rău cu lumea din jur, în special cu cei care-i vorbeau de sus.

Bello se luase la harţă cu *los pelucones*, oamenii ordinii şi ai averilor. Şi o făcuse cu succes. Ajunsese senator, înalt funcţionar al Statului, Rector al Universităţii chiliene, om respectat şi cu faimă. Cu multă vază. În timp ce el niciodată nu ştiuse sau nu voise să facă ceea ce trebuia, ca să-i fie bine.

Ar fi trebuit să se pună bine cu acei *pelucones*. Dar el nu ştiuse în viaţa lui cum să facă una ca asta. Nu-i prea plăceau nici *los pipiolos*, cu naivităţile lor şi imitaţia prost înţeleasă a practicilor europene. Chile fusese ca o răscruce de drumuri. Oameni pe care îi cunoscuse la Londra şi la Paris, spanioli, latino-americani, francezi, soseau la Santiago încărcaţi de proiecte. Veneau şi argentinienii urmăriţi de Rosas[2]. Cu spaniolul Rivadeneira, care edita ziarul „*El Mercurio*", colaborase chiar. Îi publica unele însemnări, ca să nu i se uite ideile. Se vorbea mult despre Europa şi puţin despre America. În „*El Mercurio*" apăru acel articol anonim care produsese atîta vîlvă în micul

[1] Ciucurele atîrnat de şnururi, pe umăr, era însemnul distincţiei obţinute de intelectualii diplomaţi ai Universităţii.

[2] Juan Manuel Rosas (1793—1857), dictator argentinian, ce a prezidat un regim de violenţă timp de 17 ani.

oraş. „Un locotenent de artilerie din Chacabuco“ spunea semnătura. Era Sarmiento [1]. Nu erau făcuţi să se înţeleagă. Înlocuirea spaniolilor cu francezii şi yankeii nu putea fi un program pe care el să-l aprobe. America trebuia construită cu propriii ei oameni : cu *huasos* [2], *gauchos* [3], *zambos*, cu indienii şi mulatrii ei umiliţi. „Cu aceştia toţi, altfel nu vom reuşi niciodată.“ Ridica vocea din culcuşul în care zăcea şi-şi întredeschidea ochii. Vîslaşii, băieţii aceia care-l ajutau să se ridice, oamenii de-acolo, de pe ţărmul care de-abia se zărea. Cu ei trebuia construită America. Fără imitaţii şi copieri. Să fie originali. Ţările să fie colonizate cu propriii ei locuitori. „A-l înţelege pe indian este mai important decît a-l înţelege pe Ovidiu.“

Bello şi Sarmiento erau de acord în privinţa unei reforme a ortografiei, dar se contraziceau în legătură cu valoarea literaturii şi a limbii spaniole. Nimic din toate acestea nu-l interesa prea mult. Mai mare importanţă avea înfiinţarea unei tipografii, transcrierea ideilor într-un mod mai atractiv şi mai clar. Fiecare pagină ca o deviză, ca o imagine în care esenţialul se observă dintr-o simplă privire.

Dar cei care triumfau erau Bello şi Sarmiento. Împreună cu *los pelucones* şi modele lor franţuzeşti şi englezeşti.

„Mie n-au vrut niciodată să-mi ofere cu adevărat o ocazie.“ În afară de Bolívar. „Dacă m-ar vedea Bolívar. N-ar fi greu de imaginat ce mi-ar spune şi ce i-aş spune.“

Rosas deja căzuse, Gamarra fusese omorît, la fel şi Portales. Dar apăreau alţii. Nimeni nu încerca să-i înveţe să fie altfel.

„Cu vîntul ăsta, încă două zile.“ Vocea patronului ajungea pînă la el. Stătea în picioare, lîngă focul pe care pregăteau ciorba. Încă două zile pînă unde ?

---

[1] Domingo Faustino Sarmiento (1811—1888), om de stat, scriitor şi pedagog argentinian ale cărui idei liberale au constituit cauza exilului său în Chile, unde se angajează,, din plin, pe drumul ziaristicii şi al vieţii culturale din această ţară.

[2] Cuvîntul în limba quéchua cu care este desemnat ţăranul chilian.

[3] Ţăran originar din pampasul argentinian şi uruguayan.

ÎN AZÂNGARO[1] NU EXISTA NICI UN HAN. VÎNTUL înghețat al nopții cobora din muntele chel, vuind pe străzile goale. Laurent Saint-Cricq, însoțit de un localnic, străbătu în pasul domol al catîrului drumurile pietruite, pline de gropi, și traversă pista întunecoasă fără să dea peste nici o lumină. Venea de la o distanță de multe leghe, din platoul cel înalt, aproape de lacul Titicaca, străbătînd pustietăți și poteci întortocheate, fără nici un copac și fără nici un indian.

N-avea unde să-și ostoiască oboseala și foamea în noaptea cea rece. O fîșie de lumină se strecura printr-o poartă pînă la caldarîmul drumului. Se opriră. Era o băcănie dărăpănată. Își trimise însoțitorul să cerceteze.

Băcanul ieși la poartă. Se scuză pentru lipsa de confort și de resurse și-l pofti înăuntru. Lîngă foc, în fața unei oale, se afla o femeie cu o înfățișare ștearsă.

Într-o spaniolă dezlînată și cu „r"-urile lui graseiate, francezul nu mai contenea mulțumindu-le. „Văd că sînteți francez, aș îndrăzni chiar să afirm că din sudul Franței." I-o spuse exprimîndu-se mîndru de franceza cea mai îngrijită.

Călătorul rămase uimit. Îl observa acum cu o curiozitate descumpănită. Era bătrîn, solid, culoarea pielii contrasta izbitor cu părul alb, ce-i înconjura cu un halou capul mare și chel. Avea un chip inteligent, surîzător, expresiv, pe care mimica era un al doilea limbaj. Pe podea răsunau placheurile încălțărilor lui imense. Poncho-ul galben de lînă și cămașa uzată îi dezveleau pieptul păros. „Și dumneavoastră sînteți francez?" „La fel

[1] Localitate peruană.

cum sînt şi englez, neamţ, italian sau portughez, căci vorbesc toate aceste limbi, pe lîngă spaniolă."

Uluirea sporea pe chipul călătorului. Cine putea fi acel om extraordinar, convertit în băcanul unui sătuc de munte? Era limpede că neaşteptata vizită îl însufleţise pe bătrîn. Părea să se bucure de uimirea şi descumpănirea crescîndă a musafirului său. Amestecă puţin rachiu cu apă şi i-l oferi în timp ce se instalau pe o bancă, în faţa unei mese goale. Femeia aduse de mîncare. Lumina unei lumînări de seu îi menţinea într-o penumbră care-i făcea ireali.

„Văd că mă studiaţi ca pe un basorelief asirian şi nu reuşiţi să înţelegeţi nimic în legătură cu mine, dar am să vă scot curînd din încurcătură. Mă numesc Simón Rodríguez."

Cel ce descifrează un basorelief străvechi în faţa unui ignorant îşi poate permite fantezii. El însă nu era un taur înaripat cu cap de rege nici un sfinx. Era sau putea fi ceea ce vizitatorul ar fi vrut să ghicească sau să-şi închipuie. Putea fi spaniol, un andaluz din Cádiz. Ca-n romane. Cînd se apucară să vorbească de Franţa, nu mai prididi numind locuri, întîmplări şi personaje. Cine să fi fost dracul acela de om? Pomenea detalii despre viaţa politică din perioada Directoratului şi a Imperiului. Cunoscuse mari personalităţi ale puterii şi ştiinţei. De la relatarea unei conversaţii cu Humboldt sărea la o descriere a Petersburgului sau la o întîmplare cu Papa Pius al VII-lea, la Roma. Despre englezi i-ar fi putut spune multe. Dar mai ales despre Bolívar. Îl cunoscuse atît de bine. Se aflase mult timp în preajma lui. Fusese prietenul şi consilierul lui. „S-ar părea că nu mă credeţi."

Nici pe francez nu l-ar crede nimeni, dacă s-ar apuca să povestească nemaipomenita sa întîlnire din Azángaro. Vorbiră şi despre popoarele latino-americane aflate într-o continuă revoltă. „Acum în Peru a luat puterea Vivanco [1]. Credeţi că va reuşi să se menţină?" „Nici mai

[1] Manuel Ignacio de Vivanco (1806—1873), militar şi scriitor peruan; preşedinte al Republicii între 1856 şi 1858.

mult, nici mai puţin ca ceilalţi. Ca La Mar sau Gamarra sau Santa Cruz." Incepu să-i explice pe îndelete de ce nu putuseră să se stabilizeze instituţiile republicane. „N-au format poporul, aşa că nu pot forma un guvern popular." Se lansa cu satisfacţie în explicaţii despre problema ordinii sociale. Cu exemple din Franţa, Anglia şi Statele Unite. „Vedeţi ?"

„Şi de ce vă aflaţi aici, cum aţi ajuns în situaţia aceasta ?" „Poate pentru că nu mă interesează altceva. Sau nu sînt bun cu adevărat pentru altceva." „Dar a fi băcan şi fabricant de lumînări de seu nu este o îndeletnicire mai puţin demnă decît cea de politician palavragiu, de magistrat pletos sau de doctor zevzec. N-o să spuneţi că n-am dreptate." Îi povestea ce văzuse în Bolivia, în Peru, în Chile. Grămada de proşti, de înfumuraţi, de ignoranţi ce aveau pretenţia să guverneze nişte popoare nepregătite pentru viaţa politică. „Un orb ce-l conduce pe alt orb."

Străinul descoperea apoi că era şi chimist, agrimensor, naturalist şi mineralogist. „Cînd m-am întors în Peru, venind din Chile, n-am vrut să rămîn în Lima sau n-am putut." Pe spinarea înaltului colos pustiu, aproape de Titicaca, se înghesuiau creste înţesate de argint, de fier, de carbon, de mercur. Oamenii piereau în mizerie, călcînd pe comori. El ar fi putut monta instalaţii pentru prelucrarea rocilor metalifere. Nu era greu să se folosească mercurul la aliajele de argint. Cu un mic capital şi puţină ştiinţă se putea crea un adevărat izvor de bogăţii. „Dar eu n-am capitalul, iar neghiobii ăştia nu mă cred. Umblu din uşă-n uşă, oferindu-le o bogăţie fabuloasă şi nimeni nu mă ia în serios." Acum era băcan şi fabricant de lumînări. Nu urmărea să devină bogat. Îşi dorea bani doar ca să-şi publice cărţile. „Am lăzi întregi pline de manuscrise. Altă comoară pierdută." Să-şi tipărească gîndurile şi să facă la scară mare şi la modul definitiv încercarea şi dovada de netăgăduit a sistemului său de educaţie.

Era tîrziu. Lumînarea de seu dădea mai mult fum decît lumină, cu toate că bătrînul îi tot rupea mucul, cu degetele lui groase.

„Ştiţi cu cine semănaţi dumneavoastră foarte bine? Cu marele poet Béranger.“ [1]

Vorbiră despre versurile sentimentale şi patriotice ale cîntecelor sale atît de populare. Rodríguez îi cunoştea opera. Îi văzuse şi figura într-o gravură. „Aceeaşi faţă rotundă, aceiaşi ochi, aceeaşi frunte înaltă şi goală. Pînă şi gesturile.“ Călătorul îl admira pe poetul agitator care suferise persecuţii şi care contribuise la reînvierea cultului lui Napoleon în Franţa. Saint-Cricq îi fredonă cîteva cîntece de-ale lui Béranger. „Aţi auzit de *La Sainte Alliance des Peuples*? [2] Este minunat. Dar de *Monsieur Judas*? Evocarea împăratului era foarte frecventă în fragmentele reproduse de francez. Ridica tonul impresionat şi repeta refrenul cîntecului: „Vorbeşte-ne de el, bunico, vorbeşte-ne de el“ [3] „Acesta e destinul marilor oameni, să devină legende vii şi să acţioneze în continuare“. „Aşa se va întîmpla şi chiar se întîmplă cu Bolívar. Însă noi n-avem un Béranger.“

„Formidabilă asemănare“, insista musafirul. Ar fi putut să-i spună că, în alte ocazii, i se găsiseră şi alte asemănări. Emigranţii spanioli din Londra îi spuneau că era o copie vie a lui Goya. „Aceeaşi chelie şi aceiaşi obraji umflaţi ca ai surdului.“ Iar cînd fusese la Roma cu Bolívar, îi găsiseră o mare asemănare cu bustul de la Terme al împăratului Vespasian. Poet, pictor sau împărat este acelaşi lucru. „După cum se vede, figura asta mi-a adus doar mie ghinion.“

Manuela întinsese pe podea un poncho şi o pătură de lînă. Era ora de culcare. „Nici nu vă închipuiţi cît de plăcută şi de neuitat a fost pentru mine această întîlnire. Cînd îmi voi scrie cartea de călătorii, am să de-

---

[1] Pierre Jean de Béranger (1780—1857), poet francez ale cărui versuri de inspiraţie patriotică i-au adus o imensă popularitate.

[2] Sfînta alianţă a popoarelor (fr.).

[3] Vers din cîntecul *La grand-mère (Bunica)*.

scriu şi acest episod minunat. Nu va apărea sub numele meu adevărat, ci cu pseudonimul de Paul Marcoy. O să vedeţi."

Bătrînul şi femeia se retraseră în camera alăturată. Lumînarea se stinsese. Cîteva bucăţi de jar mai palpitau în întunericul vetrei. Vîntul aspru mugea prin satul adormit.

NEGRE, CU PÎNZELE ÎNFĂȘURATE PE CATARGE, pîntecoase și greoaie, marile baleniere din Pacific picoteau în golful Paita. Praf, căsuțe prăpădite și mizere în jurul portului.

Îndată după ce debarcă, se îndreptă spre casa Manuelei. Toată lumea din port o cunoștea. Locuia în clădirea aceea de lemn, părăginită, cu scîlciatele-i porți vechi bătute de vînt și o lepră de tencuială scorojită și ștearsă. Trebuia să urce trei trepte scîrțîitoare, să traverseze coridorul deschis și să pătrundă în încăpere. Flască, buhăită, cu mîinile mici agitîndu-se la capătul brațelor groase, umflată de cărnuri și de cîrpe, întinsă într-un hamac, stătea Manuela Sáenz.

De cîtă vreme n-o mai văzuse ? Se afla la Lima sau la Chuquisaca de aproape douăzeci de ani. Cînd dădu cu ochii de el încercă să se ridice și întinse brațele. „Don Samuel".

O sclavă neagră îi oferi un scaun. Nu-i mai avea pe Jonatan și pe Natan. Pusese de-o parte ghergheful pe care țesea, ca să stea de vorbă cu el.

„Uite în ce hal am ajuns." În timp ce-i povestea nenorocirile prin care trecuse, părea să reîntinerească. „Acum sînt invalidă ; dacă măcar aș fi putut să mă mișc, m-aș fi descurcat."

Încercase să se întoarcă la Quito, să-și recupereze averea. Generalul Flores nu voise s-o ajute. „I-am spus într-o scrisoare tot ce gîndeam despre el." „Cu liota asta de trădători și oameni lipsiți de recunoștință care-au apărut după moartea Eliberatorului, n-o mai scoatem noi la capăt."

„Dar povesteşte-mi despre dumneata." Dialogul le era presărat cu întreruperi şi divagaţii. „Nici nu vă puteţi închipui cîte-am păţit la Bogotá, după '830." Îşi rememora peregrinările nesfîrşite. „Eu n-am putut să rămîn în Bolivia." Propria-i viaţă evocată acum, i se părea mai tristă şi mai grea. „Juana Rosa ţine socoteala veniturilor, în port. Aseară au sosit nişte vapoare." O sclavă aduse o tavă mare cu dulciuri aşezate în mici piramide colorate. Dintr-asta trăiesc şi din brodat şi fabricat ţigări de foi."

Povestea că nu vroiau să-i dea înapoi nici una din proprietăţi. Soţul ei, englezul, trăia cu o femeie bogată şi refuzase să-i înapoieze chiar şi dota ei.

O haită de cîini năvăli în casă. Un motan bălţat şi gras sări speriat pe pervazul ferestrei. Bătrînele şi greoaiele animale se apropiară de Rodríguez, să-l miroasă.

„Nu te teme, sînt vechi cunoştinţe de-ale dumitale." „Cuminte, Santander. Stai liniştit, Páez. La Mar, afară !"

„Uită-te bine la ei şi-ai să-ţi dai seama că fiecare e chipul viu al tizului său. Sînt chiar ei." „Cîteodată se ceartă." „Potoleşte-te, Gamarra." „Dar n-a fost omorît în înfrîngerea de la Ingavi ?" „Nu, uite-l aici, sub adevărata lui înfăţişare. N-ai văzut de cînd eşti fiară mai afurisită." „Grăsanul ăla care stă tot timpul tolănit lîngă farfurie e Riva Agüera. Fii atent ce mutră de aristocrat are."

Rodríguez rîdea. „Nu m-aşteptam la una ca asta. Să întruniţi un asemenea Congresuţ aici, în Paita. „Aşa i-a ţinut Eliberatorul şi aşa ar fi trebuit ţinuţi mereu. Nu pot fi lăsaţi de capul lor."

Resentimentele împotriva lui Flores n-aveau limite. „Eu l-am cunoscut cînd era un biet ofiţeraş proaspăt sosit din Venezuela. Acum nici nu-ţi poţi închipui ce-a ajuns. E stăpînul ţării, fermierul cel mai bogat, militarul cel mai de temut, preşedinte de doisprezece ani, şi e pe cale să-şi înceapă al treilea mandat. S-a însurat cu o aristocrată şi nu vrea să-şi mai aducă aminte c-a fost frizer şi soldat."

Apoi tonul i se schimbă. „Hai să vorbim despre el." Îi povesti, agitată şi furioasă, atentatul din septembrie,

la Bogotá. „Oameni despre care nici nu ți-ai fi putut imagina erau amestecați pînă în gît în conspirație.“ „Veneau să-l omoare, dar le era frică. N-am văzut niciodată fețe mai palide. Le-am ieșit în cale cu o spadă în mînă. Bolívar ar fi trebuit să se folosească de acel moment, ca să-i nimicească pe toți. Dar dumneata știi cum era el. Uita repede și-și muta gîndul la altceva.“

Cînd se întoarse, în ziua următoare, o găsi în scaunul cu rotile. Două negrese mici se agitau pe lîngă ea. „Sînt ca și fiicele mele.“ Îi povesti cum căzuse și-și fracturase șoldul. „Era tot ce-mi lipsea.“

Ar fi vrut s-o ajute, dar și el avea bani puțini. Îi cumpără din port o bucată de pînză albă, englezească, și i-o aduse. „Nu mai sînt vremurile de la Magdalena, Manuela.“ Își aminteau împreună, bucurîndu-se ca niște copii, de sărbătorile și parăzile din Lima, în perioada ce urmase după Ayacucho. „Cine-ar fi putut să-i spună Eliberatorului, sau chiar nouă înșine, că totul avea să se sfîrșească atît de repede și în asemenea mod ?“

„Eu nu sînt foarte sigur că totul s-a terminat, Manuela.“ Într-o zi, gîndea el, oamenii aceia înguști la minte au să priceapă că singura cale posibilă este cea trasată și deschisă de Bolívar. „Și se vor întoarce la ea.“ „Se vor întoarce la ea, dar noi n-o să mai apucăm vremurile acelea.“

Aerul trist nu-i umbrea mult timp chipul. Își amintea întîmplări și scene care o făceau din nou să rîdă. „Știi ce i-am răspuns englezului meu, cînd m-a somat să-l părăsesc pe Eliberator și să mă întorc la el ?“ „Nu, nu, nu, de o mie de ori nu.“

Făcea tot felul de strîmbături și de gesturi și din cînd în cînd izbucnea în rîs. „N-ați vrea să fiți iarăși onorabila doamnă Thorne ?“ „Nu.“ I-o spusese, i-o și scrisese. După ce fusese timp de șapte ani iubita lui Bolívar, n-avea de gînd să-l părăsească pentru Thorne, nici chiar pentru Dumnezeu din cer. Rîdea și bătrînul. „I-am spus : Lasă-mă, dragul meu englez. Să facem altceva : să ne recăsătorim în cer, pe pămînt însă, nu. În patria celestă vom petrece o viață angelică și pur spirituală, dar ca bărbat dumneata ești greu de suportat.

Acolo totul va fi după tipicul englez, căci viața monotonă este apanajul nației dumitale (în dragoste, vreau să zic, fiindcă în rest nimeni nu-i mai abil ca voi la negoțuri și la marină)."

Rodríguez accentua cu plăcere caricatura ridicolă a englezilor, schițată de Manuela. „Sînt plicticoși, îi cunosc bine." „I-am mai spus și altele : La voi dragostea e fără plăcere, conversația fără grație și mersul măsurat, salutul cu reverențe, sculatul și așezatul cu grijă, gluma fără zîmbet." „Îi faci portretul lui Bolívar, prin contrast", gîndi Rodríguez, revăzînd în minte venezueleanul impulsiv, zbuciumat de idei, plin de viață. „Acestea sînt trăsături divine, continua, printre rîsete, femeia, dar mie, o biată muritoare, care-și rîde de ea însăși, de dumneata și de alte obiceiuri englezești serioase, ce rău o să-i meargă în cer. La fel de rău cum i-ar fi dac-ar trebui să trăiască în Anglia sau la Constantinopole."

„Cu toată seriozitatea, sinceritatea și puritatea unei englezoaice, i-am spus, n-o să mă mai întorc niciodată la dumneata. Faptul că dumneata ești anglican, iar eu atee este cel mai puternic impediment religios ; iar acela că iubesc un alt bărbat este unul încă mai mare și mai puternic."

Se oprea din rîs și revenea la condiția ei mizerabilă. „Nu mi-au lăsat nimic, Don Samuel. Mi-au refuzat totul. Ce-mi revenea de la mama, dota mea, pensia din partea Ordinului Soarelui, totul. Și Flores (cîinele omonim făcu o mișcare) nici nu vrea să audă vorbindu-se de mine."

„Poate că Thorne nu are bani", spunea Rodríguez. „Ba da, înoată în bani." Îi povesti cum trăia soțul ei în concubinaj cu bogata văduvă a generalului Oruué. „Are plantații cu trestie de zahăr, pămînturi, case, venituri mari. Și nu vrea să-i înapoieze unei biete femei ceea ce-i aparține și el i-a furat."

În cîte o după-amiază venea în vizită consulul Statelor Unite din Paita, Alexander Ruden. Tonul și limbajul conversației se schimbau. Vorbeau toți trei în engleză. Despre politica locală, despre expansiunea Statelor Unite. Situația se agrava între țara cea nouă și Mexic, din cauza teritoriilor din Vest. „O să le-nghită pe toate, inevitabil,

spunea Rodríguez. Au să le înfulece ca pe-o prăjiturică."
„Atîta timp cît nu vom şti să ne organizăm, asta ne va fi soarta."

Ruden se plîngea de cîtă bătaie de cap avea cu balenierele ce soseau în port să se aprovizioneze înainte de a porni în aventura pescuitului prin imensul Pacific. Mirosul puternic de grăsime rîncedă şi de abator, răspîndit de navele din radă, pătrundea pînă în sat.

„Doña Manuela mă ajută cu traducerea şi întocmirea actelor."

„Dar nimic n-a fost ca răscoala de pe *Acushnet*."

Manuela îşi amintea de vîlva produsă în micul orăşel de debarcarea marinarilor răsculaţi, ce protestau împotriva purtării aspre a căpitanului balenierei. Îşi amintea în mod special de un tînăr cu privirea pătrunzătoare şi ochi gri, cu care stătuse mult de vorbă despre experienţa lui pe vas şi despre pescuitul uriaşei cetacee, atît de ciudate şi de misterioase. „Cîteodată sînt teribile. Cea mai de temut dintre toate este balena albă, un animal infernal, care se întîlneşte foarte rar."

„Cum se numea tînărul ? Dumneata desigur îţi aminteşti, Ruden." „Desigur, şi pe mine m-a impresionat : Herman Melville." [1]

Şirul amintirilor se sfîrşea. Dar el trebuia să-şi continue vizitele. De fiecare dată conversaţia devenea tot mai melancolică. „Îţi mai aminteşti ?" Umbrele trecutului defilau în scurta evocare. „Au dispărut cu toţii." „Din fericire, şi duşmanii noştri." Santander murise. Într-o zi, un vapor ancoră în Paita ; aducea rămăşiţele lui La Mar. Aşa aveau să se ducă, unul după altul. Aşa vor dispărea şi ei.

„Două singurătăţi nu fac casă bună, Manuela." Sosise momentul să-şi ia rămas bun.

---

[1] Scriitor american (1819—1891), vechi marinar ; autorul romanului *Moby Dick sau balena albă*.

LENTELE CĂLĂTORII PE MARE, OBOSITOARELE drumuri cu catîrul, aceleaşi porturi, aceleaşi aşezări, pînă şi aceiaşi oameni. De parcă mereu ar fi trebuit s-o ia de la capăt. Dar de fiecare dată şi mai greu. Cocho creştea, Manuela Gómez devenea tot mai leneşă la treabă şi mai grasă, iar el era un om în vîrstă. Un om foarte în vîrstă. Cîteodată se apuca să facă socoteala, care nu era niciodată foarte exactă. Cînd e botezat un copil găsit ?, Cine să-şi mai amintească o asemenea dată ? Mergea cam pe şaptezeci. Dar se simţea acelaşi om de la Caracas, sau de la Paris, acelaşi care debarcase la Cartagena. Era probabil alcătuit la fel ca animalele acelea care nu pier niciodată, broaştele ţestoase, leneşii, crocodilii.

Dar acum, fiecare loc unde ajungea putea fi ultimul. Acela unde să închidă ochii şi să rămînă pentru totdeauna. Ceea ce îl făcea să observe toate detaliile din jur cu o intensitate plină de nelinişte. Strada, casa, munţii, oamenii. Îi vedea pentru ultima dată şi nu vroia să piardă nici o trăsătură, nici să uite ceva. Nu-şi dăduse seama că lumina Limei era aşa, cernută şi palidă. Nu observase asta în ocaziile anterioare. Şi culoarea mării în Callao. Se apropie de reşedinţa Magdalenei, dar nu îndrăzni să intre. Probabil nici nu l-ar fi lăsat. Acum i se păru mai mică şi mai scundă.

Din Lima plecă la Quito. Generalul Flores se pregătea pentru cea de-a treia preşedinţie. La urma urmelor era concetăţeanul lui şi-i putea fi de folos. Printre funcţionarii şi secretarii săi mai erau şi alţi venezueleni.

Treptat, ranchiuna împotriva lui Bolívar se stinsese. Îşi desfăcu iarăşi vechea lui marfă de bîlci în faţa generalului Flores. Reforma şcolilor, deprinderea unor me-

serii şi industriile ce se puteau înfiinţa. Acelaşi lucru oferit lui Sucre şi lui Pío Tristán şi lui Alemparte şi pe care, acum, i-l sugera acelui bărbat atît de puternic şi atît de ameninţat. Preşedintele Flores îl primi cu simpatie. Vorbiră despre Bolívar, în mod inevitabil. „Acuma în sfîrşit, după 12 ani, rămăşiţele îi sînt aduse la Caracas." Flores spunea că este un act de justiţie, care ar fi trebuit să se îndeplinească mai de mult. „Nu din acest motiv au făcut-o, ci pentru că francezii au hotărît să aducă cenuşa lui Napoleon la Paris. Din spirit de imitaţie şi înfumurare."

Ceea ce rămăsese din Bolívar nu erau oasele pe care la aduceau acum la Caracas. „Rămîne ceea ce ei nu vor să recunoască. Marele său proiect american. Dar de aceasta nu-şi mai amintesc." „Pentru că a avut ambiţia să realizeze în America ceea ce nimeni nu înţelegea, şi-a făcut din emuli rivali şi din rivali duşmani ; istoria lui Napoleon le-a oferit pretextul, concetăţenii lui l-au proscris şi, cînd tocmai punea piciorul pe vas, l-a chemat Santa Marta [1], dar a fost doar ca să-l acopere cu ţărîna ei." „După 12 ani, Venezuela îşi aminteşte de rămăşiţele lui Bolívar. Care să fi fost cauza uitării, atîta vreme ? Şi care să fie cea a amintirii, de-acum ?" „Or fi aşteptat să se usuce bine oasele. Sau să fie uitat de tot." Vechea amărăciune ieşea din nou la suprafaţă. „Napoleon avea şi are mai mulţi prieteni în Franţa decît Bolívar în America. Dacă limba lui Bolívar s-ar fi conservat, am fi văzut-o mişcîndu-se şi mulţumindu-i Venezuelei pentru înalta onoare pe care a catadicsit să o facă bietelor sale oseminte."

Nu despre această temă vroia generalul Flores să-i vorbească. Îi vorbi mai insistent despre o mină de sare al cărei proprietar era. Rodríguez profită de subiect şi se apucă să-i descrie, cu lux de amănunte, diferitele tipuri de mine de sare şi cele mai moderne tehnici de exploatare, maşini, sisteme noi de forare şi extracţie. Pro-

[1] Oraş columbian, port la Marea Antilelor, unde a murit Bolívar în 1830.

cedeele de purificare folosite în Europa. Subprodusele chimice care se puteau obţine.

Plecă de acolo direct la mină, pentru a prelua conducerea lucrărilor. Era un moment nefavorabil. În Ecuador, situaţia politică se deteriora cu repeziciune. Duşmanii lui Flores iniţiau războiul civil în faţa pretenţiei sale de a reforma Constituţia şi de a se realege. În afişe satirice şi cuplete se vorbea despre venezueleanul cocoţat la putere. Nu era ocazia cea mai bună pentru iniţierea unei aventuri industriale. Lucrătorii nu-l ascultau, preşedintele nu-i răspundea la mesaje. Nu erau bani suficienţi pentru continuarea lucrărilor. Zilierii erau luaţi la război. Avuseseră loc lupte sîngeroase. Flores ar fi putut obţine victoria pe calea armelor, însă ura împotriva regimului era foarte mare. „Şi eu aici, în ungherul ăsta din munţi, fără să pot face nimic, fără bani, aşteptînd... aşteptînd ce ?“

S-a întors la Quito. Atunci i s-a propus, prin intermediul prietenului său, preotul Torres, o catedră la Colegiul San Vincente, în Latacunga, la sud de Quito.

Micuţa caravană porni iarăşi la drum. Catîri încăpăţînaţi, bălăngănindu-se, înjurăturile călăuzei, pînă ce ajunseră în strîmta vale înaltă şi verde prin care se pitula oraşul. Fu primit cu respect şi cu priviri curioase. Avea să ocupe catedra de agricultură şi botanică. Să explice încă o dată ceea ce se putea face cu acele cîmpuri pustii şi păşuni părăsite. Ce văzuse pe la fermele din Anglia şi din Franţa. Metodele de arat şi îngrăşat pămîntul, selecţionarea seminţelor, rotarea culturilor, creşterea de animale de rasă, aducţiile de apă, compoziţia solurilor. De ce nu avea el măcar o bucată de teren dintre atîtea prost folosite, ce dădeau recolte slabe pentru nişte oameni condamnaţi la sărăcie. Preotul Rector îl duse să locuiască într-un sătuc din apropiere. Manuela, fiul său, prietenii şi un oarecare domn Marquezio, care-i ameţea ziua întreagă cu exageratele sale elogii la adresa lui Napoleon. Se angaja în discuţii neplăcute. Marquezio nu ştia ce vorbea. Avea despre Bonaparte şi campaniile acestuia o viziune infantilă. Nici măcar nu bănuia întreaga ţesătură ce se ascundea în spatele lor. „Cum o să

înțelegi dumneata, domnule Marquezio, ce s-a întîmplat în altă lume, la mile de leghe depărtare, cînd cei de aici n-au fost în stare să priceapă ce s-a întîmplat cu Independența."

Experiența la catedră nu dură decît două luni. Războiul agita și sărăcea țara. Nu-și îndeplniră promisiunile de a-i plăti modesta leafă.

I se oferi să se stabilească la o fermă din apropiere, unde urma să ajute la muncile agricole și să-i învețe carte pe cîțiva tineri.

Generalul Flores căzuse. Cu puternicul său orgoliu distrus, trebuise să semneze un acord cu liberalii și să plece în Europa. Izbucnise un val de reacții împotriva a tot ce amintea de el, nume, grupări sociale, partide, venezueleni ce-i fuseseră apropiați. „Asta-mi mai lipsea."

Se va încerca o reorganizare a Republicii. Care Republică ? Îi scrie prietenului său, Roberto Azcázubi, care trecuse prin Latacunga fără să-l întîlnească. „Pînă ce gînditorii țării nu-și vor da seama că nu omul conduce, ci el este pus la conducere de sistemul de guvernămînt, nu vor obține ceea ce doresc. Președintele va fi un altul, dar va folosi aceleași metode ca să facă ce va voi. Farsa celor 3 puteri este atît de anostă, atît de nesărată, încît nu merită nici măcar să fie luată în rîs ; este o parodie a constituției engleze și o proastă imitație a celei modificate în Statele Unite. La rege nu ne întoarcem, nici la republică n-ajungem... ce să facem ?... mai bine să gîndim, decît să imităm. Atunci aș avea și eu cu ce să-mi tipăresc gîndurile ! Dar eu n-am nici pentru pîine, fiindcă nu-mi găsesc nici o slujbă. Vreau să dau lecții, dar nimeni nu vrea să cheltuie ca să învețe, vreau să deschid o fabricuță, dar nimeni nu vrea să investească în așa ceva, vreau să plec, dar familia, deși compusă doar din doi membri, mă reține. Eu nu cer de pomană, ci vreau să fiu folosit : am putere și aptitudini și-mi sînt la fel de folositoare de parcă nu le-aș avea."

Se afla acolo, legat, prins ca-ntr-un cleşte, redus la tăcere, în colțișorul acela retras. Toată țara era în fierbere, avîntîndu-se iarăși în greșelile vechi, crezînd în aceleași mituri banale și temîndu-se de aceleași fantome.

În timp ce el, care știa ca nimeni altul ce era de făcut, nu găsea urechi dispuse să-l asculte. S-ar putea întoarce la Quito, dacă i s-ar trimite patruzeci de pesos pentru drum, s-ar instala în casa unor oameni simpli, cu care se înțelege el cel mai bine și, cu un mic ajutor, ar putea începe să publice pe foi volante acele adevăruri urgente, acele gînduri salvatoare, acele idei în stare încă să mai salveze pierduta Americă. Le-ar tipări cu caractere mari, cu spații albe și cuvinte stridente, cu acolade și paranteze care să zugrăvească limpede ideea pe hîrtie. Și ar ieși să le vîndă pe stradă, prin pieți și băcănii, ca o pîine nemaipomenită. Era sigur că din această vînzare ar putea obține atît cît să trăiască, timp în care s-ar forma opinia publică și ar prinde contur o nouă conștiință.

Dar Azcázubi îi propunea o funcție publică. Verificator de metale la monetăria din Quito, cu 600 de pesos leafă. „Ca răspuns la scrisoarea dumitale din 6 ale lunii în curs, trebuie să-ți mulțumesc pentru oferta făcută. Dumneata te gîndești la bunăstarea mea și eu la cît de rău m-aș simți acceptînd o slujbă pentru care alții, desigur, m-ar invidia. Cei 600 de pesos mi-ar atrage 600 de dușmani, mai ales pe aceste vremuri cînd se vorbește despre excluderea din posturile lucrative a tuturor străinilor. Niciodată nu m-am angajat undeva ca să-mi meargă mai bine, cu excepția învățămîntului, fiindcă acela care ar aspira la slujba mea nu i-ar putea împiedica pe cei ce învață să-și aleagă maestrul care le place, indiferent dacă e bun sau rău : e ca și cu fata îndrăgostită de un urît, cînd are în jurul ei mai mulți băieți frumoși."

Mai rezistă încă șase luni în singurătate și lipsuri, lucrînd pămîntul alături de țărani grei de cap și repetînd aceleași lecții de școală primară.

Pînă ce află că la președinția Noii Granade ajunsese generalul Tomás Cipriano de Mosquera. Îi mărturisi speranțele sale Manuelei Gómez. Mosquera fusese un prieten credincios al lui Bolívar și vroia să-l ajute. S-ar întoarce la Bogotá, s-ar apropia de Venezuela. Poate...

Îi scrise vechiului său prieten José Ignacio París. O scrisoare lungă, în care își repovestea peregrinările de cînd sosise la Cartagena, în '23. Mai trecuseră alți 23 de

ani. Povestirea era dezolantă. Nereuşitele, lipsa de înţelegere, dificultăţile de a-şi publica gîndurile. „Am o lucrare clasică despre *Societăţile Americane*, pe care n-o pot tipări aici, fiindcă fiecare literă are un sens precis şi fiindcă, în plus, aici nimeni nu citeşte. La Bogotá există tipografii şi în Nueva Granada cititori. Cartea s-ar putea distribui şi în alte părţi. Dumneata ai deveni un Mecenas, fără să pierzi nici un ban."

Calculase că l-ar costa 8 reali leghea. „Socoteşte numărul leghelor dintre Quito şi Bogotá, mai adaugă 20, cîte sînt din locul unde mă aflu acum pînă la Quito şi mai pune vreo cîţiva reali pentru eventualele accidente ce mi-ar putea întîrzia călătoria şi vei vedea că totul însumează cam 300 de pesos sau puţin mai mult. Cu trei sute sau (în funcţie de schimb) cu trei sute de mii de ani mai puţin vei avea de stat în Purgatoriu."

„Totul se transformă în Colonizări ! Bogăţii ! Priorităţi ! Nimeni nu se gîndeşte la viitoarea soartă a popoarelor. Fă pentru mine ceea ce-ţi cer şi vei realiza dorinţele pe care Bolívar le-a luat cu el în pămînt."

Încredinţă scrisoarea poştaşului şi socoti în minte zilele, săptămînile şi lunile ce aveau să treacă pînă ce va ajunge la Bogotá, fără să mai adauge întîrzierile prin picketele militare, asalturile bandiţilor şi chiar o posibilă pierdere. Şi apoi timpul necesar ca să primească răspunsul.

După cinci luni îi sosi o scrisoare de la Pepe París. Îi trimitea un ordin de plată de 300 de pesos şi un bilet de liberă trecere semnat de preşedintele Mosquera.

Arătă hîrtiile Manuelei Gómez, lui Cocho, stăpînului casei, vecinilor. „Plecăm."

„TOT MĂ MAI CREDEȚI NEBUN ?“ ANTONIO José de Irisarri[1] se grăbi să nege cu vehemență. „Nu vă scuzați, pentru că și eu gîndesc la fel despre dumneavoastră.“ „Este un privilegiu pentru noi, înconjurați cum sîntem doar de pletoși, de nerozi, de oameni fără nici o umbră de idee în cap. Trăiască, deci, nebunia noastră.“

„Ați observat că între noi parcă am purta întruna aceeași conversație. Se schimbă locul și situația, noi îmbătrînim, dar subiectul nu se schimbă.“

Irisarii venise să-l vadă în modesta casă de țară unde se afla în așteptare. „Cum nu mi se permite să cultiv capete, cultiv patate[2] și țelină.“

Singurele podoabe din micuța încăpere erau două gravuri boțite de pe perete : Bolívar și Sucre.

„Vezi dumneata, prietene, n-a mai rămas nimic din ei. Nici nu știu care sînt mai răi, regaliștii, cu crusta lor de privilegii bine tăbăcită sau liberalii ăștia care se ivesc din toate părțile și nu mai obosesc invocînd republica și libertatea ca să tiranizeze, să omoare și să fure.“

Irisari era și de părere că toți oamenii aceia săraci la minte, ce se băteau cu pumnul în piept, proclamîndu-se liberali, constituiau o plagă foarte gravă. „Oare au măcar idee despre semnificația acestui cuvînt ?“ Își povesteau unul altuia ce văzuseră în timpul revoltelor din Peru, din Bolivia și din Ecuador.

---

[1] Scriitor și om politic guatemalez, cu puternice convingeri liberale (1766—1868).

[2] Un fel de cartofi dulci.

„Dar acuma au scornit cum că tirani au fost doar ei doi.“ Arăta gravurile de pe perete. „Tirani pentru regaliști și tirani pentru hămesiții ăștia de liberali.“

„Altădată asemenea nerozii mă indignau. Acum le ascult cu resemnare.“ Capete de soldățoi, licențiați buni doar de gură, organizatori de asalturi și dregători de interese, intriganți de urzeli politice, vorbind pe ton de doctori despre viceregat, despre sfînta libertate, despre sacrele principii, despre corabia alianței republicane, instalați în palatele puterii și escortați de o turmă proaspăt îmbrăcată în uniforme.

„Compară cele făcute de Bolívar și de Sucre cu ce fac generalii de azi. E ca și cum ai compara grăuntele de nisip cu munții. Dar ei nu văd sau nu vor să vadă.“

„Cu așa ceva nu se poate scrie istorie, Don Antonio José, mai degrabă un incredibil roman picaresc. Rinconete, Lazarillo, Guzmán, Pablo, ar rămîne cu toții mici pe lîngă aceștia. De ce n-o faci ?“

„S-ar putea scrie povestea unuia dintre cei ajunși la putere o dată cu Independența. Oricare dintre ei, ales la întîmplare, ar fi potrivit pentru așa ceva. Unul dintre atîția șefi fără nici o formație, fără principii, fără idei. Și dumneata și eu am cunoscut sute de acest fel ; ar fi de-ajuns să ne apropiem de reședința guvernului din cea mai modestă capitală, ca să dăm peste ei la treabă. Unii au dovedit curaj personal, alții nici măcar atîta. Simplă îndrăzneală la cățărat și înșfăcat, ajutați de propria ignoranță. Dar ei sînt liberali, ce mai vrei ? Sînt campionii democrației și ai egalității.“

„Nu cumva să-ți închipui că eu consider politica o știință. Departe de mine gîndul ăsta. Ajuns la acest moment al existenței mele și după tot ce am văzut prin lume, nu mai pot crede o asemenea prostie. În cel mai bun caz este o artă, sau poate nimic mai mult decît un joc de pariuri în care apar trișori foarte abili. Dar despre știință nici nu poate fi vorba.“

După care adăuga, cu îndoială : „Dar dacă dumneata gîndești contrariul, n-am să fiu eu acela care să te contrazică. Am putea discuta despre matematici sau despre chimie, care sînt științe adevărate, dar nu despre politică.

Dumneata poţi gîndi într-un fel şi eu în altul, dar fiecare poate avea dreptatea lui. Mai departe de asta nu se poate trece."

„Deja nu-mi mai fac iluzii în legătură cu nici un guvern, Don Antonio José ; cu cît am trăit mai mult şi am văzut mai multe, cu atît mai puţin mi le pot face. Poate că dumneata încă mai speri. Ia-ţi gîndul, nu există guvern bun nicăieri în lume."

Cuvintele acelea răsunau în dezolantă disproporţie cu căsuţa cea mică. Pentru cine le spunea ? „Poate că singurul guvern acceptabil şi înţelept a fost al patriarhilor, acela în care totul se aranja direct şi simplu, fără a mai fi nevoie de tribunale, camere legislative şi toată adunătura asta de militărăşi, procurori, perceptori, avocaţi şi coduri care nu fac decît să încurce justiţia."

În sărăcia în care trăia, convingerile păreau să i se întărească. Dar nu avea nevoie de mai mult.

Irisarri, mişcat, îi oferi posibilitatea de a obţine o funcţie publică pe lîngă guvern. „Cel care serveşte un guvern devine sclavul unui sclav. Eu n-am avut nimic împotriva concetăţeanului meu, generalul Flores. De multe ori a trebuit chiar să-l apăr de prostiile domnilor liberali." Îi povesti cîteva dintre certurile cu liberalii din Quito. Ce vroiau era să scape de Flores, ca să se instaleze în locul lui. „Fac vîlvă şi ademenesc în numele libertăţii, pe care nici n-o cunosc, nici nu o practică. Adună oameni şi produc o învălmăşeală, o răzmeriţă, o încăierare, un scandal, o revoltă populară, o lovitură de stat, toate nume care se dau revoluţiei în diferitele republici latino-americane, pentru care se poate conta cu anticipaţie pe forţa armată dispusă să se revolte împotriva guvernului. Vor fi existînd şi unii ce nu sînt de acord, dar deocamdată prudenţa îi sfătuieşte să tacă, pînă ce vor reuşi să pună la cale o altă lovitură ; dar între timp triumfătorii reuşesc să obţină ce şi-au propus şi anume să împartă între ei funcţiile Republicii, căci dragostea lor pentru patrie stă comuflată în dragostea pentru aceste funcţii. Nimeni n-o iubeşte pe această biată patrie ca să se sacrifice pentru ea, ci ca să o sacrifice în chip de ofrandă din partea iubitorilor ei fii. Şi cel mai rău este că rezultatele acestui fel

de dragoste de patrie sînt în mod atît de evident favorabile prea iubitorilor fii ai mamei comune, încît îi animă pe toţi fraţii să le urmeze profitabilul exemplu."

„Este fiul meu, Cocho. Cînd l-ai văzut la Guayaquil era un copil." „Cum ai spus că-l cheamă ?" „Cocho [1], sau Choclo [2], sau José, ce contează ? De ce-ar fi mai bun un nume evreiesc decît unul vegetal ? Doar sînt femei care poartă numele de Rosa. Atunci de ce n-am putea să le spunem şi Zanahoria [3] sau Palta ? [4] Dacă aş avea o fată, aş boteza-o Zanahoria. Mai curînd decît botez creştinesc ar fi un prinos adus naturii, ca-n *Georgice*." Acum se adresa flăcăului : „Du-te şi spune-i maică-ti că avem un musafir de vază, să pregătească ceva de mîncare. Nu vă faceţi griji, Don Antonio José, pămîntul ne dă îndeajuns."

Irisarri rămăsese cu ochii la gravura lui Sucre. „Generalu el mai curajos, mai abil, mai generos, mai uman. Nu l-am cunoscut personal."

„Eu în schimb, da, însă nu cu urmări bune pentru mine." Don Simón îi relată eşecul său la Chuquisaca. „Nişte ipocriţi îngrozitori au reuşit să-i schimbe părerile."

Irisarri vorbea despre fatalitatea care făcuse ca acei oameni extraordinari să nu-şi poată realiza ţelurile. „Ceata gălăgioasă de demagogi şi trădători a fost mai puternică decît ei. Cine s-ar fi putut gîndi că un fiu al Americii era în stare să-l omoare pe Sucre ?" Pentru Irisarri nu exista crimă mai oribilă şi mai ruşinoasă în toată istoria lumii Pe drumurile acelea ce urcau spre Nord, pînă la Popayán, fusese pregătită lovitura. Ştia cine o făcuse, cine trăsese focurile de armă şi cine participase la ambuscadă. Tîlhari şi bandiţi vicleni, oameni parşivi şi abjecţi, asasini şi hoţi Erazo şi Sarría, furişîndu-se prin ascunzişurile munţilor din Pasto, să aştepte la loc sigur trecerea Mareşalului. Doi criminali şi bărbatul strălucind de glorie. Singur, neînarmat, însoţit de doi sergenţi. „Avea 35 de ani şi

---

[1] Dialectal : **purceluş.**
[2] Ştiulete de porumb.
[3] Morcov ; în spaniolă este de genul feminin.
[4] Fruct de avocado, tot de genul feminin.

era singurul om ce ar fi putut salva aceste popoare de haosul care le amenință." „Tocmai de aceea l-au omorît." El știa cine erau asasinii. „Într-o zi am să scriu o carte ca să-i denunț." Acum deveniseră mari figuri militare și politice, generali, guvernatori, aspiranți la Prețedinție. Un ziar din Bogotá îndrăznise să publice fără nici o rușine o frază înspăimîntătoare și acuzatoare: „S-ar putea ca Obando să facă cu Sucre ceea ce noi n-am făcut cu Bolívar, motiv pentru care guvernul poartă pecetea slăbiciunii, iar noi toți trăim în nesiguranță."

Irisarri se lăsa cuprins de exaltare: „Învingătorul de la Pichincha, de la Ayacucho și Tarqui, omul de atîtea ori respectat de gloanțele dușmane, care și-a imortalizat numele apărînd independența Americii de Sud și oferind libertate pentru patria atîtor ignoranți, acel generos și mărinimos războinic care n-a abuzat niciodată de o victorie și n-a scos sabia din teacă decît împotriva dușmanilor patriei sale, trebuia să fie victima perfidiei, a invidiei și a răutății unor oameni care ar fi avut obligația să-l privească cu dragoste, cu venerație și cu respect."

„Nu spune mai departe c-o să ne-apuce plînsul. Poate a fost mai bine pentru Sucre să moară jertfindu-se în acest chip înspăimîntător. Ce l-ar fi așteptat? Niște biete popoare. În numele lui Dumnezeu le subjugau ieri regii Spaniei, iar azi un pumn de oameni, care nici vorbă să le aibă la suflet, urmărește și distruge pe adevărații lor apărători, în numele poporului. Nu-i lucru de mirare ca un soldat să rămînă invalid în luptă, dușmanul are dreptul să-l rănească, dar ca un om să-și piardă poziția, speranțele și, ce e mai grav, stima acelora pe care i-a servit, ca un asemenea om să fie abandonat, suprimat, urmărit, distrus, este culmea nedreptății."

ÎN FIECARE SAT ÎN CARE POPOSEA, LA FIECARE cîrciumă în care intra la sfîrşitul lungului drum din ziua aceea, îi venea să rămînă de tot. Descăleca la han, examina camera rudimentară, cerceta ieslea pentru catîri, apoi ieşea în stradă şi o pornea spre piaţă. Mergînd greu, cu picioarele umflate de atîta călărit. Intra în vorbă cu vreun copil. A cui era casa cea mare ? Cum îl chema pe primar ? Cu cît se vindeau bişcuiţii şi cafeaua ?

Toate sătucurile acelea semănau între ele. Pitulate în văgăuna vreunei văi sau atîrnate de spinarea vreunei coline. Acelaşi turn pătrat de biserică, acelaşi dangăt de clopote, aceiaşi oameni înfăşuraţi în ponchouri, întorcîndu-se seara de la cîmp sau plecînd într-acolo cu noaptea-n cap. Se căţăra pe coaste, cobora prin rîpe, traversa rîuri şi trecători, îndurînd zgribulit sub poncho potopurile ce cădeau ca nişte cascade din cer, sau suportînd pe umeri soarele, ca pe o povară din ce în ce mai grea. Un peso leghea, patru pesos pe zi. La fiecare oprire schimba catîrii şi călăuza.

Cum se numeşte satul ? Ce se cultivă pe-aici ? Există şcoală ? De obicei nu exista. În vreo încăpere tristă, cîte o bătrînă uscată îngîna un text silabisit. Ar putea să rămînă aici şi să se apuce de lecţii. Sigur că în alt mod, foarte deosebit.

Dar în ziua următoare deja nu mai era obosit. Se scula să întrebe cît era de mers pînă la următorul sat. „Şase leghe ? E mult !“ Ceva mai aproape era o bodeguţă mică unde putea să se oprească.

Probabil că deja se afla în Nueva Granada. Nu exista un marcaj precis care să indice intrarea pe noul teritoriu. Era una şi aceeaşi ţară, prea puţin schimbată. Oameni

ce puteau fi dintr-o parte sau alta. Se deosebea numai prin aceea că unii erau de la munte şi alţii de la şes. Oameni din ţinuturi înghețate sau fierbinţi. Cu poncho sau cu pieptul gol. Şi cîte lupte se purtaseră ca să se stabilească linia mai încolo sau mai încoace. Ca şi cum o dată cu asta s-ar fi schimbat ei în vreun fel. Luptaseră pentru rege sau pentru Bolívar. Cu cuţitele în mînă şi trabucele între dinţi, prin ambuscadele din munţi. Pentru Flores sau pentru Obando. La tavernele de prin sate se îngrămădeau în grupuri mici în jurul tejghelei. Cînd intra străinul, tăceau. Îl priveau cu coada ochiului, pe sub borul întors al pălăriei. Cu cuţitul la brîu. Mestecau tutun şi scuipau printre dinţi saliva neagră ce plesnea pămîntul bătătorit. N-avea rost să-i întrebi dacă erau din Ecuador sau din Noul Regat, quiteni sau regalişti. Nu-l înţelegeau. Ei erau supuşii unui şef local, generalul cutărică, ce depindea de generalul cutare, care îndeplinea dispoziţiile unei căpetenii ce comandase odată o luptă prin apropiere sau undeva mai departe. Şi cu aşa ceva pretindeau să facă republici. Clănţăii din Quito şi din Bogotá.

Cît mai avea pînă la Santa Fé ? Tot Sudul, tot Pasto, Cauca, Neiva lanţuri peste lanţuri de munţi, mereu tot mai înalţi. Poteci şerpuite, care duceau şi veneau cu dîra lor uscată peste coastele abrupte. Atacuri ale indienilor, guerillerilor şi bandiţilor. Feţe mînjite cu cărbune, ivite ca din senin. Fiecare cruce de lemn, ridicată peste cîte o grămadă de pietre, marca agonia unei morţi necurate. Asasinii ieşiseră dintre munţi şi se pierduseră din nou printre ei. Prin crîşme toată lumea ştia tot şi nimeni nu ştia nimic. Fiecare drumeţ îşi făcea cruce şi azvîrlea o pietricică.

Ajunsese la Túquerres după cîteva săptămîni de drum. Mai avea încă pe atîta pînă la Bogotá. Ar fi bine să se odihnească mai mult. Manuela Gómez se văita de oboseală şi dureri de tot felul.

Unii aflară cine era noul sosit. Veniră să-l viziteze la han. Ce vroia să facă la Bogotá ? Să formeze oameni, să înfiinţeze o şcoală, să muncească. Guvernatorul, colonelul Anselmo Pineda, deveni un oaspete frecvent al său. De

ce nu rămînea o vreme aici să le organizeze învăţămîntul ? „E mai multă nevoie de un om ca dumneavoastră aici, Don Simón, decît la Bogotá.“ Îi oferiră casă, leafă, elevi. Aşteptau miracole de la el. Surîdea între sceptic şi măgulit. Se uitau la el ca la un sfînt de procesiune, căruia în trecerea-i de o clipă i se cere imposibilul. Ploaie, sănătate, ştiinţă, progres. Cu singura deosebire că figura inertă purtată pe braţe nu gîndeşte, în timp ce el, da. Cum să refuze atîtea implorări, atîtea speranţe dezlănţuite îndreptate spre el ?

În cele din urmă îi scrise lui Pepe Paris, care îl aştepta la Santa Fé. În felul acesta avea şi Manuela vreme să se înzdrăvenească. „Prietene : În ultima mea scrisoare din 8 decembrie anul trecut ţi-am promis să fiu la Santa Fé la începutul lui martie, anul acesta, dar omul propune şi Dumnezeu dispune, căci frunza din pom nu cade fără voia lui : spunem asta, dar pretindem să se facă voia noastră. Rugăm, suplicăm, implorăm pentru că nu putem să poruncim, iar cînd vrem, fiindcă putem, să facem ceva spunem : «facă-se voia lui Dumnezeu».“

Pepe Paris o să creadă că s-a apucat de predici la biserică. Schimbă tonul şi tema.

„Doamne (spune mama, cînd se află singură în faţa crucifixului) : uită-te la biata mea fată. Are douăzeci de ani şi nu-şi găseşte bărbat, fată mare, cuminte, frumuşică. Don Juan pare un om cumsecade ; dar dracul nu doarme. Isuse ! Doamne, mai bine ia-o. Nu cumva să... Ferască Maica Precista ! Să i se-ntîmple ce mi s-a-ntîmplat mie, care din neglijenţa maică-mi, odihnească-se în pace... mi-au deschis ochii înainte de vreme, m-au azvîrlit în lume şi m-au pierdut etc. (Trebuie să-ţi spun că nu m-am dus la slujbă pînă n-a venit Don Juan şi că, la plecare i-am zis : «Ai grijă de Juanita mea, că mă-ntorc acuşica». Cam aşa mi s-a-ntîmplat şi mie. Treceam inocent prin Túquerres, gîndindu-mă la dumneata ; m-am dus să-l vizitez pe domnul Pineda şi afurisitul a pus ochii pe mine ; la rîndul meu, inimă slabă, m-am uitat şi eu la el şi uite-aşa şi-a vîrît dracul coada. «Nu plecaţi, rămîneţi aici, aşteptaţi-mă, c-am să mă-ntorc curînd». Iar eu, care n-aveam nevoie de multe rugăminţi, am rămas... ca fetele după gard, care

speră, la fiecare zgomot, c-a venit el. Așteaptă și iar așteaptă. Uneori mă înfuriam, îmi trăgeam o palmă peste capul pieptului (cum fac fetele) și spuneam : Ba am să plec, n-am să fiu din nou așa un prost, cînd o să vrea el n-am să vreau eu, dar, uite-l că vine... blestemat fie tipul ! În loc să vie singur, cum aș fi vrut, aduce după el o turmă de tineri. Nu e rău ; deși pentru început vreo 4 sau 5 îmi ajungeau. Pe urmă, am încălecat pe-o șa și v-am spus povestea-așa."

Colonelul Pineda ,străbătuse toată regiunea, ducînd vestea sosirii lui Don Simón, care era dispus să înființeze o școală. Cel puțin pentru cîteva luni. Se întorsese cu 300 de pesos pentru mobile și cu promisiunea fermă că cel puțin 30 de tineri, dintre care unii erau deja învățători de școală primară la Túquerres, doreau să învețe după noile metode. Mai era și vicarul unei parohii, care renunțase la jumătate de leafă în favoarea altuia, pentru a veni să învețe.

Se simțea mișcat de credința lor oarbă în ceea ce puteau să deprindă de la el. „Amintește-ți cum era Santa Fé înainte de Independență, îi scria lui Paris, imaginează-ți cum ar trebui să arate o țară ca aceasta și înțelege importanța unui om cu idei, printre atîția cărora le lipsesc cu desăvîrșire."

În singurătatea dezolantă a acelor ținuturi uitate și sărace i se părea că este ca o tobă ce cheamă recruții „la instrucția cu sergentul". O amintire de demult îi înapoia imagini despre catehismul învățat de la călugării din mînăstirea Las Mercedes. Mai putea fi și bunul păstor ce colinda cîmpul să-și adune oile rătăcite, ca să le-aducă la stînă și să le salveze.

N-avea de gînd să facă decît un popas. Atît cît să-i obișnuiască pe tinerii aceia cu metodele lui de învățămînt. Totuși, ar fi bine ca Pepe Paris, care avea atîta influență în guvern, să intervină pentru ca acele două biete provincii, Túquerres și Barbacoas, să fie transformate în cantoane ale provinciei Pasto, iar Congresul să legifereze, în sfîrșit, vechea sa idee despre contribuția de un real pe locuitor, în sprijinul cheltuielilor pentru in-

văţămînt. Pineda se va duce la Bogotá cu un memoriu despre toate acestea.

„În nici una dintre cele două însărcinări n-ai putea descoperi vreun interes personal de-al meu. Ambele sînt pur sociale. Nu pretind să fiu guvernator în Túquerres, nici în Barbacoas, nici să fiu profesor în vreun colegiu. Nu vreau nici măcar să dau lecţii particulare, deşi mi-am petrecut toată viaţa învăţîndu-i pe alţii."

„M-am săturat să mă tot văd disprețuit de concetăţenii mei. Mă voi lupta, da, pentru şcoala primară, aşa cum am făcut-o întotdeauna, fiindcă patria mea este lumea şi toţi oamenii, tovarăşii mei de suferinţă."

„Nu sînt vită să am un staul şi nu-mi cunosc locul natal ca să am compatrioţi. Mie nu-mi pasă în ce loc m-a născut mama, nici nu-mi amintesc de copiii cu care-am bătut mingea. La revedere, prietene. Sănătate şi răbdare." După ce semnă, adăugă : „Gînduri bune lui Gual, Umaña şi O'Leary. Cu afecţiune."

CASA ÎN CARE ÎNCEPU SĂ SE DEA LECȚII NU era cea pe care i-o promiseseră. Un tîmplar nepriceput lucra mobilele, sub îndrumarea lui. Școlarii netoți păreau să-l asculte fără să priceapă nimic. Mințile le erau la fel de șchioape ca picioarele scaunelor. Banii pe care promiseseră să-i strîngă nu mai soseau.

Colonelul Pineda plecase la Bogotá. Două săptămîni cu catîrul, ca să-i ajungă o scrisoare. De la Pasto, la Juanambú, la Popayán, la Cali, la Neiva, la Purificación, pînă să se arate, în sfîrșit, prin ceața îngrămădită deasupra cîmpiei pe care se întindea Santa Fé.

Își pierdea ziua umblînd de colo-colo și încercînd să mai remedieze cît ceva. Bătrînul pisălog, cu pălăria dată pe ceafă, bombănind și înjurînd, gesticulînd și vorbind singur, se afla într-un permanent du-te-vino. Totul rămînea la stadiul de promisiuni, scuze, așteptări. Într-o zi, izbucni în fața tinerilor ce se pregăteau să devină învățători („voi sînteți aceia care mă veți înlocui"), niște bieți țărani speriați : „Domnilor, aici nu se face nimic. Colonelul Pineda și cu mine am muncit în zadar. Nu se vede nici un rezultat. Nimeni nu vrea să pună umărul la nimic. Să plecăm la Barbacoas. Acolo există și bani și voință. Dacă aici lipsesc și una și cealaltă, nu văd ce mi-aș mai pierde timpul. Dacă munca mea tot o să se ducă de rîpă peste cîteva luni, cînd am să plec, mai bine să se ducă deacuma."

Protestară toți, cu vehemență. Se grăbiră să-i ofere ajutorul și o luă iar de la început.

Cînd rămase singur, se prăbuși într-o tristețe fără speranțe. Unde să mai plece ? La Santa Fé, ca să reînceapă încă o dată. I se insinuase că s-ar putea întoarce

la Caracas. Ar fi groaznic. După o absenţă de cincizeci de ani, ce să mai găsească acolo ? Ruinele cutremurului, pagubele războiului, amintirile din cimitir. Să se ducă la Pasto. Sau să se întoarcă la Quito.

Întoarcerea la Caracas ar fi fost un adevărat coşmar. Nu cunoştea pe nimeni. Toţi oamenii aceia ale căror nume îi ajungeau vag la urechi, îi erau necunoscuţi. Puteau fi cel mult fii, nepoţii sau strănepoţi ai cîte unui cunoscut dinainte de cutremur, dinainte de război. Cine să-şi amintească de el sau să-l recunoască ? Cel mai rău lucru la bătrîneţe era să rămîi treptat singur. Decorul şi actorii piesei se schimbă treptat, încît pînă la urmă nici nu mai ştii ce rol joci, cui să-i dai replica, nici, ce să răspunzi. Partenerii la jocul vieţii sînt pe rînd înlocuiţi de alţii, necunoscuţi, cu care nu ştii cum să te înţelegi. N-ar fi întîlnit decît oameni străini, de la arhiepiscop pînă la băcan.

Se încurcase în Túquerres. Aşa era soarta lui, să se încurce în fiecare loc. Cu şcoala care nu mergea bine, cu protectorul care nu-şi îndeplinea promisiunile, cu afacerile nepuse la punct, cu teancurile de hîrtii netipărite.

Dacă s-ar întoarce în Europa. Cu ce şi cum ? Cel puţin nu l-ar mai afecta atîta faptul că ajunsese un necunoscut. Ar fi fost iarăşi un străin printre străini. Dar acum îi avea pe Cocho şi pe Manuela.

Şi, culmea ghinionului, Manuela se îmbolnăvise grav. De-abia se mai scula din pat, înfăşurată în boarfe, plină de comprese şi sufocată în fumul de tămîie, înconjurată de sfinţi şi de lumînări aprinse. Cocho, care era deja un flăcăiandru, îi purta de grijă cît timp el se afla la şcoală. Acum nu trebuia doar să predea cunoştinţe elementare unor neştiutori, ci să-i înveţe cum să înveţe pe alţii. „Nu să silabisească trebuie să-i învăţaţi. Ci să trăiască, să muncească, să practice sociabilitatea.“ Le venea foarte greu să priceapă. Ce era aceea sociabilitate ? Le vorbea despre albine şi furnici. Le descria mecanismul ordinii sociale. Unii căscau. Alţii comentau fără chef : „Pierdem timpul. Ce-om fi căutînd noi aici ?“

Sosi în orăşel un naturalist elveţian ce se întorcea dintr-o explorare tropicală. Aduna plante pentru ierbar

din împrejurimi. Îl însoţi de cîteva ori. Ore în şir discutau despre clasificarea unei plante, examinau staminele şi petalele unei flori. Natura aceea încă nu era cunoscută. Oamenii trăiseră în mijlocul ei secole de-a rîndul fără să o cerceteze. Cîte feluri de coca existau, cîte din miraculosul arbore de chinină sau din aşa numitul *palo brasil*[1], cel plin de virtuţi curative ? Selva cea înţesată de comori, faţă-n faţă cu minţile înţesate de ignoranţă

Elveţianul o vizită pe Manuela. Îi luă pulsul, îi palpă abdomenul umflat, îi examină ochii. Îi comunica părerile în franceză, pentru ca bolnava să nu înţeleagă. O găsea într-o stare delicată. Îi recomandă purgative şi poţiuni. Nişte picături albe, pe care trebuia să le numere încet deasupra unui pahar cu apă.

Plecă la scurt timp după aceea să-şi continue explorările, însă Manuela se simţea rău în continuare. Îi creştea febra şi-şi petrecea timpul văitîndu-se sau dormitînd. Se întorcea la copilărie. La numele şi lucrurile pe care le cunoscuse în înaltul platou andin, înainte de a-l fi întîlnit pe el şi de a se fi încurcat în viaţa aceea ciudată. „Oare m-oi mai înzdrăveni ?"

Curierul din Bogotá îi aduse un ziar rupt şi maltratat de intemperii. „*El Neogranadino*". Se afla acolo, tipărit cu litere mărunte, sub semnătura lui, *Extrasul succint al Operei mele despre educaţia republicană*. Ziarul îl publica însoţit de o notiţă : „Scoatem la lumină rezumatul unei rare şi interesante opere referitoare la educaţie, realizată de autorul ei, Simón Rodríguez, personalitate extraordinară ce a avut bine-meritatul noroc de a fi fost maestrul Eliberatorului Simón Bolívar şi care trăieşte, bătrîn şi retras, într-una din provinciile noastre, dedicîndu-şi zilele ce i-au mai rămas educaţiei copiilor. Modul de tipărire reproduce stilul particular de distribuire a frazelor ce caracterizează scrierile domnului Rodríguez, al cărui unic talent este demn de veneraţie şi a cărui maximă sărăcie este dovada cea mai limpede a desprinderii

[1] Haematoxylon campechianum — arbore exotic, cu lemnul de culoare roşiatică, purtînd denumirea populară de *băcan*.

de lumea materială și a marii filantropii a acestui patriarh al Columbiei."

Patriarh ridicol, fără discipoli și fără popor. Fără turmă și fără stînă. Poate un fel de Iov. Dar măcar cu Iov veneau să vorbească îngerii.

El era tot acolo, repetînd veșnica lecție neascultată de nimeni. Cu amărăciune, cu oboseală, cu speranța niciodată pierdută că pînă la urmă se va găsi cineva să-l asculte.

„De 24 de ani vorbesc și scriu, în mod public și particular, despre sistemul republican și, drept unică mulțumire pentru bunele oficii, am reușit să fiu considerat NEBUN."

Așa era. Singurul om cu rațiune între nenumărații fără rațiune. Nebunul, pisălogul, extravagantul, bătrînul cel nesuferit, cu capul plin de prostii.

„Copiii și nebunii spun adevărul."

Cine erau cei ce nu voiseră să-l asculte de-a lungul nesfîrșitelor și insistentelor lui pledoarii ? „Autoritatea paternă, cu putere de influență asupra educației și alegerii unei anume situații sau profesii... și legile care acordă și protejează facultatea de a redacta testamente sînt două inconveniente în calea întreprinderii de a crea Republica."

Cei care hotărau destinele noilor generații erau o mulțime de pletoși, aserviți și orbiți de cele mai stupide deprinderi. Cum să ceri plopului pere ? Ignoranța va genera ignoranță, conformismul conformiști, superstiția superstițioși, lenea mentală leneși, secole la rînd. „Orice femeie care naște și orice bărbat a cărui nevastă a născut... sînt primii învățători ai copilului în legătură cu tot ceea ce omul a trebuit să cunoască pentru a-și face intrarea în societate.

„A fi crescut un copil pînă la o anumită vîrstă...

înseamnă dreptul	de a-i interzice statutul sau profesia	care-i convine sau îi place
	sau de a-l obliga să aleagă (fără a-i spune de ce)	pe cea care nu-i convine sau îi repugnă.

„Orice muribund care posedă o avere, fie ea cît de mică, devine legislator şi cei în viaţă trebuie să i se supună ; dacă bogăţia e mare, ea îi permite moştenitorului să trăiască fără muncă şi face să-i fie răbdate toate impertinenţele la nesfîrşit sau atîta timp cît este considerat un om bogat."

Era obositor să tot repete iar şi iar acelaşi lucru. „Un guvern înţelept, însărcinat de Congres să promoveze binele comun, va putea oare să realizeze o operă valoroasă cu deşeuri, cu unelte vechi şi în atelier străin ?"

Cu oamenii aceia de care se lovea pe stradă şi la şcoală, cu acele impenetrabile minţi întunecate, cu acele monumente de prostie, cu femeile care aduceau tămîie pentru Manuela şi care noaptea ascultau speriate cîntecul cucuvelei prevestitoare de moarte. Moarte erau minţile lor şi nu era chip să le învie.

Se certau între ei negustorii şi stăpînii de pămînturi, băcanii şi consilierii comunali, liberalii şi conservatorii, partizanii lui Mosquera şi ai lui López. Dacă López ajungea Preşedinte în Nueva Granada, pierdea orice posibilitate de a mai fi ajutat. I-ar fi încasat datoria veche, ce i se trăgea din loialitatea faţă de Bolívar. Cum să dorească să-l ducă la Santa Fé pe boşorogul acela incomod şi imprudent, martorul şi apărătorul lui Sucre şi al Eliberatorului. Şi, pe lîngă aceasta, mai erau şi clericaliştii[1] şi anti-clericaliştii. Nu existau scopuri sociale, nici spirit de asociaţie. Adunături, cete, cîrduri, grămezi, dar nu asociaţii.

Nu-şi dădeau seama că „societatea lor nu era decît un grup format prin adăugare". O spunea din nou în extrasul acela publicat de ziarul din Bogotá. „Le lipsea ideea fundamentală despre asociaţie, care este : «Fiecare om să se gîndească la toţi, pentru ca toţi să se gîndească la el. Fără această idee, oamenii trăiesc în grupuri mici... sau mari... purtînd între ei un război simultan, numit CONVENIENŢĂ. Profesiunile sînt asemeni detaşamentelor aceleiaşi armate care trag unul într-altul, din lipsă de duşman cu care să se lupte ; sublimului precept de a-ţi

[1] Adepţii clericalismului — curent politic care consideră legitimă dominaţia bisericii asupra vieţii politice, sociale şi culturale a unei ţări.

vedea propriile interese în cele ale aproapelui i se substituie cea mai perversă maximă inventată de egoism : „Fiecare pentru sine şi Dumnezeu pentru toţi.»“

Unica bază posibilă constă în educaţie, dar nu la şcoala dascălilor ce îngînă mereu aceleaşi vorbe goale şi pretind memorarea inutilă de expresii latineşti. „A educa înseamnă a forma voinţa.“

Acolo, la Bogotá, unde nu mai fusese de 25 de ani, vor fi fiind citite acum aceste adevăruri de-atîtea ori repetate. Dar cine să le înţeleagă şi să le accepte ? Cine să vrea să le pună în practică înainte ca el să dispară împreună cu speranţele sale ?

Repeta cu nemărginită mîndrie, în frazele din final : „Ar trebui ca guvernul să se descarce de griji, încredinţînd instrucţia publică unor persoane de încredere. Citind aceste rînduri, cei care nu mă cunosc ar putea crede că vreau să mă aflu printre oamenii de încredere ai generalului.

„că predic pentru parohia mea;
că mi-am aşternut patul,
că cine are urechi de auzit, să audă...
NU.“

Un nu mare, răsunător, cu majuscule bătătoare la ochi, în mijlocul paginii.

„N-aş vrea să fiu clopotar în America spaniolă, fiindcă precis s-ar spune că n-am bătut clopotele sau că am furat clopotniţa. Am defectul de a fi american şi nu care cumva să aud spunîndu-se că

cine se-arată dispreţuitor cu marfa, vrea de fapt să cumpere, fiindcă atîta timp cît a trăit Bolívar aş fi putut să fiu tot ce-aş fi vrut, fără a mă îndepărta de sfera aptitudinilor mele. Şi singurul lucru pe care i l-am cerut a fost să-mi fie încredinţaţi cei mai săraci dintre indieni, cei mai dispreţuiţi, ca să plec cu ei în pustietăţile din Alto Perú, din dorinţa nebunească de a demonstra că oamenii pot să trăiască aşa cum vrea Dumnezeu, fiindcă el, înainte de a-i fi făcut, ştia

că aveau să fie fragili,
că aveau să aibă pasiuni,
că aveau să fie din carne şi oase,

că aveau să aibă pielea afuristă,
că aveau să se lase tentați de satana.

Mîntuitorul cerea copii mici, să-i învețe, fiindcă voise s-arate Lumii că de la niște evrei bătrîni puțin sau nimic bun nu era de așteptat și, pentru a o dovedi, le-a cerut să-l răstignească. Niște copii n-ar fi făcut-o."

Nu se scufundase totul în tăcere. După cîteva zile mai primi un ziar. Conținea o scrisoare nesemnată, adresată redactorului. „Eram deja informat în detaliu despre talentul, civismul, dragostea pentru umanitate și democrație pe care le păstrează în suflet, chiar și la bătrînețe, în mijlocul atîtor suferințe și mizerii, domnul Rodríguez, patriarhul Columbiei, cum îl numeați dumneavoastră cu atîta îndreptățire."

Corespondentul anonim insinua propunerea ca Congresul să-i fixeze o pensie lui Rodríguez. Nu asta era ceea ce-și dorea el. „N-am să mă las dus în spinare decît cînd oi muri."

Nu rezolvă nimic. Școala nu s-a putut susține. Se mută la Pasto, cu Manuela tot bolnavă. Acum nu mai era președinte Mosquera. În fruntea guvernului se afla José Hilario López, din tabăra lui Obando, dușman al lui Bolívar și Sucre. Orice posibilitate legată de plecarea la Bogotá era pierdută.

Starea Manuelei se înrăutățiți. Nu mai avea șanse biata femeie, atît de supusă și muncitoare. A fost puțină lume la înmormîntare. Își încredințase amîndouă femeile pămîntului Noii Granade. Pe prima, cînd pornise din Santa Fé, plină de speranță, să-l întîlnească pe Eliberator. Pe cealaltă acum, în acel lung și amar drum al întoarcerii. Nu-l mai avea decît pe Cocho. Distrat, rece, indiferent.

Colonelul Pineda lansase în Bogotá inițiativa unei colecte în favoarea lui. Ar fi trebuit să roșească sau să se simtă mîndru de cele spuse pe hîrtia aceea. Deja nu-l mai atingea nici o umilire. Pe ceilalți, pe cei cu obrazul gros, avea să-i usture, într-o bună zi, fără scăpare, jignirea aceea.

Spunea circulara colonelului Pineda : „Domnule, un sentiment de patriotism și gratitudine națională mă obligă să vă rețin atenția în legătură cu următoarea problemă :

domnul Simón Rodríguez, maestrul ilustrului Eliberator al Columbiei, se află actualmente la Pasto, într-o situație dintre cele mai grele." Urmau detalii despre eșecul școlii și despre starea mizeră în care se găsea. „În scopul de a-i procura cele necesare, s-a deschis în acest oraș un fond de subscripție, de care se ocupă doctorul în teologie Pedro A. Torres, episcop al Cartagenei."

Ca o fulgerare neașteptată, în rîndurile următoare apăreau celelalte cuvinte înflăcărate : „Oh, maestre ! Oh, prietene ! Oh, dragul meu Robinson !" Primea din nou scrisoarea lui Bolívar.

Poate doar datorită acestor invocări imploratoare aveau să-și amintească de el. Cine să mai știe și restul ? Ceea ce rămînea închis în acele cufere cărate de catîri.

Cine-l chema ? Cine-l aștepta ? Unde ? Cu banii strînși din cerșit, niște monezi strîmbe, mărunțiș coclit și cîțiva bănuți de aur cu efigia ștearsă a unor regi din alte vremuri, porni la drum. Din nou spre Sud. Ipiales, Ibarra. Popasuri lungi, la hanuri. Rătăcire lentă pe drumuri solitare, fără dorința de a ajunge. Spre Quito.

AJUNSE IAR ÎN LATAGUNGA. MAI BĂTRÎN, MAI singur. Trecuse de optzeci de ani, dar mai putea fi încă de folos. Se întoarse la Colegiul San Vincente. Avea alt rector, doctorul Rafael Quevedo.

Venea cu o propunere nouă. Dacă-i dădea un local adecvat, un peso pe zi şi ustensilele necesare, se angaja să împărtăşească metodele sale pentru doi tineri învăţători. Ca material pentru experienţă ar avea nevoie de un grup de zece şcolari.

I se dădu o casă cît de cît potrivită, fură adunaţi cei zece copii şi-i fu prezentat primul aspirant. Tînărul Camilo Galleyos ştia puţintică latină, avea cunoştinţele elementare de scolastică şi auzise şi de Plutarh. Era dintre aceia care în mijlocul unei discuţii făcea o pauză solemnă şi apoi spunea : „a se remarca".

În cîteva zile îşi dădu seama că nu va putea să se înţeleagă cu el. În locul său veni alt tînăr. Mariano Armendariz avea deja ceva experienţă de dascăl şi de joardă. Pretindea să-i fie arătate repede şi clar noile metode de predare. Dar bătrînul nu-şi propunea să-i ofere reţete, nici trucuri, nici tehnici magice de memorare. Trebuia să înceapă prin a-şi însuşi o idee nouă despre ceea ce însemnau omul, societatea, educaţia. „Noi nu ne propunem să-i învăţăm pe alţii să citească, ci să formăm republicani". „Dacă părinţii şi învăţătorii vor gîndi, au să gîndească şi copiii."

Îşi scotea tipăriturile şi manuscrisele îngălbenite şi i le citea învăţăcelului uluit. Întrerupea lectura *Societăţilor Americane* pentru a dezvolta, cu exemple şi argumente

noi, ceea ce scrisese acolo. Între timp, copiii părăseau clasa şi alergau să se zbenguie în curte.

După cinci luni fu chemat de rector şi de Consiliu. Dezorientat şi supărat, Armendáriz se plînsese că nu avea sistem în educaţie. Îşi pierdea timpul cu divagaţii şi discuţii, lecturi şi comentarii. Armendáriz voia un abecedar simplu şi uşor. El încercase să-i deschidă mintea, dar lucrul ăsta era aproape imposibil.

Avu loc o discuţie penibilă, pe un ton acru. Nu i-o spuneau în faţă, dar probabil gîndeau şi ei ceea ce auzise de atîtea ori de la toţi cei care nu-l înţelegeau. Că era un nebun. „Ar fi bine să se facă o crescătorie de nebuni dintr-ăştia." Cel mai rău din toate fu că nătărăul de învăţăcel declară că deja învăţase tot ce-i trebuia şi că avea nevoie să continue.

Se apucă din nou să dea lecţii particulare. Fiicelor unui oarecare domn Viteri. Le primi cu o politeţe exagerată şi le povesti cum era viaţa fetelor tinere la Paris şi la Londra. Începu să vină pe la ei un prieten de-al lui Cocho. Se numea Camilo Gómez. Petrecea cu el ore în şir, într-un dialog plin de divagaţii, în care îi vorbea despre istorie, despre politică, despre plante, despre viaţa animalelor. Uneori insista să-l ia cu el la plimbare, însă băiatul îi spunea : „Aşteaptă", ca să-l asculte mai departe pe bătrînul Rodríguez. Întinerea vorbind cu Camilo. Ceea ce nu reuşise să obţină de la Cocho. Reînnodau mereu conversaţia. Aşa fusese şi educaţia greacă. Permanentă, într-un dialog fără limite aparente. „Mi se spunea Socratele din Caracas, Camilo." Dar cine era Socrate ? Pe această cale pătrundea într-o evocare fragmentată a cetăţii greceşti. Cînd îşi dădea seama că băiatul nu-l putea înţelege, se întrerupea. „Ce numeau ei logos ?"

Nu renunţase la scrisorile către cunoscuţii din Quito, din Guayaquil, din Lambayeque şi chiar din Lima. Persoane ce ar fi putut fi interesate în vreo idee legată de o posibilă afacere. Exploatarea unei saline, o moară de lemn o făbricuţă de nitrat pentru agricultură. Uneori răspunsurile lăsau să se întrevadă cîte o speranţă.

„Încă te mai vîri în aşa ceva, Simón, pînă cînd ?" Cine i-ar fi putut-o spune, dacă nu el însuşi. Cum sfîrşitul în-

tîrzia atîta, o lua mereu de la capăt. Vîrîndu-se în toate. „Sînt membru pe viață în Congresul Universal, fără alt vot decît cel al propriei mele voințe.“ Nu pentru că aș fi din Quito sau din Peru sau din Nueva Granada sau din Caracas, ci pur și simplu pentru că sînt om.

Cu rectorul Quevedo vorbea despre Colegiu. Ce trebuia și ce nu trebuia să se facă. Avea posibilitatea să transforme institutul acela în cel mai bun din țară, cel mai bun din America. Și nu numai asta ci și, mai ales, să transforme Ecuadorul și America întreagă chiar prin intermediul institutului.

„De ce nu-mi faceți un plan sau un regulament ?“ Nu putea să-l refuze. Din nou așternea în scris ceea ce spusese și propusese de atîtea ori, în atîtea feluri. Bătea mereu fierul rece, ciocănea întruna, așteptînd să vadă într-o zi metalul muindu-se și luînd altă formă.

N-avea decît să lase condeiul să alerge pe hîrtie, ca să spună încă o dată acele lucruri care făceau parte din el ca propriul său nume : „Domnule, îmi cereți un regulament care să folosească drept fundament Școlii Primare. Vă voi da unele idei, să le combinați cu ale dumneavoastră, iar apoi să-l întocmiți. Nu-mi publicați manuscrisul și nu-l arătați decît persoanelor de talent și de bună credință. Dacă proștii l-ar vedea tipărit, ar avea de ce să rîdă multă vreme, iar dacă li l-ați citi, ar putea crede că le cereți părerea ; cei mai mulți, însă, ar adormi în loc să asculte.“

Îi înmînă caietul plin de idei. Poate Quevedo va îndrăzni să încerce. Sau nu va îndrăzni și atunci tot ce-ar rămîne ar fi încă o grămadă de foi moarte, cu cuvinte nespuse. Cine să le învie ?

Nu mai avea nimic de făcut acolo. Dar unde avea ceva de făcut ? Ca să ajungă undeva, se aventură într-o lungă călătorie coborînd muntele, spre Guayaquil. Cocho și Camilo îl acompaniau. Mai mult Camilo decît Cocho.

Pe cărarea nesfîrșită de munte, călăuzele ajutau un bătrîn fără puteri să stea drept în șaua înclinată. Ca pe o desagă. Din nou pe drum. Același drum de atîția ani de zile, ce nu se mai sfîrșea.

Ajunseră la zăpușeala umedă a selvei și la fluviul Guayas, cel cu apele de culoarea cărnii de avocado. Pe o plută merseră pînă la Guayaquil. Iarăși la Guayaquil. De-atîtea ori pînă acuma, din ziua aceea cînd debarcase de pe nava generalului Valero. „Eu am fost comisarul pesmeților, Camilo."

Să reînceapă anevoiosul joc. Casă, slujbă. Vizite pe la vreun vechi cunoscut. Propuneri. Aceleași dintotdeauna, către urechi la fel de surde.

Pînă ce-l găsi pe domnul Zegarra și reuși să-l convingă de avantajele înființării cu puțini bani, a unei instalații de rafinare a spermanțetului, în vederea fabricării de lumînări. Lumini și virtuți. Numără banii puși în afacere de către Zegarra. Făcuse socoteli nesfîrșite despre imensele profituri pe care trebuia să i le aducă acea mizeră industrie.

Nu obținu beneficiile sperate. Întîmpina dificultăți la tot pasul. Cuptorul nu ardea bine, cazanele nu erau de aramă, materia primă venea amestecată cu impurități, muncitorii erau neîndemînatici și nu reușeau să facă ce le explica.

Domnul Zegarra se impacienta. Aveau să reînceapă scenele care-l amărîseră de atîtea ori. „Ești un mincinos. M-ai înșelat cu nerușinare. Ce-ai făcut cu banii mei ?" Numai că acum îi era de-a dreptul lehamite să mai răspundă. Asculta impasibil injuriile stăpînului banilor. „Nu vă faceți griji. Am să vă plătesc eu pierderea." Zegarra se înfuria și mai tare. „Cu ce-o să-mi plătești, cu pielea dumitale jegoasă și uscată ? Cine m-o fi pus să mă-ncurc cu un asemenea om. Trebuia să fi știut că dumneata n-ai făcut toată viața decît să-ncurci lumea." Îl lăsa pe Zegarra să vocifereze în atelierul gol și pleca acasă, să se întindă în pat. Vechea boală de stomac îi revenise, și mai gravă. O durere surdă, ca după o lovitură puternică.

Primise răspunsul unui francez din Lambayeque. Îi propusese cîteva afaceri posibile. „Cînd mă veți vedea, o să vă speriați." Îi crescuse o barbă albă, iar abdomenul i se umflase enorm.

„Plecăm la Lambayeque", îi anunță pe cei doi băieți. „Camilo, interesează-te care este prima ambarcațiune care pleacă."

Acuma cel puțin știa sigur că nu va rămîne la Guayaquil. Poate avea să-și afle sfîrșitul în largul mării. Pasager al Pacificului pentru eternitate.

Camilo se întoarse din port cu știrea că un bac cu mărfuri urma să plece spre Sechuras peste două sau trei zile.

„Plecăm cu ăsta." Adună cei cîțiva pesos care-i mai rămăseseră și-i trimise patronului.

Se tîrî pînă la masă și se apucă să-i scrie vechiului său cunoscut, generalul José Trinidad Morán. „Ce zi este astăzi ?" Slujnica îi răspunse : „Azi e 26 noiembrie." Se gîndi un moment : 26 noiembrie 1853. Cu treizeci de ani în urmă se întorsese în America.

„Prietene :

Cîți ani sînt de cînd nu ne-am văzut ?

Un francez mă scoate de aici, ca să mă duc la Lambayeque. Mîine mă voi îmbarca precum Noe pe o plută.

Scrieți-mi la Lambayeque și, dacă puteți, trimiteți-mi un ajutor, căci mă aflu ca o curvă în postul Paștelui, cu capital și fără profit.

Cînd am întrebat de dumneavoastră, unii mi-au răspuns că sînteți în Lima, alții în Chile. Cel care vă aduce scrisoarea este domnul Landaron, o persoană de încredere.

La revedere, prietene !

Vă doresc, la fel ca și mie,
sănătate, ca să nu simțiți, că trăiți,
distracții, ca să nu vă gîndiți la ce sînteți
și moarte rapidă,
ca să nu doară
despărțirea pentru totdeauna
de ceea ce iubiți și de propria persoană,

Simón Rodríguez."

BACUL ANCORĂ LA CABO BLANCO. PORT MIC de pescari, cu cîteva colibe ciufulite şi aer îmbibat de mirosul peştelui întins în şiruri lungi, să se săreze. Pe Don Simón trebuiră să-l coboare pe braţe. Aproape nu se mai putea mişca şi se plîngea încontinuu de durerea din abdomen.

Îl duseră într-o colibă. Îl întinseră pe jos, pe nişte pături. „Unde sînt lăzile mele ?“ Se aflau acolo, lăsate aproape în voia sorţii, printre peştii sărati şi colacii de frînghii.

Cocho dispăru. Se dusese poate spre Brea sau Paita. Să anunţe pe vreun cunoscut. Poate o să ajungă pînă la Manuela Saenz. Să-i povestească despre boala şi neajutorarea lui Don Simón.

Nu mai mînca aproape deloc şi era tot timpul somnolent şi în stare de delir. Pomenea nume de persoane şi locuri pe care nici Camilo, nici pescarii nu le cunoşteau.

„N-o fi ciumă ?“ Nu mai aveau curajul să se apropie de el, de teamă să nu se contagieze. Camilo îl convinse pe unul din pescari să-l însoţească pînă în satul cel mai apropiat, Amotape.

„Am auzit vorbindu-se despre el şi nu întotdeauna bine“, îi spuse preotul din sat pe un ton acru. „Este o persoană foarte importantă, cu prieteni puternici. Veţi vedea că în curînd va primi ajutoare.“

În cele din urmă preotul îi dădu zece pesos şi reuşi să obţină cu împrumut doi cai cu care să fie adus muribundul.

În pasul anevoios al prăpăditelor gloabe, străbătură drumeagul prăfuit ce şerpuia pe sub poala muntelui, aproape de coasta mării, de la Capo Blanco pînă la Amo-

tape. Bătrînul, îndoit, cu capul atîrnîndu-i pe piept, învelit într-o pătură roasă şi cu o pălărie mare de paie care-i acoperea capul şi faţa. Băiatul, cu legătura de haine şi cele două cufere, pe celălalt cal. Vorbiră puţin pe drum. Unde oare să se poată opri, în cele din urmă ?

Ajunseră pe înserate la Amotape. La intrarea în sat se apropiară de ei nişte localnici. Nu vor fi găzduiţi chiar în sat, ci într-o casă de ţară din apropiere.

Era o cocioabă dărăpănată, cu un coridor pustiu în capătul căruia se căsca gura neagră a unei camere. A durat mult pînă l-au dat jos de pe cal. Se văita la fiecare mişcare. Îl duseră pe sus pînă în cămăruţa întunecoasă. Un scaun în mijloc şi o ridicătură de pămînt în chip de pat. Se întinse peste vechiturile aşternute şi închise ochii.

Cine avea să vină acum ? Domnul Humboldt, care se interesase atît de mult despre arborele de chinină. Şi despre ţiparii electrici din rîurile ce străbat cîmpia venezueleană. Natura inventase bateria electrică cu mult înaintea domnului Volta. Ce-o să se-ntîmple cu toate acestea ? Cu acea imensitate de pămînt de legendă şi de mister. Neobişnuită, neverosimilă, stranie pentru toţi. Ca indianul pentru un alb, ca albul pentru un negru. Se atingeau, se vedeu, dar nu se cunoşteau. Orice putea fi imaginat. Orice putea fi posibil. Unde se sfîrşeşte realitatea şi începe fantezia ? Cineva a văzut Amazoanele, sau a crezut că le vede. Şi Eldorado şi munţii de argint şi grădina de aur a templului Coricancha. Atahualpa în scaunul său de aur, Moctezuma în turnul său de sînge, pietrele de la Sacsahuamán, mantia Fecioarei Guadalupe. Totul existase sau era posibil. Ceea ce dorise Bolívar. O Lume Nouă. Utopia iezuiţilor. Colúmbia lui Miranda, Nueva Castilla[1], vechiul Cuzco. Indieni sau supraviețuitori ai triburilor pierdute ale lui Israel. De ce n-ar putea fi Sfîntul Toma Şarpele cu Pene, cum spunea fratele Servando ? Republica adevărată şi originală, nouă în toate, în oameni, în gîndire, în bunătate. Pogorîrea Mîntuitorului şi noua lui apariţie peste încă o mie de ani realizate, în sfîrşit, acolo, după profeţia lui Fray Francisco

[1] Vechi nume al Perului.

de la Cruz, ereticul. Toate acelea însemnau sfîrşitul sau începutul lumii. Trecutul şi viitorul oamenilor albi, indieni, negri, se întîlneau şi se amestecau în nodul acela uriaş, atît de mare ca braţele şi faldurile cordilierei. De acolo izvorau acele fluvii imense şi fără maluri, ce păreau să inunde întreaga planetă. Ce avea să se întîmple acum ? El se ducea. Se dusese şi Bolívar. Se duseseră viceregii, preoţii indieni şi şefii de trib. Don Pío Tristán. acolo, la Arequipa, oare acum cîţi ani ? Fusese ultimul vicerege. N-avusese timp nici să îmbrace costumul de ceremonie. Dar fusese vicerege. Cîte lucruri nu fusese Don Pío. Atît de deosebit de Don Mariano. Atît de deosebit de Flora. A cui fiică era Flora Tristán ? De cîte ori nu-l certase pe tînărul Bolívar pentru purtarea lui imprudentă faţă de nevasta lui Don Mariano. O să observe lumea şi va ieşi un mare scandal. Putea să facă socoteala. Cînd Bolívar plecase de la Paris. Şi felul acela al lui atît de pătimaş de a cere să vadă fetiţa. Şi modul în care Teresa îi vorbea despre fiica ei. „Sînt supărat pe tine, Simón. De ce m-ai lăsat în Bolivia ? De ce nu mi-ai răspuns la scrisori şi la rugăminţi ?“ Se supărase, probabil, foarte tare. „Ştiu că vina a fost, ca, de obicei, a mea Simón.“

„Prieteni. Asta sîntem şi nimeni nu mă va putea lipsi de acest privilegiu vreodată. De cînd era copil. Nimeni nu l-a cunoscut mai bine ca mine.“ Acum era la Caracas. În micuţa capelă a Sfintei Treimi din Catedrală. Lîngă osemintele bunicilor şi străbunicilor lui. Pulbere veche de colonizatori, de comisionari şi de stăpîni de moşii. Cîte scrisori dictate de Don Feliciano Palacios nu trimisese el la curte, ca să ceară pentru tînărul Bolívar acel disputat titlu de Marchiz. N-avea cum să ştie Don Feliciano că titlul cu adevărat important şi unic avea să-i fie altul. Altul, pe care bătrînul niciodată nu putuse să-l audă. Eliberatorul.

„Cînd am să mă scol.“ Se va mai scula oare din acea grămadă de cîrpe, din locşorul acela unde nu avea altă companie decît pe Camilo ? Ce mai putea aştepta acum ?

Cînd nu mai aştepţi nimic de la viaţă, trebuie să aştepţi ceva de la moarte.“

Ferigi mai frumoase ca aceea care atîrna din ghiveci, văzuse la Paris. „La Paris, Camilo. Îţi dai seama ? Ferigi minunate, aduse de la tropic.“ Sobele reci din serele de la Malmaison. Mari ca nişte saloane, cu palmieri, ferigi şi flori exotice. Bonpland îl dusese acolo şi-l prezentase împărătesei Josefina. Îl invitase să intre în palat şi-i oferise apă cu vin de Malvazia. Ce destin extraordinar pentru acea femeie ! Toţi avuseseră destine extraordinare în vremea aceea. Acuma nu. Acum nu existau decît parveniţi, intriganţi, cîini dresaţi, nătărăi, laşi.

„Eretic ? A spus că sînt eretic !“ Preotul din Amotape o spusese şi de aceea nimeni nu îndrăznea să-l mai viziteze. „Ce fel de erezie şi împotriva cărui adevăr ?“ Arian[1], socinian[2], monoficist[3], priscilian[4], milenarist[5], luteran, condamnat în care Conciliu ? Prin ce bulă ? La Nicea, la Trento, la Bazilea, urmaşul lui Arnoldo de Brescia[6], Joaquin de Flora[7], Arius, Martin Luther. Acesta era un teren foarte delicat şi subtil pentru un biet preot ce-şi petrecea tot timpul între slujbă şi împărtăşanii. O împărtăşanie îmi trebuie mie acum mai mult ca orice.“

Servando ar fi rîs de una ca asta. Nu era eretic bunul Servando, dar dacă s-ar fi apucat să-i explice preotului că Sfîntul Toma era Şarpele cu Pene, acesta ar fi rămas mut. Eretic era Blanco White. Acolo, la Londra, încercase de multe ori să-i ţină predici în favoarea doctrinei unitarienilor, în timp ce se plimbau pe sub copacii din parc.

---

[1] Adept al arianismului, doctrină creştină, formulată de preotul Arius (256—336), care nega natura divină a lui Cristos. Arianismul a fost condamnat prin Conciliul de la Nicea (325).

[2] Adept al socinianismului, doctrină întemeiată de protestantul italian Lelio Socini (1525—1562,) care se opune dogmei Trinităţii.

[3] Eretic ce neagă dubla natură a lui Cristos.

[4] Adept al doctrinei panteiste şi maniheiste întemeiate de sectantul egiptean Priscillian (300—385).

[5] Persoană ce crede în revenirea lui Cristos pe pămînt peste un mileniu.

[6] Reformator politic şi religios italian (n. sfîrşitul sec. XI-m. 1155) ; a luptat împotriva corupţiei clerului şi a răsculat Roma împotriva papilor.

[7] Mistic italian (1130—1202) ; revoltat de abuzurile bisericii, a elaborat o doctrină ce anunţa imperiul spiritului.

De la a fi preot la catedrala din Sevilla pînă la a deveni pastor unitarian era un salt considerabil.

Eretic. „Habar n-are ce sînt eu." Faţă de om la ananghie. De om sărac, de nevoiaş, de cerşetor.

Camilo se întoarcea din sat cu *atoles* [1], *papillas* [2], şi supe trimise de unele femei milostive. Cu mare greutate lua cîte o înghiţitură şi se întindea din nou. „Nu mi-e foame, mănîncă tu."

Cine ţinea socoteala zilelor ? Luni sau joi, 3 februarie, 10 februarie, ajunul Carnavalului. El era gata deghizat în chipul cel mai de nerecunoscut. Un măscărici, un căpăţînos, un căpcăun de speriat copiii.

Avea o vizită din Brea. Încercă să se opună. Nu voia să primească pe nimeni. Cine erau ? Două doamne de vază şi doi preoţi iezuiţi. „De ce nu mă lasă în pace ?" Intrară cu grijă în încăpere. Auzea vag sporovăiala femeilor. Mai multe voci piţigăiate. „Vrem să vă ajutăm." „Ştim că sînteţi un bun creştin." Unul din preoţi începu să-i vorbească pe un ton răguşit şi cîlţos. O voce de contrabandist din Pirinei, de paznic la hergheliile de cai. Se întoarse la perete fără să-i răspundă.

Cu fiecare zi devenea tot mai buimac şi mai absent. Din cînd în cînd delira cu voce tare, adresîndu-se parcă unei persoane absente. „Dumneata m-ai distrus, ilustrisime doctor Centeno. Cu şiretlicurile şi latinismele dumitale. Dumneata erai stăpînul sufletelor şi al trupurilor, pînă şi al pietrelor din Chuquisaca. Eu eram condamnat la insucces." „Ascultaţi-mă, vă rog, domnule Mareşal Preşedinte. Ceea ce trebuie să vă spun este mai important decît tot ce vin să vă explice curtezanii aceştia corupţi."

Îşi plimba uneori prin cameră privirea pierdută, ca şi cum ar fi căutat pe cineva. Mormăia cu voce joasă fraze pe care băiatul nu reuşea să le înţeleagă. Privea îngrijorat chipul acela scăldat de sudoare şi ochii toropiţi de febră. Nu văzuse niciodată un om murind. Aşa simplu era, se pare.

---

[1] Băutură făcută din mălai şi apă sau lapte fiert.
[2] Cartofi piure.

„Cheamă pe cineva." Pe cine putea să cheme. „Vreţi să-l chem pe preot ?" I se păru că aprobase cu o uşoară mişcare din cap.

Ieşi fără zgomot şi o porni în fugă spre sat, disperat că s-ar putea întoarce prea tîrziu. Preotul nu părea dispus să vină. „Vrea să se spovedească ?" Îl asigură că aşa era. Dar i se păru că întîrzia prea mult cu preparativele de plecare. „Trebuie să ne grăbim. Îi e foarte rău."

Îşi îmbrăcă odăjdiile, luă cupa cu ostia şi încălecă pe catîr.

Cînd sosiră, Camilo intră primul în încăpere. Se auzea acelaşi sforăit uşor. Trebui să ridice glasul, ca să-l audă. Preotul intrase în linişte în spatele lui. „A venit părintele." Ridică încet capul, privi în gol şi cu mare efort se tîrî spre marginea patului. Preotul se aşeză pe unicul scaun.

„Se sfîrşeşte cu mine." Vocea i se limpezise. „Înainte ca dumneavoastră să-mi puneţi întrebări, am să încerc eu să vă spun cine sînt. Întotdeauna a fost greu ca lumea să mă înţeleagă. Şi, totuşi, treaba este foarte simplă. A fost o viaţă foarte lungă, cu multe experienţe şi cu nenumărate alternative. O viaţă în care am căutat multe lucruri, am învăţat tot timpul şi am suferit multe schimbări. N-am fost niciodată nici ca o piatră, nici ca un copac. Mă înţelegeţi ? Nu mi-e uşor să vă spun acum ce sînt şi în ce cred. Ar trebui să vă povestesc toată existenţa mea şi nu am timp. Nimic n-a fost uşor."

Camilo îi asculta bîiguiala firavă. Crezuse în multe lucruri naturale şi supranaturale. „Am avut curiozitatea să aflu de ce şi cum există lucrurile în natură. Poate că asta e rău şi mai bine ar fi fost să rămîn cu credinţa omului simplu. Vedeţi cum alunecăm spre o temă de erezie. A crede în salvarea prin acţiune sau în salvarea prin credinţă. M-au preocupat mai mult problemele imediate legate de destinul fiinţei umane. Cum să-l eliberez de atîtea sclavii care apasă asupra lui." Tăcu cîteva clipe şi apoi adăugă, mai rar : „Ceea ce am jurat cu Bolívar la Roma a fost pentru mine ca o religie." Cu martiri, cu confesori, cu răzvrătiţi. Credea că America trebuia şi putea să fie cu totul altfel decît ajunsese după trei secole de ignoranţă

și supersiții. Gîfîia din ce în ce mai tare și preotul încerca să-l calmeze.

Camilo asculta în picioare, încordat și mișcat. Părintele îi făcu semn să iasă. Cu brațele încrucișate și capul în piept, ieși să aștepte pe coridor.

A fost lungă așteptarea. Preotul ieși fără să spună nimic. Încălecă și apucă drumul spre sat.

Toată noaptea aceea și ziua următoare le petrecu stînd de veghe lîngă pat, dormitînd în timp ce bătrînul sforăia. Din cînd în cînd acesta se întrerupea și atunci el tresărea și se uita la muribund. Respirația se reînnoda. Cîteodată cerea apă. Îi apropia vasul de buzele uscate. De-abia sorbea cîte o picătură.

Îl auzea șoptind ceva printre dinți. Își apropia urechea. Repeta mereu vaietul acela stins : „Vai de sufletul meu."

Încercă să-i vorbească de cîteva ori, dar nu părea să-l mai audă nici să-l recunoască. Reflexe de lumină sau de întuneric pătrundeau în încăpere, măsurate de horcăitul necontenit. Spre miezul nopții îl trezi o liniște bruscă. Horcăitul încetase. Se repezi speriat spre pat. Stătea nemișcat, fără respirație, cu ochii deschiși. Îl strigă și-l zgîlții. Era țeapăn. Se prăbuși pe scaun și izbucni într-un plîns necontrolat. Robinson părăsise insula.

Redactor : FLORIN CHIRIȚESCU
Tehnoredactor : DAN RĂDULESCU

Coli tipar : 20
Bun de tipar : 29 octombrie 1990
Tiparul executat sub comanda nr. 162
la Combinatul Poligrafic București
ROMÂNIA

„Cu douăzeci de ani în urmă am făcut o afirmație care a fost citată apoi în multe ocazii, fără a se preciza că-mi aparține : **Arturo Uslar Pietri este inteligența cea mai bine organizată din generația noastră.** În cazul cînd cineva m-ar întreba acum dacă aș vrea să rectific acest concept, i-aș răspunde că ceea ce aș fi dispus să fac ar fi să-l lărgesc astfel : **Arturo Uslar Pietri este inteligența cea mai bine organizată și cea mai bine mobilată din întreg secolul XX venezuelan.**"

MIGUEL OTERO SILVA, 1981

Preceptor al lui Simón Bolivar în tinerețea acestuia, Simón Rodriguez (1771—1854) a trăit timp de mai bine de douăzeci de ani în Statele Unite și Europa, asistînd la imensele prefaceri ale epocii. Animat de convingerea că revoluția în planul vieții sociale, economice și politice trebuie să-și afle suportul în revoluția conștiințelor, el revine în anul 1823 pe continentul latinoamerican, propunînd îndrăznețe planuri pentru educația tinerei generații după metode complet noi, care să permită formarea de adevărați republicani.

ISBN 973 - 34 - 0151 - X

Lei 44